

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE 2001 YILI SONRASINDA MEDYA-İKTİDAR
İLİŞKİLERİ VE GAZETECİ PRATİKLERİNE YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVTAP DEMİR

ANKARA-2013

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE 2001 YILI SONRASINDA MEDYA-İKTİDAR
İLİŞKİLERİ VE GAZETECİ PRATİKLERİNE YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVTAP DEMİR

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Çiler Dursun

ANKARA-2013

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE 2001 YILI SONRASINDA MEDYA-İKTİDAR
İLİŞKİLERİ VE GAZETECİ PRATİKLERİNE YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Çiler Dursun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı-Soyadı:

İmzası:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2013)

Sevtap DEMİR

İÇİNDEKİLER:

Kısaltma Tablosu:	I
Giriş:	1

BİRİNCİ BÖLÜM TÜRK BASININDAKİ YAPISAL DÖNÜŞÜM

1-) 1980-2000: BASIN SEKTÖRÜNDEN MEDYAYA GEÇİŞ	7
1.1) 1980 SONRASI BASINDA YAŞANAN EKONOMİ-POLİTİK DÖNÜŞÜM VE BASINA YANSIMALARI	
1.1.1) 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül 1980 Darbesi.....	13
1.1.2) Basında Tekelleşme Olgusu.....	17
1.1.3) Medya-İktidar İlişkilerindeki Yeni Dinamikler.....	22
1.2) 1980 SONRASI GAZETECİLİK MESLEK KÜLTÜRÜ VE PRATİKLERİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM.....	29
1.2.1) Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm	
1.2.1.1) Sendikanın Tasfiyesi ve Örgütsüzleşme.....	31
2-) 2001 YILINDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN MEDYA ORTAMI.....	37
2.1)AKP HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE MEDYA.....	43
2.1.1) Medya Sektöründe Yeni Gruplar	
2.1.1.1) Koza-İpek Grubu.....	48
2.1.1.2) Star Medya Grubu.....	50
2.1.1.3) Çalık Grubu.....	55
2.1.1.4) Demirören Grup.....	58
2.1.1.5) Taraf Gazetesi.....	58
2.1.2) AKP- Doğan Grubu İlişkileri.....	59
2.1.3) Yönetici ve Köşe Yazarlarının Değişen Konumları.....	62
2.1.3.1) Doğan Grubu'nda Tasfiyeler.....	62
2.1.3.2) Demirören Grubu'nda Tasfiyeler.....	69
2.1.3.3)Ciner Grubu'nda Tasfiyeler.....	70

2.1.3.4) Doğu Grubu'nda Tasfiyeler.....	71
2.1.3.5) Yeni Dönemin Yeni İsimleri.....	74
2.1.4) Tutuklu Gazeteciler.....	76

İKİNCİ BÖLÜM

2001 SONRASINDA GAZETECİ KİMLİĞİ VE HABERCİLİK PRATİKLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM

1-) GAZETECİ KİMDİR.....	81
2-) GAZETECİ KİMLİĞİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM.....	85
2.1) Mekansal Dönüşümün Gazeteci Kimliğine Yansıması	89
2.2)Yeni Yöneticilik ve Gazetecilik Tarzı.....	94
2.3) Köşe Yazarları.....	97
3-) YENİ DÖNEM GAZETECİLİK YAPMA TARZI.....	100
4-) YENİ DÖNEM GAZETECİ PROFİLİ.....	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ GAZETECİLERİN MESLEKİ PRATİKLERİNİN ANALİZİ

YÖNTEM.....	118
-Araştırma Süreci ve Verilerin Toplanması.....	118
-Evren ve Örneklem.....	121

1-) Muhabirlerin Mesleki Pratiklerinin Analizi

1.1. Mesleklerine Bakış Açıları	125
1.2. Örgütlülük ve Sendikaya Bakış Açıları.....	145
1.3. Habere Bakış Açıları.....	150
1.4. Çalıştıkları Kurum ve Medya Sahipliğine Bakış Açıları.....	161
1.5. Hükümete Bakış Açıları.....	165

2-) Yönetici Gazetecilerin Mesleki Pratiklerinin Analizi.....	171
2.1. Mesleklerine Bakış Açıları.....	172
2.2. Örgütlülük ve Sendikaya Bakış Açıları.....	177
2.3.Habere Bakış Açıları.....	179
2.4. Çalıştıkları Kurum ve Medya Sahipliğine Bakış Açıları.....	181
2.5. Hükümete Bakış Açıları.....	185
 3-) Eski ve Yeni Kuşak Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz	
3.1. Gazetecilik Mesleğine Bakış Açıları Açısından Karşılaştırma.....	191
3.2. Çalışma Koşulları Açısından Karşılaştırma.....	193
3.3. Çalıştıkları Kurum ve İktidardan Kaynaklı Etkiler Açısından Karşılaştırma.....	196
3.4. Eski Kuşak Gazetecilerin Mevcut Döneme Dair Karşılaştırmalı Saptamaları.....	200
 SONUÇ.....	204
KAYNAKÇA.....	212
ÖZET.....	223
ABSTRACT.....	224

KISALTMA TABLOSU

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
ANKA:	Ankara Ajansı
AP:	Adalet Partisi
A.Ş.:	Anonim Şirketi
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BİR-YAY:	Birleşik Yayın Dağıtım
BRT:	Birleşik Radyo Televizyon
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CEO:	Chief Executive Officer (İcra Kurulu Başkanı)
CTV:	Ceylan Televizyonu
ÇGD:	Çağdaş Gazeteciler Derneği
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP:	Doğru Yol Partisi
GAMEDA:	Gazete Mecmua Dağıtım
IMF:	(International Money Fund) Uluslararası Para Fonu
İGS:	İstanbul Gazeteciler Sendikası
İMKB:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KCK:	Kürdistan Halklar Konfederasyonu

KDV:	Katma Değer Vergisi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MİT:	Milli İstihbarat Teşkilatı
MYK:	Merkez Yürütme Kurulu
NTV:	Nergis Televizyonu
OECD:	Organisation for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı.)
POAŞ:	Petrol Ofisi Anonim Şirketi.
RP:	Refah Partisi
RTÜK:	Radyo Televizyon Üst Kurulu
RTYK:	Radyo Televizyon Yüksek Kurulu
TGRT:	Türkiye Gazetesi Radyo Televizyonu
TGS:	Türkiye Gazeteciler Sendikası
TİKP:	Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TMSF:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TRT:	Türkiye Radyo Televizyon
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜBA:	Türkiye Bilimler Akademisi
YAY-SAT:	Yayın-Satış Pazarlama ve Dağıtım
YHK:	Yüksek Hakem Kurulu
YÖK:	Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ:

Türkiye’de 1980 yılından sonra medyadaki mülkiyet yapısının değişmesi, medya ile iktidar arasındaki var olan bağımlılık ilişkisini daha da artırmıştır. 1980 sonrası büyük sermayenin basın sektörüne girmesi ve bu sermaye sahiplerinin diğer alanlardaki işlerinin yarattığı kredi gereksinimi nedeniyle medya giderek siyasi iktidara daha da bağımlı hale gelmiştir.

Gazeteciler ise her zaman, çalıştıkları kurumların iktidarla o günkü ilişkilerine göre gündem oluşturmak zorunda kalmışlardır. 1980 sonrasında ortaya çıkan gazetecilik anlayışı, iktidar odaklarıyla yakın ilişki kurmanın son derece önemsendiği ve övünç kaynağı sayıldığı yeni tür bir gazetecilik anlayışıdır. Ayrıca basında yaşanan sahiplik yapısına paralel olarak, gazeteciler arasında medya sahibinin ticari çıkarlarını gözetme çabaları da ön plana çıkmıştır. Diğer bir deyişle 1980 yılından sonra medyanın ekonomi politikasında yaşanan dönüşüm, gazetecilerin pratiklerini de etkilemiş, yeni tür bir gazetecilik anlayışı ortaya çıkmıştır.

Günümüzde bu sahiplik yapısı hala değişmemiştir. Medya sahipleri hala başka sektörlerde de yatırımları olan iş adamlarıdır. Fakat mevcut siyasal iktidar, önceki dönemlerin koalisyon hükümetlerinin aksine son üç genel seçimlerinden de tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Ve bu gücüne paralel olarak medyayı ele alış biçimi ve medyayı şekillendirme girişimleri de önceki iktidarlar döneminden farklı olmuştur.

2002 yılında AKP Hükümeti’nin iktidar olmasının koşullarını hazırlayan siyasi sürecin başlangıcı 2001 ekonomik krizi olmuştur. 2001 krizi Türkiye’de siyasi ve ekonomik açıdan bir dönüm noktasıdır. Bir çok medya sahibi, krizde batan bankaları nedeniyle medya sektöründen çekilmiş, yeni medya sahipleri medya sektörüne girmiş, böylece medya alanında da bir dönüm noktası yaşanmıştır.

2001 yılında kamunun Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) vasıtasıyla medya işletmelerine el koyması ile başlayan süreçle birlikte TMSF, 2005 yılından itibaren el koyduğu medya gruplarını farklı iş adamlarına ihale etmiştir. Bu sürece AKP Hükümeti bizzat müdahil olarak bu medya gruplarının kendilerine yakın medya sahiplerine ihale edilmesinde rol oynamıştır. Ortaya çıkan tablo ile Türk medyasının mülkiyet ve kontrolünde değişimler yaşanmıştır. Kendi medyasını yaratan AKP Hükümeti, kendini destekleyen medya dışında kalan merkez medya üzerinde kurduğu mali baskı sonucunda ise bu medyanın da yayın politikalarının kendisini destekleyecek yönde şekillenmesini sağlamıştır. Merkez medyada isim yapmış bir çok gazeteci ve yazar AKP Hükümeti döneminde, yıllardır çalıştıkları hatta özdeşleştikleri yayın organlarından ayrılmış ya da işlerine son verilmiş, muhalif bir çok gazeteci de bu dönemde tutuklanmıştır.

Çalışmada, 2001 yılından sonra medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkiler, bu ilişkilerin geri planındaki ekonomi politik dinamikler ve bu ilişkilerin gazetecilerin çalışma pratiklerine nasıl yansıdığı ortaya konmuştur.

Liberal Çoğulcu Kuramlar, toplumu serbest rekabetteki gruplar ve karşılıklı çıkarlar karışımı olarak gördüler. Medya örgütleri devletten, siyasal partilerden ve örgütlü baskı gruplarından özerklik kazanmış örgütsel sistemler olarak tanımlandı. Medyanın kontrolünün, medya profesyonellerine önemli ölçüde özgürlük veren özerk yönetici elitin elinde olduğu düşüncesi güçlendi. Çoğulculuk ideolojisi ile gelen liberal okul, sosyal güç farklılığını, yapıyı ve sosyal sistemi büyük ölçüde etki dışında bıraktı. (Erdoğan; Alemdar, 2010: 185-186) Liberal çoğulcu yaklaşıma göre gazeteci haber yaptığı olaya kendi değer yargılarından ve siyasal eğilimlerinden arınarak “nesnel” ve “tarafsız” bir gözle bakarak, “dengeli” ve “yansız” haber üretebilme yetisine sahiptir. (İnal,1994:156).

Eleştirel kuramlar ise üretim araçlarının mülkiyetine sahip olan sınıfın elinde bulunan iktidarı, kendi çıkarlarının devamlılığı için düzenlenen devlet mekanizması aracılığıyla baskıcı ya da rıza kazanıcı bir şekilde uygulanan merkezi bir kavram olarak ele alır. Genel olarak yapısalcı çalışmalar medyayı

ideolojik bir güç olarak algılarken; ekonomi politik yaklaşımlar, ideolojiye değil ekonomik temele yaptıkları vurgu ile kapitalist üretim dinamiklerini sorunsallaştırdılar. Öte yandan ekonomik indirgemeciliğe karşı olarak güçlenen kültürel çalışmalar, medyayı toplumsal rızanın kazanıldığı ya da kaybedildiği bir mücadele alanı olarak tanımlamışlardır. (Dursun, 2001:19-20) Eleştirel kuramlar, basının toplumda bağımsız bir güç olabileceği varsayımını, haberin “gerçeğin” kendisi olduğu iddiasını ve basının profesyonel bir uzmanlık alanı olabileceği görüşünü sorgulamışlardır. (Özkaya, 2002:568) Eleştirel yaklaşımların paylaştığı ortak nokta, üretim araçlarına sahip siyasî ve ekonomik seçkinlerin kendi iktidarlarının devamı için birtakım ideolojik araçları, baskı kurarak ya da ikna ederek “kültür manipülasyonu” yapmak, “bilinç endüstrisi” yaratmak üzere kullanmalarıdır. (Tekinalp, 2002:19). Bu yaklaşımlara göre her ne kadar kitle iletişim araçlarının içeriklerinde ve özellikle de haber metinlerinde bir nevi çeşitlilik varmış gibi görünse de, aslında farklı söylemler güvenilir kaynakların söylemleri (uzmanlar, iş adamları, hükümetten üst düzey yetkililer, baskı grupları vb.) içinde erimekte ve sonuç olarak metnin içinde iktidar sahibi kişi ve kurumların durum tanımları ön plana çıkmaktadır (İnal, 1994:157).

Çalışmada benimsenen kuramsal yaklaşım, eleştirel yaklaşımdır. Bugünkü gazetecilik tartışmalarında, kendini liberal-demokratik olarak tanımlayan gazetecilerin bile söyledikleri ve yaptıkları, liberal-çoğulcu iletişim kuramlarının tezlerini çürütmektedir. Bu gazeteciler, artık açık açık bugün, medya sahibinin çıkarından ve siyasal iktidardan bağımsız bir gazetecilik faaliyeti yürütmenin olanaksız olduğunu söylemektedirler. Üretim ilişkileri, sahiplik ve kontrol biçimleri kavranmadan iletişim ilişkileri de kavranamaz. Siyasal ortam ne olursa olsun, medya hakim güç ilişkilerini yansıtmaktadır ve gazetecilik pratikleri de, bu güç ilişkilerine göre belirlenmektedir.

2001 Krizinden sonra medya aktörlerinin değişmesi ve yeni medya sahiplerinin medya sektörüne girmesiyle ortaya çıkan medya yapısı, medya sahipleri ile AKP Hükümeti arasındaki ilişkiler ve bu yapının gazetecilerin habercilik pratiklerine nasıl etki ettiği bu çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle 1980 sonrası basında yaşanan ekonomik ve politik dönüşüm ve basın alanında yaşanan mülkiyet değişimi anlatılmış ve tekelleşme olgusu incelenmiştir. Daha sonra ise 1980’den sonra medya ile siyasal iktidar arasında meydana gelen yeni ilişki biçimi ortaya konmuştur. Aynı bölümde 2001 yılından sonra oluşan medya ortamı ele alınmış, hem daha önce medya sektöründe yer alan grupların geçirdiği dönüşüm, hem de bu sektöre yeni giren grupların öyküleri kısaca anlatılmıştır. AKP’nin merkez medya ile ilişkisinde örnek bir olay olarak AKP-Doğan Grubu ilişkileri ele alınmış, ayrıca yazar ve yöneticilerin değişen konumları anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde bir meslek olarak gazetecilik incelenmiş ve literatürdeki gazetecilik tanımları çerçevesinde “gazeteci kimliği” sorgulanmıştır. Ayrıca tez kapsamında farklı yaş ve statüdeki gazetecilerle yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen görüşlere ve gazetecilik tanımlarına yer verilmiştir. Gazeteci kimliğinde yaşanan dönüşüm de bu bölümde ele alınmıştır. Aynı bölümde 2001 yılından sonra medyada yaşanan gelişmelerin bu gelişmeler sonucunda oluşan medya ortamının, gazeteci kimliğinde yarattığı dönüşüm, “yeni gazetecilik anlayışı” ve “yeni gazeteci profili” alt başlıklarıyla daha çok tez kapsamında yapılan görüşmelere dayalı olarak ortaya konmuştur.

Üçüncü ve son bölüm, tezin özgün kısmını oluşturan bölümdür. Bu bölüm, çoğu mesleğin içinde olan, farklı yaş, statü ve dünya görüşüne sahip 15 gazeteciyle yapılan derinlemesine görüşmelerin analizinden oluşmaktadır. Bu bölümde öncelikle çalışmada kullanılan yöntem ayrıntı olarak anlatılmıştır. Daha sonra, günümüz medya ekonomi politığının muhabirler ve gazete yöneticilerinin pratiklerine ne ölçüde ve nasıl etki ettiği ortaya konmuştur. Aynı bölümde gazeteciliğe 1980 yılı ve daha öncesinde başlamış gazetecilerle muhabirlerin görüşlerinin karşılaştırılmalı analizi yer almaktadır. Böylece 1980 öncesi yapılan gazetecilikle günümüzde yapılan gazetecilik karşılaştırılmaktadır.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de 2001 yılından sonra ortaya çıkan yeni medya yapısını; medyanın ekonomi politığını ortaya koymak ve bu ekonomi

politiğin, gazetecilerin haber yapma pratikleri üzerindeki etkisini, üretim sürecinde çalışanlarla görüşerek açığa çıkarmaktır. Ayrıca artık üretim sürecinde bulunmayan gazetecilerle de görüşülerek gazetecilik mesleğinde, gazetecilerin pratiklerinde ve mesleklerini algılayışlarında yaşanan dönüşümü ortaya koymak amaçlanmaktadır.

AKP Hükümeti ve medya arasındaki ilişki, bir çok farklı mecrada yoğun olarak tartışılmış, çoğu zaman Türkiye'nin gündemini oluşturmuştur. Fakat bu dönem bir bütün olarak ve bütün unsurlarıyla ayrıntılı bir bilimsel çalışma konusu yapılmamıştır. Bu çalışmayla, çok tartışılan bu konuya bilimsel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca medya sektörünün ekonomi politiğinin gazetecilerin pratikleri üzerindeki etkisini konu alan çalışmalar genellikle konuya sadece kuramsal olarak yaklaşımları nedeniyle sınırlı olmaktadır. Bu çalışma, günümüzde yapılan gazeteciliği, bizzat üretim sürecinin içinde olan gazetecilerin bakış açısıyla ortaya koyması açısından da literatüre önemli bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın varsayımları şunlardır:

1. Medya sektörünün ekonomi-politiği gazetecilerin pratiklerini etkilemektedir. Siyasal iktidar ise medyanın ekonomi politiğini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmektedir. Günümüzde siyasal iktidar ile medya arasındaki bu ilişki, medya sahiplerini de aşarak doğrudan gazetecilere hatta muhabirlere yönelik açık veya örtük bir baskı halini almıştır.
2. Günümüzde AKP hükümeti aleyhinde her hangi olumsuz bir haber yapılması giderek olanaksızlaşmaktadır. Tanımı gereği soruşturan, araştıran, iktidarın bilinmesini istemediği şeyleri açığa çıkaran gazetecilik türü, yerini iktidarın yazılmasından hoşlandığı ve

benimsediği içeriği üreten gazetecilik tarzına bırakmaya yön tutmuştur.

3. Gazeteciler, -yazar, yönetici ya da muhabir statüsünde- medya sektörünün ekonomi politiği ve medya sahiplerinin siyasal iktidarla olan ilişkilerinden dolayı çalıştıkları kurumların baskısını hissetmekte; istedikleri konularda doğru bildikleri haberleri yapamamakta ve yine bildiklerini yazamamaktadırlar. Hem sansürü, hem de oto-sansürü yaşamaktadırlar.

Bu çalışmanın sınırlılıkları ise şunlardır:

1. Bu çalışma, 2001 yılından tezin yazıldığı 2012 yılına kadar olan zaman diliminde Türkiye’de medya sektöründeki gelişmelerle sınırlıdır.
2. Bir başka sınırlılık ise muhabir, yönetici konumundaki gazeteciler ve 1980 yılından önce gazeteciliğe başlamış gazetecilerle yapılan görüşmelerle ilgilidir. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yapılan görüşmeler 15 kişiyle sınırlandırılmıştır. Çalışmanın kapsamını gazetecilerle medya patronları ve siyasal iktidar arasındaki ilişkiler oluşturacağı için, daha çok politika, ekonomi, yargı, eğitim ve sağlık gibi alanlarda çalışan gazetecilerle görüşme yapılmıştır. Spor ve magazin alanlarına siyasal iktidarın etkisinin daha az ya da dolaylı olacağı düşünüldüğünden, bu alanlarda çalışan muhabirler görüşme kapsamı dışında tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASININDAKİ YAPISAL DÖNÜŞÜM

1) 1980-2000: BASIN SEKTÖRÜNDEN MEDYAYA GEÇİŞ

1980’li yıllardan itibaren basın endüstrisi, yapısal bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümün en önemli sonuçlarından biri, küçük basın işletmelerinin

rekabet ortamında ayakta kalamayarak yerini büyük sermaye gruplarına bırakması olmuştur. 1980'lerin başında geleneksel gazeteci ailelerin kontrolünde olan basın, başka sektörlerde yatırımları olan ve esas işi gazetecilik olmayan kişilerin kontrolüne geçmiştir. Türkiye'de bu dönüşümün ilk örnekleri 1980'li yıllarda oluşmaya başlamış, 1990'lı yıllarda ise büyük bir ivme kazanmıştır.

Kaya'ya göre "bu dönüşüm, yeni iletişim teknolojilerinin başatlık kazandığı küresel ölçekteki dönüşümlerden bağımsız ele alınamaz." Kaya, 1980'li yıllardan itibaren egemenlik kuran Yeni Sağ düşünce ile neo-liberal politikalara dayalı Yeni Dünya Düzeninin, denetimi elde tutmak için küresel bir iletişim ağına gereksinim duyduğunu, teknolojik olarak olanaklı böyle bir iletişim ağının yüksek maliyetinin finansmanının ise özelleştirmelerle karşılanabileceğini söyler. Özelleştirmelerle bir yandan kamusal tekeller kaldırılırken, diğer yandan tekelleşme eğilimi hız kazanmıştır. Bunun doğrudan bir sonucu, büyük sermaye gruplarının medya kuruluşlarını devralmaları olmuştur. (Kaya, 2009) Adaklı'nın ifadesiyle "Neo-liberal ekonomi politikalarının hayata geçirildiği, reel sosyalizm deneyimlerinin çöktüğü, kültürel alanda ise 'yeni-sağ'ın egemenliğinin gündeme geldiği bu yıllar, yeni iletişim teknolojilerinin motor gücünü oluşturduğu 'yeni ekonomi'¹nin de yükselişine sahne olmuştur." (Adaklı, 2001:147)

Türkiye'deki bu yapısal dönüşüme neden olan ekonomik koşullar, Demirel'in Başbakanlığında kurulan Adalet Partisi (AP) Hükümeti'nde (12 Kasım 1979-12 Eylül 1980) Başbakanlık ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarı olan Turgut Özal'ın hazırladığı 24 Ocak 1980 İstikrar Programıyla sağlanmıştır. Oyan, 24 Ocak 1980 kararlarıyla uygulamaya konulan ekonomik istikrar ve yapısal uyum politikalarının öz olarak, mevcut uluslararası iş bölümü çerçevesini veri kabul eden bir uluslararası ekonomik bütünleşme arayışı olduğunu

¹ 1990'lı yıllar, A.B.D. ekonomisinde hızlı büyümenin ve düşük işsizlik ile enflasyon oranlarının yaşandığı yıllar olmuştur. A.B.D. ekonomisinin 1990'lı yıllar boyunca göstermiş olduğu bu yüksek performansın en önemli nedeninin, 1970'li yıllardan itibaren ülkede yapılmaya başlanan büyük çaplı bilgi ve iletişim teknolojisi yatırımları olduğu konusunda bir konsensüs oluşmuştur. Söz konusu konsensüs, 1990'lı yılların son periyodunda "yeni ekonomi" kavramının gündeme gelmesini sağlamıştır. Yeni ekonomi kavramı, 1990'lı yıllardaki A.B.D. deneyimine vurgu yaparak, bir taraftan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeniliklerin ortaya çıkardığı yüksek ekonomik performans, diğer taraftan da globalleşme eğilimlerinin doğurduğu küresel rekabet, finansal liberalleşme ve yapısal dönüşümden hareketle dünya ekonomisinin kuralları, ilkeleri ve kurumlarıyla bir değişim sürecine girdiğini ve geleneksel ekonominin yerine kendine has özellikleri olan yeni bir ekonominin ikame edildiğini ifade etmektedir (Söylemez, 2001: 13).

söylemektedir. (Oyan, 2009) Bir başka açıdan Türkiye gelişmiş ülkeler dünyasına, sanayileşme sürecini tamamlamadan eklemlenmeye çalışan ve uluslararası finans kuruluşlarınca bu doğrultuda yönlendirilen bir ülke konumunda olmuştur. Bu program, devletin piyasa ve geleneksel müdahale alanlarından çekilerek küçülmesini, mal ve sermaye piyasalarında piyasa merkezli yönlendirmelerin ağırlığının artmasını hedeflemiştir. (A.g.e.)

24 Ocak Kararlarının basın alanına en büyük yansıması, o güne kadar basına tanınan sübvansiyonların kaldırılması olmuştur. Bu tarihte kilo maliyeti 13 lira olan kağıt fiyatı 25 Ocak günü 42 lira olarak belirlenmiştir. Bunun yanı sıra 1979 yılında basında yaklaşık yüzde 50'lik paya sahip olan resmi ilanlar oldukça azalmış, bu durum diğer reklamlara olan gereksinimi artırmıştır. (Altun, İLAUM:121) Bu kararlar basın sektöründe yalnızca büyük sermaye gruplarının yaşamasına olanak tanımış ve basının büyük sermaye gruplarının kontrolü altına girmesi sonucunu doğurmuştur.

Türkiye'de 1980'li yıllara kadar gazetecilik mesleğinden gelen dört aile Babı Ali'ye egemen durumdadır. Hürriyet Simaviler'in, Milliyet Karacanlar'ın, Cumhuriyet Nadi'lerin, Tercüman da Ilıcaklar'ındır. (Tuncel, 1994) Basından medyaya dönüşümü getiren ilk gelişme, inşaat sektöründe kazandıkları paralarla önce finans sektörüne el atan, sonra da 1982 yılında medyaya giren Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu ikilisi ile başlar. Güneş gazetesini kuran bu ikiliyi, bir başka müteahhit-işadamı-politikacı olan Mehmet Ali Yılmaz'ın bu gazeteyi devralması izler. Daha kapsamlı bir başka gelişme ise Asil Nadir'in girişimleridir. Londra merkezli bir şirket olan Polypeck'in patronu Asil Nadir, önce Haldun Simavi'nin Web grubu ile Tan ve Günaydın gazetelerini, daha sonra Gelişim Yayınlarını ve Mehmet Ali Yılmaz'dan da Güneş gazetesini satın alarak önemli bir medya grubu oluşturur. (Kaya, 2009:246) İzmir'de Yeni Asır'ı çıkaran Dinç Bilgin'in Sabah'ı satın almasıyla Sabah ve Güneş yerleşik pazar paylarını bozmakla kalmaz, gazeteci transferlerinin başlamasına ve ücretlerin yükselmesine neden olur. Özal bu iki gazeteyi, kamu bankalarının ilanları, resmi ilanlar, özel demeçler ve krediler yoluyla destekleyerek yerleşik gazetelerin kendilerini tehdit altında hissetmesine neden olur. Sonuçta bu yeni düzene ayak uyduramayan Karacan'lar Milliyet'i Aydın Doğan'a satmış; Hürriyet gazetesinin yüzde 70'inin

sahibi olan Hürriyet Holding de iki parti halinde Aydın Doğan'a verilmiştir. Simaviler, Karacanlar, Ilıcaklar, Nadiler gitmiş; yerine Asil Nadir, Dinç Bilgin ve Aydın Doğan gelmiştir. (Tuncel, 1994) Tuncel, başka alanlarda biriktirilen sermayenin medya alanına aktarılma nedenlerini şu üç başlıkta toplamıştır:

- A) 1.Kitle iletişim araçlarının dördüncü güç olduğu paradigması,
2. Siyasal çevrelerde itibar/baskı,
3. Toplumsal denetim,
- B) 1.Diğer sektörlerdeki riskli kapitalin riskinin azaltılması,
2. Kredi alımında ve devlet ihalelerinde nüfuz
- C) 1.Reklam harcaması yapmak yerine gazete çıkarmak/radyo-TV kurmak,
2.Pazarlama,
3.Para ticareti (Tuncel,1994)

Ekzen, 1980 sonrasında medya sektöründe yaşanan sermaye yoğunlaşmasının bir nedeninin de kamu kaynak tahsisleri olduğunu söyler. Türkiye'nin 1980 sonrasında iktisat politikaları tercihleri içinde haberleşme sektörüne kamunun gerçekleştirdiği yatırımlar, medya sektörüne yatırım önceliği veren alt yapı yatırımlarını sağlamıştır. Ulaştırma-haberleşme alanına yönelik yatırımlar, Türkiye'de toplam sabit sermaye yatırımları içinde yüzde 21.6 oranında pay ile ikinci sıraya yükselirken, kamunun sabit sermaye yatırımları içinde bu sektörün payı yüzde 38 ile toplam kamu yatırımları içinde birinci sıraya yükselmiştir. Özellikle haberleşme sektöründeki yeni yatırımlar ile yazılı basına ve TV yayınlarına yeni yatırım alanları yaratılmıştır. Devlet, bu altyapı yatırımlarının ve bu yatırımlar ile özel yatırımcılara yaratılan yeni yatırım imkanlarını teşvik araçları ile özellikle maddi teşvik araçları ile desteklemiştir. 1985 sonrasında izlenen yatırım genişlemesinde özellikle Maddi Teşviklerin (Fon Kaynaklı Kredi) etkili bir araç olduğu bilinmektedir. Bu teşvik türü faiz oranı düşük bir kredi imkanını içerdiği için ortalama yüzde 60-65 düzeyinde seyreden enflasyonist ortamda, banka kredi faizlerinin ortalama yüzde 80-110 arasında olduğu bir dönemde ortalama yüzde 40 faiz oranında bir kaynak kullanma imkanı

yaratmıştır. Bu fon kaynağından kullanılan kredi imkanı, yapılan sermaye yatırımının toplamının yüzde 40'ı büyüklüğüne kadar olabilmektedir. Kamunun bu kaynak tahsisi, 1985 sonrasında yeni yatırımlara giren ve teknoloji yenileyen büyük basın kuruluşları tarafından yoğun bir biçimde kullanılmıştır. (Ekzen, 1999)

1990'lı yıllar, Türkiye'de özel televizyonların yayın hayatına başladığı yıllar olmuştur. Bu alanda ilk girişim Rumeli Holding'in sahiplerinden Cem Uzan tarafından Ağustos 1989'da Liechtenstein'de kurulan Magic Box Incorporated adlı şirketin 1 Mart 1990 tarihinde yayınına başladığı Star televizyonuydu. O yıllarda 1982 Anayasası'nın 2954 Sayılı 'Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'na göre Türkiye'de radyo ve T.V kurma hakkı devlet tekelindeydi. Dolayısıyla devlet eliyle kurulan TRT dışında herhangi bir özel televizyonun kurulması yasaktı. Bir başka deyişle Türkiye'deki ilk özel televizyon kanalı yasadışı yollarla yayın hayatına başlamıştı. Star'ın yayına geçmesi üzerine RTÜK, Magic Box ve bu şirketin Eutelsat F5 uydusundan transponder kiralamasına aracılık eden PTT aleyhine Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmuş fakat RTÜK'nın bu başvurusu, Savcılığın, Star'ın Türk hukuku karşısında CNN ya da BBC gibi yabancı kanallardan farklı olmadığına karar vermesiyle sonuçsuz kalmıştır. Magic Box'ın ortaklarından birinin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal olması ve Özal'ın bir yurt dışı gezisi sırasında Türkiye'de mevcut yayıncılık mevzuatının uydu kanallarını yasaklamadığı yorumunu yapması, elektronik yayıncılığın özelleştirilmesinin ANAP Hükümeti'nin desteğine sahip olduğu yönündeki inancı güçlendirmekteydi. (Çatalbaş, 2009:369)

Anayasal ve yasal düzenlemeler oluşturulana kadar, Türkiye'de başka televizyon kanalları da yayına geçmişlerdir. 8 Ocak 1992'de yine Cem Uzan'ın sahibi olduğu Teleon, 1 Mart 1992'de ise Show TV yayın hayatına başladı. Show TV hisselerinin yüzde 20'şerlik dilimleri Hürriyet ve Sabah gruplarına, yüzde 50'den fazlası bankacı Erol Aksoy'a, geri kalan küçük hisseleri de işadamı Ahmet Erteğün, Profilo ve Grundig gruplarına ait olan bir kanal olarak 36 milyon dolar bir sermaye ile kurulmuştur. 1993 yılının Mart ayında Cine 5, 1993 Temmuz'da ATV, 19 Aralık 1993'te ise Milliyet gazetesi sahibi Aydın Doğan tarafından

kurulan Kanal D yayına başlamışlardır. Star 1 ortaklığından dışlanan Ahmet Özal, yakın arkadaşlarını ortak göstererek bünyesinde Artı Yayıncılık ve Filmcilik, Artı Televizyon ve Pazarlama, Artı Filmcilik ve Prodüksiyon Sanayii ve Artı Televizyon Haber Ajansı'nı barındıran Kanal 6 şirketler grubunu kurmuş, Kanal 6, 4 Ekim 1992'de yayın hayatına girmiştir. Ahmet Özal, Aralık 1992'de kurduğu pazarlama kanalı olan Kanal Market'in koordinatörlüğüne ise kardeşi Efe Özal'ı getirmiştir. Has Holding grubunun sahibi olduğu Has Bilgi Birikim TV (HBB) 9 Ekim 1992'de, Bursa'da faaliyet gösteren Göktuğ Şirketler Grubu'nun sahibi olduğu Flash TV ise 1 Aralık 1992'de yayına başlamışlardır. (Dursun-Alemdar 1999:126-127)

Yasal durumlarının belirsizliğine karşın bu şirketlerin bir çoğu, kamu kaynaklarından cömertçe yararlandırıldılar. Dünyada teşvik politikaları “medya piyasalarında ortaya çıkan yoğunlaşma eğilimlerinin etkisini azaltmaya yönelik olarak” ve çokselsliliği korumak adına, küçük işletmeleri desteklemek için kullanılırken, Türkiye’de ise tam tersi bir uygulamayla büyük medya kuruluşlarının yararına kullanıldı. (Söylemez’den aktaran Çatalbaş, 2009:371)

1990’lı yıllar boyunca basın sektöründen elektronik yayıncılık sektörüne önemli bir kaynak aktarımı olmuştur. Belli başlı basın gruplarının tamamı ya kendi kanallarını kurarak ya da mevcut kanallardan hisse edinerek etkinliklerini elektronik medya sektörüne de yaymışlardır. Basın gruplarını radyo ve televizyon sektörüne iten temel etken, 1990’lardan beri büyümekte olan reklam pastasından pay alma kaygısı olmuştur. Günlük gazete devlerinin tamamının televizyon sektörüne girmeleri, medyanın Doğan ve Sabah grubu başta olmak üzere birkaç grubun elinde toplanması sonucunu doğurmuş ve yeni yayıncılık düzeni çapraz mülkiyet ve yoğunlaşma üzerine kurulmuştur. (Çatalbaş, 2009)

1990 yılından başlayarak özel televizyon kanallarının birer birer yayın hayatına başlamalarıyla gelişen fiili süreç, ancak 4 yıl sonra yasal bir dayanağa kavuşturulabilmiştir. 13 Nisan 1994 tarihinde kabul edilen 3984 sayılı ‘Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun’la kurulan Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), yayın durdurma ve frekans tahsisi gibi yetkilerle donatılmıştır. 1990’lı yıllar boyunca yayıncılık alanında ‘özel tekeller’ haline

gelen 5 büyük grubun (Doğan, Bilgin, Aksoy, İhlas, Uzan) hakim olduğu kompozisyon, 1990'ların sonlarından itibaren Erol Aksoy'un hisselerini satarak sektörden çekilmesiyle ve Doğu (Şahenk Ailesi), Çukurova (Karamahmet Ailesi) ve Park (Turgay Ciner) gruplarının sektöre iddialı biçimde girişleriyle birlikte radikal olarak değişmiştir. (Adaklı, 2006:236)

Bu medya tekellerinin tamamının finans, turizm ve pazarlama gibi medya dışı birçok sektörde de yatırımları bulunmaktaydı. Uzan ailesinin İmarbank ve Adabank adlı iki bankasının yanı sıra, inşaat, çimento ve elektrik alanlarında yatırımları bulunuyordu. Show TV'nin sahibi Mehmet Emin Karamahmet'in sahipliğinde olan Çukurova Holding'in Yapı-Kredi Bankası, Pamukbank, Halk Sigorta'da hisseleri bulunurken aynı zamanda telekomünikasyon, kimya, madencilik, inşaat, otomotiv ve turizm alanlarında faaliyet gösteriyordu. Doğan Holding Dışbank'a sahip olmasının yanı sıra, ithalattan turizm ve otomobile kadar geniş bir alanda girişimleri vardı. Dinç Bilgin'in, İnterbank, Etibank ve Halk Sigorta'da hisseleri bulunuyordu. İhlas Holding'in ise inşaat, otomobil ve pazarlama alanlarında yatırımları bulunuyordu. (Adaklı, 2001)

Bu medya ortamı, büyük medya tekelleri arasında devlet ihalelerinin alınması, yeni yatırım alanlarında kullanılacak teşvik kredilerinden yararlanmak gibi konularda kıyasıya bir rekabeti de beraberinde getirdi. Özel kanallar, içinde bulundukları medya grubunun çıkarlarını korumak ya da rakiplerine saldırmak için habercilik etiğini hiçe saydılar. Medyanın içeriği, kamu yararından daha çok ticari kaygılarla ve medya sahibinin çıkarına göre belirlendi. Medya gruplarının ilişkide bulundukları ekonomik ve siyasal çıkar gruplarıyla ilişkilerinin korunması kaygısı, yayın politikası haline geldi.

1.1) 1980 SONRASI BASINDA YAŞANAN EKONOMİ-POLİTİK DÖNÜŞÜM VE BASINA YANSIMALARI

1.1.1) 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül 1980 Darbesi

Türkiye sanayiinin devlet desteği ve korumacılığa dayalı biçimde gelişmesinin zeminini oluşturan iç pazara dönük sermaye birikim modeli -ithal ikameci model- 1970'lerin sonlarına doğru yoğun bir bunalıma girdi. 1977 yılından 1980'e kadar olan dönemde ise Türkiye'de OECD, IMF ve Dünya Bankasıyla çeşitli istikrar programları hazırlandı.² Fakat bu ekonomik programların hiç biri 24 Ocak 1980 'İstikrar paketi' kadar ciddi bir biçimde uygulanmadı ve uzun ömürlü olmadı. Bunun ilk nedeni bu programların ekonomide tam olarak yapısal bir dönüşüm önermemesi, ikinci ve en önemli nedeni ise o dönemin hükümetlerinin parçalı yapısı nedeniyle alınan önlemlerin kararlı ve tutarlı bir şekilde uygulanamamasıydı. Meclisin yapısı, bu yasaların çıkması önünde bir engel oluşturunuyordu. 12 Eylül 1980 darbesiyle gelen askeri yönetimle birlikte, izlenen ekonomi-politika daha etkin ve engelsiz bir uygulama alanı buldu. Bu gerçeği 24 Ocak Kararlarının mimarı diye adlandırılan Turgut Özal bile, "12 Eylül olmasaydı, 24 Ocak Kararları başarılı olamazdı" diyerek dile getirmiştir.

24 Ocak kararları ile 12 Eylül arasındaki ilişki, çeşitli kesimlerce de dile getirilmiştir. Ulaştırma Bakanı M.Aysan "1981 yılında elde edilen ekonomik başarıların asıl sahibi 12 Eylül yönetimi ve onun hükümetidir" derken; Danışma Meclisi üyesi Dündar Soyer ise durumu şöyle değerlendirmektedir:

"12 Eylül olmasaydı, 24 Ocak Kararlarının sonucu çok dehşet verici bir tablo olurdu. Eğer 12 Eylül olmasaydı vergi kanunları çıkar mıydı? Denk bir bütçe sağlanabilir miydi? 24 Ocak Kararları etkin olur muydu? Bu uygulamalara 12 Eylül kararları mı demek lazım, 24 Ocak kararları mı? Artık bilemem." (Sönmez, 1982: 90)

Sanayici ve işadamlarının görüşleri de aynı yöndedir. Örneğin Rahmi Koç, 24 Ocak Kararları'nın 12 Eylül'den önceki ve sonraki dönemde uygulamasına ilişkin bir soruyu şöyle yanıtlamaktadır:

² Ayrıntılı bilgi için bkz: Emin Çölaşan (1983). *24 Ocak: Bir Dönemin Perde Arkası*. Ankara: Milliyet Yayınları ve Mustafa Sönmez (1982). *Türkiye Ekonomisinde Bunalım, İkinci Kitap*. İstanbul: Belge Yayınevi.

“Büyük fark şuradan ileri gelmektedir. 12 Eylül hareketinden önce her şeyi, demokratik bir sistem altında yapmak zorundaydık. Bu da karar almak, yasa ya da yönetmelik çıkarmak için aylar geçmesini gerektiriyordu. Yani her şey güç ve uzun zaman içerisinde gerçekleşebiliyor, her şeye politik açıdan bakılıyordu. Ekonomik yaklaşım hep arkadan geliyordu. Askeri yönetim altında fark, alınan kararların parlamentodan geçmesi gibi bir zorunluluk olmadığından, çok hızlı hareket edebiliyor ve üstelik askeri yönetim yanlış yapsa bile bunu kısa sürede düzeltebiliyor. En önemlisi ise tüm bu işlemler yapılırken politik yaklaşımlar söz konusu olmuyor. Çünkü askeri yönetimin parlamentoda sandalye kaybı ya da seçmen kaybı diye bir kaygısı yok. En büyük fark, askeri yönetimin zamanında ve doğru kararlar almasıyla çok değerli zaman tasarrufumuzun olmasıdır.” (A.g.e: 91)

14 Ekim 1979 ara seçimlerini kazanarak azınlık hükümeti kuran AP’de Başbakanlık Müsteşarlığı görevi verilen Turgut Özal öncülüğünde hazırlanan “İstikrar Paketi”, 24 Ocak 1980’de açıklandı. 24 Ocak kararlarının başlattığı ekonomi politikalarının yalnızca enflasyonu denetim altına almaya ve ekonomide istikrar sağlamaya yönelik olmadığı, aynı zamanda ekonomide bir yapı değişikliğini gerçekleştirmeyi amaçladığı sık sık yinelendi. Dünya Bankası ve IMF’nin de hararetle tavsiye ettiği bu yapı değişimi, iki temel ögeye dayanıyordu: 1) Devlet makro düzeyde para kredi politikalarıyla yetinerek ekonomideki diğer kararları serbest piyasa mekanizmasına bırakacak, 2) Ekonomi içe dönük yapıdan dışa dönük bir yapıya kavuşacak. (Ulagay, 1984)

Benimsenen ekonomik model, iç talebi kısmayı gerektiren, ihracata yönelik ekonomi modeli idi. Başta yatırımlar ve sağlık, eğitim, konut gibi toplumsal harcamalar azaltılarak, işçi, memur ücret ve maaşları ile küçük üretici gelirleri kısıtlanarak ve ek vergi yükleri getirilerek iç talep önemli ölçüde geriletildi. İhracata yönelik alanlara ise yoğun destek ve teşvik verildi. Dolayısıyla bu sektörlerdeki işletmelerin büyük ölçeklerde kurulması ya da yeniden örgütlenilmesi sağlanarak uluslararası sermaye ile daha sıkı bir bütünleşmeye gidildi. Bu politika çerçevesinde yeni modele uyan sektörleri teşvik etmek, uymayanları ise tasfiye etmek üzere bir “temizlik hareketi”na gidildi.

Nitekim iç talep darlığı ve finansman bunalımıyla karşı karşıya kalan, ihracata yönelecek bir beceriyi de gösteremeyen bir çok firma iflas etti ya da el değiştirdi. Böylece ekonomide az sayıda güçlü tekeller söz sahibi olmaya başladı. (Sönmez, 1982)

24 Ocak'tan itibaren süreklilik kazanacak devalüasyonların ilk adımı 25 Ocak'ta atılmış ve 47 lira olan ABD Doları 70 liraya çıkarılmıştır. 1 ABD Dolarının 150 liraya çıktığı 1982 yılında TL'nin sadece dolar karşısında değer kaybı 24 Ocak 1980'den beri yüzde 112'yi bulmuştur. Bu devalüasyonlar, ithalatı da pahalılaştırarak iç fiyatları yükseltici, dolayısıyla halkın alım gücünü düşürücü etkiler yaratmıştır. (A.g.e.)

Basın sanayinin temel ham maddesi olan gazete kağıdına devlet tarafından yapılan sübvansiyonlar da 25 Ocak 1980'de kaldırılmış ve gazete kağıdına yüzde 300 zam yapılmıştır. Kömüre yüzde 100, demir-çelik ürünlerine yüzde 50, tüpgaza yüzde 45, akaryakıtta yüzde 50 zam yapılırken, gazete kağıdına yapılan zam rekor düzeydedir. O güne kadar kilo maliyeti 30-35 TL arasında değişen ve basın sektöründe faaliyet gösteren gazetelere 9 TL'den aktarılan kağıt, bir anda sübvansiyonun konusu olmaktan çıkarılmış ve fiyatı 41 TL olarak belirlenmiştir. 1980'li yıllar boyunca gazete kağıdının en fazla zam yapılan temel mallardan biri haline gelmesi, basının mali yapısının bir anda bozulmasında önemli bir etken olmuştur. (Adaklı, 2006:141)

Yeniden yapılanma kendisini ekonomik ve demokratik haklardaki kısıtlamalarda ve iş yerlerinde daha otoriter bir çalışma düzeninin, bunun kurumlarının oluşturulmasında göstermiştir. Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nın 14 Eylül 1980 günü ve 3 No'lu kararıyla tüm grevler kaldırılmış, Ocak 1981'de de direniş eylemlerinde bulunan memur veya işçilere 4 aydan 1 yıla kadar hapis, ayrıca 2 bin liradan 10 bin liraya kadar ağır para cezası ile birlikte memuriyetten yaşam boyu men cezası verilmesi öngörülmüştür. Ayrıca sendikaların faaliyetleri durdurulmuş, sendikalar yerine Yüksek Hakem Kurulu (YHK) görevlendirilmiştir. (Sönmez, 1982)

Oktay Varher'in Bilim ve Sanat Dergisi'nin Ocak 1983 sayısında yayınlanan bir araştırmasına göre, ücret ve maaşların milli gelirdeki payları 1979'da yüzde 30.7'den, 1980'de yüzde 19.4'e, 1981'de yüzde 16.2'ye gerilemiştir. Ortalama enflasyonun yüzde 30-35 arasında olduğu 1982 yılında ortalama ücret artışları yüzde 25 dolayında kalmış ve bu kesimlerin hayat standartları düşmeye devam etmiştir. (Ulagay, 1984)

1983'te seçimleri kazanarak ANAP Hükümeti'ni kuran Turgut Özal, bu kez ekonominin başına Başbakan olarak gelmiştir. ANAP Hükümetinin aldığı ekonomik kararlar 24 Ocak Kararlarının devamı niteliğinde olmuş, böylece 24 Ocak Programı 1985 yılına kadar kesintisiz bir biçimde uygulanmıştır.

1980 sonrasında yaşanan bu ekonomik dönüşümler, öncelikle medya sektöründe birkaç grubun egemenliği ve söz sahibi olmasını, diğer bir deyişle medyada tekelleşme sonucunu doğurmuş, bu tekellerin yapısı itibariyle de medyanın iktidarla olan ilişkileri de dönüşüme uğramıştır. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle “medyada tekelleşme” olgusunun nedenleri ve etkileri ve sonuçları incelenmiş, sonrasında medya-iktidar ilişkilerindeki dönüşüm örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.2) Basında Tekelleşme Olgusu

Tekelleşme kavramsal olarak, herhangi bir üretim alanının tek elde tutulmasını, onun satışını tek elden yönetmesini ve fiyatına egemen olmasını ifade etmektedir. (Nebiler, 1995:36) Tekelleşme, somut olarak var olan firmaların büyüyüp gelişmesi, daha az büyük ya da güçlü olanların ortadan kaybolması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeyi genel olarak sistem yaratmaktadır. Sürekli kar arayışı işletmelerin ekonomik işleyişini zorunlu hale getirmekte ve işletmeler arası birleşmeler ya da satın almalar da bu gelişmenin doğal bir sonucu

olarak kendini göstermektedir. (Alemdar, 1982:2) Medya alanında görülen tekelleşmenin gerisinde ise endüstrileşmenin bu alanda da görülmesi yatmaktadır. Endüstrileşme, enformasyonun toplanması, dağıtılması ve yayılmasında oligopollerin ve tekellerin oluşumu aracılığıyla iletişim sektöründe tekelleşmeyi güdülemiştir. İletişim endüstrisinde tekelleşme, zaman zaman politik nedenler ve baskılar olmasına karşın; kar oranlarının, sermaye akışının ve teknolojik gelişmelerin yaygın ve dünya pazarındaki durumundan kaynaklanmıştır. (aktaran Özer, 2007: 171)

Genelde medyada görülen tekelleşme biçimleri, yatay, dikey ve çapraz tekelleşme olarak kendini göstermektedir. Croteau ve Hoynes'e göre, yatay birleşme farklı medya türlerine karşı sahipliğin yoğunlaşmasıdır. Yatay birleşmede medya holdingleri birbirlerinin faaliyetlerini karşılıklı olarak desteklemek için popüler dergi, televizyon istasyonları, kitap yayıncıları vs.nin geniş portföylerini bir araya getirir. Medya endüstrisinde dikey birleşme ise, medya sahibinin bir medya ürününün üretim ve dağıtımının tüm görünümünü tekeline toplamasıdır. Söylemez'e göre de yatay birleşmeler aynı uğraşı alanındaki firmaların birleşmesi ile gerçekleşmektedir. Dikey birleşmelerde ise firmalar birleşerek, üretim zinciri içerisinde hammadde kaynağından, malın tüketiciye ulaştırılmasına kadar olan süreci denetleyebilir. (aktaran Özer, 2007:173)

Türkiye'de 90'lı yıllarla birlikte yaşanan gelişmelerin sonucunda medya alanında yatay ve dikey tekelleşmenin yanında, çapraz tekelleşmenin gerçekleştiği dikkat çekmektedir. Çapraz tekelleşme, medya kuruluşlarının farklı iktisadi alanlarla birleşmesini ya da farklı ekonomik alanların medya kuruluşlarına da sahip olmasını açıklamaktadır. (A.g.e.:173)

Tellan ve Güngör (2009) basında tekelleşmenin ekonomik ve siyasi nedenleri bulunduğunu söyler. Ekonomik nedenler, basın dışı sermayenin sektöre girişi, üretim maliyetinde artış ve devlet teşviklerinin eşitsiz dağılımı gibi başlıklarda toplanabilir. Siyasi nedenler ise iktidarın kendine yakın bulduğu medya gruplarını destekleyerek güçlenmesini sağlamak olarak özetlenebilir. İktidar, medyayı yasal sınırlamalarla işlevsizleştirebilmekte; ceza ve yaptırım

gücüyle yazılı ve görsel basını kendi yaklaşımını savunmaya zorlayabilmekte ve medyayı yanında tutmak için ekonomik yönden destekleme yoluna gidebilmektedir. (Tellan-Güngör 2009)

1) Basın Dışı Sermayenin Sektöre Girişi: Çeşitli alanlarda yatırımları bulunan büyük sermayenin basın sektörüne girmesiyle, genellikle gazeteci ailelerin sahipliğindeki küçük ölçekli işletmeler rekabet koşullarına dayanamayarak faaliyetlerine son verdi. Bu durum medyada tekelleşmenin başlangıcı olmuştur.

2) Üretim Maliyetlerinde Artış: Bir yandan basım tekniklerindeki önemli gelişmeler, diğer yandan gazetenin üretim koşullarında artan maliyetler özellikle küçük ve orta ölçekli basın işletmelerinin yaşamlarını sürdürmelerini hayli zorlaştırmıştır. Dolayısıyla da artan maliyetler karşısında küçük çaplı medyanın bir kısmı tümüyle pazardan silinmiş, diğer bir kısmı da ayakta kalma savaşını bir başka büyük işletmeyle birleşerek sürdürme yoluna gitmiştir.

Teknolojik gelişmelerin etkisiyle yazılı ve görsel basında kullanılan teknoloji de sürekli olarak gelişmekte ve yenilenmektedir. Bu durum küçük medyalar için büyük bir maddi yük getirmektedir. Ayrıca kağıt fiyatlarında yaşanan fiyat artışları gazete ve dergi gibi yazılı basın ürünlerinin fiyatlarının yükselmesine neden olmuş, bu da basındaki tekelleşme eğilimlerini güçlendirmiştir.

Gazetelerin sayıca artışına paralel olarak pazardaki paylarını diğer gazetelere kaptırmamak ya da artırmak kaygısına kapılan gazeteler arasında kıyasıya bir promosyon ve lotarya yarışı başlamıştır. Söz konusu promosyonların aynı yapının uzantısı olan TV kanallarındaki reklamlarda duyurulması ve tanıtılması süreci de dikkate alındığında, bir yandan promosyon olarak verilen ürünlere harcanan para, diğer yandan promosyonlar için gerçekleştirilen reklam kampanyaları bir süre sonra medya sektöründeki rekabetin artmasına yol açmıştır. Promosyon kampanyaları sonucu, büyük oranda artan maliyetleri görece de olsa hafifletmek üzere büyük ölçekli medya grupları pazarda yayıncılığın dışındaki alanlarda, sürdürdükleri promosyon anlayışını destekleyecek etkinlikler (Milpa,

İhlas Pazarlama, Showpa v.b.) göstermeye başlamış ve bu yönde holdingleşmişlerdir. Promosyon savaşında direnç kaybeden irili ufaklı gazetelerin bir kısmı pazardan çekilirken; holdingleşen medya pazardaki etkinlik alanını daha da genişletmiştir.

İlan ve reklamlar medya için en önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Günümüzde özel kuruluşlar gazetelere istedikleri oranda ve sıklıkta ilan ve reklam vermektedirler. Özel şirketlerin gözettiği temel ölçütlerden biri ilan ya da reklam verilecek yazılı basının tirajının ne kadar yüksek olduğudur. Benzer durum televizyon kanalları için de geçerlidir. Basın İlan Kurumu tarafından sağlanan resmi ilan ve reklamların dağıtımında da yine büyük medya holdinglerinin lehine bir durum gözlenmiştir. 1980 yılı öncesinde adaletli bir dağıtım politikası izleyen Basın İlan Kurumu 1980 yılından sonra bu politikasını büyük medya holdingleri lehine olacak yönde değiştirmiştir. 1994 yılı itibariyle bu kurum tarafından dağıtılan özel ve resmi ilan ve reklamda en büyük payı Sabah, Hürriyet, Milliyet ve Türkiye gibi büyük medya gruplarının gazeteleri almıştır. Kamu bankalarının basına dağıttığı ilanlarda da 1995 yılının 6 aylık döneminde ilk üç sırayı ATV, Show TV ve Kanal D gibi kanallarla, Sabah, Hürriyet ve Milliyet gibi gazeteler almıştır. Bu dağıtımda da yine basın kuruluşlarının büyüklükleriyle orantılı bir dağıtımın yapıldığı görülmüştür.³ (Alemdar-Dursun, 1999) Resmi ilan ve reklam pastasında da payın büyük kısmı zaten özel ilan ve reklam gelirlerinin büyük kısmını da alan medya kuruluşlarına gitmektedir. Bu da bir grubun gelirinin giderek daha çok artması, işletme ölçeklerinin büyümesi ve pazardaki paylarının da buna göre genişlemesi anlamına gelmektedir. Buna karşılık ilan ve reklam pastasından yeterli payı alamayan daha küçük ölçekli medya kuruluşları için bu durum büyük bir güç kaybına yol açmakta ve medya holdingleriyle aynı alanı paylaşmalarını zorlaştırmaktadır.

Dağıtım sorununun çözümüne yönelik arayışlar da basın gruplarının tekelleşmesine yol açan gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye'deki gazetelerin dağıtılmaları 1960 yılından sonra gazetelerin kendi dağıtım şirketlerini

³ Basın İlan Kurumu ile Kamu bankaları tarafından dağıtılan ilan ve reklamlarla ilgili tablolar için bkz: Dursun Ç.; Alemdar K. (1999). İlan ve Reklam Gelirleri. *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* içinde. İstanbul: Afa Yayıncılık. 195 – 205.

kurmalarıyla sistematik bir hale geldi. Bu tarihten önce gazetelerin her biri dağıtımdan yani okuyucuya ulaşmaktan tek başına sorumluydu. Fakat büyük gazetelerin kendi ürünlerini dağıtmak için kurdukları bu dağıtım şirketlerinin diğer yayınlara getirdiği zorluklar ve bu şirketlerin birleşerek tekelleşmesi pazarda bir çok sorunu da beraberinde getirdi. (Dursun: 1999) 1960 yılında Tercüman, Günaydın ve Milliyet'in bir araya gelerek oluşturduğu GAMEDA (Gazete Mecmua Dağıtım)'yı Hürriyet'in 1962'de kurduğu Hür Dağıtım A.Ş izledi. Bu iki şirketin feshedilmesinin ardından 1990'lı yıllarda kurulan Aydın Doğan'ın büyük ortak olduğu Yay-Sat (Yayın Satış Pazarlama ve Dağıtım) ve Dinç Bilgin'in sahipliğinde kurulan Medi Grup bünyesindeki Birleşik Basın Dağıtım A.Ş, dağıtım sektörünü elinde tutan iki şirket oldu. Böylece bu iki büyük medya grubu gazete ve televizyon sektörünün ardından dağıtım sektöründe de en fazla pazar payına sahip medya holdingleri olmuştur.

1996 yılında bu iki büyük dağıtım şirketi, birleşme kararı alarak BİR-YAY'ı kurdu. Bir-Yay kuruluşunun ardından gazetelerin dağıtım için ödedikleri komisyon paylarını yüzde 17'den yüzde 30'a çıkardı. Ve 24 saat içinde Bir-Yay'ın koşulları doğrultusunda anlaşma imzalamayan gazetelerin dağıtılmayacağını ilan etti. (Dursun, 1999:215) Dağıtım alanındaki bu kartelleşme, küçük gazetelerin ayakta kalmasını imkansız hale getirmiş, pazara hakim olan basın kuruluşları dışında kalan kuruluşların ürünleri pazara girememiş, bu da büyük medya kuruluşlarının egemenliğini pekiştirerek tekelleşmeyi perçinlemiş, medyadaki çok sesliliği de engellemiştir.

3-) Devlet Teşviklerinin Eşitsiz Dağıtımı: Her dönemde siyasal iktidarların kendilerine yakın duran medyaya tavizkar davrandıkları bilinen bir gerçektir. Siyasal iktidarların medyaya ilişkin teşvik uygulamalarını gerçekleştirirken gerçekten maddi desteğe gereksinim duyan medya kuruluşlarını desteklemek yerine devletin maddi desteğine gereksinimi olmayan büyük medya gruplarını tercih ettikleri gözlenmektedir. Örneğin 1983-1993 yılları arasında devlet tarafından Bilgin Grubu bünyesindeki Basın Holding'e sağlanan destek 194.9 milyon ABD Doları iken; bu rakam 1994-1997 yılları arasında daha da artırılarak toplam 200.4 milyon ABD Dolarına ulaşmaktadır. Aynı şekilde yine 1983-1993 yılları arasında Doğan Holding'e verilen devlet desteği 406.7 milyon ABD Doları

iken 1994-1997 yılları arası 18.1 milyon dolarlık bir takviye ile bu rakam 424.8 milyon ABD Doları'na erişmiştir. Devletin yalnızca bu iki medya grubuna verdiği bu toplam destek 1997 yılı verilerine göre 625.2 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu teşvikler 1999 yılında da devam etmiş örneğin Hazine Müsteşarlığı tarafından 01.03.1999-31.03.1999 tarihleri arasında Doğan Grubu'na bağlı üç şirkete toplam 18 trilyon 865 milyar TL'lik teşvik verilmiştir. Teşvikler yalnızca bahsi geçen kuruluşların basına ilişkin etkinlikleriyle de sınırlı kalmamakta; onların basın dışı hizmetlerine ilişkin olarak da verilebilmektedir. (Tellan-Güngör, 2009: 341)

Medya alanında yaşanan tekelleşmeye bakıldığında, bazı noktalar dikkat çekmektedir: Medya kuruluşları çok hızlı değişen bir teknolojiyle karşı karşıya kalmışlardır. Teknolojik gelişmeye uyamayanların yayın hayatına başka grupların içerisinde yer alarak devam ettikleri görülmüştür. Gelişmiş baskı teknikleri kullanılmış, bunlar çok pahalı teknikler olduğu için basın kuruluşlarının yapmak zorunda oldukları yatırımların boyutları da büyümüştür. (Özer, 2007:176) Böylece, küçük ve orta çaptaki yayın organları zamanla yok olmakta ve holdinglerin sınırsız egemenliği kurulmaktadır. İletişim organlarına sahip olmak çok büyük sermaye gerektirdiği için medyada tekeli sermaye egemen olmakta ve ufak yatırımlarla gazete ve dergi çıkarma olanağı bulunmamaktadır. (Topuz, 2003:348) Başka bir deyişle uzun dönemde tekelleşme, tekelleşmeyi artıracaktır. Büyüyen ve güçlenen medyalar karşısında aynı mali ve teknik olanakları bulamayanlar kaybolacaklardır. Bu aynı zamanda medya sayısının kaçınılmaz olarak sınırlanacağını da düşündürmektedir. Özellikle büyük firmaların medyayı kontrol etmeleri ve medyanın da ciddi bir biçimde bu firmalar tarafından verilen reklam harcamalarına bağımlı olması nedeniyle, medyada yer alan haberlerde iş gücü ve tüketicilerle ilgili hemen hemen hiçbir konu ve söz konusu firmalara ait suçlar hiç yer almazken, medya kurumları bağlantılı oldukları firmalar paralelinde gündem belirlemektedirler. Bu bağlamda medya çalışanlarında da özellikle ekonomik konularda olmak üzere merkeze kayma, daha fazla tutucu olma eğilimleri gözlemlenmektedir. (Özer, 2007: 179-180)

Medyada tekelleşme bu nedenle her şeyden önce düşünce ve anlatımda çoğulculuğa karşı bir oluşumdur. Kitle iletişim araçlarının birkaç büyük

sermayenin elinde toplanması düşünce ve anlatım özgürlüğünü kısıtlar. Bu araçlara egemen olan medya holdingleri, kamuoyunu diledikleri gibi yönlendirir. (Topuz, 2003: 347) Tekelleşmenin sonuçlarından belki de en önemlisi içerikteki türdeşleşmedir. Tekelleşme, kültürel ürünün tek tipleşmesine neden olmaktadır. Bagdikian, medya ürünlerindeki türdeşleşmenin kaçınılmaz olduğunu belirtmekte ve bu kaçınılmazlığın nedenini sahipliğin tekel durumunda olmasına ve bu ortamda da ürünü çeşitlendirecek rekabet ortamının bulunmamasına bağlamaktadır. (aktaran Özer, 2007: 178)

1.1.3) Medya-İktidar İlişkilerindeki Yeni Dinamikler:

Medya sahiplerinin aynı zamanda bir çok farklı alanda yatırımları olan holding patronları olması, medyanın siyasi iktidarla olan ilişkilerini de dönüşüme uğratmıştır. İktidarın elinde bulundurduğu güçle medya sahiplerini genelde ekonomik olarak tehdit etmesi, medya sahiplerinin de medya dışı kazançlarını sürdürmek ve artırmak için iktidarla ilişkilerini en üst düzeyde tutmak istemesi, medya ile iktidar arasında bir ‘bağımlılık’ ilişkisinin oluşmasına yol açmıştır.

Doğan Tılıç, 1980 sonrasında medya ile iktidar ilişkisini, havuç-sopa ilişkisine benzetmekte ve şunları söylemektedir:

“Son on yılda, gazetelerin ilk sayfalarında koca puntolarla atılan manşetlerin, hükümetleri eleştirmekten desteklemeye, desteklemekten eleştirmeye nasıl döndüğü dikkatli okurların gözlerinden kaçmadı. Hatta bu okurlar, manşet değişimlerinin altında yatan nedenin medya sahibinin kredi gereksinmelerinin karşılanmasındaki tatmin veya tatminsizlikle ilgisi olduğunu hissetmeye başladılar. Hükümetler de bu ilişkiyi medyayı kontrol edebilecekleri bir tür havuç-sopa ilişkisi olarak gördüler. Anti-demokratik yasalar, tutuklamalar ve cezaevlerine koymalar yanında, kredi musluklarının kısılması ya da kesilmesi de hükümetlerin elinde medyaya yönelik etkili bir sopa oldu. Medya sahiplerinin başka sektörlerde önemli yatırımları olduğundan bu işlerin maliye müfettişleri tarafından sıkı denetime tutulması da bir tür sopa işlevi görebiliyordu.

Havuç ise örneğin kamu bankalarının kredilerini medya patronlarına kullandırmak oluyordu. (Tılıç, 1998: 90)

Medya tekellerinin güç sahiplerinin iktidarını daha da güçlendirecek bir yayın politikası izlediği dönemler, aynı zamanda devlet ihalelerinden özellikle özelleştirmelerden aldıkları payların arttığı dönemlere denk gelmektedir. Örneğin Özal ve çevresiyle iyi ilişkiler kuran basın grupları, büyük ölçüde teşvik belgeleriyle de genişleme stratejilerini hayata geçirmişlerdir. 9 Mayıs 1980-31 Aralık 1997 arasını kapsayan bir araştırmaya göre (Tellan ve Yazıcıoğlu: 1998) devletin hizmet sektörüne yönelik yatırımları desteklemek üzere düzenlediği toplam 629 teşvik belgesinden 48'ini bugün Doğan Grubu içinde yer alan kuruluşlar, 26'sını ise Sabah grubu almıştır. Bunlardan en yüksek orana sahip olanlardan biri, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.'ye 'modernizasyon' adı altında verilen 29 Temmuz 1986 tarihli ve 8,69 milyar TL tutarındaki teşvik belgesidir. Aynı kategorideki 31 Temmuz 1987 tarihli bir başka teşvik belgesi, Milliyet Gazetecilik A.Ş. için düzenlenmiştir ve tutarı 51,21 milyar TL'dir. 1980'li yıllarda Sabah Yayıncılık A.Ş. için düzenlenen en yüksek meblağlı teşvik belgelerinden ikisi 7 Ekim ve 8 Kasım 1988 tarihlerinde modernizasyon yatırımı için verilmiştir ve iki teşvik belgesi ile sağlanan meblağ 1,684 trilyon TL'dir. (Aktaran Adaklı, 2006:153)

Medya patronlarının, yöneticilerinin, hatta köşe yazarlarının siyasi iktidarla yakın ilişkiler içerisinde olduğu yeni bir gazetecilik anlayışının oluşmasında Turgut Özal'ın Başbakan olduğu dönemin etkisi olduğu, hatta Özal döneminin bu yeni gazetecilik anlayışının başlangıcı olduğu kabul edilmektedir.

“...Zamanın Başbakanı Özal, bazı gazeteler ve gazetecilerle doğrudan ve kişisel ilişkiler kurdu. O dönemler, iktidar odaklarıyla yakın ilişki kurmanın son derece önemsendiği ve övünç kaynağı sayıldığı yeni tür bir gazeteciliğin ortaya çıktığı günlerdir. İlişkide olunan iktidar çevrelerinin dikte ettiği şeyleri yazmakta bir sakınca görmeyen gazeteciler de aynı dönemde çıktı ortaya. (Tılıç, 1998:273)

12 Eylül dönemini noktalayan genel seçimler 6 Kasım 1983'te yapıldı. Seçimlerden önce bir çok yeni parti kuruldu ancak önceki dönemin yasaklı politikacılarının yanı sıra, ordu yeni kurulan on iki partiyi de onaylamadı ve sadece üç partinin seçimlere katılmasına izin verildi. Seçimin galibi, aldığı yüzde 45.15 oy oranıyla Turgut Özal'ın Genel Başkanı olduğu ANAP oldu. Darbe hükümeti döneminde de Başbakan yardımcılığı yapan Özal, 1983-1989 yılları arasında Başbakan, 1989-1993 yılları arasında da Cumhurbaşkanı olarak görev yaptı.

Turgut Özal'la basın ilişkisinde başlangıçta bir gerilim hakimdir. Adaklı, bunun özellikle kağıt zammından kaynaklandığını belirtmektedir. Özal 1988 yılına kadar gazete kağıdına 19 kez zam yapmış, bu durum gazete sahipleri ile Özal arasında gazete sütunları üzerinden yürüyen çatışmanın iyice su yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Hürriyet Gazetesi sahibi Erol Simavi ile Özal arasında gazete manşetlerine taşınan kavga, Milliyet Gazetesi'nin sahibi Aydın Doğan öncülüğünde Özal'ın, Simavi'nin şahsında bütün basınla barıştırılmasıyla sona ermiştir. Bu sembolik barışın 'sektörün yeniden yapılanmasında yeni bir evreye tekabül ettiğini' söyleyen Adaklı, aynı zamanda 'basının medya denilen sınai, siyasi, ideolojik bir komplekse dönüşmesi sürecinde küçük bir adım' olduğunu da belirtmektedir. Basın 1980'lerin sonundan itibaren Özal'la yeni bir ilişki kalıbı geliştirmiş, bunda Özal döneminin baskı rejiminin etkisi olmuştur. (Adaklı, 2006)

ANAP Hükümeti'nin 1986 yılında 'Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle bir yıl içinde 7 yayın organına 31 ayrı davadan 3 milyar 855 milyon liralık ceza verildi. Ayrıca 1980-1990 yılları arasında açılan 2000'in üstünde basın davasında 3000 gazeteci, yazar, yayıncı yargılanırken, yazı işleri müdürlerine toplam 5000 yıldan fazla hapis cezası verildi. 850 yayın yasağı kondu. 1990 yılı içinde 49 gazete ve dergi hakkında 586 dava açıldı. 203 gazeteci ve yazar hakkında toplam 2814 yıl hapis istendi. 49 gazete ve dergi için toplam 64 milyar 117 milyon para cezası öngörüldü. Tazminat davalarının hemen hemen tümü günlük gazetelere karşı açıldı. Sabah gazetesi toplam 85 davayla başı çekiyordu. Onu Tan (75 dava), Hürriyet (74), Milliyet (42), Güneş (32), Cumhuriyet (21), Tercüman (16), Milli Gazete (14), Zaman (9) ve Türkiye (5)

izliyordu. (Topuz, 2003) Bu baskı ortamı medyanın Özal’la iyi ilişkiler içerisinde olmasında etkili olmuştur.

Özal’ın medya sahipleri ve yöneticileriyle birebir ve yüz yüze ilişkilere girmesi, Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı sırasında ‘Köşk’te pijamayla oturarak yaptığı gece yarısı sohbetleri gazeteci-politikacı ilişkilerine yeni bir tarz getirmiştir. Bu dönemde ‘köşk gazetecisi’, ‘yalaka gazeteci’, kurye gazeteci’, ‘yağdanlık’ gibi tanımlamalar basın tarihine girmiştir. Kendine yakın medyanın sahiplerine tanıdığı teşvik ve ihalelerde kolaylık sağlamanın yanı sıra, gazetecilere verdiği hediyeler de yine Özal dönemiyle birlikte olağan hale gelen durumlardır. Böylece basın başlangıçta eleştirdiği Özal’ı, 1990’lardan itibaren desteklemeye başlamış, hatta büyük bir Özal’cı gazeteciler grubu oluşmaya başlamıştır.

Özal, gazetecilerle kurduğu bu yakınlığı kullanarak kamuoyunu kendi yararına olacak şekilde oluşturmak istemiştir. Bunun karşılığı da, medya kuruluşuna tanınan kolaylık ve medya mensubuna seçici davranmak şeklinde kendini göstermektedir. Bu yakınlık medya mensubunun politikacı tarafından özel bilgi ve haberlerle, iç ve dış gezilerle ödüllendirilmesini sağlamaktadır.

Turgut Özal, gazetecilerle kurduğu kişisel ilişkilerin yanı sıra, bazı gazetecileri de kimi ulusal ve uluslararası sorunların çözümünde aracı olarak kullanarak, onlarda iktidarın bir parçası oldukları duygusunu da güçlendirmiştir. Bu yüzden Özal’lı yıllarla birlikte kabine kurup kabine bozmayı kendi doğal görev alanlarında gören gazeteciler ortaya çıkmıştır. (Tılıç, 1998:151) Özal’ın Kürt sorununa yönelik arayışları sırasında Cengiz Çandar, Irak’taki Kürt liderlerinin görüşlerini kendisine aktarmış, hatta bu yüzden ‘kurye’likle suçlanmıştır. Özal’la birlikte başlayan bu gelenek devam eden hükümetler döneminde de sürmüştür, Sabah Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu da 1995’te DYP-CHP koalisyonunun gerçekleşmesi için Tansu Çiller ve Deniz Baykal arasında ‘kuryelik’ suçlamasına muhatap olmuştur. (Aksoy, 2009:603)

Özal, hemen hemen bütün politik icraatlarında medyadan destek isteyerek medyanın kendi yanında yer almasını sağlamaya çalışmış, böylece medyanın gittikçe güçlenmesine neden olmuştur. Bu destek aramasında en çarpıcı

örneklerden biri, Turgut Özal'ın 1984 yılında Başbakanlığı sırasında Genelkurmay Başkanı atamasında yaşanmıştır. Özal, Genelkurmay Başkanlığı'na Necdet Öztörün yerine Orgeneral Necip Torumtay'ı atamış, atamadan sonra basını arayıp bilgi vererek destek istemiştir. Dönemin Başbakan danışmanlarından Güneş Taner bu olayı: “Basını arayıp demokrasi için bizimle beraber olup olmayacaklarını sorduk. Cevap müspetti.” diye anlatmıştır. (Sağnak, 1996:170-171)

Bu gelişmeler medyanın kendilerine çok fazla güç ve önemlerine yol açmış, yeni sermaye yapısıyla medya, topluma yön veren ana politikaların belirleyicisi olmaya devam etmiştir. Kaya bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“12 Eylül 1980 darbesi ile tahrip olan siyaset kurumunun güçsüzlüğü ile küreselleşme sürecinin derinleştiği depolitizasyonun da yardımıyla, medya Türkiye’de korkulan, korkulması gereken çok büyük bir güce dönüşmüştür. Gerekli gördüğünde muhalefet, gerekli gördüğünde iktidar kisvesi verilen söylemiyle medya Türkiye’de gerçek bir ideolojik düzenleyici konumuna gelmiştir. Bu yüzden çok güçlüdür. Adeta birinci, ikinci ve hatta üçüncü güce meydan okuyarak, kendini onların yerine koyarak tüm topluma neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini dikte etmektedir. Ne yazık ki bunda çok kez başarılı da olmaktadır. (Kaya, 1999-2001; 182-190)

Nezih Demirkent de medyanın bu gücüne, Turgut Özal'ın ölümünden sonra basının Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesindeki etkisini örnek vermiş ve bu durumu eleştirmiştir. Demirel henüz Cumhurbaşkanlığı konusunda herhangi bir açıklama yapmamasına rağmen, özellikle Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri ve İnterstar ile Show TV, yayınlarında Demirel'in adaylığını kesin olarak vermiş, sonuçta olaylar bu basın kuruluşlarının isteği yönünde gelişmiştir. Demirkent bu durumu şu sözlerle eleştirmiştir:

“Son yıllarda Özal’la birlikte başlayan alışkanlık tehlikeli bir şekilde tırmanışa geçmiş bunuyor. Politikacılara istedikleri doğrultuda beyanat

verdiren mega basın, olayların izleyicisi olacağı yerde yaratıcısı haline geldi” (Demirkent, 1995:85)

Süleyman Demirel’in Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı’nın belirlenmesi sürecinde de yine kimi gazete ve gazetecilerin rolü olmuştur. Bu gazeteler DYP Genel Başkanı adayı olabilecekler arasında gösterdikleri Tansu Çiller lehinde kampanya başlatmış ve seçilmesinin ardından da bunu ‘zafer çılgınlıklarıyla’ kamuoyuna duyurmuşlardır. Milliyet ve Hürriyet ‘Çiller tarih yazdı’ ve ‘Kadının Zaferi’ sürmanşetleriyle haberi duyururken,⁴ Sabah Gazetesi ise ‘Muhteşem’ başlıklarını kullanmışlardır. Sabah’ta ilginç olan yön ise, ‘Adaylığını ilk Sabah ortaya attı’, ‘Sabah’ın yıldız şampiyonu başbakan oldu’ gibi başlıklarla verdiği haberlerde Tansu Çiller’in aday olmasındaki dolayısıyla seçilmesindeki rollerini vurgulamaya çalışmalarıdır. Tansu Çiller ile medya arasında esen bu sıcak rüzgarların arkasında Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olan Tansu Çiller’in teşvik ve krediler yoluyla medya ile olan ilişkilerini güçlendirmesi gösterilir. Tansu Çiller, bakanlığı döneminde basın yatırımlarına 2.6 trilyon liralık teşvik dağıtmış, bu teşvikler içinde en büyük payları Sabah (699 milyar 263 milyon lira), Hürriyet (425 milyar 520 milyon lira) ve Milliyet (334 milyar 683 milyon lira) almışlardır. (Asker, 2009: 556-557)

24 Aralık 1995 seçimlerinde Sabah’ın bağlı olduğu Bilgin Grubu, Tansu Çiller ve partisi DYP’yi; Milliyet ve Hürriyet’in bağlı bulunduğu Doğan Grubu ise Mesut Yılmaz ve partisi Anavatan Partisi’ni (ANAP) destekliyordu. Tansu Çiller’in bu destek karşılığında Bilgin Grubu’na 24 Aralık seçimlerinden üç hafta önce sadece Halk Bankası’ndan 4.5 trilyon lira kredi verdiği iddiası, Refah Partisi (RP) tarafından daha sonra kamuoyu gündemine taşınmıştır. (A.g.e: 563)

Tansu Çiller’in Devlet Bakanı ve Başbakan olduğu dönemlerde, kendi siyasi çıkarları için devlet tarafından verilen kredi ve teşvikleri basın-yayın sektöründe ayrıcalıklı olarak kullandığına ilişkin tartışmalar sürekli olarak kamuoyunun gündeminde olmuştur. Yalnızca Aralık 1995 seçimleri öncesinde Çiller’in medya gruplarına dağıttığı teminat mektuplarının toplam değeri 1

⁴ Bu iki gazete daha sonra dönemin Başbakanı ve DYP lideri Tansu Çiller’e karşı muhalefet yapmaya başlayacaklardır. Çünkü bu tarihlerde Hürriyet ve Milliyet’in sahipleri değişecektir.

katrilyon 423 trilyon 134 milyar 119 milyon TL idi. 1995 yılında toplam devlet gelirleri 1.4 katrilyonken, Çiller medya gruplarına 2.1 katrilyon tutarında teminat mektubu dağıtarak inanılmaz bir rekora da imza atmıştı. (Tılıç, 1998: 280)

O dönem Sabah'ın Genel Yayın Yönetmeni olan Zafer Mutlu, siyasal partiler arasındaki savaşta taraf olmalarını şöyle meşrulaştırıyordu: “Çiller'in kaybetmesinden korkmuyoruz... Ama Yılmaz'ın iktidara gelmesinden korkuyoruz. Çünkü ben Gümrük Birliği'ne karşı Yılmaz veya Erbakan'ın yönettiği bir ülkede yaşamaktan rahatsız olurum” Bir süre sonra Mutlu'nun korktuğu gerçekleşti. ‘Gümrük Birliği karşıtı’ Refah Partisi lideri Erbakan, Çiller'le koalisyon hükümeti kurarak Başbakan oldu. Ancak Sabah Grubu ile Çiller arasındaki yakın ilişkiden dolayı Sabah'ın Erbakan-Çiller Hükümeti'ni ciddiye eleştirmesi zaman aldı. Dönemin muhalefet Lideri Mesut Yılmaz ise katıldığı bir televizyon programında seçim öncesi Sabah'ın Genel Yayın Yönetmeni ve sahibinin kendisine şantaj yaptığını, gazetelerini şantaj aracı olarak kullandıklarını söylerken, Tansu Çiller'in kocası Özer Çiller'in de gazeteleri arayarak neyi yazıp neyi yazmamaları gerektiğini dikte ettirdiğini de ekledi. Özer Çiller'in kamu bankalarının reklamlarını belli medya gruplarına yönlendirerek onları manipüle ettiğini iddia etti (Tılıç, 1998:278)

Hürriyet ve Sabah arasındaki bu çekişme, bu iki grubun diğer gazete ve televizyonlarının da dahil olmasıyla büyük bir ‘medya savaşı’na dönüşmüştür. Gruplar birbirlerini hükümetten ucuz kredi almakla ve bunun karşılığında hükümeti desteklemekle suçlarken, birbirlerinin hükümetlerle ilişkilerini kendi yayın organlarında ifşa etmişlerdir. Böylece bu savaş sırasında medya sahipleri ile hükümetler arasındaki derin ve iç içe geçmiş ilişkiyi de gözler önüne sermişlerdir.

Medya sahiplerinin ve yöneticilerinin iktidarla bu denli yakın ve çıkar ilişkisi içinde olmaları, medya etiği açısından kamuoyunda sürekli sorgulanmıştır. Bu arada medya, kamuoyunu bilgilendirme sorumluluğundan gittikçe uzaklaşırken, halkın gözünde güvenilirliğini de yitirmiştir. Çünkü medya organları arasında yaşanan bu rekabetin ve savaşların nedeni kimin daha iyi gazetecilik yaptığı değil, sadece medya sahiplerinin çıkarlarıdır. Bu arada asıl darbeyi de toplum nezdinde saygınlığını yitiren gazetecilik mesleği ve gazeteciler almıştır.

Gazetecilik mesleğine 1940 yılında Vatan Gazetesi'nde başlayan ve 1960 yılına kadar da aynı gazetede Ahmet Emin Yalman'la çalışan eski gazetecilerden Selami Akpınar'ın, 1990'lı yıllardaki medya savaşlarını değerlendirdiği şu sözleri gazetecilik anlayışındaki dönüşümü de ortaya koymaktadır:

“Basında hep kavga vardı. Çok büyük ve çirkin kavgalar oldu. Ama bütün o kavgalar gazetecilik üzerine, gazetecilik anlayışı, ideale dönüş yapılı, en ağır suçlamalar bile bu sınırların dışına taşmazdı. Bugünkü kavgaların bence gazetecilikle ilgisi yok. Burada tamamen ticari bir zihniyet var. Kendi adıma çok üzülüyorum. Mesleğimiz adına da üzülüyorum.” (Aktaran Tılıç, 1998:263)

1980 yılından sonra medya-iktidar ilişkilerinde yaşanan dönüşüm, gazetecilerin mesleklerini algılayışı ve icra etme şekillerinde de bir dönüşüme yol açmıştır. Çalışmanın bu bölümünde bu kez gazetecilerin mesleklerini algılayış biçimleri ve pratiklerinde yaşanan dönüşüm örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2) 1980 SONRASI GAZETECİLİK MESLEK KÜLTÜRÜ VE PRATİKLERİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Medya sahipliğinin gazeteci kökenli ailelerden iş adamlarına geçmesi şeklinde oluşan yapısal dönüşüm sonucu, medya sektörü diğer işletmeler gibi ticari bir zihniyet içinde çalışmaya başlamıştır. Medyanın kamu yararı işlevi ikinci plana itilmiş ve medyaya sadece kar etmesi gereken bir ‘işletme’ gözüyle bakılmıştır. Bu da medya sektöründe yeni bir iş bölümü, yönetim ve organizasyon yapısını, yeni bir “yöneticilik” anlayışını beraberinde getirmiştir.

Bu yapısal dönüşümün çalışma ilişkilerine en önemli yansıması sendikanın tasfiyesi ve gazetecilerin örgütsüzleştirilmesi olmuştur. Sendikanın tasfiyesinden sonra oluşan yeni medya ortamındaki çalışma hayatını ise esnek istihdam, ücret dengesizliği, uzmanlaşma, iş bölümü ve profesyonelleşme gibi

kavram ve uygulamalar karakterize etmiştir. Bunlar “Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm” alt başlığında incelenmiştir.

Yapısal dönüşümün bir diğer sonucu da medya mekanlarının değişmesi şeklinde kendini göstermiştir. Medya sahiplerinin şehrin dışında satın aldıkları arsalarda kurdukları “teknolojik üs” olarak adlandırılan medya merkezleri, yeni bir gazetecilik tarzı oluşmasında etkili olmuştur. Medya döneminde, şirket yönetimi ilkelerinin benimsendiği yeni bir yönetim anlayışı benimsenmiş, buna bağlı olarak da öncelikli görevi medya sahibinin çıkarını savunmak olan yeni bir yönetici-gazeteci tipi de gelişmiştir. Özellikle 1980 sonrasında uygulanan neo-liberal politikaların halk tarafından kabul görmesinde önemli görev üstlenen ‘köşe yazarları’ nın hem sayıca artması hem de niteliğinin değişmesi de basında yaşanan yapısal dönüşümün sonuçlarından biridir. Konumu gereği hem ekonomik ve politik güç odaklarıyla hem de halkla daha yakın ilişki içerisinde olan gazeteciliğin bu biçimi, sistemin meşrulaştırılması ve medya sahibinin çıkarını koruma misyonları altında gazeteciliğin ilkelerinin en fazla göz ardı edildiği alan olmuştur. Hem mekan, hem de yeni oluşan ‘yöneticilik’ ve ‘köşe yazarlığı’ anlayışı ‘Gazeteci Kimliğinde Yaşanan Dönüşüm’ alt başlığında incelenmiştir.

1.2.1) Çalışma İlişkilerinde Yaşanan Dönüşüm

1.2.1.1) Sendikanın Tasfiyesi ve Örgütsüzleşme:

1980 sonrası medya ortamına hakim olan ticarileşme ve tekelleşme eğilimi gazetecilerin örgütlenmeleri aleyhine gelişmiş ve sendikanın medya alanından uzaklaştırılmasına neden olmuştur. 1971 ve 1980 askeri darbeleri, 1960 Anayasası’nın Türk basınına ve gazetecilere sağladığı geniş hakları, geri almıştır.

1952 yılında yürürlüğe girmiş olan 5953 sayılı ‘Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun’da yapılan 212 sayılı yasa değişikliği 10 Ocak 1961’de yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya göre, bundan sonra kıdem tazminatına esas olarak gazetecilerin herhangi bir yayın organına giriş tarihleri değil, mesleğe başlama tarihleri kabul edilecektir. Bu durum gazete sahipleri için kabul edilmez bir maliyeti gündeme getirmekte, gazetecinin kazanılmış haklarını koruma ve mesleki örgütlenme alanını ise genişletmektedir. (Adaklı, 2006:296) Ayrıca bu yasa gazetecilere, gazetecinin ölümü halinde ailesine tazminat ödenmesi, ikramiye niteliğinde on üçüncü bir aylık verilmesi, idarede çalışanların da basın işçisi sayılması, fazla mesai ödenmesi, her işletmede bir sendika temsilcisi bulunması, istifa eden gazeteciye kıdem tazminatının ödenmesi gibi haklar da sağlamaktaydı. (İGS, 1963:38)⁵

1961 Anayasası çerçevesinde çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu’nun ulusal düzeyde sendika kurma olanağını sağlamasıyla birlikte 1952’de kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikası, 30 Eylül 1963 tarihinde Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) adıyla yeniden yapılanmıştır. TGS’nin 1964 yılında yaptığı ilk toplu sözleşme Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde uygulanmıştır. TGS’nin üç yıllığına yaptığı bu sözleşmede çalışma koşulları, yıllık izinler, gıda yardımı, ihbar ve kıdem tazminatı, kadrolar, ikramiye ve zamlar konusu yer almıştır. (Özsever, 2004:90-91)

1952 yılında çıkarılan 5953 sayılı yasayla, basın çalışanları da sendikalaşma hakkına kavuşmuş ise de, toplu sözleşme ve grev hakkı bulunmadığı için gazetecilerin gerçek anlamda bu haklara kavuşması ancak 1963 yılında mümkün olmuştur. Gazeteciler 1963’te yürürlüğe giren 274 sayılı yasayla toplu sözleşme, 275 sayılı yasayla da grev yapma hakkı elde etmişlerdir. (A.g.e.:101)

⁵Uygulamadaki aksaklıklara rağmen 212 sayılı yasa, 1980’li yılların sonlarına kadar çalışan gazetecilere önemli sayılabilecek haklar sağladı. Yasa, zaman içinde bazı değişikliklere uğradıysa da halen yürürlüktedir.

12 Mart 1971 Muhtırası basın özgürlüğüne kısıtlamalar getirdiği gibi TGS'nin faaliyetlerini de etkilemiştir. O dönemde bazı gazetelerde çalışan gazeteciler TGS'den istifaya zorlanmış, istifa etmeyenler işten çıkarılmışlardır. 12 Eylül 1980 askeri müdahalesiyle birlikte basın üzerindeki baskılar daha da artmış, sendikacılığa olan ilgi ise azalmıştır. TGS de diğer sendikalar gibi kısa bir süre kapatılmış, açılmasıyla birlikte her türlü toplantı ve etkinliği izne bağlanmıştır. (A.g.e:104-105)

1983 yılında İş Kolları Yasasında yapılan bir değişiklikle matbaa işçilerinin iş kolu, gazetecilik iş kolundan ayrılmış, 1984 yılında çıkarılan 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu ile 2822 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu ile medya sektöründe çalışanların sendikal ve sosyal hakları iyice daraltılmıştır. (Adaklı, 2006:297)

12 Eylül döneminde işten çıkarmaların sıkıyönetim komutanlıklarının iznine tabi olmasıyla ilgili karar, 1984 sonunda yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kararın kalkması üzerine ilk kez Milliyet Gazetesi'nde elli TGS üyesinin işine son verilmek istenmiş; sendika Yönetim Kurulu Milliyet işvereniyle görüşmüş, yasal işlemler başlatılmış, konu kamuoyuna duyurulmuştur. Milliyet işvereni, tepkiler sonucunda işine son vermek istediği işçi sayısını azaltmıştır. (TGS, 1986:16)

1990 sonrası özel radyo ve televizyonların faaliyete geçmesiyle birlikte burada çalışanların hukuki durumu da sorun olmaya başlamıştır. TGS'nin başvurusu üzerine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 10 Nisan 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayınladığı bir tüzük değişikliği ile radyo ve televizyonların haber birimlerinde çalışanlar da 212 sayılı yasa kapsamına girmiştir. Ancak daha sonra Çalışma Genel Müdürlüğü'nün bir uygulaması ile radyo ve televizyonların haber birimlerinde çalışan gazeteciler 27 sayılı gazetecilik iş kolu kapsamında değil, 17 sayılı büro, eğitim ve güzel sanatlar iş kolu kapsamına dahil edilmişler, böylece TGS bünyesi dışında bir örgütte yer almaya zorlanmışlardır. Bu durum hem 212 sayılı yasa kapsamının daraltılmasına hem de TGS'nin güçsüz kalmasına yol açmıştır. (Özsever, 2004: 110-111)

1980 öncesinde sendikanın toplu sözleşmelerle elde ettiği ‘her gazetenin belli sayıda işsiz gazeteciye iş sağlama zorunluluğu’ sayesinde işe girdiğini söyleyen gazetecilerin yanı sıra, yine 1980 öncesinin toplu sözleşmelerine, ‘işverenin gazeteciye yazmayı istemediği bir haberi yazmaya zorlayamayacağı’ maddesinin konulduğunu belirten gazeteciler de bulunmaktadır. (Aktaran Tılıç, 1998) Bu örnekler gazetecilerin kendini güvencede hissetmesini sağlayacak, böylece onu patronlarının çıkarlarını savunmak yerine bağımsızlığını koruyarak gazeteciliğin gereklerini yerine getirmeye yönlendirecek örneklerdir. Fakat sermayenin medya sektörüne girmesiyle çıkarları sendika ile dolayısıyla sendikalı gazetecilerle uyuşmayan patronlar tarafından bu yapı değiştirilmiştir.

1992 yılında Aydın Doğan sahipliğindeki Milliyet’te gazeteciler noter aracılığıyla istifa ettirilerek sendika ile bağları koparılmıştır. O dönem Milliyet’te çalışan bir gazeteci durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Yeni patron gazeteyi satın aldıktan sonra herkesi birer birer yanına çağırdı ve sendikadan ayrılmalarını istedi. Gazeteciler ya sendikadan istifa etmeye ya da işi bırakmaya zorlandılar. İlk gün hiçbir sendika üyesi istifa etmedi. İkinci gün hepsi işten atıldılar. Bunun üzerine herkes sendikadan istifa dilekçelerini imzaladı. Gazeteye noter getirildi ve noterin önünde kuyruk olup sendikadan ayrıldık.” (Aktaran Tılıç, 1998:212)

Aydın Doğan 1994 yılında Hürriyet Gazetesini satın aldıktan sonra aynı süreç bu kez de Hürriyet’te yaşanmıştır. Patronlar, yasayla tanınan hakları yerine getirme yükümlülüğünden kurtulmak için muhabirleri uzun süre stajyer olarak kadrosuz ve sigortasız çalıştırmaktadırlar. Stajyerlikten kurtulanlar ise, ‘fikir işçisi’ statüsü kazandıran 212 yerine 1475 sayılı yasa hükümlerine göre sözleşme imzalama koşuluyla işe alınmaktadırlar. Bir diğer yaygın uygulama olan ‘taşeron’ yöntemiyle de holding bünyesindeki başka bir şirket bordrosundan ücret ödenmektedir. Böylece gazeteciler hukuken gazeteci (fikir işçisi) sayılmayan bir statüden ücret almayı kabullenmiş, bu yüzden iş güvencesi ve sendikalaşma hakkından yoksun bir ortamda çalışmak zorunda kalmıştır. (Aksoy, 2009: 628)

Basın çalışanlarının sendikal haklardan yoksun kalması, patronlar tarafından düşük ücretle çalıştırılma, haksız yere işten çıkarma gibi bir çok keyfi uygulamayı beraberinde getirmiştir. Rakip medya gruplarının birbirlerinden eleman almamak konusunda anlaşmaları sonucu, bir kuruluştan kovulan gazetecinin diğer kurumda iş bulma olasılığı da olmamaktadır. Bu durum gazetecilik pratiklerini de etkilemiş, çalışanlar kendilerini koruyacak bir örgütlenmeden yoksun oldukları için, mesleklerinin pratiklerinin yanlışlarını sorgulamaktan ya da karşı çıkmaktan kaçınmışlardır. İşsizlik tehdidiyle karşı karşıya kalan çalışanlar, sendikadan uzak durmuşlar, dahası her tür olumsuz çalışma koşullarına da razı olmuşlardır.

10 Ocak 1961 tarihinde 212 sayılı yasada yapılan değişiklik konusunda çalışan gazetecilerin patronlarına karşı aldıkları tavırla bugünkü ortamda gazetecilerin aldıkları tavır arasındaki farklar, gazetecilerin meslekleriyle kurdukları ilişkideki dönüşümü ortaya koymaktadır. Yasayı protesto için aralarında Milliyet, Cumhuriyet, Hürriyet, Yeni Sabah, Tercüman, Vatan, Yeni İstanbul, Dünya ve Akşam'ın olduğu dokuz gazete sahibi yayınlarını üç gün durdurma kararı almış, bunu da birinci sayfalarından bir bildiriyle duyurmuşlardır. Gazetecilerin bu duruma ilk tepkisi Yazı İşleri Müdürlerinden bir kısmının bu bildiriye imza atmaması ve gazetecilerin sessiz protesto yürüyüşü yapmaları şeklinde olmuştur. İstanbul Gazeteciler Sendikası (İGS), aynı gün bir karşı bildiri yayınlamış ve Yönetim Kurulu'nda "Basın" adında bir gazete çıkarma kararı almıştır. 12 Yazı İşleri Müdürü, elliye yakın sekreter, yüzün üzerinde muhabirin saatlerce çalışması sonucu, 100 bin "Basın" Türkiye'ye dağıtılmıştır. Üç gün sonra gazete sahipleri boykotu bitirerek gazetelerini çıkarmaya devam etmişlerdir. (Üstün, 2009)

Günümüzde gazeteciler medya sahiplerine karşı haklarını bu şekilde savunma ve dayanışma içinde olma eğilimi göstermemektedirler. Sendikadan yoksun olmaları ve örgütsüzleşme bunun en önemli sebebidir. Özellikle 1994 ve 2001 yıllarındaki krizlerde basında yaşanan yoğun işten çıkarmalar karşısında haksızlıkları kabullenen bir tutum sergilemeleri, yargı yoluna gitmekten kaçınmaları, 1990 sonrası dönemde medyaya egemen olan anlayışı göstermektedir. 19 şubat 2001'de patlak veren krizde ÇGD'ye göre 5000, TGS'ye göre de 3900 gazeteci işsiz kalmış, fakat çalışanların büyük çoğunluğu alacakları

için dava açmayı tercih etmemiştir. (TGS Çalışma Raporu 1995'den aktaran Aksoy, 2009: 630)

Gazetecilerin bu tavrı, Bakanlar Kurulu'nun 21 Aralık 1995'te yürürlüğe konulan 'Teşmil Kararı'nın uygulanması sırasında da yaşanmıştır. Söz konusu kararla Anadolu Ajansı'nda bağitlanan son toplu iş sözleşmesi hükümleriyle sağlanan haklardan sendikanın kapısından giremediği ya da kapı dışarı edildiği Yeni Asır, Hürriyet, Sabah, Türkiye, Milliyet, Meydan, Akşam, Posta, Yeni Şafak, Yeni Yüzyıl, Bugün, Takvim, Zaman, Milli Gazete, Hürriyet Haber Ajansı ve Milliyet Haber Ajansı'nda çalışan gazetecilerin de aynen yararlanacakları öngörülmüştür. Gazete patronları Aydın Doğan, Dinç Bilgin ve Enver Ören'in teşmil kararıyla ilgili Danıştay'da açtıkları yürütmenin durdurulmasına ilişkin dava reddedilmiştir. Teşmil kararının yürürlükte kaldığı 30 Eylül 1996 tarihine kadar adı geçen 16 gazete ve ajansta çalışanların kendilerine sağlanan hakların uygulanmasını işverenden talep etmeleri konusunda TGS'nin ısrarlı uyarıları sonuçsuz kalmıştır. (A.g.e :630)

Sendikasız bir medya ortamında şekillenen yeni çalışma hayatında öncelikle ücret ve diğer çalışma şartları bakımından alt kademedeki personelle üst düzey yöneticiler arasındaki ilişkiler geçmiştekinden çok daha fazla mesafelendirilmiştir. 1980 öncesinde bir tür usta-çırak düzenini yansıtan organizasyon yapısı, 1980'li yıllarda yerini işlevsel olarak ayrışmanın getirdiği mesafeli bir ilişki tarzına bırakmıştır. Artık tepe yöneticileri ile muhabir arasındaki ilişki yerini daha "profesyonelleşmiş" bir kalıba bırakmıştır. (Adaklı, 2006:302-303) Bu yapı, değişik düzeylerdeki gazeteciler arasındaki gelir farkında da mesafelenmeyi yaratmıştır. Tepede küçük bir gazeteci grubunun 'çılğınca' olarak nitelenen gelirlerine karşın, ortada bir grubun görece iyi bir gelir sahibi olması ancak altta ezici bir çoğunluğun çok az paralarla çalıştırılması bu yapıyı özetlemektedir. (Tılıç, 1998:125) Özellikle Genel Yayın Yönetmenleri ve bazı köşe yazarları astronomik ücretler almakta, bu ücretlerin karşılığı da medya sahibinin çıkarlarını ne pahasına olursa olsun savunmak olmaktadır.

İlhan Selçuk'un da belirttiği gibi sendikasızlık, bu ücret dengesizliğinin "bam teli"dir. Sendika olmayan bir işyerinde patronlar dilediğine dilediği parayı

verir. Sendika olan işyerinde toplu sözleşme yapılır, her şey göz önünde olur, herkes aldığını, verdiğini, devlete ödediğini bilir. Oysa bunların bilinmesi istenmiyordu. O zaman fiyatlar arttıkça artıyor, insanların inanamayacağı boyutlara varıyordu. (Aktaran Otan, 1995:27)

Sendikasız bir çalışma hayatı aynı zamanda esnek istihdamı da beraberinde getirmiş, böylece gazetecilerin yıllık izin hakları ve hafta tatilleri tırpanlanmış ve günlük çalışma saatleri belirsizleşmiştir. (Tılıç, 1998)

Görüldüğü gibi, sermayenin medya sektörüne girmesinin gazetecilere doğrudan etkisi sendikasız bir çalışma ortamı olmuştur. Bu durum, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, mesleğe 1980 yılı öncesinde başlayan gazetecilerin anlatımlarında da görüleceği gibi, gazetecilerin pratikleri üzerinde büyük bir dönüştürücü etkiye sahiptir. Sendikalı çalışan eski kuşak gazeteciler, daha iyi koşullarda çalıştıklarını, medya patronlarına karşı haklarını arayabildiklerini söylerken; günümüzde sendikasız çalışan muhabirlerin yarınlарının ne olacağını bilmedikleri ve olumsuz çalışma koşullarına karşı hiçbir hak arama çabasında bulunmadıkları görülmektedir.

Sendika her meslek çalışanına olduğu gibi, gazetecilere de bir güç sağlamaktadır. Sendikanın sağladığı haklar sayesinde gazeteciler, medya patronlarının karşısında bir güce sahip olabilmektedir. Oysa sendikasızlık, güvencesiz bir çalışma ortamı anlamına gelir ve gazeteciler günümüzde yarınlарının ne olacağını bilmeden, her an işten çıkarılma düşüncesi içerisinde kendilerine sunulan çalışma koşullarına razı olmakta, kendilerini koruyacak “sendika” gibi bir güce sahip olmadıkları için de haklarını arayamamaktadırlar. Toplumun diğer kesimlerinin haklarını arayabilmesine aracılık eden bir meslek olarak gazetecilerin kendi haklarını arayamayan bir meslek haline dönüşmesi tezatlık yaratmaktadır. Ve bu durum, medya patronlarının çıkarlarının tek taraflı belirleyici olduğu bir medya düzeninin sürmesi anlamına gelmektedir. Gazeteci bu düzene uyduğu ve bu düzeni devam ettirebildiği sürece kendine yer bulacaktır. Bu düzen, tabi ki doğru bildiği, gazetecilik meslek ilkelerine göre yapılan bir gazeteciliğin değil; medya sahibinin çıkarlarına göre yapılan bir gazeteciliğin belirleyici olduğu bir düzendir.

2-) 2001 YILINDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN MEDYA ORTAMI

Türk basınının mülkiyet ve kontrolünde yaşanan ilk dönüm noktası 1980'li yıllarda basın dışı sermayenin sektöre girmesi, ikinci dönüm noktası 1990'lı yıllarda basının medya haline gelmesi ve holdingleşmesi, üçüncü dönüm noktası ise 2001 yılında devletin TMSF aracılığıyla medya işletmelerine el koymasıdır. Türkiye'de 2001 yılında yaşanan derin ekonomik kriz sonucunda bir çoğu aynı zamanda banka sahibi de olan medya sahiplerinin krizde batan bankaları nedeniyle TMSF, bu medya şirketlerine el koymuş, 2005 yılından itibaren el koyduğu medya gruplarını farklı iş adamlarına devretmiştir. Bu devretmeler sonucunda ortaya çıkan tablo ile Türk medyasının mülkiyet ve kontrolünde değişimler yaşanmış ve medya yeniden yapılanmıştır. Erol Aksoy'un İktisat Bankası Fon'a geçince Cine 5; Kamuran Çörtük ve Süzer'in bankalarına el konunca BRT ve Kent TV, Ceylanların Bank Kapital'ine el konunca da CTV sektör dışı kalmıştır. İhlas Finans'a el konulması da Türkiye Grubu'nda sarsıntı yaratmıştır. Karamehmetler Fon'a banka kaptırmaları sonucu güçlerini takviyeye gitmiş ve yeni transferler, yeni TV kanalları ve yeni dağıtım örgütlenmesi için adımlar atmıştır. (Sönmez, 2003) 2000 yılında Türk medya sektöründeki hakim gruplar; Doğan, Uzan, Çukurova, Medya Holding (Dinç Bilgin) ve Doğu Grupları idi. Önce Dinç Bilgin'e ait Medya Holding'e, daha sonra Uzanlar'ın mal varlığına el konmasıyla, bu iki isim medya sektöründen tasfiye olmuşlardır.

Bu grupların nasıl medya sektörüne girdikleri ve 2001 yılından sonra geçirdikleri değişim kısa öyküleriyle anlatılmıştır.

Medya Holding (Dinç Bilgin'in Öyküsü):

Dinç Bilgin'in İstanbul macerası 1982 yılı Mayıs ayında yeni Asır Gazetecilik ve Matbaacılık Limited Şirketi adına Mecidiyeköy, Atakan Sokak'ta aldığı binayla başladı. Babası Şevket Bilgin (1894-1978) Türk-Yunan nüfus mübadelesinde annesi ve beş kardeşiyle birlikte Selanik'ten göç etmiş ve ailenin

1895'ten beri çıkardığı Yeni Asır Gazetesi'ni İzmir'de çıkarmaya başlamıştı. Dinç Bilgin'in gazetede çalışmaya başlaması, 65 yaşındaki taşralı, küçük, yarı profesyonel ve biraz köhne Yeni Asır'ın Sabah'a varan olağanüstü yolculuğunun başlangıcı oldu. 1964'te İstanbul'da kapatılan Yeni Sabah'ın mal varlığı satışa çıkınca baskı makinelerini aldı, Yeni Sabah'ın mizanpajını kopya etti ve gazetenin taşralı yüzü şehir gazetesine döndü. Tirajı arttı. 1967'de Akbank'tan aldığı kredi ile ilk ofset makinesini satın aldı 1930'dan beri gazeteyi basan rotatifi emekliye çıkarıldı. Bilgin reklamda da atağa kalkarak Türkiye'de ilk defa aktif reklam pazarlamasını başlattı, reklam ajansları kurdu. Bilgin çalışanlarına verdiği zamlarla da rakiplerini vurdu. Yeni Asır'ın verdiği zamları veremeyen Demokrat İzmir Gazetesi'nde çalışanlar grev başlattı. Grev uzadı ve gazetenin kapanmasına neden oldu. Bilgin önce Demokrat İzmir'i, daha sonra da yine Yeni Asır'la rekabet edemeyip kapanan Ege Ekspres'i 1980'de satın alarak İzmir piyasasına tek başına hakim oldu. İzmir piyasasıyla yetinmeyen Bilgin'in Yeni Asır'ı İstanbul'da çıkarma isteği hep vardı. Bu amaçla geldiği İstanbul'da işler istediği gibi gitmeyince bu isteği, doğrudan doğruya bir İstanbul gazetesi çıkarma yönünde değişti. Günaydın'dan Haldun Simavi ile girdiği bir tartışma yüzünden ayrılan Rahmi Turan'ı gazetenin başına geçmesi için ikna etti ve 1985 yılının Nisan ayında Sabah'ın ilk sayısı çıktı. Turan yönetimindeki Sabah sürekli tiraj almaya başladı ve Tan ve Hürriyet'ten sonra üçüncü gazete oldu. Bilgin'in Turan'la yollarını ayırması sonucu gazetenin başına geçen Zafer Mutlu yönetimi ile Sabah asıl dönüşümünü yaşadı. Zafer Mutlu gazetenin tirajını daha da artırarak, Sabah'ı çok para kazandıran bir gazete haline getirdi. Ayrıca yaptığı transferlerle de Sabah'ı alt tabakaya hitap eden ucuz gazete görünümünden çıkarıp daha ciddi, her kesime hitap eden ve saygın bir gazete haline getirdi. Güneri Civaoglu, Mehmet Barlas, Mehmet Ali Birand, Hasan Cemal gibi isimlerin Sabah'a katılması gazeteyi farklı bir kulvara taşıdı. Dinç Bilgin, 1992 yılında Türkiye'deki en büyük iki basın grubundan birinin sahibi idi. Satışları 598 milyar liraya yükselen ve 1560 kişi çalıştıran grup, piyasanın yüzde 40'ını elinde tutuyordu. Sabah'ın kurumsallaşma çalışmaları 1988 yılında başladı. 1989'da gruptaki bütün şirketleri bünyesinde toplayacak olan Medya Holding kuruldu. Holding yapmakta olduğu yatırımları hisse arzı ile finanse etmeye karar verdi. Nisan 1990'da Sabah yayıncılık Anonim Şirketi'nin yüzde 15 hissesi Manufacturers Hanover Bankası önderliğinde borsada satışa sunuldu. Holdingin

hisselerinin yüzde 10'u, 1991 yılında 9 milyon dolar karşılığında Çukurova Holding, Yapı Kredi Bankası, Pamukbank ve İnterbank'ın sahibi Mehmet Emin Karamahmet'e satıldı. 1992'de Medya Holding'in yüzde 12 hissesi halka arz olundu. (Münir,1993)

1990 yılında İkitelli'ye taşınan Bilgin Grubu (Medigrup), Sabah dışında Bugün, Yeni Yüzyıl, Fotomaç gibi başka gazetelerle bir yığın derginin de basıldığı mekan olmuştur. Televizyon yayıncılığına da giren Sabah Grubu, Eylül 1993'te ATV ile tam gün yayına başlamıştır. 17 Temmuz 1989 tarihinde özelleştirme kapsamına alınmış olan Etibank Bankacılık AŞ, 2 Mart 1998 tarihinde Cavit Çağlar'a ait olan Nergis Holding ile birlikte Dinç Bilgin'in Medya Holding'i tarafından kurulan Medya-İpek Holding tarafından 155,5 milyon dolar karşılığında satın alınmıştır. (Adaklı, 2006: 168-169)

2000 yılında Etibank'a el konduğunda bankanın 500 milyon dolar açığı vardır. Etibank'ın içini boşalttığı gerekçesiyle Bilgin cezaevine girerken, TMSF sadece Etibank'a değil, Bilgin ailesinin Sabah Gazetesi ve ATV kanalının da içinde olduğu medya grubuna da el koymuştur. Böylece gazeteci aileden gelen son medya sahibi olan Dinç Bilgin de medya sektöründen çekilmiştir.

Merkez Holding (Turgay Ciner):

Enerji, madencilik, hizmet, ulaştırma, turizm gibi bir çok alanda faaliyet gösteren Turgay Ciner isminin medyada duyulması, Dinç Bilgin'in Sabah'ın yayın imtiyazını 1 Kasım 2000 tarihinde, bir süre önce çoğunluk hisselerini Turgay Ciner'e sattığı Sabah Yayıncılık'a devretmesiyle duyulmuştur. Ciner, 12 Haziran 2002 günü Dinç Bilgin'le yaptığı yeni bir anlaşmayla ATV ve Sabah'ı kiracı olarak işletmeye başlamıştır. ATV ve Sabah'ı kiracı olarak işleten Ciner Grubu Başkanı Turgay Ciner ile TMSF arasındaki görüşmelerin ardından 30 Mart 2005'te anlaşma sağlanarak ATV ve Sabah, Turgay Ciner'e 435 milyon dolara satılmıştır. Anlaşmaya göre, Ciner bu bedeli TMSF'ye 10 yıl içinde ödeyecektir. Ancak Dinç Bilgin kendisiyle Turgay Ciner arasında gizli bir anlaşma olduğu ve Ciner'in buna uygun davranmadığını açıklayınca TMSF Sabah ve ATV'nin de

içinde olduğu Merkez Yayın Holding'e 1 Nisan 2007 günü ikinci kez el koymuştur. (Aykol, 2008:36) Ciner Grubu, Sabah ve ATV'yi kaptırdıktan sonra, Kanal 1'le yeniden medya sektörüne dönüş yapmış, gazeteci Ufuk Güldemir tarafından kurulan Habertürk'ü de Kasım 2007'de 35 milyon dolara satın alarak medyada iddialı olarak var olmak istediğini göstermiştir. (A.g.e:31)

Çukurova Grubu:

Çukurova Grubu'nun sahibi Mehmet Emin Karamehmet önce Show TV'yi Erol Aksoy'dan, daha sonra da Akşam ve Tercüman'ı Ilıcaklardan satın alarak medya dünyasına girmiştir. 29 Kasım 2000'de Sabah Grubu'nun Ciner'e devredilen kısmından geriye kalan yarısı Karamehmetlere geçmiştir. Gruba ait Pamukbank'a 2002'de Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK) tarafından el konulup fona devredilince grup kan kaybına başladıysa da bankacılığı bırakma karşılığında ve borçlarını zamana yayma sözü vererek BDDK ile anlaşmış ve medyasını kurtarabilmiştir. Çukurova Grubu, İngiltere'de yayın yapan Rupert Murdoch'un Sky televizyonu ile anlaşmaya varmış ve Sky Türk Şubat 2005'te yayına başlamıştır. (Aykol, 2008:91)

Doğuş Grubu:

Ayhan Şahenk'in kurucusu olduğu grup, 1993'te Milliyet'in sahibi Aydın Doğan'la birlikte Kanal D'ye ortak olarak medya dünyasına girmiştir. Kanal D hisselerinin tamamını 1995'te Doğan Grubu'na devreden grup, 1999 yılında Cavit Çağlar'dan NTV'yi satın almıştır. Aynı yıl içinde Kanal E kurulmuş, 2001'de Doğuş İletişim tarafından National Geographic Dergisi'nin ilk sayısı yayınlanmıştır. Ayhan Şahenk'in 2 Nisan 2001 tarihinde ölümünden sonra, holdingin İcra Kurulu Başkanlığı'na Ferit Faik Şahenk seçildi. Doğuş Medya Grubu, 17 Ekim 2011 tarihinde Doğan Medya Grubu'na ait olan Star TV'yi satın alarak NTV, CNBC-E ve Discovery Channel'dan sonra dördüncü televizyon kanalına sahip olmuştur.

Doğan Grubu:

Aydın Doğan, 1979 yılında Ercüment Karacan'dan Milliyet'i alarak medyaya girmiş, 1994 yılında da Hürriyet'i almıştır. 1995'te Kanal D, Posta ve Fanatik Gazetesi gruba katılmış, Radikal, Gözcü ve Finansal Forum ise 1996'da yayına başlamıştır. 1999 yılında Time-Warner'la ortak olarak CNN Türk'ü kuran gruba, 2000 yılında Turkish Daily News katılmıştır. Doğan Medya Grubu 14 Şubat 2004 tarihinde de Uzan Grubu'na ait tüm şirketlere Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun el koymasıyla kısa bir süre devletin eline geçen Star TV'yi 26 Eylül 2005 yılında düzenlenen bir ihaleyle satın almıştır. Doğan Grubu 2007 yılında ise Vatan Gazetesini satın almıştır.⁶

Uzan Grubu:

Uzan ailesi'nin basın sektöründeki ilk girişimleri 1964 yılında satın aldıkları Yeni İstanbul Gazetesidir. 1978'de Şevket Rado'nun sahibi olduğu Ses ve Hayat dergilerini satın alan Uzan ailesinin medya alanındaki en dikkate değer girişimleri ise Özal ailesinin desteği ile 1989'da kurdukları Magic Box şirketi ve onun bir uzantısı olarak ilk özel televizyon Star 1'in 1990 yılında yayına başlamasıdır. 1984'te İmar Bankası'nı, 1985'de de Adabank'ı satın alan Uzanlar, 12 Mart 1999 yılında Star Gazetesini yayınlamaya başladılar. Uzan ailesinin Türk siyasi tarihine ilginç vakalardan biri olarak kaydedilen girişimleri 6 Kasım 2002 seçimlerine katılma hakkı kazanma amacıyla kurdukları Genç Parti'dir. Genç Parti büyük bir reklam kampanyasıyla katıldığı seçimlerde yüzde 7 gibi önemli bir oy almıştır. Ancak Uzan'ların yükselişi AKP Hükümeti'nin 2003 yılında gerçekleştirdiği ciddi bir müdahaleyle engellenmiştir. 12 Haziran 2003 tarihinde Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik'in imtiyaz sözleşmelerinin “şirketlerin sözleşme hükümlerini sürekli ihlal etme neticesinde oluşan şirket kusuru nedeniyle iptal edildiğini açıklamıştır. AKP

⁶ Vatan Gazetesi'ni Sabah'ın eski Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu ile yine Sabah'tan ayrılan Güngör Mengi 4 Eylül 2002'de çıkarmaya başlamıştır. Vatan'ı zaten Aydın Doğan'ın kurdurduğu, bu nedenle satışın sembolik olduğu iddia edilir. Bu iddialardan biri de Fatih Altaylı'ya aittir: “Aydın Doğan Sabah'ı batırmak için Vatan'ı kurdurdu. Zafer Mutlu Doğan'dan gazı alınca Turgay Ciner'den ayrılıp Vatan'ı kurdu. Doğan Grubu Vatan'ı bünyesine kattı. Ama Vatan zaten Doğan'ındı. Sadece bağımsız gibi görünmesi işlerine geliyordu. Sabah bitince daha doğrusu tehlike olmaktan çıkınca ona da gerek kalmadı. Bünyeye aldılar.” (Esendemir,2008: 95)

Genel Başkanı ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bir süre önce partisinin en yakın rakibinin Genç Parti olduğunu belirtmesi, Cem Uzan tarafından, şirketlerine el konulması gerekçesi olarak yorumlanmıştır. Çukurova ve Kepez'e el konulmasının ardından Uzan Grubuyla ilgili bir dizi devlet müdahalesi gerçekleştirilmiştir. İmar Bankası'nın bankacılık yapma izni BDDK tarafından kaldırılmış, bankanın yönetim ve denetimi TMSF'ye intikal etmiştir. (Adaklı, 2006: 185,186)

Uzan ailesinin kontrolünde bulunan İmar Bankası'na 3 Temmuz 2003'te, grubun kalan bütün varlıklarına da 14 Şubat 2004'te el konulmasıyla birlikte TMSF fiilen ülkenin en büyük medya gruplarından biri haline gelmiştir. TMSF, bünyesinde bulunan medya kuruluşlarına yönetici atamayı da kapsayan geniş yetkileri iki yıl boyunca kullanmış, 21 Eylül 2005 tarihinde başlayan ihaleler yoluyla şirketleri yeni sahiplerine devretmeye başlamıştır. (Adaklı, 2010: 561-562)

Uzan'lara ait Star Gazetesi 25 Ocak 2006 tarihinde 19.5 milyon dolarlık muhammen bedelin bir hayli altında kalan bir fiyatla (5 milyon 150 bin dolar) Zaman Gazetesi'nin kurucularından Alaaddin Kaya ile ortaklık kuran KKTC'li iş adamı Ali Özmen Safa'ya satılmıştır. Safa, eleştiriler üzerine teklifini 3 milyon dolar artırmış ve böylece 8 milyon 150 bin dolara satılmış olan gazetenin başına 2000 yılına kadar Zaman Gazetesi'nin imtiyaz sahibi olan Alaaddin Kaya getirilmiştir. Safa, şirketin Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı 5 Haziran 2008'de Ethem Sancak'a devretmiştir. TMSF'nin 26 Eylül tarihinde Star TV için düzenlediği ihalede Doğan Grubu şirketlerinden Işıl Televizyon Yayıncılık Ticaret A.Ş. 155 milyon dolarlık muhammen bedelin yaklaşık iki katına ulaşan 306.5 milyon dolarla en yüksek teklifi vererek satın almıştır. (A.g.e: 564) Fakat, Doğan Grubu bu kanalı 17 Ekim 2011 tarihinde 327 milyon dolar karşılığı NTV, CNBC-e, e2 gibi kanalları bünyesinde bulunduran Doğuş Yayın Grubu'na satmıştır.

İhlas Grup:

Türkiye Gazetesi ve Türkiye Çocuk dergilerini bünyesinde bulunduran grup, 1993'te İhlas Haber Ajansı'nı kurmuştur. 1993 yılında yayına başlayan TGRT televizyonu ise, farklı bir ortaklık yapısı ile yayın hayatına devam etmiş, 2003'ten itibaren ise 'İhlas Yayın Holding' çatısı altına girmiştir. ABD'nin en büyük haber kanalının sahibi Rupert Murdoch, Fox TV'yi Türkiye'ye getirmiş, TGRT televizyonu 24 Şubat 2007'den itibaren Fox TV olarak yayınına devam etmiştir. Böylece yabancı bir medya kuruluşu ilk defa kendi amblemiyle yüzde yüz hisseye sahip olarak yayın hayatına başlamıştır. (medyatava.net, 23.02.2007)

Kanaltürk (Tuncay Özkan):

Mehmet Emin Karamahmet'in 2002 yılında transfer ettiği Tuncay Özkan da 2003 yılının sonlarında Çukurova Medya Grubu'ndan ayrılarak 2004 yılında Kanaltürk televizyonunu kurmuştur. Fakat Özkan'ın Ergenekon davası⁷ kapsamında 27 Eylül 2008'de tutuklanması ile, bu kanalın kontrolü Mayıs 2008'de Fethullahçı olduğu öne sürülen İpek-Koza grubuna geçmiştir. Grubun sahibi Hamdi Akın İpek, medya dünyasına 2005 yılında Bugün Gazetesi'ni satın alarak adım atmıştır. (Adaklı, 2010:588)

2.1) AKP HÜKÜMETİ DÖNEMİNDE MEDYA

Türkiye medyasındaki 2000'li yıllardan sonra medya sahipliğinin büyük ölçüde değişip yeni bir çehreye bürünmesi, yeni aktörlerin medya sektörüne girmesinin yanı sıra, mevcut medya sahiplerinin güç kaybederek küçülmesindeki en büyük aktör, AKP Hükümeti olmuştur. TMSF, 2001 krizinden sonra el koyduğu medya şirketlerini, 2005 yılından itibaren farklı iş adamlarına devretmeye başlamış, bu devir işlemlerine AKP bizzat müdahil olarak kendine yakın isimlerin medya sektörüne girmesini desteklemiştir.⁸ Uzan'ların tasfiyesi ve

⁷ 25 Temmuz 2008'de açılan davanın ilk duruşması 20 Ekim 2008'de yapıldı. Davanın temelini oluşturan iddia, 2003-2004 yıllarında hazırlandığı iddia edilen Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz, Eldiven kod adlı darbe planları idi. Sanıklar 2003-2004 yıllarında mevcut hükümeti silah zoru ile devirip anti-demokratik yollarla devlet idaresini ele geçirmeyi planlamak ve bu çerçevede Sarıkız, Ayışığı, Yakamoz ve Eldiven kod adlı darbe planlarını hazırlamakla suçlanmıştır.

⁸ Bu desteğin ilk örneği Uzanlara ait Star Gazetesi'ni satın alan Ali Özmen Safa ve Ethem Sancak'tır. Her ikisi de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yakınlıklarıyla bilinmektedir. Sancak, Star'a birlikte ortak olduğu Hasan Doğan'ın yakın arkadaşısıdır. Hasan Doğan Başbakan Recep

ardından gelen AKP'ye yakın isimlerin medyaya girmesi ile başlayan süreç, Ciner'in kontrolündeki ATV-Sabah grubu şirketlerine el konulmasıyla birlikte radikal olarak değişmiştir. Bu grubun da 2007 yılında AKP'ye yakınlığıyla bilinen bir grubun eline geçmesi ile artık medya, 'AKP medyası ve diğerleri' şeklinde yapılanmıştır. (Adaklı, 2010: 561)

AKP döneminde medyanın dönüşümü üç başlık altında incelenebilir.

- 1) Önce merkez medyada bir çok etkili medya kurumu AKP Hükümetine yakın ve iş adamı olan kişilere satılmıştır. (ATV, Sabah, Star, Kanal 24, Kanaltürk, Bugün gibi) Böylece zaten daha önceden Yeni Şafak, Zaman, Kanal 7, STV gibi AKP'yi destekleyen medya kurumlarına, bunlar da eklenince medyanın önemli kesimi AKP medyası haline gelmiştir.
- 2) AKP Hükümeti, örneğin Doğan Holding gibi kendine muhalif yayın yapan kurumları, mali yollarla denetim altına almıştır.
- 3) Son olarak da AKP Hükümeti'nin istemediği gazeteci, yazar ve yöneticiler merkez medyadan tasfiye olurken, yerlerine AKP'yi ve icraatlarını savunan gazeteci ve yazarlar alınmıştır.

İlk kez 3 Kasım 2002 seçimlerinden tek parti iktidarı olarak çıkan AKP, Temmuz 2007 seçimlerinden de yüzde 46'lık oy oranıyla yine tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Bir çok akademisyen ve yazara göre de AKP'nin medya üzerindeki baskısı bu ikinci iktidar döneminden hemen sonra başlamıştır. Aslında bu baskı sadece medyaya yönelik değildir. AKP Türkiye'deki bir çok kurumu kontrol altına alma politikası uygulamaya başlamıştır. Medya da bu politikanın sadece bir ayağıdır. Merdan Yanardağ, AKP'nin 22 Temmuz 2007 seçimlerinden daha büyük bir güç olarak çıkmasının ardından, Türkiye'de toplumu ve rejimi dönüştürme, başka bir anlatımla ülkenin düşük yoğunluklu bir İslamizasyon

Tayyip Erdoğan'ın Ekinlik'te tatil yaptığı evin sahibidir. Doğan'ın ablası Başbakan'ın bir başka yakını iş adamı Remzi Gür ile evlidir. Gür kamuoyunda Başbakan'ın çocuklarına burs veren iş adamı olarak bilinmektedir. (Aykol, 2008:20-21)

operasyonuna tabi tutulma siyasetinin hız kazandığını, öyle ki, bu operasyonun 2008 yılından itibaren bir darbe karakteri kazanmaya başladığını belirtmektedir. Bu operasyonun medyayı da kapsaması kaçınılmazdır. (haber.sol.org.tr-27 Şubat 2009)

Haluk Şahin de AKP'nin sadece medyada değil, diğer alanlarda da özerk kurumlardan hoşlanmayan bir iktidar anlayışına sahip olduğuna vurgu yapmakta, “Bunu TÜBA'daki durumda da görüyoruz, Silahlı Kuvvetler'le olan ilişkilerinde de, yargıyla olan ilişkilerinde de, YÖK konusundaki yaklaşımında da, Futbol Federasyonu'ya bakış açısında da bunu görebilirsiniz.” demektedir. (Birgün, 6 Aralık 2011, Röp: Ahmet Meriç Şenyüz)

Mustafa Sönmez de başlangıçta, IMF ve AB ile uyum sergileyerek büyük burjuvaziye ve merkez medyayı fetheden AKP iktidarının, ikinci iktidar döneminde yani 2007 sonrasında ve kısa sürede, koalisyon ortağı Fethullah Gülen cemaati ile birlikte kendi medyasını yarattığını, bununla da yetinmeyip, sermaye yatırımı olan merkez medyayı kuşattığını belirtmektedir. (gazeteciler.com- 9 Haziran 2012)

İktidarın medya üzerindeki baskıları ve medyayı denetim altına alma çabalarının daha önceki dönemlerde de yaşandığı bir gerçektir. Fakat AKP dönemini önceki iktidarların döneminden farklı kılan en önemli unsur, daha önceki dönemlerin koalisyon dönemi olması, AKP'nin ise her seçimde hep tek başına ve daha güçlü bir şekilde yeniden iktidar olmasıdır. Merdan Yanardağ, büyük medyanın, koalisyon hükümetleri döneminde gücünü ve etkinliğini koruyabildiğini, hükümetin bir kanadıyla ilişkisinin bozulması durumunda, diğer kanadı ile işlerini yürütebildiğini belirtir. Eskiden medya ve iktidarın karşılıklı olarak birbirlerini etkileme gücünden söz edilirken, şu an yalnızca iktidarın medya üzerinde bir gücü ve etkisinden söz edilebilir. Yanardağ ayrıca bu durumu, AKP'nin bilinen merkez sağ-muhafazakâr partilerden farklı olması ile de açıklamaktadır. Çünkü AKP, uzun vadeli bir strateji izlemekte; hükümet olmaktan çok kalıcı bir iktidar istemektedir. (haber.sol.org.tr-27 Şubat 2009)

Star Gazetesi Ankara temsilcisi Mustafa Kartoğlu da bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“2000’li yıllara kadar, iktidar hep parçalıydı. Bu yüzden iktidarı etkileyebileceğini gördü medya. Partilerin milletvekilli sayıları birbirinden hep 20-30 fazla olduğu için 20 milletvekili bir partiden diğerine geçtiğinde bir hükümet yıkılıp başka bir hükümet kuruluyordu. Medya iki büyük gruptu. Sabah ve Doğan. Ama hükümet çok parçalıydı. Hükümetin içinde de bürokraside de çok parçalı bir yapı vardı. Her hükümet kendi adamını belli pozisyonlara getiriyordu. Bu yüzden medya, bu çok parçalı yapıyla istediği gibi oynayabiliyordu. 2001’den sonraki olgu, siyasetin tek parçalı hale gelmesi ve güçlenmesi, medyanın çok parçalı hale gelmesi ve küçülmesi. Bu kez, medya iktidarla ve siyasetle eskiden olduğu gibi oynayamaz oldu. Ama bu kez siyaset, medya üzerinde ağırlığını koydu. Ekonomik olarak. (20 Mart 2012 tarihli görüşme)

Haluk Şahin de büyük medyanın önceki iktidarlar döneminde bir şekilde ayakta kalmayı başardıklarını, çünkü o zamanki iktidarların daha çok ‘havuç ve sopa’ yöntemini kullandıklarını ifade etmektedir. Bu ilişki, bazen kredi vererek susturma çabası öbür taraftan dava açarak sindirme çabasıdır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise güçlü iktidar havuç ve sopa yönteminin ötesinde bütün alanı yapısal olarak yeniden düzenleme iddiasıyla ortaya çıkmıştır. (Birgün, 6 Aralık 2011, Röp: Ahmet Meriç Şenyüz)

Yeni Şafak Gazetesi Ankara temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu, AKP’nin medyayı denetim alma girişimlerinin başlangıcı olarak 2007’deki e-muhtıra, AKP’nin kapatılma davası ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerini göstermektedir. Selvioğlu’na göre bu süreçte medya, TSK’nın AKP’ye yönelik 28 Şubat darbesine benzer bir darbe yapacağını düşündü ve yayınlarıyla askerın yanında yer aldı. Bunun sonucunda da AKP Hükümeti, medyayı kendi gündemine almaya başladı:

“AKP bir kapatılma davasıyla karşı karşıya kaldı. Bir Cumhurbaşkanlığı seçimini yaptı ama 367 kararıyla iptal edildi. AKP şunu gördü:

“Türkiye’de seçim kazanmak büyük kitlelerin oyunu almak, iktidar olmak için yetmez. İktidar olmak için bazı güç odaklarıyla mücadele etmek gerekiyor. Bu ilişki bazen medyada, “Bunlar 3 dönemdir her defasında da oylarını artırarak iktidar oluyorlar, biz medya olarak aynı zamanda ticari kuruluşlarız” diyerek iktidara göre kendi konumlarını gözden geçirdi. Yani AKP, 2007’deki e-muhtıra, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve kapatılma davasına kadar medya desteğini almamasını bir problem olarak görmedi, hatta medyanın kendine karşı olmasından da kısmen beslendi. Ama girdiği kavgada medyanın gücünü fark ettikten sonra, medyayı şekillendirmeye başladı; medya da AKP’nin gelip geçici bir güç olmadığını görerek kendi pozisyonunu yeniden şekillendirmeye başladı. (4 Nisan 2012 tarihli görüşme)

Bu bölümde öncelikle AKP Hükümeti döneminde medya sektörüne giren ve AKP Hükümeti’ne yakınlıklarıyla bilinen medya sahipleri ve medya gruplarının hikayeleri anlatılmıştır. Bu medya sahiplerinin açık açık AKP Hükümeti’ne destek verdiklerini söylemeleri, hatta medya sektörüne yalnızca AKP Hükümeti’ni desteklemek için girdiklerini her fırsatta dile getirmeleri daha önceki dönemlerin medya sahipleri ile karşılaştırıldığında yeni ve özgün bir görüntü oluşturmaktadır. AKP Hükümeti’nin medya kuruluşlarını kendine yakın kişilere ihale etmesi ve bu yolla kendi medyasını yaratması, “bu dönemin özgün yöntemlerinden biri” olarak değerlendirilmektedir.

2.1.1) Medya Sektöründe Yeni Gruplar:

2.1.1.1) Koza-İpek Grubu:

Koza-İpek Holding, 2005 yılında Ciner Grubu'na ait olan Bugün Gazetesi'nin yayın hakkını satın alarak medya sektörüne girmiştir. 2006 yılında Star Gazetesi'nin satışı aşamasında teklif veren, 2007'de ise ATV-Sabah ihalesine gireceğini açıklayıp daha sonra vazgeçen Koza-İpek Grup, 2008 yılında Tuncay Özkan'ın sahibi olduğu Kanaltürk'ü televizyonunu satın almasıyla birlikte, kamuoyunda en fazla merak edilen ve tartışılan gruplardan biri haline gelmiştir. Bu satış, kamuoyunda "Ulusalıcı Kanaltürk, muhafazakar Koza'ya satıldı" şeklinde yankı bulmuştur. Mayıs 2009'da ise "Bugün TV" adlı haber kanalını yayına sokan grup ayrıca, Doğan Grubu'nun elinde bulunan Star TV ile Milliyet ve Vatan gazetelerine de talip olmuş fakat bu satış da gerçekleşmemiştir.

Kamuoyunda AKP ve Fethullah Gülen Cemaati'ne yakınlığıyla bilinen Koza'nın 2003 yılından sonra göstermiş olduğu gelişim, "AKP'nin iktidarın nimetlerini bu şirkete sunduğu" yorumlarına neden olmuştur. Halka açıldığı 2003 yılında 20 milyon dolar olan Koza'nın piyasa değeri 2010 yılında yaklaşık 500 milyon dolara ulaşmış, yani şirket aradan geçen 7 yılda değerini 25 kat arttırmıştır. 2009 yılının Şubat ayında AKP'nin KDV tebliğinde yaptığı değişiklikle altın, gümüş gibi kıymetli maden çıkaran şirketlerin, yurtiçine satışta üretimde ödedikleri KDV'nin tamamını vergiden indirebilmesinin yolu açılmış, yapılan bu değişiklik, borsanın değer kaybettiği bir dönemde Koza'nın hisselerinin tavan yapmasına neden olmuştur. 2009 yılında IMKB-30'da⁹ en çok değer kazanan hisse Koza Anadolu Metal Madencilik'in (Koza) hissesi olmuştur. (odatv.com- 23 Ocak 2010)

Koza-İpek Grubu'nun Tuncay Özkan'ın sahibi olduğu Kanaltürk televizyonunu satın alması, satışın yapıldığı dönemde kamuoyunda en fazla tartışılan konulardan biri olmuştur. Grubun AKP iktidarına yakınlığı ile bilinmesi ve Tuncay Özkan ile Kanaltürk televizyonunun AKP iktidarına karşı muhalif tavrı bu tartışmanın esas nedeni olmuştur. Mayıs 2008'de gerçekleşen satışı pek çok internet sitesi, "Medyada bomba satış" başlıklarıyla vermiştir. Satın alma işlemine dair Koza Davetiye'den İMKB'ye yapılan açıklamada şöyle denilmiştir:

⁹ IMKB-30; piyasa değeri ve likiditesi en büyük olan 30 şirketin bulunduğu endekstir, başka bir deyimle borsanın şampiyonlar ligidir.

“Şirketimiz Koza Davetiye Mağaza İşletmeleri A.Ş.’nin yüzde 99,04 hissesine sahip bağlı ortaklığı ATP İnşaat ve Ticaret A.Ş. ana iştirak konusu “Kanaltürk TV, Kanaltürk Radyo ve www.kanalturk.com.tr sitesinin, yayıncılığı ve iletimi ile ilgili bu medya varlıklarının her türlü lisans, marka ve fikri mülkiyet haklarına sahip bulunan ve diğer şirketlerinde ana hakim ortağı olan Yaşam Televizyon Yayın Hizmetleri A.Ş.’nin yüzde 99,99 hisselerini satın almıştır.” (habervesaire.com-12 Mayıs 2008)

Kanaltürk’ün kurucusu Tuncay Özkan 2007 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Ankara, İstanbul ve İzmir’de yapılan Cumhuriyet Mitinglerindeki AKP karşıtı konuşmaları ve televizyonda AKP’ye yönelttiği sert eleştirilerle dikkat çekmiştir. Özkan, ayrıca, “Biz kaç kişiyiz?” adlı bir platform kurarak, laik ve ulusalcı değerlere vurgu yapan bir muhalefet hareketi yaratmaya çalışmış, bu süreçte Maliye, Şubat 2007’de Özkan ve Kanaltürk’ün ortağı şirketlere yönelik vergi incelemesi başlatmıştır. Kanala yüklü miktarda vergi cezası kesilmesi ve lisansının da iptal edilmesi üzerine Özkan, kanalı 13 Mayıs 2008’de Koza-İpek Grubu’na 40 milyon dolara satmış, ayrıca, kanalın vergi borcunu da Koza-İpek grubu üstlenmiştir. (medyafaresi.com-13 Mayıs 2008)

Satışın ardından Koza-İpek Holding’in Medya Grup Başkanı olarak atadığı Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) eski başkanı Fatih Karaca, Kanaltürk’ün “DNA’sıyla oynamadan, yolsuzluklara karşı yayın politikasına devam edileceğini” söylemiştir. Koza - İpek Grubu’nun AKP’ye yakın çizgisiyle, Kanaltürk’ün ise sert AKP eleştirileriyle bilindiği, bunun bir doku uyumsuzluğu yaratıp yaratmayacağı yönündeki bir soruya ise Karaca, “Wait and See, bekleyin ve görün” şeklinde yanıt vermiştir. (milliyet.com.tr-13 Mayıs 2008) Akın İpek ise Kanaltürk’ün yayın politikasının değişip değişmeyeceğine ilişkin soruyu şöyle yanıtlamıştır:

"Kanaltürk'ün genleriyle oynamayacağız. Yolsuzluğa karşı yürüttüğü mücadele devam edecek. Bu yolsuzluğu kim yapıyorsa yapsın. Zaten yolsuzluk yapanlar bizim dostlarımız olamaz. Biz dürüst, ahlaklı, işini düzgün yapan insanların yanındayız. Bu nedenle yolsuzlukların üzerine gitmeye devam edeceğiz. Kanaltürk'ün cesur ve mücadeleci bir kanal olma özelliği devam edecek" (postmedya.com-13 Mayıs 2008)

Akın İpek, Turkishtime Dergisi, Temmuz sayısında kendisiyle yapılan röportajda AKP ile organik bir bağının olmadığını ama icraatlarını desteklediğini belirtmiş, Fethullah Gülen’le yakınlığı konusunda ise, Fethullah Gülen’i ve yaptığı işleri gönülden desteklediğini, kendisine gönülden bağlı olduğunu dile getirmiştir. İpek, AKP yanlısı medyanın içinde bulunmadıklarını ise şu sözlerle ifade etmiştir:

“Hükümet yanlısı medya içerisinde biz yokuz öncelikle. Böyle birkaç yazı yayınlanmış olsa da, ara ara birkaç köşe yazarı böyle şeyler yazmış olsa da bizim o grupta yer almadığımızı ben anlıyorum. Onların bakış açısıyla biz öyle görünüyor da olabiliriz. Peki ben hükümet yanlısı mıyım? Benim şahsi kanaatim, bugünkü hükümetin yapmış olduğu işler, bugüne kadarki hükümetlerin yapmış olduğu işlerle mukayese edildiğinde bence en iyisi. Elini vicdanına koyup bunun tersini söyleyebilecek birisi var mıdır, onu da bilmiyorum. Yapılan iyi işleri ortaya çıkardığımız ve söylediğimiz için belki böyle bir kanı oluşmuş olabilir. Bu kanının ötesinde, maalesef medyada şöyle bir durum var: Ne yapsan yaranamıyorsun! Biz muhalefet partilerinin faaliyetlerine de hakikaten çok yer verdik. Hala da yer veriyoruz. Ama muhalefet bir icraat değil, eleştiri makamı olduğu için icraata daha büyük, muhalefete daha küçük yer veriyoruz. Bu inanış, biraz önyargıdan kaynaklanıyor diye düşünüyorum.” (medyafaresi.com- 2 Temmuz 2008)

2.1.1.2) Star Medya Grubu:

Uzanlar’dan TMSF’ye devrolan Star Gazetesi ve Kanal 24’ün isim hakkı 19 milyon dolar fiyatla satışa çıkmış ancak ilgi görmemiştir. Ocak 2006’da yenilenen ihalede gazete 5 milyon 150 bin dolara Kıbrıslı işadamı Ali Özmen Safa’ya satılmış, teklifi yeterli bulmayan TMSF Başkanı Ahmet Ertürk, daha sonra yaptığı açıklamada, Özmen’le ihalede verdiği 5 milyon 150 bin dolarlık teklifi 8 milyon dolara çıkarması karşılığında el sıkıştıklarını söylemiştir. İhalede sonradan gazetenin yeni sahibi Ali Özmen Safa, Alaaddin Kaya ve oğlu Cüneyt Kaya

birlikte şirket kurduklarını, şirketin yüzde 60'ının Kaya Ailesi'ne, yüzde 40'ının ise kendisine ait olacağını açıklamıştır. (gazetevatan.com- 19 Mayıs 2009)

Safa ile birlikte Star Gazetesi'ne ortak olan Alaaddin Kaya'nın Fethullah Gülen Cemaati'ne ve AKP Hükümeti'ne karşı yakınlığı ile bilinen Zaman Gazetesi'nin kurucularından biri olması, Ayrıca Safa'nın Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yakın arkadaşı Remzi Gür ile yakın arkadaş olması Star Gazetesi'ni de AKP yanlısı medya organları arasına sokmuştur.

2006 Ağustos ayı başında Alaaddin Kaya'nın ortaklıktan ayrılması üzerine Safa, Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini Kaya'dan devralmış ve Star'ın tek sahibi olmuştur. (habervitrini. com-15 Ağustos 2006) Aynı ay sonunda Başbakan Tayyip Erdoğan'ın dünürü, AKP İstanbul İl Yönetim Kurulu üyesi ve muhafazakar kesimin önde gelen yazarlarından Sadık Albayrak'ın oğlu Serhat Albayrak, Star Gazetesi'nin CEO'su olmuştur. Başbakan Erdoğan'ın kızı Esra Erdoğan ile evlenen Berat Albayrak'ın ağabeyi Serhat Albayrak'ı gazeteye en üst düzey yönetici olarak atadığını açıklayan Safa, Albayrak'ın 1 Eylül'den itibaren gazetede, kendisinden sonraki tek yetkili olacağını belirtmiştir. (medyafaresi.com- 31 Ağustos 2006) Serhat Albayrak'ın Star Gazetesi'ne CEO olmasından sonra Star Gazetesinin AKP medyasının içinde yer aldığı kanaati daha da pekişmiştir.

Ali Özmen Safa:

1947 doğumlu Ali Özmen Safa, yaptığı lüks konutlarla sadece İngiltere'de 2005 yılında 100 milyon sterlinlik ciro yapan Kıbrıslı Property International Plc. Group'un sahibidir. 1970 yılında Londra Üniversitesi'ni bitirdikten sonra iş hayatına atılan ve İngiltere'de yaptığı recidance'larla tanınan Safa, 2003 yılından itibaren Kıbrıs'ta da büyük yatırımlar yapmaya başlamıştır. Safa, Star Gazetesi'ni aldıktan sonra yaptığı açıklamalarda medya sektörünün Türkiye'deki yatırımları için bir ilk adım olduğunu, medyayı büyük inşaat yatırımlarının takip edeceğini belirtmiştir. İstanbul'da hem lüks, hem de her kesime hitap edecek konut projelerini devreye sokmak üzere olduklarını da eklemiştir. (internethaber.com- 18 Mart 2006)

Safa, yatırım yapmak için medya sektörünü tercih etmesinin nedeninin medyanın sağladığı güç olduğunu şöyle açıklamıştır:

“Medya size high profile (yüksek profil) verir. High profile verdiğinde, bilinmeniz tanınmanız daha kolay oluyor. Misal vereyim: İngiltere’de 5-6 yıldır belli bir restoranta giderim. Gittiğim zaman ismimi bilmezler ve bana hoş geldiniz demezlerdi. Ancak son zamanlarda gittiğimde bana ismimle hitap ediyorlar. O zaman anladım ki medya büyük güç.”
(medyafaresi.com 11 Nisan 2007)

2007 yılında Ethem Sancak, 2008 yılında kalp krizi sonucu hayatını kaybeden Türkiye Futbol Federasyonu Başkanı Hasan Doğan ile birlikte Star Medya Yayıncılık A.Ş.’ye ortak olmuştur. Sancak, 2008 yılı Mayıs ayında ise Ali Özmen Safa ve Hasan Doğan’ın Star Medya Yayıncılık A.Ş.’deki hisselerini alarak kuruluşun tek sahibi olmuştur. (cnntürk.com-14 Mayıs 2008) Bir buçuk yıl sonra Kasım 2009’da hisselerinin yüzde 50’sini Rixos otellerinin sahibi turizmcî Fettah Tamince’ye devreden Sancak, (ekotrent.com-13 Kasım 2009) 2010 yılı Ekim ayında ise, hisselerini kapatılan Fazilet Partisi ve Ak Parti eski Erzincan milletvekili Tevhit Karakaya’ya satarak medya sektöründen tamamen çekilmiştir. (medyaline.com-15 Ekim 2010)

Ethem Sancak¹⁰:

TÜSİAD’da Yönetim Kurulu Üyesi ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanı olarak görev yapan, bir zamanlar Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİKP) üyesi de olan Sancak, daha sonra Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın en yakınındaki isimlerden biri olmuş, hatta Başbakan Erdoğan için “Ona hayranım” ifadesini kullanmıştır. (gazetevatan.com-19 Mayıs 2009)

¹⁰ 1987 yılında küçük bir ecza deposuyla iş hayatına atılan Ethem Sancak, 1 milyon lira sermaye ve 11 kişiyle Hedef Ecza Deposu’nu kurmuş, 2000 yılında ilaç dağıtımında pazar lideri olan bu şirketin yüzde 50’sini Londra merkezli Alliace Unichem’e satmıştır. Şanlıurfa’daki Koç-Ata Besi Çiftliği’ne ortak olan ve daha sonra hisselerini satan Sancak, Denizli Acıpayam’da 50 milyon dolara süt ve besi çiftliği kurmuştur. Sancak, Özel Hastaneciler ve Sağlık Kuruluşları Derneği Başkanı Muharrem Usta ile de Medical Park Hastanesi’nde yarı yarıya ortaklık imzalamıştır. 3 yılda 300 milyon dolarlık yatırımla 20 bin kişiyi istihdam edecek hastaneler inşa etmeyi hedefleyen Sancak’ın şu anda 13 hastanesi bulunmaktadır.

“Tayyip Erdoğan idolüm, sevdalıyım” sözleriyle hafızalarda yer eden AKP üyesi patron Ethem Sancak, medyaya Erdoğan’a destek vermek için girdiğini, ancak “benzeşleri” artınca bu misyona gerek kalmadığı için çekildiğini şöyle ifade etmiştir:

“Hasan Doğan’la medyaya girmeden önce şöyle bir tahlil yaptım: Medya tek sesliydi. Ve maalesef demokrasinin sesi yoktu, eskiyi simgeliyordu. Yeni bir ses vardı Türkiye’de, yeni bir siyaset anlayışı vardı. Fakat bunların dillendirildiği bir mecra yoktu. Biz buna soyunduk. O gün dedim ki, “Bir mevzi almam lazım. AK Parti’ye ve Tayyip Erdoğan’a destek vermem lazım”. En ihtiyaç duyduğu yer neresi? Medya, medyada zayıftı. “Ben ona zayıf olduğu noktadan destek vereceğim, onun fikriyatına ve hareketına destek verecek şekilde medyada yatırım yapacağım” dedim. Ve yaptım. Kanal 24’ü açtık, Star’ı aldık. Ciddi bir fonksiyon da mecra ettik. Sonra benzeşlerimiz arttı, güçlendik, Sabah katıldı. Daha büyük ölçekte Tayyip Erdoğan’a destek veren bir medya ortamı oluştu çok şükür. Benim gibi birine ihtiyaç kalmadı, çıktım medyadan. Benimkisi bir misyondu. Ben orada safımı belli ettim.” (Milliyet, 27 Şubat 2012)

Sancak’ın bizzat AKP Hükümeti’ne ve Tayyip Erdoğan’a destek vermek için medya sektörüne girdiğini açıkça beyan etmesi, o döneme kadar olan medya sahibi iş adamı profilinin değişmeye başladığının göstergesi olmuştur. 1980’den sonra medyaya yatırım yapan iş adamlarının başka alanlardaki yatırımları için sahip oldukları medya organlarını hükümetler üzerinde bir silah gibi kullanma gayeleri artık yerini koşulsuz şartsız iktidarı destekleme misyonuna bırakmıştır. Sancak’ın “Sonra benzeşlerimiz arttı, güçlendik, Sabah katıldı. Daha büyük ölçekte Tayyip Erdoğan’a destek veren bir medya ortamı oluştu çok şükür.” ifadesi de AKP hükümeti dönemindeki medya ortamını özetlemektedir.

Fettah Tamince¹¹:

¹¹ Manifaturacı bir babanın oğlu ve 9 kardeşin en küçüğü olan Fettah Tamince, 1985 yılında Van’dan Antalya’ya gelerek, halıcılıkla iş hayatına adım atmıştır. 18 yaşına geldiğinde üniversite eğitimi almak ve halı satmaya devam etmek için Almanya’ya gittiğinde deri çanta üretimi ve

Ethem Sancak'ın Kasım 2009'da hisselerinin yüzde 50'sini devretmesiyle medya patronluğuna adım atan Rixos otellerinin sahibi turizmcı Fettah Tamince de yine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a yakın bir isimdir. Rixos Otelleri, Erdoğan'ın ailesiyle birlikte tatilini geçirdiği otel olarak bilinmektedir. 2002 seçimlerinden sonra Erdoğan'ın Orta Asya seyahatlerinden birinde kendisiyle tanıştıklarını ve dost olduklarını söyleyen Tamince, Erdoğan için "O gün bugün peşinden gidiyoruz. Gitmeye de devam edeceğim." demiştir. Tamince, Fethullah Gülen ile yakın ilişkide olduğunu şöyle belirtmiştir:

"Hoca Efendi'yi çok sever ve sayarım. Yaptıklarına da saygı duyarım. Çok önemli ve hayırlı bir yapılanmanın liderliğini yapıyor. Bana göre bu Türkiye'nin dünyadaki en önemli projelerden biridir. Gerek öğrencilik yıllarımda gerekse iş hayatımda Hoca Efendi'ye yakın durdum...Hoca Efendi'nin ortaya koyduğu vizyona katkı sağlamak, içinde olmak veya takipçisi olmak, tamamıyla değer yargılarımla doğru orantılıdır." (netgazete.com-30 Ağustos 2009)

Tevhit Karakaya:

Star Medya A.Ş.'ye Fettah Tamince ile birlikte ortak olan Ethem Sancak'ın hisselerini Tevhit Karakaya'ya devretmesi ile AKP'ye yakın başka bir isim daha Tamince ile birlikte, Star Gazetesi ve Kanal 24'e ortak olmuştur. 1955 yılında Erzincan'da doğan Karakaya, İlahiyat Fakültesini bitirmiş, daha sonra iş hayatına atılarak serbest ticaret yapmıştır. 1995 yılında kapatılan Refah Partisi'nden milletvekili seçilerek meclise giren Karakaya, 1999 yılında Fazilet Partisi'nden bir kez daha parlamentoya girmiş, AK Parti'nin kuruluş aşamasında ise Başbakan

konfeksiyon üzerine iki şirketi vardır. Tamince, 1994'te de mücevher işine başlamış, Kemer'de ilk mağazasını kurmuş, bu mağaza ona 1995'te Rusya'nın kapılarını açmıştır. Mücevher mağazasına gelen Rus turistlerle iyi ilişkiler kuran Tamince, Rusya'da da mücevher mağazasını hizmete sokmuştur. Sonra kendi deyişiyle her klasik esnafın denediği yollardan geçerken turistlere gayrimenkul satmaya, villa ve konut geliştirmeye başlayan Tamince, inşaat işiyle uğraştığı sırada şimdilerde 'dünya markası' yapmayı hedeflediği Rixos Otelleri'nin ilk tohumlarını atmış ve ilk otelini 2000 yılında açmıştır. Bugün, patronu olduğu Rixos Grubun Antalya, Konya ve Ankara dışında Kazakistan, Ukrayna, Hırvatistan, Avusturya ve Dubai'de 12 oteli bulunmaktadır. Rixos'un en lüks otelleri arasında yer alan Belek Premium ve Bodrum Rixos son dönemde başta Başbakan Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere üst düzey AKP'lilerin tatillerini geçirdikleri yer haline gelmiştir. (gazetevatan.com-19.05.2009)

Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile birlikte aktif rol almıştır. 2002'de bu partiden üçüncü kez Erzincan milletvekili olan Karakaya, 2007 Genel seçimlerinde aday gösterilmemiş, daha sonra AK Parti MYK üyeliğine seçilmiştir. (medyaline.com-15 Ekim 2010)

2.1.1.3) Çalık Grubu¹²:

Dinç Bilgin sahipliğindeki Sabah ve ATV'ye, Bilgin'e ait Etibank'ın batması nedeniyle 2000 yılında TMSF el koymuş, Turgay Ciner ile TMSF arasında imzalanan anlaşma ile bu iki medya kuruluşu 30 Mart 2005'te Turgay Ciner'e geçmiştir. Dinç Bilgin kendisiyle Turgay Ciner arasında gizli bir anlaşma olduğu ve Ciner'in buna uygun davranmadığını açıklayınca TMSF Sabah ve ATV'nin de içinde olduğu Merkez Yayın Holding'e 1 Nisan 2007 günü ikinci kez el koymuştur.

¹² Tekstil alanındaki faaliyetleri 1930'lu yıllara dayanan Çalık Ailesi'nin bir ferdi olan Çalık Holding Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Çalık, bu sektördeki ilk şahsi girişimini 1981 yılında Ortadoğu Tekstil şirketini kurarak gerçekleştirmiştir. 1980'li yıllarda tekstil sektöründeki atılımlarına devam eden Ahmet Çalık, 1987'de bugün dünyanın en büyük denim kumaş üreticilerinden biri olan Gap Güneydoğu Tekstil'i kurmuştur. Grup, 1995 yılında BDT ülkelerindeki ilk denim fabrikasını kurmak için Aşkabat - Türkmenistan'da girişimlere başlamış ve Türkmenistan'da yatırım yapan ilk yabancı şirketler arasına katılmıştır. 1996'da GAP inşaat'ı kuran grup, 1997 yılında bünyesindeki şirketleri tek bir yönetim çatısı altında toplayarak Çalık Holding adını almıştır. 1998'de Çalık Enerji'yi kurarak enerji sektörüne, 1999'da kurulan Çalıkbank ile de finans sektörüne adım atan grubun, 2003 yılında toplam aktifleri 1 milyar Amerikan Dolarını aşmıştır. Çalık Enerji, General Electric ile ortak toplam gücü 376 Megavat olan Türkmenbaşı, Abadan ve Balkanabad enerji santrallerini hayata geçirmiş, 19 Nisan 2004 tarihinde gerçekleştirilen özelleştirme ihalesiyle Bursa'nın doğalgaz dağıtım firması olan Bursagaz, 120 milyon Amerikan Doları bedelle Çalık Enerji bünyesine katılmıştır. 2005 yılında Samsun-Adana/Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin gerçekleştirilmesi için Çalık Enerji tarafından kurulan TAPCO şirketine, İtalyan enerji şirketi ENI ortak olmuştur. 2006 yılında Arnavutluk'un en büyük ikinci bankası Banka Kombetare Tregtare'nin (BKT) yüzde 60 hissesini, 2009'da ise yüzde 40'ını satın alarak bankanın tamamına sahip olan Çalık Holding, son iki yılda yaklaşık 1 milyar Amerikan Doları tutarla Türkiye'ye en fazla doğrudan yabancı yatırımcı (FDI) sağlayan kurumlardan biri olmuştur. 2009 yılında Çalık Holding, hisseleri Toronto Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören Kanada merkezli Anatolia Minerals şirketiyle ortaklık kararı alarak maden sektörüne girmiş, Çalık Maden, yeniden yapılandırılmış ve Lidya Madencilik ismini almıştır. Lidya Madencilik'in, Kanada merkezli Anatolia Minerals Development ile ortak olduğu Anagold Madencilik tarafından işletilen Çöpler Altın Madeni'nde ilk altın üretimi 22 Aralık 2010'da gerçekleşmiştir. Gap İnşaat, Bağdat Uluslararası Havalimanı'nı şehir merkezine başlayan 19 kilometrelik otoyol ıslahını ve 1 milyon 600 bin metrekairelik peyzaj alanı oluşturulmasını kapsayan projeyi üstlenmiştir. Çalık Holding ile Rus devlet petrol şirketi Rosneft, uluslararası petrol ticareti ve Türkiye pazarında işbirliği çerçevesinde ortaklık kararı almıştır. Çalık Enerji geçen yıl da Irak'ın Musul şehrinde 750 Megavat gücünde elektrik santralini ihalesini alarak inşasına başlamıştır. (www.calik.com)

TMSF, Sabah-ATV'nin ikinci kez satılması için ihalenin 7 Kasım 2007 günü yapılmasına karar vermiş, ancak ihale 5 Aralık 2007 gününe ertelenmiştir. TMSF Başkanı Ahmet Ertürk ertelemeye gerekçe olarak ihaleye yönelik yoğun talebi göstermiştir. Ancak erteleme sebebinin yoğunluk değil, kimi İslamcı grupların ihaleye girebilmesi için yapacakları hazırlığa zaman kazandırmak olduğu iddia edilmiştir. Çünkü başta Murdoch olmak üzere TMSF'den şartname alan üç yabancı şirket de ihaleye girmemiş, sadece üç konsorsiyum ihaleye girmek üzere yeterlilik almıştır. RTL-Ethem Sancak-Akın İpek ortaklığıyla kurulan Marma, Çalık'ın yöneticileri Serhat Albayrak'ın Bülent Aksuyla 2005 yılında kurduğu Turkuvaz ve Nurol-Carlyle ortaklığının şirketi NC Radyo Televizyon. Önce Nurol, sonra da Marma, 1.1 milyar dolarlık muhammen bedeli yüksek buldukları için ihaleden çekilmiş, Fon Kurulu'nun 22 Nisan 2008'de onay vermesiyle Turkuvaz Grubu 1.1 milyar dolara ATV ve Sabah'ı satın almıştır. (Aykol, 2008: 115-116) Çalık Grubu'nun 1.1 milyar dolar vermeyi kabul ettiği Sabah-ATV Ticari ve İktisadi Bütünlüğü içerisinde yer alan işletmeler ise şunlardır: 'ATV Televizyonu, Radyo City, Sabah, Takvim, Günaydın, Yeni Asır, Pas, Fotomaç gazeteleri, Bebeğim ve Biz Merkez, Sinema Merkez, Sofra Merkez, Home Art Merkez, Şamdan Plus, Yeni Aktüel, Para, Global Enerji Merkez, Transport ve Hukuki Perspektifler dergileri.'

Bu satış, Türk medyasına yeni bir büyüğün girmesine yol açmıştır. Fethullah Gülen cemaatine yakınlığıyla bilinen Zaman Gazetesi'nin imtiyaz sahibi Ali Akbulut'un Ahmet Çalık'ın eniştesi, Çalık Holding Genel Müdürü'nün ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın damadı Berat Albayrak olması, grubun TMSF'ye ödenecek 1.1 milyar doları nereden temin edeceği gibi belirsizlikler ihalenin kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur.(Adaklı, 2010: 581-582) Çalık Grubu gerekli bedelin temin edilmesi için kamu bankaları olan Halk Bankası ve Vakıfbank'tan toplam 750 milyon dolar kredi kullanmış, bu meblağ, Türkiye tarihinde devlet bankalarından alınan en büyük kredilerden biri olarak akıllara kazınmıştır. Ayrıca 1 milyar dolara yakın bu kaynak, Çalık Holding'e 3 yıl anapara ödemesiz, toplam 10 yıl vadeyle geri ödeme kolaylığıyla verilmiş, bu durum hükümet eliyle sermaye oluşturma operasyonu olarak nitelendirilmiş ve Çalık Grubu, "Kira öder gibi medya imparatoru oldu" tartışmalarına da neden olmuştur. (haber.sol.org.tr)

Turkuvaz Medya Grubu, dünyanın en prestijli gazetelerinden The New York Times ile 2009 yılında işbirliği yaparak, gazeteyi her Pazar günü Türk okurlarıyla buluşturmaya başlamıştır. 2010 yılında Türkiye televizyon ve gazete ilan pazarının yüzde 20'sini elinde bulunduran Turkuvaz Medya, Güney Kore'nin en büyük medya grubu Maeil Business ile içerik değişimi anlaşması imzalamıştır. Turkuvaz Medya bünyesinde iki yeni tematik kanal; A Haber ve Minika ise 2011 yılında yayın hayatına başlamıştır. (calik.com)

Çalık Holding, Sabah-ATV grubunu 2012 yılı Ocak ayı başında satışa çıkardığını duyurmuş ve satış için Goldman Sachs yetkilendirilmiştir. Medya patronu Rupert Murdoch'ın sahibi olduğu News Corp, Time Warner ve Dubai merkezli Abraaj Capital satışla ilgilenen üç firma olmuş, Mart ayında Murdoch'la Çalık Grubu arasında devam eden pazarlıklarda son noktaya gelindiği ve tarafların anlaştığı haberleri basına yansımıştır. Hatta, sadece Atv ve grubun çocuk kanalı Minika'ya talip olduğunu, Sabah ve Takvim gibi yazılı basını istemediğini dile getiren Murdoch'la bu iki kanal için 860 milyon dolara el sıkışıldığı, Atv ve Minika dışında kalan gazete, dergi ve aHaber'in ise Çalık Grubu'nda kaldığı da yine basına yansımıştır. (borsaaltin.com-21 Mart 2012) Fakat Mayıs ayında Murdoch'ın sahibi olduğu News Corp'un Çalık medya varlıklarının satışından çekildiği, Time Warner ve Dubai merkezli Abraaj Capital'in ise satış sürecinde kalmaya devam ettiği duyurulmuştur. (haberturk.com-24 Mayıs 2012) Fakat satış işlemi hala gerçekleştirilmemiştir.

2.1.1.4) Demirören Grup¹³:

¹³ Erdoğan Demirören, 1938 İnegöl doğumlu. Sirkeci'de Oto Yedek Parça İthalatı ve Pazarlaması konusunda faaliyet gösteren Kolaylık Oto Müessesesi'nin kurucusu Babası Şükrü Demirören'in 1957 yılında vefatı sonucu, genç yaşta aile işlerini devralmıştır. Erdoğan Demirören'in halen Yönetim Kurulu Başkanı olduğu Demirören Şirketler Grubu, Milangaz, Likidgaz, Mutfakgaz gibi markalarla bu sektörde Türkiye'nin en büyük grupları arasında bulunmaktadır. Ayrıca piston üretimi de yapan grup, Özel Ata Lisesi'nin de sahibidir. Yıldırım Demirören ise 1964'de İstanbul'da doğdu. Babası Erdoğan Demirören'in izinden giden Yıldırım Demirören, 2004 yılında

Demirören Şirketler Grubu, 20 Nisan 2011’de Doğan Holding sahipliğindeki Milliyet ve Vatan gazetelerini¹⁴ Karacan Grupa¹⁵ birlikte alarak medya sektörüne girmiştir. Demirören ve Karacan Grubu’nun ortak girişim şirketi DK Gazetecilik ve Yayıncılık, Milliyet Gazetesi’ne ait tüm marka ve isim hakları ile internet sitesini 47 milyon 960 bin dolara, Vatan Gazetesi’ni ise 26 milyon dolara satın almıştır. (milliyet.com.tr-21 Nisan 2011) İki grubun aralarında yaşanan hukuki anlaşmazlık sonucu 3 Şubat 2012’de, Karacan Grup’un, tüm hisselerini Demirören Grubu’na devretmesiyle de Demirören Şirketler Grubu, Milliyet ve Vatan gazetelerinin tek sahibi olmuştur.

2.1.1.5) Taraf Gazetesi:

Taraf Gazetesi, Alkım Yayıncılık’ın finansörlüğü; Ahmet Altan ve Alev Er’in Genel Yayın Yönetmenliğinde 15 Kasım 2007’de yayın hayatına başlamıştır.¹⁶ İlk sayısından itibaren AKP’ye destek veren, küçük ama etkin görünen bir yayın organı olarak sivrilen gazetenin Fethullah Gülen destekli olduğu iddia edilmektedir. (Adaklı, 2010: 589) Taraf, ilk sayısından itibaren AKP Hükümeti’ne verdiği desteğin yanı sıra TSK’yı hedef alan haberleri ile de dikkat çekmiştir. Ergenekon operasyonlarına açık destek veren gazetenin, 20 Ocak 2010 tarihli “Darbenin Adı Balyoz” haberiyle Balyoz Davası¹⁷ açılmıştır. Taraf

Serdar Bilgili’nin görevi bırakması üzerine Beşiktaş JK başkanlığına seçildi. 27 Şubat 2012 tarihinde ise Türkiye Futbol Federasyonu’nun 41. başkanı olarak seçilen Demirören hala bu görevi sürdürmektedir.

¹⁴ Ali Naci Karacan tarafından 3 Mayıs 1950’de kurulan Milliyet Gazetesi, 32 yıldır Aydın Doğan’ın kurduğu Doğan Grubu bünyesinde bulunuyordu. Vatan Gazetesi ise 2 Eylül 2002 tarihinde yayın hayatına başladı.

¹⁵ Number One grubunun sahibi Ali-Ömer Karacan kardeşler, Milliyet’in kurucusu ve ilk sahibi Ali Naci Karacan’ın torunları. Milliyet Gazetesi’nin o yıllardaki Genel Yayın Yönetmeni Abdi İpekçi’nin suikaste kurban gitmesinin ardından Karacan Ailesi gazetecilik işinden uzaklaşmıştı. Ercüment Karacan’ın çıktığı gazetecilik işine üçüncü kuşak Ali-Ömer Karacan kardeşler dedelerinin kurduğu gazeteyi alarak geri döndü.

¹⁶ Alev Er Nisan 2009’da gazeteden ayrılmıştır. Gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Ahmet Altan ve Genel Yayın Yönetmeni Yardımcısı Yasemin Çongar ise 14 Aralık 2012’de istifa etmişlerdir.

¹⁷ 2003 yılı Mart ayında 1. Ordu Komutanlığı’nda hükümeti devirmek için Balyoz isimli bir askeri darbe planı hazırlandığı iddiası üzerine İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı’nca başlatılan soruşturma sonucu İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesinde açılan dava.

Gazetesi, özellikle Ergenekon operasyonlarında kendilerine gelen her belgeyi araştırmadan yayınladığı eleştirilerine maruz kalmıştır.¹⁸

Taraf Gazetesi, 7 Şubat 2012’de MİT Müsteşarı Hakan Fidan’ın KCK Operasyonu kapsamında ifadeye çağırılmasının ardından gelişen olaylarda AKP’ye karşı aldığı tavrı değiştirerek, açıkça başta Başbakan Erdoğan olmak üzere hükümete cephe almaya başlamıştır. Taraf’ın Cemaat-AKP krizi olarak adlandırılan MİT krizinde AKP’ye karşı aldığı tavır, gazetenin Fethullah Gülen destekli çıkarıldığıının da bir kanıtı olarak yorumlanmıştır. (Mavioğlu, 2012:47) Ahmet Altan’la Başbakan Erdoğan’ın bu olaydan sonra girdikleri polemikler ve birbirleri aleyhine açtıkları tazminat davaları ile geline süreçte Taraf gazetesi, şu anda hükümete karşı sıkı bir muhalefet yürütmektedir.

2.1.2) AKP- Doğan Grubu İlişkileri:

Türkiye’nin hem basın piyasasındaki yeri, hem de etkinliği bakımından en büyük grubu olan Doğan Grubu’nun Star TV’yi ve Vatan Gazetesini almasıyla devam eden genişleme dönemi Eylül 2009’da Doğan Grubu’na kesilen 3 milyar 755 milyon TL’lik rekor vergi cezası ile durmuştur. Aynı yılın Şubat ayında kesilen 826 milyon TL’lik ilk vergi cezasından sonra bu ikinci ceza ile birlikte Türkiye’nin en büyük medya grubu bir sene içinde yaklaşık beş milyar TL’lik vergi cezasıyla karşı karşıya kalmıştır. Cezanın çokluğundan dolayı, kamuoyunda bunun haksız bir uygulama olduğu, hükümetin kendisini eleştiren yayınlarından dolayı rahatsızlık duyduğu Doğan Grubu’nu batırmak ve medyadan tasfiye etmek amacıyla bu cezayı kestiği kanısı oluşmuştur. Bu yorumlardan bir tanesi de Milliyet Gazetesi yazarı ve Ankara Temsilcisi Fikret Bila’ya aittir:

“Kesilen iki ceza Aydın Doğan’a karşı bir “vergi terörü” uygulamasından başka bir şey değildir. Böyle bir işlemde vergi toplama amacının dışında bir amaç güdüldüğü açıktır. Bu uygulamayla Hazine’ye gelir sağlamanın

¹⁸ Taraf’ın eski politika editörü Ahmet Meriç Şenyüz, Taraf’ın gazetecilik anlayışında, haberin doğruluğunu yanlışlığını araştırmak, detaylandırmak gibi bir derterinin olmadığını, tamamen sansasyonel başlık atmak peşinde olduklarını söylemiş, özellikle Ergenekon operasyonlarında yaptıkları bir çok haberin sonradan yanlış çıktığını, mahkemede delil kapsamına alınmadığını da belirtmiştir. (odatv.com-26.10.2010)

değil, Aydın Doğan'ın şirketlerine el koymanın amaçlandığını söylemek daha doğru olur. İki ceza işlemi de açıkça göstermiştir ki, hedef Doğan Grubu'nu batırmaktır...Denetim elemanlarının kendi kafalarına göre yaptıkları bir yorumla kestikleri bu astronomik cezalar nedeniyle Doğan Grubu'nun bütün varlığını devlete teslim etmeleri istenecektir. Bunun bir vergilendirme değil, el koyma gayreti olduğu açıktır.” (Fikret Bila, Milliyet, 10 Eylül 2009)

Aydın Doğan da grubuna kesilen vergi cezalarının nedenini AKP ile ilişkilerinin bozulması olarak görmüştür. Doğan, AKP ile iyi olan ilişkilerinin bozulmasını ‘Deniz Feneri Davası’nda Doğan Medya grubunun yaptığı haberlere dayandırmıştır:

“Tayyip Bey’le ilişkilerimde hiçbir meselem yoktu. Ta ki 2008 Eylülündeki Deniz Feneri olayına kadar. Deniz Feneri olayından evvel de artık şey başlamıştı, bizimle ilgiyi azaltmaya. İlgi demeyeyim de, bize kızmaya başlamıştı. Soğukluk başlamıştı.” (Taraf, 04 Mart 2009, Röp: Amberin Zaman)

Deniz Feneri Davası Almanya’da ortaya çıkmış ama Türkiye’de de - özellikle AKP Hükümetine yakın isimlerle- bağlantıları bulunan bir yolsuzluk davasıdır. Avrupa’da yaşayan Türklerin Almanya’nın Frankfurt şehrindeki ‘Deniz Feneri Derneği’ne yardım amacıyla bağışladığı paraların incelemeye alınması sonucunda toplanan 41 milyon avronun 18 milyonunun amaç dışı kullanıldığı tespit edilmiş ve üç dernek yöneticisi tutuklanmıştır. Dava hakiminin ‘Almanya tarihinin en büyük dolandırıcılık olayı’ olarak nitelediği davada, yardım paralarının aralarında Kanal 7’nin de bulunduğu çeşitli firma ve kişilere aktarıldığı ortaya çıkmıştır. O dönemin Kanal 7 Yönetim Kurulu Başkanı Zekeriya Karaman, Kanal 7 Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Çelik ve RTÜK Başkanı Zahid Akman davada ismi geçenler arasındadır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Deniz Feneri Davası ile ilgili Doğan Grubu’nda çıkan haberler karşısında bu grubun gazetelerine boykot kampanyası başlatmış, davanın sonuçlandığı 17 Eylül 2008 tarihinden bir gün sonra AKP

Ankara İl Başkanlığı tarafından Bilkent Oteli'nde düzenlenen iftar yemeğinde parti üyelerine bu gazeteleri almama çağrısında bulunmuştur:

“Bu ülkede medya güvenilirliğini yitirmiştir, kendini bitirmiştir. Bunu böyle bilin. Partimin mensupları olarak yalan yanlış yazan medya karşısında sizler de kampanyanızı yapın, sürdürün ve bu gazeteleri evinize sokmayın. Bu kadar açık konuşuyorum. Bunu başka türlü değerlendirebilirler. Siz mi bize karşı yalan yanlış bu tür kampanyalar yapıyorsunuz, biz de size karşı en doğal, tabii kampanyamızı başlatıyoruz. Almayacağız. Hangi dilden anlarsanız, o dilden konuşacağız. Biz bu ülkede, bu hizmetleri canla başla sürdürürken bir de sizle mi uğraşacağız. Bizim işimiz, gücümüz var.” (medyafaresi.com, 18 Eylül 2008)

Erdoğan, Doğan Grubu yayın organlarının Deniz Feneri ile ilgili haber yapmasının sebebi olarak da Aydın Doğan'ın Hilton Oteli konusunda kendisinden ve Belediye Başkanından isteklerde bulunması ve bu isteklerin yerine getirilmemesi olduğunu da söylemiştir. Doğan ise Erdoğan'la aralarında geçen bir konuşmayı şöyle aktarmıştır.

“Tayyip Bey'e Hilton konusunda hiçbir şey söylemedim. Gittim ve onunla aramızda şöyle bir konuşma geçti: ‘2,5 milyar dolar param var... Rafineri kuracağım’ dedim. ‘Nerede’ dedi ‘Ceyhan’da dedim. ‘Hayır, orayı bizim Çalık istiyor ona söz verdik’ dedi. Dedim ki ‘Çalık da kursun, ben de kurayım. Ben petrol dağıtıcısıyım, Çalık müteahhit.’ ‘Yok’ dedi. ‘Bu işin içerisinde Putin, Berlusconi var. Ocak ayında bu iş konuşulacak’ dedi. ‘Peki’ dedim”. (Taraf, 4 Mart 2009, Röp. Amberin Zaman)

Böylece Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile Aydın Doğan arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Aydın Doğan, ikinci rekor vergi cezasından sadece üç ay sonra 1 Ocak 2010 tarihi itibarıyla Doğan Şirketler Grubu Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinden ayrılarak yerini kızı Arzuhan Yalçındağ'a bırakmıştır. Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş'den yapılan yazılı açıklamada, Holding

Yönetim Kurulu'nun, istikrar içinde büyümek, mevcut iktisadi gücü ve konumunu korumak, geliştirmek, ülke sınırları dışına taşan yatırım faaliyetlerinde güçlü yabancı ortaklıklar tesis etmek amacıyla yeni bir yapılanmaya gitme kararı aldığı kaydedilmiştir. (ntvmsnbc.com, 30 Aralık 2009)

Aydın Doğan borçlarının bir kısmını ödemek için önce POAŞ'ı (Petrol Ofisi Anonim Şirketi) satmıştır. Ekim 2010'da Petrol Ofisi'nde sahip olduğu yüzde 54.17'lik payın tamamını, şirketteki ortağı Avusturyalı petrol ve doğalgaz şirketi OMV'ye 1 milyar Euro'ya satan Doğan, 20 Nisan 2011'de Milliyet ve Vatan gazetelerini, 17 Ekim 2011 tarihinde ise Star TV'yi satarak medyada küçülmeye gitmiştir.

2.1.3) Yönetici ve Köşe Yazarlarının Değişen Konumları

AKP döneminde medya sahipliğinde yaşanan dönüşümle birlikte yönetici ve köşe yazarlarının konumları ve etkinlikleri de değişime uğramıştır. AKP'ye yakın köşe yazarları öne çıkarken ve medyada görünürlükleri artarken, AKP'ye yakın gazeteciler yönetici ve Genel Yayın Yönetmeni olmuştur. AKP karşıtı olarak bilinen yazar ve gazeteciler ise tasfiye edilmişlerdir. Bu tasfiyelerin büyük çoğunluğunun Doğan Medya Grubuna mensup yayın organlarında –özellikle Hürriyet Gazetesinde- yaşanması, hükümetin baskısına bağlanmış, vergi cezaları nedeniyle ağır bir borç yükünün altına giren Doğan Grubu'nun daha fazla hükümetle karşı karşıya gelmemek için, muhalif yazarlarla yollarını ayırdığı şeklinde yorumlanmıştır.

2.1.3.1. Doğan Grubunda Tasfiyeler:

Doğan Grubuna kesilen vergi cezası ile aynı dönemde Eylül 2009'da Bekir Coşkun'un 17 yıl yazdığı Hürriyet Gazetesi'nden ayrılması bu yorumları güçlendirmiştir. Coşkun daha sonra anılarını yayınladığı “Başın Öne Eğilmesin” adlı kitabında¹⁹ AKP Hükümeti'nin Doğan Grubu üzerindeki baskılarını anlatmış, hükümetin Aydın Doğan'a tasfiye edilecek gazetecilerin listesini gönderdiğini

¹⁹ Coşkun, B. (2011). *Başın Öne Eğilmesin*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

yazmıştır.²⁰ Bekir Coşkun'un hükümetin rahatsız olduğu yazarlar arasına girmesinde 28 Ağustos 2007'de Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olmasıyla sonuçlanan Cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la girdiği polemiğin²¹ etkisi olmuştur. Coşkun, Hürriyet'ten ayrılmasından kısa bir süre önce yazılarına müdahalelerin ve sansürlerin arttığını, gönderilmek istendiğinin sinyallerini bu şekilde aldığını da kitabında belirtmiştir.²²

Fakat AKP Hükümeti'nin Doğan Medya grubundaki muhalif yazarlardan duyduğu rahatsızlık ve bu yazarların görevlerine son verilmesi yönündeki baskıları vergi cezaları öncesine dayanmaktadır. Doğan Medya Grubu'nun yolunu ayırdığı isimler arasında en çok ses getireni kuşkusuz Emin Çölaşan olmuştur. Esra Arsan²³, medyadaki iktidar değişiminin Emin Çölaşan'ın Hürriyet Gazetesi'nden çıkarılması ile başladığını belirtmekte ve şöyle demektedir:

“Takdir ederiz ya da etmeyiz, Emin Çölaşan Hürriyet'in çok önemli bir yazarıydı. Gazetenin kendini konumlandığı yere uyumlu bir yazardı ve gözden çıkarıldı. (bianet.org-23 Şubat 2012)

AKP'nin yüzde 46,5 oy oranıyla ikinci kez tek başına iktidar olduğu 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinden yaklaşık bir ay sonra 14 Ağustos 2007'de 22

²⁰ “...Aydın Bey'e bir ara 'size tasfiye edileceklerin listesi geldi mi' diye sordum, 'Geldi' dedi. Listede ikinci sırada ben vardım, üçüncü sırada Oktay Ekşi... Ve oturup 'Birisini asacaklar' başlıklı bir yazı yazdım. Hürriyet'te sondan ikinci yazımdı o.” (Coşkun, 2011:49)

²¹ Bekir Coşkun, 15 Ağustos 2007'de Hürriyet Gazetesi'ndeki köşesinde “O benim Cumhurbaşkanım Olmayacak” başlıklı bir yazı yazmış, 20 Ağustos'ta yayınlanan Arena programında Erdoğan, “Maalesef edep adap bilmeyenler de var. Bunu diyenler önce Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkması lazım” diye cevap vermiştir. Coşkun ertesi gün “Gidecek yerim yok” başlıklı bir yazı yazmış ve bu polemik günlerce medya gündeminde kalmıştır. Bu polemikte Hürriyet Gazetesi Bekir Coşkun'un yanında yer almış, Coşkun'un yazısını manşetten duyurmuştur. Bunun nedeni aynı günlerde Emin Çölaşan'ın Hürriyet'ten kovulmuş olmasından dolayı kamuoyundaki tepkileri ve düşen tirajı dengelemektir. Nitekim Coşkun'un bu olayın hemen ertesinde ya da daha yakın bir zamanda değil de 2 yıl sonra kovulması da Hürriyet'in Emin Çölaşan'dan sonra Bekir Coşkun'u da kaybetmeyi göze alamamasıyla açıklanabilir.

²² “...”2009 yazı, Ağustos ayı. O gün öğleden sonra Enis Berberoğlu telefonla aradı. ‘Sana bir şey söyleyeceğim, Kayseri’liye bir süre dokunma...Durum biraz kritik. Bizimkiler söylediler, bir süre onu yazma, yazacak çok şey var nasıl olsa.’ İtiraz ettim. Geçenlerde de bana ‘Manisalı’ya dokunma’ (Bülent Arınç) demiştin...İyi de bu Urfa’lı ne yapacak, devamlı kedileri mi yazacak.” (Coşkun, 2011:40)

²³ Bilgi Üniversitesi İletişim Bilimleri Bölümü eski öğretim üyesi.

yıldır yazdığı Hürriyet Gazetesinden kovulan Çölaşan,²⁴ daha sonra anılarını yazdığı “Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi” adlı kitabında²⁵ gazetesinden AKP Hükümeti’nin baskıları nedeniyle kovulduğunu anlatmıştır.

Çölaşan ve Coşkun’un ayrılmasının ardından bir diğer yankı uyandıran değişiklik Hürriyet’in yönetim katında meydana gelmiş ve 20 yıldır Hürriyet’in Genel Yayın Yönetmenliği koltuğunda oturan Ertuğrul Özkök, 29 Aralık 2009’da görevini bırakmıştır.²⁶ Bu haber çeşitli basın organlarında “Türk Medyası İçin Tarihi Gün”, “Efsane Yayın Yönetmeni Görevini Bıraktı” başlıklarıyla verilmiştir. Özkök’ün görevinden ayrılması üzerine, iktidarın Özkök’ten rahatsızlık duyduğu, uzun zamandır Aydın Doğan’a görevden alınması ve yerine iktidara daha yakın bir ismin getirilmesi konusunda baskı yaptığı şeklinde yorumlar yapılmış, Özkök de bir röportajında bunu kabul etmiştir.

“Evet son zamanlarda Başbakan Erdoğan’ın benden çok hazzetmediği herkesin bildiği bir sır...Başbakan Erdoğan’la da başta ilişkilerimiz iyiydi; ama özellikle Deniz Feneri haberlerinden sonra bozuldu. Bir de “411 el kaosa kalktı” manşetine çok bozulduğu söyleniyor.”²⁷(tempodergisi.com.tr, Röp: Ayşe Arman)

Çölaşan ve Coşkun’dan sonra Hürriyet gazetesi yine AKP’ye muhalif yazılar yazan Oktay Ekşi ve Cüneyt Ülsever ile de yollarını ayırmış, Tufan Türenç’in ise yazılarına son verilmiştir.²⁸ Hürriyet’in 28 yıllık dış politika yazarı Ferai Tınç ise “hevesim kaçtı” diyerek sadece Hürriyet’i değil, gazetecilik mesleğini bıraktığını açıklamış ve son yazısında şunları yazmıştır:

“Düşünce ve ifade özgürlüğünün her zaman kısıtlı olduğu bir ülkede gazetecilik insanı hızla kalıplara sokar...Yaptıkları haberler yüzünden ya da düşüncelerini yazdıkları için cezaevinde tutuklu bulunan gazetecilerin

²⁴ Emin Çölaşan yazılarına Sözcü gazetesinde devam etmektedir.

²⁵ Emin Çölaşan. (2007). *Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi*. Ankara:Bilgi Yayınevi.

²⁶ Özkök, Hürriyet Gazetesindeki köşe yazılarına devam etmektedir. Özkök’ün yerine Hürriyet’in Ankara temsilcisi Enis Berberoğlu getirilmiştir.

²⁷ Hürriyet’in 10 Şubat 2008 tarihli, başörtüsüne üniversitelerde serbestlik getirecek olan anayasa değişikliğinin TBMM’de kabul edilmesine ilişkin haberin manşeti.

²⁸ Türenç gazetedeki Yazı İşleri Müdürlüğü görevini sürdürmektedir.

sayılarının azalacak yerde gittikçe arttığı bir ortamda, basın özgürlüğüne yönelik müdahalelerin birçok gazeteci tarafından bile "olağan" karşılandığı bir iklimde, tek işleri gazetecilik olanların heveslerinin kaçması olağan bir sonuç değil midir? (Hürriyet, 29 Temmuz 2011)

Hürriyet yazarlarından AKP karşıtı fikirleri ile bilinen Özdemir İnce ve Rahmi Turan'ın da önce günlük yazıları haftada bire indirilmiş, 2012 Nisan ayı içinde ise gazeteleri ile ilişkileri kesilmiştir. Her iki yazar da kovulmalarının ardından yaptığı açıklamalarda kovulmalarının iktidar baskısından kaynaklandığını açıklamış, İnce bu baskının 2007'den sonra başladığını da vurgulamıştır:

“Benim Hürriyet gazetesiyle ayrılmamın ya da yazılarıma son verilmesinin gazeteyle doğrudan ilişkisi yok. Benim ya da benden önce ayrılmış olan yazarların, yani atılmış yazarların işten uzaklaştırılması politiktir. Yıllardır bu baskı vardı, ‘Özdemir İnce'yi atın’ diye. Benim yazdığım yazılar yolsuzluklarıyla ilgili değildi. Doğrudan onların ideolojileri ve eleştirisiyle ilgiliydi. O yüzden gazetede benim yazımı istemiyorlardı. 2007'den önce herhangi bir baskı, hükümet baskısı yoktu. 2007'den sonra baskılar başladı. Hürriyet gazetesine 3 milyon küsürlük cezayla ekonomik baskı başladı. Nedeni de yazan yazarlar ve birinci sayfadan dolaydır.” (Aydınlık, 5 Nisan 2012 Röportaj: Ergin Geldikaya)

Rahmi Turan da Doğan Grubuna kesilen vergi cezası nedeniyle gazete yönetiminin iktidarla uzlaşmaya gittiğini bu nedenle iktidara karşı olan yazarların temizlendiğini ifade etmiştir:

“Çeşitli baskılar altında müessese zor günler geçirdi. İktidarın ağır ve haksız vergi cezaları bu günlere getirdi. 5 milyar ceza olabilir mi yani! Aydın Bey bütün mal varlığını paraya çevirse ödeyemez. Böyle ceza olmaz. Bu haksız olmasına rağmen ceza indirimi için mahkemeye gidilecek, ya mahkeme aksi bir karar verse. O yüzden iktidarla uzlaşmaya gidildi. Uzlaşmayla birlikte vergi cezası ödenebilir ölçüde indirildi. İşte bu nedenle iktidara karşı olan yazarları temizlediler. Emin

Çölaşan’la başladı bu. Ardından Bekir Coşkun, Cüneyt Ülsever, Oktay Ekşi, Tufan Türeñç, Özdemir İnce ve ben. Bu isimlerin ortak özellikleri laik, cumhuriyet yanlısı ve Atatürkçü kişiler olmalarıdır. Ne söylenebilir başka? Bu durum her şeyi ayna gibi yansıtıyor.” (Aydınlık, 14 Nisan 2012, Röp: Mehmet Bozkurt)

Doğan Medya Grubu bünyesinde bulunan Vatan Gazetesi de, iktidara muhalif yazarların işlerine son verildiği gazetelerden biri olmuştur. Vatan Gazetesi yazarı Necati Doğru, iktidarı eleştiren yazısı gazeteye girmeyince 18 Mart 2010’da istifa etmiştir.²⁹ Doğru, istifasıyla ilgili bir internet sitesine şunları anlatmıştır:

“Benim dünkü yazım gazetenin beş günden beri sürdürmekte olduğu Adana Belediye Başkanı’nın servetini açıklayamaması ile ilgili bir takım iddiaların sergilenmesinin devamı olan bir yazıydı. Bu yazının başlığını “İstanbul’da kaç Aytaç Durak bulunuyor” diye koydum. Bu son derece masum bir yazıydı ve sadece muhalefet partisinin belediye başkanlarının yolsuzluklarını, hırsızlıklarını yazmak değil, iktidar partisinin belediye başkanlarının da, eğer varsa bir deposu, bir yanlışı onları da yazmak... Gazetecilik bunu gerektirir diye düşündüm bu yazımı yazdım...Şimdi bu yazım yayınlanmadığı için de istifa ediyorum. Şunu düşünüyorum. Belki de iktidar partisi tarafından gazetenin üzerine büyük bir baskı geliyor...Dolayısıyla bir yandan da benim yazılarım gazeteye zarar veriyor diye düşündüm. İktidar partisinin hoşuna gidecek yazılar zaten yazamam ama onları yazmayıp susarak da duramam. O zaman muhalefeti de yazamamak gerekiyor. Benim kalemim de 30 yıldan beri temiz toplum, temiz vatandaş, temiz siyaset arayışında olan bir kalemdir. Bu dönemde buna katlanamazdım, onun için ayrıldım. (odatv.com-19 Mart 2010)

Yine Vatan Gazetesi yazarı Mine Kırıkkanat’ın, Başbakan Erdoğan’ın eşi Emine Erdoğan’ın organizasyonuyla “Pakistan selzedelerine yapılan yardımı”

²⁹ Doğru, Nisan 2010’dan bu yana Sözcü gazetesinde yazmaktadır.

eleştirdiği yazısının gazetede yayımlanmaması üzerine, Kırıkkanat'ın yazısını Sözcü Gazetesi'nde yayınlattığı gerekçesiyle işine son verilmiştir.³⁰ 3 Eylül 2010'da Vatan Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni İsmail Yuvacan, Kırıkkanat'a "Gazeteyi sansürcü göstermekle" suçlayarak, ilişkisini kestiklerini duyurmuş, Kırıkkanat ise daha sonra yaptığı açıklamada yazıyı kendi paylaşım sitesindeki sayfasına koyduğunu ve gazetenin oradan aldığını söyleyerek bunun bahane olarak öne sürüldüğünü, kovma meselesinin hesaplı olduğunu, bunun için seçilen günün bile önceden planlandığını söylemiştir. (postmedya.com-6 Eylül 2010)

Kırıkkanat, kendisiyle yapılan bir röportajda kovulmasına neden olan koşulların AKP Hükümeti döneminde oluştuğunu söylerken, hükümetten gazetelere doğrudan böyle bir baskının gelmediğini ama gazete yöneticilerinin durumdan vazife çıkardıklarını ve gazetecilik anlayışının değiştiğini ise şu sözlerle ifade etmiştir:

"Ben 25 yıldır gazeteciyim. İlk yazım 1985'te Cumhuriyet'te yayınlandı. Ve 20 yıl boyunca kimse benim sivri dilimden şikayet etmedi. Kimse benim uyumsuz olduğumu söylemedi ki, inanılmaz yumuşak bir profesyonelimdir. Koşullar neyse uyarım...Bakıyorsunuz bu 20 yıl içerisinde hiçbir şey yok, 2005'te Radikal'den, 2010 yılında Vatan'dan kovuluyorum. 2002'den bu yana AKP iktidarı. Ne tesadüf değil mi?... İktidar, telefon açıp bunu yapmıyor. Gazete yönetimleri kral yerine, 'Kral bunu da sevmez, onu da sevmez' diye oto sansür uyguluyor. Belki kral bile bu kadarını yapmayacak. Gazetecilik anlayışı değişti Türkiye'de, ben değil. Gazete yönetimleri gazetecilik yapmaktan vazgeçti." (Akşam, 11 Eylül 2010, Röp: İpek Özbey)

Doğan Grubu bünyesinde bulunan bir diğer gazete olan Radikal Gazetesi'nde iktidara muhalif yazarların tasfiyesi süreci Eyüp Can Sağlık'ın Genel Yayın yönetmeni olmasından sonra yaşanmıştır. ³¹ Sağlık, bu göreve gelmesinin hemen ardından "yeniden yapılanma" gerekçesiyle Radikal yazarlarından Haluk Şahin, Türker Alkan, Mehmet Ali Kışlalı ve Hasan Celal

³⁰ Kırıkkanat Cumhuriyet gazetesinde köşe yazarlığı görevini sürdürmektedir.

³¹ Sağlık'ın bu göreve gelme süreci ileriki sayfalarda ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Güzel ile çalışmak istemediğini belirtmiş ve bu yazarlarla gazetenin yolları ayrılmıştır. Radikal çıkmaya başladığı günden itibaren gazetede yazan Haluk Şahin, gazeteden iktidara muhalif oldukları için çıkarıldıklarını şu sözlerle anlatmıştır:

“Benimle birlikte Mehmet Ali Şahin ve Türker Alkan da vardı. Üçümüz aynı gün çıkarıldık. Üçü de o sırada yaklaşmakta olan Anayasa referandumunda “Hayır” demenin daha iyi bir seçenek olduğuna inanan insanlardı. Bir tane de “Evet” diyen yazarlardan çıkarıldı işten; Hasan Celal Güzel... Doğan Grubu ona hemen Vatan gazetesinde iş verdi. Bizi arayan soran olmadı. Olgular yeterince net değil mi?... Tabii açıktan şunu diyemezler; “İdeolojik olarak birileri tarafından istenmeyen insanlardı, o yüzden çıkardık.” (Birgün, 6 Aralık 2011, Röp: Ahmet Meriç Şenyüz)

Görüldüğü gibi aynı dönemde işine son verilen gazetecilerin tamamı, AKP Hükümeti’ni eleştiren haberler yapan ve yazılar yazan gazeteci ve yazarlardır. Bu gazeteci ve yazarların ifadelerinden, hem siyasal iktidarın medya kurumları sahipleri ve yöneticilerine, bu kişilerin çalıştıkları kurumlardan alınmaları yönünde doğrudan bir baskı uyguladığı; hem de iktidarın bu yönde bir talebi olmasa bile medya sahiplerinin kendilerini iktidara göre konumlandığı anlaşılmaktadır. Yine bu gazetecilerin anlatımlarından, kovulma sürecine gelene kadar bir çok kez çalıştıkları kurumların sansürüne maruz kaldıklarını; bu sansürün AKP Hükümeti döneminde sıklaştığını ve yaygınlaştığını da öğrenmekteyiz. Bu nedenle, bu başlık altında, sadece bu dönemde işlerinden ayrılan veya kovulan gazetecilerin isimleri yer alsa da, iktidarın medyaya etkilerinin sadece bu kişilerin çalıştıkları kurumlardan ayrılması ile sınırlı olmadığı sonucu çıkmaktadır. Diğer bir deyişle medyanın sansür uyguladığı gazeteciler, bu isimlerle sınırlı değildir. Medya kurumlarının, siyasal iktidarla ilişkilerinin belirlediği yayın politikaları gereği gazetecilere uyguladığı sansürün, mevcut iktidar döneminde arttığını ve yaygınlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1.3.2. Demirören Grubu’nda Tasfiyeler:

Eyüp Can Sağlık yönetiminde çalışmak istemediğini belirterek Radikal Gazetesinden kendi isteğiyle ayrılan fakat eş zamanlı yürüttüğü Hürriyet Gazetesi'ndeki yazılarına devam eden Nuray Mert, Aralık 2010'da gazete yönetimiyle sorunlar yaşadığını belirterek buradan da ayrılmıştır. Hemen ardından Milliyet Gazetesi'nde yazmaya başlayan Mert'in Milliyet'ten kovulma süreci medya gündemini oldukça işgal etmiştir. Mert, kovulmasından önceki son süreçte AKP Hükümeti'ne, özellikle Kürt politikası ve otoriterlik konularında yaptığı eleştirilerle³², hem hükümetin hem de AKP'yi destekleyen gazetecilerin hedef tahtası haline gelmiştir.³³ 11 Şubat 2012 günü Milliyet yönetiminin telefonla arayarak kendisiyle ilgili “sıkıntılı” bir durum oluştuğunu, konunun netleşmesi için zamana ihtiyaç olduğunu söylemesi üzerine Nuray Mert, 12 Şubat 2012 tarihli yazısının sonuna “izne ayrıldığı” şeklinde bir not düşmüştür. Bu süre içinde gazete yönetimi ile iletişime geçemeyen Mert, bir hafta sonra bir yazı yazmış ve yazıyı Milliyet'e yollamış, fakat Mert'in yazısı gazeteye konulmamış yani Milliyet, Nuray Mert'in yazısını basmayarak resmen kovmuştur.³⁴ (medyatava.net-21 Şubat 2012)

2.1.3.3. Ciner Grubu'nda Tasfiyeler:

Hürriyet'ten ayrıldıktan sonra, Genel Yayın Yönetmeni Fatih Altaylı'nın da yoğun ikna çabaları ve hiçbir baskıya uğramadan, özgürce yazabileceğine dair verilen sözlerden sonra (Coşkun, 2011) Habertürk Gazetesi'nde yazmaya başlayan

³² Mert, AKP Hükümeti için “sivil dikta” ifadesini sıkça kullanmış, PKK'ya yakınlığı ile bilinen Fırat Haber Ajansı'na verdiği röportajda da AKP iktidarının yaptığı duble yollarla gelecekte uygulayacağı şiddetin altyapısını oluşturduğu yönündeki sözleri de çok tartışılmıştır. Mert'in analizi şu şekildedir: “Benzetmek gibi olmasın, bunun ardından katliam gelecek manasında söylemiyorum. 1935'te ilk raporlarda hep yol inşa edilmesinden bahsedilir, çünkü buraya yapılacak askeri harekât için yol lazım. 1935'teki gibi bir katliamı andırarak olmasından değil ama şu anda o bölgedeki şiddet politikalarının da alt yapısı oluyor, o paralelliği hatırlatmak için...”

³³ 12 Haziran seçimlerinden önce bir mitingde konuşan Tayyip Erdoğan, Nuray Mert'e “PKK ile bu muhabbetiniz nereden kaynaklanıyor?” diyerek şunları söylemiştir: “Bir bayan gazeteci köşe yazıları yazıyor, zaman zaman televizyonlarda da yorumlar yapıyor. Son yıllarda kendisini kaybetmiş şekilde AKP'ye karşı kin kusuyor. Açık açık söylüyorum, bu mertlik değil, namertliktir! Böyle izansızlık, densizlik olur mu?” Ayrıca Yeni Akit gibi AKP'ye yakın bazı medya organlarında da, Nuray Mert'in KCK operasyonları kapsamında tutuklanan akademisyen Büşra Ersanlı ile görüşmeleri ifşa edilerek Mert'in KCK ile ilişkisi olduğu iddia edilmiştir. (sendika.org.-15 Şubat 2012)

³⁴ Mert yazılarına Birgün Gazetesi'nde devam etmektedir.

Bekir Coşkun'un buradaki macerası sadece bir yıl sürmüş, 20 Eylül 2010'da Coşkun'un Habertürk'teki yazılarına son verilmiştir.³⁵ Daha önce de AKP Hükümeti'ni eleştiren yazılarına müdahaleler yapılan Coşkun'dan, 12 Eylül 2010'da yapılan Anayasa Referandumu'na birkaç gün kala, yönetim tarafından referanduma kadar yazmaması istenmiş; referandumdan sonraki gün yazdığı ve referandumu değerlendiren "İleri Demokrasiye Geçtiniz" yazısı ise gazeteye girmemiştir. 20 Eylül 2010'da ise işine son verildiği kendisine bildirilmiştir.

Ciner Grubu tarafından işine son verilen bir diğer isim hükümete muhalif yazıları ile bilinen Ece Temelkuran'dır. On yıl Milliyet Gazetesi'nde "Kıyidan" adlı köşesini yazan ve 2010 yılı Şubat ayında Habertürk gazetesinde yazmaya başlayan Temelkuran'ın yazılarına 4 Ocak 2012'de son verilmiş, Temelkuran, kovulmasından önce yazdığı ve AKP Hükümeti ile Başbakan Erdoğan'ı eleştirdiği son iki yazısını³⁶ kovulma nedeni olarak göstermiştir. (emekdünyası.net-07 Ocak 2012) Temelkuran, kovulduğu gün yazdığı 4 Ocak 2012 tarihli, "Velev ki" başlıklı köşe yazısında Başbakan Erdoğan'ın Partisinin grup toplantısında Uludere katliamı³⁷ ile ilgili yaptığı konuşmayı³⁸ eleştirmiştir.

Ece Temelkuran, Habertürk'teki işine son verilmesinden sonra ilk kez Lübnan menşeli El Ekber gazetesinin İngilizce baskısına konuşmuş, Matthew Cassel imzasıyla çıkan röportaj, "Türkiye'nin Ece Temelkuran'ını işten çıkarmak: "Düşündüğünü açıkça söylemenin bedeli" başlığıyla yayımlanmıştır. Röportajda kovulmasının sürpriz olmadığını belirten Temelkuran şunları söylemiştir:

"Tutuklu gazeteciler ve 35 Kürt sivilin Türkiye'nin Irak sınırında katledilmesi hakkındaki duruşum ana akım medyanın kaldıramayacağı

³⁵ Coşkun kitabında Fatih Altaylı'nın patron Turgay Ciner'i ikna etmek için çok uğraştığını ama başarılı olamadığını söylemiştir. (Coşkun, 2011)

³⁶ "Emret Komutan", 31 Aralık 2011 ; "Velev ki" 4 Ocak 2012

³⁷ 28 Aralık 2011 akşamı Türk Hava Kuvvetlerinin Şırnak'ın Uludere ilçesi yakınlarındaki Irak topraklarında F-16 savaş uçaklarıyla yaptığı bombardıman sonucunda PKK'lı sanarak vurduğu 35 vatandaşın hayatını kaybetmesi olayı. Daha sonra operasyonda hayatını kaybedenlerin Irak'tan Türkiye'ye mazot ve sigara getiren bir kaçakçı kafilesi olduğu anlaşıldı. Genelkurmay Başkanlığı olay sonrası açıklamasında; 28 Aralık 2011 tarihinde saat 18:39'da tespit edilen grubun PKK'nın kullandığı yolları kullanması sebebiyle vurulmasına karar verildiğini belirtti.

³⁸ Erdoğan konuşmasında, olayı gündemde tutan medya kuruluşları ve medya mensuplarını, özellikle "katliam" ifadesini kullanmalarını eleştirmiş, bu gazetecilerin amaçlarının olayı aydınlatmak değil, istismar etmek olduğunu söylemiştir. (akparti.org.tr)

kadar keskindi. Çünkü Başbakan birkaç gün önce, katliamdan hemen sonra, "katliam" ifadesini kullananları tehdit etmişti ve ben, bu ifadeyi twitter ve sosyal medyada kullanmaktaydım...Anaakım medyada bunun gibi yazılar yazan birkaç kişi daha var ve hepsi de bugün, ‘Biz de işsizler diyarına geliyoruz, bekle bizi’ demek için beni aradılar. ‘Yazılarımızı hep son yazımız gibi yazıyoruz’ diyorlar...Türkiye'ye döndüğümde başıma nelerin gelebileceğini düşündüğümde dehşete düşüyorum. İlle de hapse atılmaktan değil ama artık üzerime hükümet tarafından istenmeyen kişi damgasının vurulduğunu hissediyorum. Bir süre işsiz kalacağım endişesini taşıyorum, çünkü bu damga yüzünden hiçbir gazete beni işe almaz. Alırlarsa gerçekten şaşırıyorum." (emekdünyası.net-07 Ocak 2012)

Temelkuran, işine son verildikten yaklaşık bir yıl sonra, 4 Mart 2013 tarihinde Birgün Gazetesi’nde yazmaya başlamıştır. Bu dönemde işlerine son verilen gazetecilerin daha sonra çalıştıkları ve yazarlık yaptıkları gazeteler şunlar olmuştur: Cumhuriyet, Sözcü, Aydınlık ve Birgün. Hepsi de muhalif yayın politikasına sahip gazetelerdir. Anaakım medyada çalışan ve aynı dönemde işlerine son verilen bu gazetecilerin tekrar başka bir anaakım ya da merkez medya diye tanımlanan yaygın ve etkin medyada çalışmadıkları görülmektedir. Diğer bir deyişle anaakım medya kurumları, yine iktidarla olan ilişkilerinden dolayı bu gazetecileri işe almaya yanaşmamaktadırlar.

2.1.3.4. Doğu Grubu’nda Tasfiyeler:

Muhalif duruşlarıyla bilinen gazetecilerin tasfiye süreci sadece yazılı medyada değil, görsel medyada da devam etmiştir. Doğu Medya Grubu bünyesinde bulunan haber kanalı NTV, peşi sıra bir çok programcıyla yollarını ayırarak bu konuda en fazla tartışılan medya kuruluşlarının başında gelmiştir. 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerinden önce Çiğdem Anad, Mirgün Cabas, Banu Güven, Ruşen Çakır ve Can Dündar gibi kanalın öne çıkan programcıları, birlikte “erken” tatile gönderilmiş, sonrasında ise sırayla kanalla yolları ayrılmıştır. Nuray Mert’in de konuşmacı olarak yer aldığı “Basın Odası” programı da “erken tatil” gerekçesiyle yayından kaldırılan programlar arasında yer almıştır. 14 yıldır

NTV’de çalışan, son olarak “Banu Güven’le Artı” programını sunan ve 8 Temmuz 2011’de resmen işine son verilen Banu Güven, iktidardan kovulması için doğrudan bir baskı ya da talimatın gelmediğini ancak, NTV’nin böyle bir müdahaleye maruz kalmamak için kendisini korumaya alma biçiminde bir yayın çerçevesi ve politikası oluşturduğunu ve oluşan bu yeni yayın politikasında kendisine yer olmadığını belirtmiştir:

“...İlk ciddi soru işareti, seçimden bir hafta önce ortaya çıktı. İlk kez uzun görüşmelerden sonra mutabakata vardığımız bir isimle bu yayını yapamayacağımız söylendi. Bu kişi Leyla Zana'ydı. NTV birçok başka kuruluşa da olan birtakım müdahale alanlarını kapatmaya karar verdi. Zana'yı ya da herhangi bir konuğu, alamayacağınız çıkıyor ortaya, bunu kabullenmeniz mümkün değil. Benim için programa çıkmamaktan başka seçenek kalmadı. Bu seçim öncesi atmosferde konulan bir tavırdı... Kalkıp Ankara'dan birileri 'o kadın orada bu programı yapmasın' veya 'bu konuk orada çıkmasın' demedi ama genel bir hat çizildi ve o hattın ötesi medya kuruluşlarının sahipleri için risk olmaya başladı. (Akşam, 11 Temmuz 2011)

2006 yılında NTV’de program yapmaya başlayan ve sırasıyla “Neden”, “Canlı Gaste” ve son olarak da 12 Haziran 2011 seçimlerinden bir hafta önce erken tatile çıkarılan “Can’lı Ana Haber” programlarını sunan Can Dündar da 29 Temmuz 2011’de NTV’den ayrıldığını duyurmuştur. Kanal yönetimi, Dündar’a kurulacak yeni kanalın (TVEN) ana haberini yapacağını söylemiş, daha sonra ise “ana haberden vazgeçtiklerini” bildirmişler, böylece Dündar’ın işine son verilmiştir. Kovuluşunu kişisel internet sitesinden duyuran Dündar, şunları söylemiştir:

“...Aslında uzunca bir süredir medyada geniş bir tasfiye yaşanacağı, ‘yeni dönem’de bazı gruplara, kanallara, gazetelere, kadrolara, isimlere yer olmayacağı yazılıyor, söyleniyordu. Birçok medya organı da bu tasfiyeyi zamana yayarak yaşamış, yeni döneme sessizce uyum sağlamıştı...Bu kararı verenleri suçlamak en kolayı olur. Aydın Doğan’a yaşatılanları gördükten sonra kimseden kahramanlık bekleyemeyiz. Bize

düşen, patronlardan kahramanlık beklemek değil, patronların kahramanlık göstermesini gerektirmeyecek bir medya düzeni için mücadele etmektir. Kaygım kişisel değil. Sadece bir bülteni, işi, kanalı değil, bir mesleği kaybetme noktasında olduğumuzu görüyorum.” (candündar.com.tr)

Araştırmacı televizyon gazeteciliğinin önde gelen isimlerinden Uğur Dündar, Star Haber Genel Yayın Yönetmeni’yken, kanalın sahibi Aydın Doğan’ın 17 Ekim 2011’de kanalı Doğu Holding’e satması sonucu işsiz kalan gazetecilerden biri olmuştur. Genel Yayın Yönetmenliği sırasında Star Haber’i en çok izlenen haber bültenleri içerisine katmayı başarabilen Dündar’a, ne Aydın Doğan, sahibi olduğu diğer medya organlarında görev vermiş, ne de Doğu Grubu’ndan Star TV’de kalması yönünde bir istekte bulunulmuştur. Uğur Dündar, bu durumu her iki medya patronunun iktidar baskısından çekinmesiyle açıklamaktadır. Star TV’den ayrılığının ardından Sözcü Gazetesi’ne verdiği röportajda Uğur Dündar³⁹, şunları söylemiştir:

“Satış sonrası yaptığımız görüşmede Aydın Doğan, ‘Artık ben bu televizyonu sattım, ötekilerde de seni getireceğim pozisyonlar dolu.’ dedi...Aydın Bey bize hep özgür bir çalışma ortamı sağladı. Ama ne zaman ki bu vergi cezası gündeme geldi, ondan sonra çok büyük sıkıntı ve stres içine girdi...Doğu Grubu’ndan da kalmam yönünde bir istekte bulunan olmadı. Bize karşı olduğu, bizi istemediği için değil, devletle işi olduğu için isteyemez... Daha önce de siyasetçiler işten atılmamı istedi, adım ölüm çetelerinin infaz listelerine yerleştirildi....Ama bu dönem öteki dönemlere hiç benzemiyor. Bu dönem bambaşka. Bu dönemin mühendislik hesapları hiçbirine benzemiyor. Çok radikal.” (Sözcü, 5 Kasım 2011, Röp: Hande Zeyrek)

Can Dündar’ın “bir mesleği kaybetme noktasında olduğumuzu görüyorum” sözü, çalışmanın, “AKP Hükümeti dönemindeki medya iktidar ilişkilerinin ve bu ilişkilerin geri planındaki medyanın ekonomi-politiğinin

³⁹ Dündar, Sözcü Gazetesi’nde köşe yazarlığı yapmaktadır.

gazetecilik yapma tarzını etkilediği; hükümet aleyhine, hükümetin icraatlarını eleştiren yayınlar yapılmasının olanaksızlaştığı varsayımını doğrulamaktadır.

2.1.3.5. Yeni Dönemin Yeni İsimleri

İktidara muhalif gazetecilerin anaakım medyadan tasfiyelerinin yanı sıra iktidara yakınlığıyla bilinen gazetecilerin transferleri ile de medya kurumlarının kadrolarda önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler içinde medyada en çok tartışma yaratan isimler, Fethullah Gülen Cemaatine yakınlığıyla bilinen Eyüp Can Sağlık⁴⁰ ve Başbakan Erdoğan'ın eski basın danışmanı Akif Beki olmuştur.

1994-2004 yılları arasında Zaman Gazetesi'nde çalışmış ve burada Yazı İşleri Müdürlüğü de yapmış olan Eyüp Can Sağlık, 2004'te Doğan Grubu tarafından transfer edilerek yeni kurulan Referans Gazetesi'nin başına getirilmiştir. Referans grubundaki görevinin yanı sıra 18 Mart 2009'da Hürriyet Gazetesi'nde ekonomi sayfalarında köşe yazarlığı da yapmaya başlayan Sağlık, 22 Haziran 2009'da da Hürriyet Gazetesi Haber Koordinatörü olmuştur. Ertuğrul Özkök'ün Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Yönetmenliğinden ayrılması üzerine, Enis Berberoğlu'nun bu göreve getirilmesinin ardından ise Sağlık, Haber Koordinatörlüğü görevinden ayrılmıştır. Enis Berberoğlu'nun 1 Ocak 2010'da Genel Yayın Yönetmeni olduğu gün gerçekleşen bu istifa, Sağlık'ın Hürriyet'in Genel Yayın Yönetmeni olmak istediği, olamayınca da istifa ettiği şeklinde yorumlara neden olmuştur.⁴¹ Fakat Sağlık, Enis Berberoğlu'nun rahat çalışması için bu kararı aldığını açıklamıştır.⁴² Sağlık, 29 Ağustos 2010'da ise Referans gazetesiyle birleşen Radikal Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni olmuştur.⁴³

3 Haziran 2005'te Başbakanlık Basın Sözcüsü olan Akif Beki, bu görevinden 2009 yılında ayrıldıktan sonra Radikal gazetesinde yazmaya

⁴⁰ Eyüp Can Sağlık, kendisiyle yapılan röportajlarda Fethullah Gülen Cemaati çevresinin içinde büyüdüğünü ve Gülen'in üzerinde büyük bir etkisi olduğunu söylemiştir. (Hürriyet, 11 Şubat 2007, Ayşe Arman röportajı)

⁴¹ Eyüp Can Sağlık, bu isteğini kendisiyle yapılan röportajlarda dile getirmiştir. (Habertürk, 13 Mart 2009, GÜlin Yıldırımkaaya röportajı)

⁴² Hürriyet, 11 Şubat 2007, Ayşe Arman röportajı

⁴³ Sağlık, halen bu görevini sürdürmektedir.

başlamıştır. 11 Ağustos 2009'da Ethem Sancak'ın sahipliğindeki iktidara yakınlığı bilinen Kanal 24'ün Genel Yayın Yönetmeni olan Beki⁴⁴, Radikal Gazetesindeki yazarlığına da devam etmiştir. Beki, 31 Mayıs 2012'de ise Milliyet ve Vatan gazetelerinin sahibi Demirören Grubu'nun kuracağı yeni bir televizyon ve radyo kanalı projesinin başına getirilerek Radikal'deki ve Kanal 24'teki görevlerini bırakmıştır.

Akif Beki'den boşalan Kanal 24 Genel Yayın Yönetmenliği görevine getirilen isim Yiğit Bulut olmuştur. CNN Türk'te ekonomi analizleri yapan ve Vatan Gazetesinde ekonomi sayfasında yazan Bulut, ulusalcı çizgideki siyasi yazı ve yorumları ile dikkat çeken bir isim olmuştur. Doğan Grubu ile anlaşmazlık yaşayan Bulut, 2009 yılında Fatih Altaylı'nın teklifiyle yeni çıkmak üzere olan Habertürk Gazetesi'ne geçmiştir. Habertürk'te yazmaya başlayan Yiğit Bulut hızlı bir dönüşüm yaşayarak, ulusalcı fikirlerini terk edip, AKP Hükümeti'ni destekleyen bir fikri zemine çekilmiştir. Bu dönüşümle birlikte popülaritesi de gün geçtikçe artan Bulut, Habertürk TV'de program yapmaya başlamış, aynı zamanda kanalın Genel Yayın Yönetmenliği görevini de üstlenmiştir. Fakat Yiğit Bulut'un görevine 3 Ocak 2012'de son verilmiştir.⁴⁵

Görüldüğü gibi, muhalif gazeteci ve yazarların medya kurumlarından tasfiye edilmesinde ve yerlerine iktidarla uyumlu yazar ve yöneticilerin getirilmesinde, bazen hükümetin, doğrudan medya patronuna isim vermesi ve şikayette bulunması gibi bir müdahalesi söz konusuysa, bazen de hükümet açıkça ifade etmese bile, medya patronları hükümetle karşı karşıya gelmemek ve uyum içinde olmak için kendileri böyle kararlar alabilmektedirler. Özellikle Doğan Grubu üzerindeki mali baskılar, diğer büyük gruplara da gözdağı olmuş, böylece bu gruplar da, hükümetin her hangi bir müdahalesiyle karşı karşıya kalmamak için kendilerini iktidara göre yeniden yapılandırmışlardır. Böyle bir

⁴⁴ 2007 yılında yayın hayatına başlayan Kanal 24'ün Akif Beki'den önceki Genel Yayın Yönetmeni, Başbakan Erdoğan'ın teyzesinin oğlu olan Cengiz Er'di.

⁴⁵ Yiğit Bulut'un işten atılması, diğer işten atılmalarından farklıdır. AKP'yi savunan fikirleri ile bilinen Bulut'un işten atılması, Ciner Medya Grubunun muhalif bir yayın politikası olmadığına göre, ancak kişisel anlaşmazlıklarla açıklanabilir. Zaten görevine son verilmesinin ardından Bulut'un ismi Başbakanlık Danışmanlığı için geçmiş, bu gerçekleşmese bile, Bulut, yine iktidara yakınlığıyla bilinen Kanal 24'ün Genel Yayın Yönetmenliği ile görevlendirilmiş, aynı gruba ait Star Gazetesi'nde de yazarlık yapmaya başlamıştır.

medya ortamının en önemli sonucu kuşkusuz “halkın haber alma özgürlüğünün engellenmesidir”. Çünkü hükümetin istemediği, onun aleyhinde hiçbir habere medyada yer verilmemektedir. Uludere’de 35 sivilin hayatını kaybettiği bombalama olayında medyanın tutumu, bunun çarpıcı bir örneğidir. Televizyon kanalları, 28 Aralık 2011 tarihinde akşam saatlerinde meydana gelen saldırının haberini ancak ertesi gün öğle saatlerinde Valilik ve Genelkurmay Başkanlığı resmi açıklama yaptıktan sonra vermiştir. Ve televizyon haberlerinde, Valiliğin ve Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi açıklaması yer almıştır.

2.1.4) Tutuklu Gazeteciler:

Hükümetin medya üzerindeki baskısı sadece muhalif gazetecilerin işten atılmaları ile sınırlı kalmamış, AKP döneminde tutuklanan bir çok gazetecinin, kamuoyunda muhalif kimlikleri ile önce çıkan gazeteciler olması, gazeteciler için özgürlükler açısından başka bir tehdidi de beraberinde getirmiştir. Baskı ve sansür konuları, özellikle 2011 yılının Mart ayında gazeteci Nedim Şener ve Ahmet Şık’ın Ergenekon soruşturması kapsamında tutuklanmalarıyla birlikte sık tartışılır hale gelmiştir.

Ergenekon örgütüne üye olmak suçundan tutuklanan ilk gazeteci Tuncay Özkan olmuştur. AKP Hükümeti’ne muhalif yayınlarıyla bilinen Kanaltürk televizyonunun sahibi olan Özkan, kanala yapılan mali baskılar nedeniyle kanalı satmak zorunda kalmış, 23 Eylül 2008’de ise ‘Ergenekon terör örgütüne üye olmak ve örgüt adına faaliyette bulunmak’ suçundan göz altına alınarak tutuklanmıştır. 6 Mart 2009’da ise bu kez Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Mustafa Balbay, aynı suçtan tutuklanmıştır⁴⁶. Balbay’ın bu suçuna delil olarak da “Balbay’ın günlükleri” gösterilmiştir. Bu günlüklerde, Balbay’ın gazeteci olarak, Ergenekon davasından tutuklu bazı isimlerle tutuklanmadan önce yaptığı görüşmelere ilişkin tutulan notlarla, Balbay’ın bu kişilerle örgütsel bağlantısının olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

⁴⁶ Her iki gazeteci de halen Silivri Cezaevinde bulunmaktadır.

Bundan yaklaşık iki yıl sonra 18 Şubat 2011’de yine muhalif yazıları ile bilinen ve Ergenekon haberlerine sıkça yer veren Odatv internet sitesine düzenlenen operasyonda Odatv’nin imtiyaz sahibi gazeteci-yazar Soner Yalçın, Genel Yayın Yönetmeni Barış Pehlivan ve Haber Müdürü Barış Terkoğlu da Ergenekon adına medya faaliyeti yürütmek suçundan tutuklanmışlardır.⁴⁷ Suça delil olarak, Oda TV İnternet sitesinin İstanbul’daki merkezinde polis tarafından yapılan aramada, bilgisayarlarda bulunan “Ulusal Medya 2010” Planı gösterilmiştir. Bu belgenin ‘strateji’ bölümünde yer alan direktiflerde Ergenekon Davası’nın itibarsızlaştırılması ve AKP iktidarının yıpratılması istendiği iddia edilmiştir. (Mavioğlu, 2012: 3)

Bu tutuklamalardan kısa bir süre sonra 6 Mart 2011’de bu kez Odatv yazarlarından gazeteci Ahmet Şık, Nedim Şener, Müyesser Yıldız,⁴⁸ Yalçın Küçük, Doğan Yurdakul⁴⁹, Coşkun Musluk ve Sait Çakır tutuklanmıştır. Oda TV’de yapılan aramalarda Ahmet Şık’ın “İmamın Ordusu” adlı kitabının⁵⁰ henüz basılmamış hali bulunmuş, Ahmet Şık, kitap taslağını sadece yayıncısı ile avukatına verdiğini, Oda TV’nin bilgisayarına nasıl gittiğini bilmediğini belirtmiştir. Avukatı Bülent Utku, Şık’ın son zamanlarda hazırladığı ve İmamın Ordusu ismini vermeyi düşündüğü Fethullah Gülen’in emniyetteki örgütlenmesini anlatan kitabı nedeniyle gözaltına alındığını düşündüğünü dile getirmiştir. 376 gün tutuklu kaldıktan sonra gazeteci Nedim Şener, Coşkun Musluk ve Sait Çakır ile birlikte 12 Mart 2012’de tahliye edilen Ahmet Şık, cezaevinden ayrıldıktan sonra ilk açıklamasında şunları söylemiştir:

“...Eksik kalmış adalet, hukuk ve demokrasi getirmeyecek. Sadece benim davamda 5 tutuklu var, 100 civarında gazeteci hala içeride. İfade özgürlüğü meselesi sadece gazetecilerin sorunu değil. 600 civarında öğrenci var. Bunun mücadelesine devam edeceğiz. Bu komployu kuran,

⁴⁷ Barış Pehlivan ve Barış Terkoğlu 14 Eylül 2012; Soner Yalçın 27 Aralık 2012 tarihlerinde serbest bırakılmışlardır.

⁴⁸ Müyesser Yıldız 18 Haziran 2012 tarihinde serbest bırakılmıştır.

⁴⁹ Doğan Yurdakul sağlık sorunları nedeni ile 22 Şubat 2012 tarihinde tahliye edilmiştir.

⁵⁰ İmamın Ordusu, gazeteci Ahmet Şık tarafından yazılmış olan ve Fethullah Gülen’in emniyetteki örgütlenmesini anlatan kitap taslağıdır. Soruşturmayı yürüten savcı Zekeriya Öz’ün talebiyle İstanbul 12. Ağır Ceza Mahkemesi’nce "kitap taslağına el koyma" kararı alınmış, 23 Mart 2011 tarihli el koyma kararı uyarınca polis, kitabı yayımlayacağı belirtilen İthaki Yayınevi’ne baskın yapmış, kitabın elektronik ortamdaki taslağı alınıp, orijinali silinmiştir.

yürüten polisler, savcılar ve hakimler bu cezaevine girecek. Onlar buraya girdiğinde adalet gelecek. O cemaat bağlantılı, o çete bağlantılı adamlar buraya girecek. Bunlara sesini çıkarmadığı için siyaseten sorumlu AKP hükümetidir.”

Ahmet Şık ile birlikte tutuklanan ve Şık’la aynı gün tahliye edilen Nedim Şener⁵¹ ise, Hrant Dink Cinayeti’nin devletin bilgisi dahilinde gerçekleşmiş olduğunu, ihmal zincirinin aktörlerini ortaya çıkaran çalışmalar yapmış⁵², tutuklanmasının asıl sebebinin Dink suikastını araştırırken bir takım noktalara ulaşmış olması olduğunu dile getirmiştir. Şener, tahliyesinin ardından, yaptığı araştırmaların bedelini ödetmeye çalıştıklarını ifade ederken, “Hrant için adalet için diyerek cezaevine girdim, aynı sözler ile çıkıyorum. Hrant Dink için adalet sağlanmadıkça ne özgürlükten ne güvenlikten bahsedebiliriz. Bundan sonra bütün amacımız Hrant Dink’in kanını yerde bırakmamak olacak. İlk haberim Hrant’la ilgili olacak. Gerçek hapsedilemez” demiştir.

Şener, konuk olarak katıldığı CNN Türk’te yayınlanan Medya Mahallesi programında ise gazeteci meslektaşlarının ve kamuoyunun desteğinin sadece Şık ve kendisine yönelik olmasından duyduğu rahatsızlığı ise şu şekilde dile getirmiştir:

“Biz o kadar desteğin sadece ikimiz adına oluşmasından utandık açıkçası arada o kadar çok harcanan arkadaşlar var ki! Ama bu desteğin şöyle bir faydası oldu. Bu destek ifade özgürlüğünü daha fazla gündeme getirdi.”
(CNN Türk, Medya Mahallesi, 14 Mart 2012)

Görüldüğü gibi AKP döneminde hükümetin müdahalelerinin sadece medya sahipleriyle kalmadığı, doğrudan gazetecilere yöneldiği yönünde işaretler görülmüştür. Siyasi iktidarlar geçmişten bugüne, her zaman Türkiye’de medyayı denetim altına almaya çalışmış, bunun için çeşitli yollar denemiştir. Ama AKP’nin en önemli farkı, sadece medya sahiplerini değil tek tek gazetecileri de

⁵¹ Tutuklandığında Milliyet Gazetesi’nde çalışan Şener’in işine tutuklu olduğu sırada Mayıs 2011’de (tutuklandıktan 2 ay sonra) son verilmiştir.

⁵² *Dink Cinayeti ve İstihbarat Yalanları* (2009) ; *Kırmızı Cuma* (2011)

denetlemeye çalışan bir politika izlemiş olmasıdır. Radikal Gazetesi Ankara temsilcisi Deniz Zeyrek, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Benim şahsi kanaattim, Türkiye’de basın özgürlüğü sorunu, hükümetle medya patronları arasındaki bir sorun olmaktan çıkıp doğrudan gazetecilere yönelik, gazetecileri hedef alan bir soruna dönüştü. Mesela cezaevine girmek bireysel bir durumdur. Nedim Şener Milliyet Gazetesinde çalışıyordu, Milliyet Gazetesi yayın hayatına devam etti ama bir yıl içeride kaldı Nedim Şener, ya da Mustafa Balbay Cumhuriyet Gazetesinde çalışıyordu, Cumhuriyet Gazetesi yayın hayatına devam ediyor ama 4 yıldır içeride Balbay. Yani gazetecilerin mesleki olarak karşı karşıya olduğu sorunlar daha büyük. Yazdıkları bir haber nedeniyle on binlerce liralık tazminat davasına çarptırılan, hakkında 3000-4000 tane dava açılan gazeteciler var. Cezaevinde 100’e yakın gazeteci var. Şu anda bizim karşı karşıya kaldığımız sorun bu, sahiplik meselesinden daha ciddi bir sorun. Bir sürü gazeteci bu dönemde işinden ayrılmak zorunda kaldı.” (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

“Türk Basınındaki Yapısal Dönüşüm” başlığını taşıyan bu bölümün sonunda, 1980’den sonra, başka alanlarda da yatırımları olan sermayenin medya sektörüne girmesi ile oluşan medya ile siyasal iktidar arasındaki çıkar ve bağımlılık ilişkisinin günümüzde de devam ettiğini görmekteyiz. 2001 yılından sonra ise sektörde egemen olan bir çok medya grubu sektörden çekilirken, yeni aktörler medya sektörüne adım atmış, böylece bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu yeni aktörlerin medya sektörüne yatırım yapmaları AKP Hükümeti’nin desteğiyle olmuştur. AKP Hükümeti döneminde medyanın dönüşümü bununla sınırlı kalmamış, hükümeti eleştiren bir çok gazeteci ve yazar bu dönemde işlerinden ayrılmış ya da atılmış, hükümeti destekleyen gazeteciler ise merkez medyada yöneticilik pozisyonlarına getirilmiştir. Bir çok gazeteci ve yazarın anlatımlarından AKP Hükümeti döneminin daha önceki dönemlerin hiç birine benzemediği, bu hükümetin medyayı ele alış ve kontrol ediş biçiminin tamamen farklı ve özgün olduğu sonucu çıkmaktadır. Bir çok gazeteci ve yazarın ifadelerinden de özellikle medya kurumlarının gazetecilere müdahalesi ve sansürünün bu dönemde yaygınlaştığı ve olağan hale geldiği anlaşılmaktadır.

Birinci bölümde önce 1980 sonrası ortaya çıkan medya yapısı; sonrasında ise 2001 yılında ortaya çıkan medya yapısı açıklanmıştır. Sonraki bölümlerde ise bu yapının ve gelişmelerin gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşüm incelenmiştir. İkinci bölümde “gazetecilik” ve “gazeteci” kavramları tartışıldıktan sonra, 1980 sonrası medyada yaşanan gelişmelerin “gazeteci kimliğinde ve gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşüm” ve ortaya çıkan “yeni gazetecilik anlayışı” ve “yeni gazeteci tipi” ortaya konmuştur. Yine aynı bölümde bu kez, 2001 yılından sonraki medya yapısının “gazeteci kimliğinde ve gazetecilik mesleğinde yarattığı dönüşüm” ve ortaya çıkan “yeni gazetecilik anlayışı” ve “yeni gazeteci tipi” ortaya konmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2001 SONRASINDA GAZETECİLİK KİMLİĞİ VE HABERCİLİK PRATİKLERİNDEKİ DEĞİŞİM

Gazeteci ve gazetecilik mesleğine ilişkin literatürde pek çok tanım bulunmaktadır. Bu bölümde bu tanımlamalar ışığında gazeteci ve gazetecilik

mesleği sorgulanmış; birinci bölümde anlatılan yapısal dönüşüm sonucu gazetecilik mesleğinde ve gazeteci kimliğinde yaşanan dönüşüm ele alınmıştır.

1) GAZETECİ KİMDİR?

O'Neill gazeteciliği, gerçeği anlatma mesleği olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda bir hikayeyi oluşturup iyi anlatabilme yeteneği gibi teknik beceriler de gazeteciliğin kurucu amaçlarındandır. (O'Neill, 1998) Nezih Demirkent'e göre ise gazeteci, kamu yararına çalışan ve kendini topluma adanmış kişidir. Gazetecinin temel görevi doğru haber vermektir. Gazetecilik bu anlamda sorumluluk isteyen bir iş kolu olmasının yanı sıra, aynı zamanda bir ruh işidir ve gazetecilerin heyecan olmadan yaşamaları mümkün değildir. (Demirkent, 1982) Yiğenoğlu'na göre ise gazetecilik büyük özveri ve sorumluluk isteyen güç bir iş, bir meslek olmasına karşın pek çok kişiye çekici gelmektedir. Çekiciliğin nedenleri ise çeşitlidir. Çıkar peşinde koşarken dayanak arama, macera tutkusu, olayların içinde ve olayları yaratanlarla iç içe olma, hareketlilik gibi unsurlar öne çıksa da kalemin verdiği güç ve yetkinin çekiciliği en önemli etmendir. (Yiğenoğlu, 1996:98) Tokgöz gazeteciliği, haber malzemesi sayılan enformasyonun toplanmasını, yazılmasını, düzenlemesini ve dağıtılmasını içeren bir işlem olarak özetlemektedir. Gazeteci ise erişmek istediği kitle için en önemli diye nitelediği enformasyonu toplayarak haber yapan, kişileri bilgi olarak düşünmeye sevk edendir. (Tokgöz, 2003:98)

Uğur Mumcu'ya göre gazeteci, haber ve bilgi kaynağına en çabuk ulaşan ve bu kaynaklardan edindiği bilgi ve haberleri okurlara sunan insan demektir. Gazetecinin bu görevini yapabilmesi için habere, olaya, olguya, belgeye ve bilgiye dayalı yazılar yazması gerekir. Bunun için de gazetecinin güvenilir kişi olması zorunludur. Sır saklayan, haber ve bilgi kaynağını gizlemesini bilen, gerektiğinde hükümetlere ve güç odaklarına karşı savaşmayı göze alan insan gazetecidir. (Mumcu, 1998:320)

1974 yılında gazeteciliğe başlayan G8 de Mumcu'nun gazetecilik anlayışına paralel bir biçimde "Gazeteci bağımsız olmalı, ne hükümete, ne

iktidara, ne ekonomik güç odaklarına bağımlı olmamalı” derken, gazetelerin ekonomik yapısı ve sahipliğinin buna çok elvermediğini de eklemektedir:

“Haber doğru olmalı, doğruluğu bir çok kaynaktan kontrol edilmeli, doğrulatılmalı, hırsızlık, yolsuzluk varsa yazılmalı” diyoruz ama öğrenciler mezun olup işe başladıklarında karşılaştıkları pratik bambaşka. Hiç de bizim anlattığımız gibi değil. Yolsuzluk getirdiyse iktidarla ilgili, o haber çöpe atılır.” (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Umur Talu da bağımsız kişiliğin gazetecilikte önemli bir özellik olduğunu belirtmektedir:

“Yazabileceğiniz haber sayısı artar, yazabileceğiniz konu çoğalır, anlayabileceğiniz olay çoğalır. Bu ne demektir? Daha çok iş, daha çok meşgale, daha çok imkan aynı zamanda. Ama beyniniz dumura uğramışsa, aptallıktan değil, sınırlardan, sansürden, oto sansürden... Gazeteciliğiniz de körelir.” (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Gazetecilerin hemen hemen hepsi “gazeteci” tanımını yaparken, olan ve olması gereken arasında bir ayırım yapmaktadır. Zihinlerindeki gazetecilik tanımı, olması gereken ideal gazetecilik tanımına uygun olmasına rağmen, gazetecilik faaliyeti yürüttükleri ortamın ve kendi pratiklerinin bu ideal gazetecilik tanımına uymadığını düşünmekte. Gazetecide, karakterle gazetecilik yeteneklerinin bir arada bulunması gerektiğini söyleyen Talu, “Çok karakterli olabilirsin ama çok yeteneksiz olabilirsin. O zaman da iyi gazeteci olamıyorsun. Ama maalesef çok karaktersizsen ama çok yetenekliysen olabiliyorsun.” diyerek olması gereken gazetecilikle gazetecilik yapılan ortamın şartlarının şekillendirdiği gazeteciliğin farkını ortaya koymaktadır. (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Mesleğe 1980 yılında başlayan ve hala gazetecilik yapan G7, gazetecinin genel kültüre sahip olmasının zorunlu olması gerektiğini vurgularken, gazeteciliğe başladığı dönemde tersi bir durum olduğunu gözlediğini ve bunun günümüzde de devam ettiğini belirtmektedir.

“Ben mesleğe ilk başladığım dönemlerde gazetecileri hep bir entelektüel yapıya, donanıma sahip insanlar olarak görürdüm ve kafamda bir nevi tabulaştırmıştım gazeteciliği ve gazetecileri. Bu da bir eleştiridir. Meğerse en fazla okumayan kesim ne yazık ki gazeteciler. Bu da Türkiye’nin bir açmazı. En cahil insanlar ne yazık ki medyada yönetici konumundalar ve köşe başlarını tutmuş durumdalar.” (20 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Ulusal bir gazetenin Ankara bürosunda iki yıldır muhabirlik yapan G4 de kendi gazetecilik tanımı ile mevcut gazetecilik pratikleri arasındaki farka ilişkin şöyle söylemektedir:

“Gazetecilik bana göre edindiğim ve doğrulayabildiğim her bilgiyi yayabileceğim bir meslektir. Fakat bu sadece dışarıdan böyle görünüyor. İçine girdiğinizde bunun böyle olmadığını görüyorsunuz.” (22 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Gazeteciliğin özünde eleştirel ve muhalif bir bakış açısı bulundurması gerektiği görüşü ise basın kuruluşlarının yayın politikasına göre değişiklik göstermektedir. İktidara yakın yayın politikasına sahip veya sağ görüşlü kuruluşlarda çalışanlara göre gazetecilik eleştirel ve muhalif olmak zorunda değildir. Kendini sol görüşlü olarak tanımlayan ve bu ideolojideki kuruluşlarda çalışanlar ise gazeteciliği, eleştirel ve muhalif olması gereken bir meslek olarak tarif etmektedir. Kendini sol görüşlü olarak tanımlayan ve aynı görüşte bir yayın organında çalışan Muhabir A’nın gazetecilik tanımı şu şekildedir:

“Özünde gazetecinin muhaliflik var. Eleştirel olmak zorundasın. Sen Genel Başkan’ın sözcüsü değilsin ki. Sen gazeteci olarak onu izlerken adam nerede yanlış yapıyor, söylediği ile yaptığı arasında fark var mı, tutarlı mı, ya da önerdiği politikanın gerçekleşme şansı var mı? Araştıracaksın. Gazeteciler siyasi partilerin basın sözcüleri değil, gazeteler de onların propaganda amacıyla çıkarılan basın bildirileri değil.

Haksız kazanç elde etti, yolsuzluk yaptı diyeceksin. Bunu demiyorsan o zaman niye gazetecilik yapıyorsun.” (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

İktidara yakın bir basın kuruluşu olan Star Gazetesi’nin Ankara temsilcisi Mustafa Kartoğlu ise, bu konuda farklı bir görüşü dile getirmektedir:

“Gazeteci doğası gereği muhalif değildir. Gazeteci, muhalif olmak zorunda değildir. Sanatçı gibi. Bir karikatürist, bir sanatçı muhalif değilse, ama çok iyi eserler veriyorsa, bu o sanatçının muhalif bir sanatçıya göre daha az önemli olduğunu göstermez. Ya da muhalif olanın daha iyi sanatçı olduğunu göstermez. Sadece kişisel özelliklerini gösterir. (20 Mart 2012 tarihli görüşme)

Ulusal bir gazetenin İstanbul bürosunda yargı muhabiri olan G5 ise, gazeteciliğin tanımını yapamadığını, çünkü her döneme göre ve her kuruluşa göre bu tanımın değiştiğini söylemektedir:

“Her dönem, her gazete, her siyasi ortam kendi kurallarını ve gazetecilerini yaratıyor. Tamamen rölatif, bulunduğu döneme göre değişir, gazeteye göre değişir, senin algına göre değişir, yaşına göre bile değişir. Bana göre gazeteciliğin bir tanımı yok, çünkü insan nasıl değişiyor, ülkeler nasıl değişiyor, yasalar değişiyor. Yasa değişiyor hani, doğruyla ilgili yasa değişiyor. Bu konuda nasıl diretebiliriz bu doğru diye. (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Görüldüğü gibi gazetecilik ve gazeteci tanımları gazetecilerin ideolojilerine, kişisel özelliklerine, içinde bulunulan döneme göre değişse de ortak gazetecilik tanımları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, gazetecinin güç odaklarından bağımsız olmasıdır. Fakat yine ortak kanı, bu temel kaygıyla gazetecilik yapmanın mümkün olmadığı yönündedir. Medyanın sahiplik yapısı, ekonomi-politiği ve siyasal iktidarların bu yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği gerçeği, gazetecilik faaliyetinin gerçekleştiği ortamı ve gazeteciliğin yapılış biçimini etkilemekte hatta belirlemektedir.

2) GAZETECİ KİMLİĞİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

1980 yılından sonra medyanın yaşadığı dönüşüm ve medya yapısı, bu dönüşüme ve yeni yapıya uyum sağlayacak yeni bir gazeteci tipi ve ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özsever, bu yeni gazeteci tipini şöyle açıklamaktadır:

“Tekelleşme ve holdingleşme süreci ile birlikte “piyasa” kavramı basındaki en fetiş kavramlardan biri haline gelmiş ve bu süreç, “piyasaya uygun gazeteci istihdamı” konusunu gündeme getirmiştir. Bu kavramla birlikte ortaya çıkan yeni dönem gazeteci tipi, araştıran ve sorgulayan gazeteciler yerine, patronunun çıkarlarını kollayabilen, magazinел anlayışa önem veren gazeteciler olmuştur. Klasik anlamdaki gazetecilerin önemi azalırken, yeni gazeteci tipinin sadece basın patronunun ticari çıkarlarını değil, aynı zamanda siyasi iktidarla ve bürokrasiyle olan ilişkilerini de gözetmesi beklenir olmuştur. Bu anlayışın yerleşmesiyle birlikte klasik gazetecilik formasyonuna sahip gazeteciler, ya benimsemedikleri halde yöneticilerinin haber anlayışına uygun haberler üreterek kurum çatısı altında çalışmayı sürdürmüş, ya da yavaş yavaş basın kuruluşlarından tasfiye edilmeye başlanmıştır. (Özsever, 2004:149)

Uğur Mumcu da aynı durumu şu sözlerle özetlemiştir:

“Gazete sahibi kazanç getiren ticari ve sanayi alanlarına el atınca, elbette bu gazete ve bu gazetenin belli yazar çizerleri de devlet bürokrasisinde iş kovalayan birer memur haline gelirler...Bu oluşum içinde şimdi kendileri de birer küçük iş adamı olan ve günden güne yüksek cirolu işlere el atan köşe yazarları, başyazarlar ve gazete temsilcileri türemiştir. Kaleminden başka geçim kaynağı olmayan gazeteciler de yavaş yavaş azınlığa düşmeye başlamışlardır.” (Mumcu, 1998:119-120)

Mustafa Sönmez, “Gazete dönemi” diye adlandırdığı gazeteci ailelerin sahipliğindeki basın döneminde gazeteciliğin bir meslek olmakla beraber,

ideolojik-politik kaygılarla da icra edilen bir meslek olduğunu belirtmektedir. Bu dönemin gazetecileri, editoryal bağımsızlıklarına daha tutkulu ve bunu korumak için örgütlü, sendikalı idiler ve patronlarla aralarına mesafe koymayı başatabiliyorlardı. Sahipliğin gazeteci patronlardan holding patronlarına geçtiği “Medya endüstrisi dönemi”nde ise işletme gelirlerini ve kârını en çoklaştırma saiki ön plana çıkmaya başlarken; gazete satışları ana gelir kalemi olmaktan çıkıp reklam gelirleri önem taşımaya başladı. Bu nedenle de medya yönetimi, reklam veren ve hükümet beklentilerine daha tabi, daha yönlendirilmiş ve politikasını biraz daha "para"nın belirleyiciliğine terk etti. Eğlence endüstrisiyle medyanın iç içe geçtiği bu dönemde, habercilik ve fikir üretiminden çok eğlence ve magazinleşme daha ağır basmaya başlayınca istihdam edilen gazeteci profilinde de değişim arttı. Konularında uzman gazeteci ve yorumculara olan talep azalırken daha az kalifiye, daha itaatkar, reklam gelirini arttırmaya yardımcı eleman türüne daha çok önem verilir oldu. (Sönmez, bianet.org.-4 Aralık 2007)

Gazetecinin görevinin sorular sormak, araştırmalar yapmak ve bunları kamuoyuna açıklamak olduğunu söyleyen Mumcu, 1980 sonrasında aksine örtbas etmeye ve gizlemeye yönelik yeni bir gazetecilik türünün ortaya çıkmakta olduğunu yazmıştır. (Mumcu, 1998) Mete Çubukçu’ya göre de gazetecilik soru sorma, araştırma sanatıdır. Gazeteci soru sormaktan korkmamalı, çekinmemelidir. Çünkü gazeteci soruyu kendisi için değil, hitap ettiği kamu ve kamu yararı için sorar. (2009:221) Fakat bir gazetecinin 1980 sonrası döneme ilişkin bir anısından Tılıç’ın aktardığı şu anekdot, gazeteciliğin olmazsa olmazı ‘sorular sorma’nın bile gazetecilerin pratiklerinden uzaklaştırıldığının kanıtıdır:

“1993’te Özal’ın ölümünden sonra Çankaya’ya çıkan Demirel köşkteki basın odasında ilk basın toplantısını yapıyordu. Sözlerini bitirdikten sonra, salondaki gazetecilere döndü ve ‘Şimdi sorularınızı cevaplayacağım’ dedi. Belki 30 saniye süren bir sessizlik yaşandı. Sessizlik o denli acayip ve rahatsız ediciydi ki, Demirel gazetecileri zorlama ihtiyacı hissetti: ‘Korkmayın, korkmayın! Sorun.’ Tanınmış bir gazeteciye göre, sessizlikle geçen o 30 saniye gazetecilik mesleğindeki 15 yıllık deformasyonun kanıtıydı.” (Tılıç, 1998:103)

Aynı gazeteci, 1980 öncesi gazetecilerinin yaşadıkları dünyayı sorguladıklarını belirtirken, 1980 sonrasında ise gazetecilerin sadece kendilerine söyleneni olduğu gibi, sorgulamadan aktarmakla yetindiklerini vurgulamış bu yüzden de ‘bakır tel’ benzetmesini yapmıştır. (A.g.e: 104)

Gazetecinin siyasi ve ekonomik güç odaklarına karşı mesafeli olması, kaynağıyla ilişkisinde gazeteci sıfatını koruyarak daha özel ilişkiler içerisinde olmaması, 1980 öncesi dönemde tercih edilen bir özelliktir. G11’in, 1971 yılında mesleğe ilk başladığında yaşadığı olayla ilgili aktardığı şu anekdot, o dönemde bu özelliğin ne derece önemli olduğunu göstermektedir:

“Ben mesleğe ilk başladığımda Son Havadis’te çalışıyordum. İhsan Sabri Çağlayangil de Dış İşleri Bakanıydı. Benim nikah şahidimdi aynı zamanda ve ailece de görüştüğümüz birisiydi. Bir gün Kıbrıs meselesiyle ilgili bir demeç aldım. Haberi yazdım, haber müdürüme verdim. Haber müdürüm haberi hiç okumadan yırttı ve attı. Ben herhalde benim sonum geldi, kovuldum diye düşündüm. Herkes çıktıktan sonra bana ‘Sen kal’ dedi. Manşet de olacak bir haberdı. Bana ‘Ben bu haberi niye yırttım biliyor musun’ dedi. ‘Sen telefonla konuşurken bir ara ‘İhsan amca’ dedin. Ben sana Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı’ndan demeç al dedim. Senin amcanın haberi gazeteye girmez’ dedi. Böyle bir bakış açısından bu günlere geldik. Şimdi böyle ilişkileri olan kişiler en makbul kişiler.” (9 Nisan 2012 tarihli görüşme)

1980 sonrasında ise güç odaklarına yakınlık, eskinin aksine gazetecilikte başarının bir ölçütü olarak görülmeye başlanmıştır.

“1980 sonrası, Türkiye’de pek çok gazeteci, politikacıların yakın dostu olmayı bir övünç konusu saymaya başladı. Nikahlarda tanınmış bir politikacıyı şahit yapmak o denli önemli bir moda haline gelmeye başladı ki, bunun için kimi gazeteciler elde düğün davetiyeleri belli politikacıları dolaşp, haftalar öncesinden nikah şahitlerini garantiye almaya çabalar oldular. Politikacılara ‘Abi’ diye hitap eden, bu yüzden de onların

yanlışlarını ortaya koyması olanaksızlaşan gazeteciler ortaya çıktı. (Tılıç, 1998:182)

1996 yılında gazeteciliğe başlayan G5'in şu sözleri hem günümüz medya ortamını hem de gazetecilik algısında ve kimliğinde yaşanan dönüşümü açıkça ortaya koymaktadır:

“Eğilip bükölmezsen ve yalaka olmazsan yapamayacağın bir iş gazetecilik. İlkeli durduğun sürece yapamazsın. Ne kadar sert durursan, o kadar sert kırılırsın. Esnek olman lazım. Absorbe edebilmen için o da. Bu meslekte durabilmen için, ekmek yiyebilmen için. Çünkü hiç birimiz hanlar, hamamlar sahibi değiliz. Niçin çalışıyoruz, evimizi geçindirmek için, tek gerçek de bu zaten, eve ekmek götürmek.” (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Ulusal bir gazetede 2 yıldır muhabirlik yapan G1'in gazetecilik tanımının da meslekte daha eski gazetecilerin tanımlarından oldukça farklı olduğu görölmektedir.

“Topluma faydalı bilgi vermek, gazeteci için çok önemli bir faktör değil. Toplum yararına yapmak değil de topluma az zarar verecek şeyler yapmayı tercih ediyorum. Birilerini zora sokan şeyi gerçekten yapmıyoruz. Ama sansasyonel olması çok önemli haberin, gazeteci için. Çok hırslı olman gereken bir meslek, kişisel hırsların olmazsa yapabileceğin bir iş değil. Ayrıca çok bencil bir meslek, kesinlikle paylaşıma izin vermiyor.” (23 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Gazetecilik mesleğine 1980 yılından önce başlayan kişiler için “toplumun gerçekleri öğrenmesini, bilgi almasını sağlama” gazetecinin temel görevi olarak görölmektedir. G1'in gazetecinin böyle bir amacı olmadığını söylemesi; haberin doğru olmasından ziyade sansasyonel olması gerektiğini düşünmesi; gazetecinin sahip olması gereken özellikleri “bencil” ve “hırslı” kelimeleriyle ifade etmesi, gazeteciliğin tanımının ve gazeteci pratiklerinin yaşadığı dönüşümü ifade etmektedir. Bu aynı zamanda mesleğe yeni başlayan muhabirlerin pratiklerinin ve

mesleksi algılarının, içinde bulundukları dönemin özelliklerine göre oluştuğunu ve şekillendiğini de göstermektedir. G5 ve G1'in gazetecilik tanımlarından, gazeteciliğin olmazsa olmaz değerlerinin önemini yitirdiği ve gazetecilikte başka niteliklerin ve özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir.

2.1) Mekansal Dönüşümün Gazeteci Kimliğine Yansıması

Gazeteci patronların, yerini iş adamlarına bırakmasından sonra bu kez de Babı-Ali basını yerini İkitelli'deki medya plazalara bırakmıştır. Öncelikle Sabah, ardından Hürriyet ve Milliyet merkezlerini en son teknolojiyle donatılmış gökdelen yapılara taşımıştır. 1990'lı yılların başlarında gerçekleşen bu değişiklik, gazetecilerin mesleki algılamalarında ve pratiklerinde bir takım değişimlere neden olmuştur. Aslında bu mekansal değişiklik, 1980'lerde sermayenin medya sektörüne girmesiyle başlayan, yoğun teknoloji kullanımı ile devam eden ve etkilerini 1990'lı yıllarda gösteren bir sürecin de sonucudur. Bir başka deyişle aslında gazetecilik alanındaki değişimler mekanı değiştirirken, mekan da gazetecilik mesleğini değiştirmiştir denilebilir.

Daha önce de belirtildiği gibi 1990'lı yıllar, basında tekelleşmenin kendini ciddi anlamda hissettirdiği yıllar olma özelliğini taşımaktadır. Basında yatay ve dikey büyümelere giden gruplar medya sektörünün birçok dalında üretim yapar hale gelince Babıâli'deki mekânlar yetersiz gelmeye başlamıştır. İkitelli'de inşa edilen "cam fanuslar", yalnızca bir sermaye grubuna ait gazeteleri değil, o gruba ait tüm dergileri, televizyon kanallarını, haber ajanslarını, radyoları da içinde barındırmaktadır. Şehrin dışında büyük ve boş arsalarda inşa ettirilen plazaların alan olarak büyüklüğünün yanı sıra, bugün anladığımız manada bilgisayar teknolojisinin ilk kez yaygın olarak kullanıldığı mekanlar olması, bu mekanlar için 'teknolojik üs', 'uzay üssü' gibi tanımlamalar kullanılmasına neden olmuştur.

Son teknolojiyle donanmış, büyük, gökdelen binalar öncelikle gazetecilere 'güç sahibi olma', 'dünyayı yönetme ve yönlendirme' duygusu vermiştir. (Bali, 2002.204) Medya plazalara terfi etmenin gazeteciler üzerindeki yarattığı 'güçlü olma duygusu'nu Can Ataklı şöyle anlatmıştır:

“Tabii insansın, açıkçası, sen de etkileniyorsun. Başbakan’ın odasından daha güzel odan var mesela. Daha önceleri büyük devlet daireleri, bilmem ne genel müdürlerinin odasına gidiyorduk, bize ihtişamlı gibi geliyordu...Derken plazalara geçtik, İtalyan mobilyalar falan döşendi, ben Ankara’ya gittiğimde bakanların odası bana köy sandığının odası gibi gelmeye başladı...Tabii, kendine bakınca ‘vay be’ diyorsun, koltukların kabarıyor.” (Aktaran Bali, 2002: 204-205)

Bir taraftan gazetecilerin kendilerini daha güçlü hissetmelerine neden olan plazalar, diğer taraftan aynı kurum içindeki gazetecilerin birbirleriyle olan ilişkilerinde bir kopmayı da beraberinde getirmiştir. Can Ataklı’nın plazaların kendisine güç kazandırdığı yönündeki görüşünün yanında aynı zamanda aynı plazaların gazeteciler arasındaki sıcak ilişkileri bitirdiği yönündeki itirafı da dikkat çekicidir:

“Bir itirafta bulunmak istiyorum. İkitelli’deki binamız uzay üssünü andırıyordu, teknoloji harikasıydı, her şeyimiz vardı, lokantasından sağlık merkezine, kapalı yüzme havuzundan berberine kadar. Ama pek sevemedim. Mecidiyeköy’ü hep özledim...İkitelli’deki bina hepimizi bozdu. Bir kere birbirimizden uzaklaştık...O eski sıcak ilişkiler de bitti. (Aktaran Aksoy, 2009: 608)

Devecioğlu, plazaların gazeteciler arasındaki sıcak ilişkileri bitirmesinin nedenini, bu yeni binalarda, üst düzey yönetici ve alt tabaka çalışanlar arasında keskin mekansal ayrımlar oluşması olduğunu söylemektedir:

“Muhabirlerin bir üstü dışında diğer yöneticilerle ilişkisi büyük ölçüde kesilmişti...Patron eliyle medya seçkinleri haline getirilmiş yöneticiler, star gazeteciler ile diğer çalışanlar arasındaki uçurum giderek büyüdü...Medya Center’lardaki bu ayrıcalıklı çalışanların odaları, gazetecilerin değil, holding yöneticilerinin odalarıydı artık. Medya Center’larda yalnızca yöneticilerin yemek yediği şık lokantalar ya da yemek salonları, yalnızca onların kullanabildiği yüzme havuzları vardı.

Bu ayrıcalıklı sınıfla diğerleri neredeyse asansörde bile karşılaşamıyordu. Eskisi gibi elinde bir haber metniyle, yayın yönetmeninin odasına girmek imkanı, gazetelerin sıcak, insani karmaşası tümüyle ortadan kalkmıştı. (2001:112)

Bu keskin mekansal ayırım aynı zamanda muhabirlerin yaptıkları işe yabancılaşmasını da beraberinde getirmiştir:

“Gazeteci ile haber merkezi ve editör arasındaki iletişim bile neredeyse insanlar birbirini görmeden, konuşup tartışmadan, bilgisayar ortamında kuruluyor, çoğu gazeteci için o zamana kadar imkan dahilinde olan, haberini sayfada görmek, hangi resmi kullanacağına karar vermek, kısaltma ya da uzatma yapma hakkı/zevki/görevi ortadan kalkıyordu. Haberin üretimi, büyük endüstrilere yakışır bir iş bölümüne tabi kılınmış, gazeteci ortaya çıkarttığı, emek verdiği ürüne yabancılaşmıştı. Yeni çıkan gazeteyi koklamaktan zevk almanın hayal ettirebileceği mesleki ve buna içkin insani yanlar, artık nostaljiden ibaret kalmıştı.” (A.g.m)

Gazeteciler arasında karşılaşmaların asgari düzeye indirildiği mekansal özellikleri nedeniyle bu binalar, deneyimli gazetecilerin mesleki tecrübelerini genç kuşaklara aktarmasını da asgari seviyeye düşürmüştür. Böylece bir Bab-ı Ali geleneği olan usta-çırak ilişkisiyle meslek öğrenme tarzı da bu binalarda yok olmuştur denilebilir. Bu mekansal ayrışma, gazetecilerin birbirlerine ve mesleklerine yabancılaşmalarının etkisiyle medya çalışanları arasında dayanışma, yerini kıskançlık ve rekabet ortamına bırakmıştır.

Medya plazaların bir diğer dikkat çekici özelliği tamamen camdan oluşan binalar olmasıdır. Bu durum ilk bakışta herkesin birbirini görebilmesi, bu sayede yakınlığın artması şeklinde algılsa da sadece yöneticilerin değil, muhabirlerin de çalışma yerlerinin ayrı ayrı cam bölmeler şeklinde oluşturulmuş olması, bir mesafeye neden olmaktadır. Zaten cam kullanılmasının muhtemel nedeni, çalışanların sürekli denetim ve gözetim altında tutulmasını sağlamasıdır. Yücebaş buna vurgu yapmakta ve plazaları “gözetleme kuleleri” olarak tarif etmektedir. (2006:59) Bu sadece yeni medya mekanlarında değil, günümüzde tüm

sektörlerdeki büyük işletmelerin binalarında kullanılan bir yöntemdir. Sürekli denetim altında tutulan ve izlendiğinin bilincinde olan gazete çalışanları için sigara içmenin, masasına çiçek, çekmecesine yiyecek koymanın sorun ya da yasak olması da, bu binalarda tanıştıkları durumlardır. (Devecioğlu, 2001: 112) Ve bu durumlar çalışanların yeni medya mekanları ile aralarına mesafe koymaları sonucunu doğurmuştur.

Yoğun teknoloji kullanımı yeni “medya plazalar”ın bir diğer dikkat çekici özelliğidir ve bu mekanların soğukluğunun bir nedeni olarak görülür. Bunun bir örneği, gazetecilerin artık gazete kapısından girerken elektronik kartlarını okutmaları zorunluluklarıdır. Bu durum, Türk basın tarihine damgasını vuran dramatik bir kovulma hikayesi ile de özdeşleşmiştir. Aksoy, “mesleki değerlerin yitirildiği binalar” olarak tarif ettiği plazalarda yitirilen değerlerden birine örnek olarak gösterdiği Mete Akyol’un kovulma hikayesini, şu şekilde anlatmaktadır:

“...Mete Akyol, Sabah’ta işine son verildiğini elektronik kartı kapıyı açmadığında anlayacaktır. Yükselen değerlerin temsilcisi olduğunu söyleyen medya kuruluşu, deneyimli gazetecilerini bile kendilerine haber verme gereği duymadan işten uzaklaştırma yöntemini plazalarda gerçekleştirmeye başlamıştır.” (Aksoy, 2009:609)

Akyol görevlilere sorduğunda bilgisayardan adının silinmiş olduğunu, yani işinden kovulduğunu öğrenir. Mete Akyol gibi deneyimli bir muhabire yapılan bu muamele göz önüne alınarak yeni muhabirlerin hiçbir şekilde bir güvencelerinin olmadığını düşünmek yerinde olacaktır. Otan, bu nedenle “camdan kuleler” olarak adlandırdığı “Medya Plazalar”ı kolay kolay girilmediğini ama çıkışın çok kolay olduğunu söyleyerek, İkitelli’nin bu ürküten yapılarının adının “yel değirmenleri”ne çıktığını belirtmektedir. (Otan,1995)

Medya Plazalar, şehirden uzak alanlarda inşa edilmişlerdir. Dolayısıyla yukarıda anlatılan ve gazetecilik pratiklerinin değişmesine etki eden mimari özelliklerinin yanı sıra bu “şehirden uzak” konumlarının da gazeteciler ve gazetecilik mesleği üzerinde çeşitli etkileri olmuştur. En önemli ve en doğrudan etkisi ise kuşkusuz gazetecilerin sokakla ve toplumla ilişkilerinin kopması

olmuştur. Tulgar bunun en önemli nedeninin ulaşım sorunu olduğunu söylemektedir: “Ya muhabir sabah çıkıp akşam dönecek ki, o zaman denetim dışına çıkar ya da ring seferi yapan ulaştırma servisi aracıyla günde birkaç tur yapacak, bu da aşırı yakıt demek.” (2009: 231) Böylece haber, sokakta, insanların, haberin içinde değil, masa başında üretilen bir ürün haline gelmeye başlamıştır.

Tulgar, “Mesleği önceki kuşaklar gibi sokakta, haberin içinde değil, haberlerin ısmarlandığı plazalarda öğrenenen” bu muhabirlerin sokakla ve dolayısıyla toplumla kopan bağlarını şöyle anlatmıştır:

“Muhabir iş saatleri dışında, mesela akşamları şehir merkezine kendisi için gitmemektedir artık. Herhangi bir kültürel ya da sanatsal etkinlik için gidecek olsa, nasıl gidecek, nasıl dönecek ve hangi parayla? Özellikle genç muhabir. Böyle olunca da muhabirle sokağın arası açılıyor. İki anlamda da arası açılıyor. Muhabir sokağı ‘ava gittiği bir yer’ olarak görmeye başlıyor. Habere konu olan insanlarla empati yapan, o insanların arasında biri değil o artık. O bir avcı, haber avcısı. Avını kapacak ve kent merkezinden güvenli plazasına kaçacak.” (A.g.e: 232)

Bugün, bazı gazete ve televizyonlar tekrar kent merkezine ve plazalara göre daha mütevazî binalara dönseler de yukarıda anlatılan gazetecilik pratiklerinde çok büyük bir değişiklik olduğu söylenemez. Elbette ki gazetecilerin o binalarda içselleştirdikleri reflekslerin etkisi hala devam etmektedir. -Özellikle gazetecilik mesleğini plazalarda öğrenen bir neslin gazetecilik algısının ve pratiklerinin kısa sürede değişmesi mümkün değildir.- Ama daha önemli bir nedeni, gazetecilerin çalışma koşullarının (ücret uçurumları, ayrıcalıklı yönetici sınıf, örgütlülük, sendika...v.b.) ve medya sahiplik yapısının değişmemiş olmasıdır. Yani mekan tek başına belirleyici değildir. Medyanın da içinde bulunduğu toplumsal gelişmelerle ve dolayısıyla medyada meydana gelen değişmelerle birlikte bir dönüştürücü etkiye sahiptir. Çünkü “Kimlik, bireye özsel olan ve bu özsellikten yoğrularak pratik yaşama yansıtılabilen bir unsur değildir, yaşamın sunduğu simgelerle oluşturulmaktadır. Gazeteci kimliği de bu toplumsal hayatın içinde şekillenmekte ve somut mekanıyla veya çalışma kültürüyle onu

saran/ona karşılık gelen bütünlüğün tipik bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Yücebaş, 2006: 63)

1980 sonrasında medyanın sahiplik yapısındaki değişme, yeni sahiplerin geniş yetkilerle donattığı ayrıcalıklı bir yönetici sınıfın oluşmasına neden olmuştur. Çok yüksek ücret karşılığında medya sahibinin çıkarlarını koruma ve kollama görevi verilen bu medya yöneticileri; yöneticilik kimliklerini, gazetecilik kimliklerinin önüne koymaya başlamışlardır. Temel ve birincil görevlerini medya sahibinin çıkarlarını korumak olarak görmeye başlayınca bulundukları medya kurumlarını da bu amaçla yönetmeye başlamışlar; böylece gazetecilik ilkelerini koruma ve uygulama amaçları da ikinci plana düşmüştür. Bu yeni yönetici-gazetecilik tarzı, o döneme kadar tek görevi gazetecilik yapmak olan Genel Yayın Yönetmenlerinin kimliğinde olduğu gibi, gazetecilikte de bir dönüşüme işaret etmektedir.

2.2-) Yeni Yönetici-Gazetecilik Tarzı

Basın sektöründe büyük sermaye gruplarının egemenlik kazanmaya başladığı 1980’li yıllardan itibaren yeni bir gazete yöneticiliği tarzı gelişmeye başlamıştır. Medyanın üst düzey yöneticileri, yayın yönetmenleri medya kuruluşlarında oluşturulan icra kurullarında yer almaya başlamış, yayınların işletme yönetimince belirlenen pazar stratejilerine göre yürütülmesinden sorumlu tutulmuşlardır. Gazetecilik kimliğini büyük ölçüde terk eden bu üst düzey yöneticiler, ülkedeki büyük sermaye kuruluşlarının derneklerine de üye olma sıfatını kazanmışlardır. Örneğin Hürriyet Gazetesi eski Genel Yayın Yönetmeni Ertuğrul Özkök ve Sabah Gazetesi Eski Genel Yayın Yönetmeni Zafer Mutlu, TÜSİAD üyesi olmuşlardır. Ertuğrul Özkök, CNN Türk’te yapılan bir sohbet programında, bağlı olduğu grubun işletme ve pazarlama faaliyetleriyle daha yakından ilgilendiğinden, “gazetenin yapılmasına mesaisinin en fazla yüzde 15’ini ayırdığını” ifade etmiştir. (Özsever, 2004: 150)

Ertuğrul Özkök, basının yönetim anlayışındaki bu dönüşümü şöyle anlatmıştır:

“Şimdi ne oldu? Gazeteci tipi değişti. (...) Bir yanda benim gibi gazeteciler olmaya başladı, yani gazeteciliğin bir iş olduğunu, bir business olduğunu kabul eden gazeteci ve yönetici tipleri ortaya çıktı. Bir yanda da Babıali nostaljisiyle yaşamaya çalışan insanlar. Tabi başka bir şey daha var onunla birlikte, benim tarzımda düşünen insanlar normalden daha fazla para kazanmaya başladılar. Çünkü müesseselerine daha fazla para kazandırdılar. Kazanınca da patronlar onlarla o parayı bir bölümünü en azından paylaşma duygusunu taşımaya başladılar.” (Aktaran Adaklı, 2006: 327)

Özkök’ün ifade ettiği gibi, medyanın ticari birer işletme haline geldiği yeni yapıda oluşan yönetici tipi, kendisini temel görevi gazete için para kazandırmak olan biri olarak tanımlamaktadır. Bu yönetici modeline verilebilecek bir diğer örnek de Zafer Mutlu’dur. 1995 yılında Sabah Gazetesi’nin Genel Yayın Yönetmeni olan Mutlu şunları söylemektedir:

“Sabah gazetesi para kazanmak için vardır, Türk halkını aydınlatmak için var değildir... Piyasaya sahte manşet, sahte sayfalarla çıktık...Biz önümüze gelenle oynarız, bu iş bir oyundur. (Tılıç,1998: 241)

Her iki örnekte de gazetelerinin en üstteki yöneticisi konumunda olan kişilerin kendi yaptıkları işi gazetecilik mesleğinin ilkeleriyle değil, sadece ticari bir iş olarak tarif ettikleri ve bir gazete yöneticisinden çok, patronlarının sözcüsü olarak konuştukları görülmektedir. Kaya’nın da belirttiği gibi bu durum, yayın akışının, patronun kişisel çıkarlarına göre yönlendirilmesi için, çok özel durumlar dışında, patronların bizzat devreye girmesine neden bırakmamaktadır. (Kaya, 2008: 131)

Gazeteci Umur Talu da basındaki yönetim değişiminin Sabah’la başladığını belirtmektedir:

“(…) bence oradaki asıl dönüşüm, 90’lara denk düşüyor. Şimdi o süre içinde bence, Genel Yayın Yönetmeni tipinde esas öncülüğü Sabah yaptı

yine. Çünkü, Hürriyet'in başındaki, Milliyet'in başındaki büyük gazeteler diye baktığımızda-Cumhuriyet'i saymazsak- bunların genel yayın yönetmenleri hep konvansiyoneldi. Esas olarak gazeteci-patron ilişkileri yine gazetecilik üzerinden, belki en fazla şu haber girsın, girmesın, şuna ayıp olsun, olmasın türündendi. Ama Sabah'la birlikte Dinç Bilgin ve Zafer Mutlu'nun yaptığı şey, doğrudan patron adına gazeteyi bir işletme olarak yöneten yayın yönetmeni modeli ortaya çıktı. (Aktaran Adaklı, 2006:328)

Medya kuruluşlarını, medya sahibinin bir özel mülkünün direktörleri olarak yönetmeye başlayan medya yöneticilerinin, medya kuruluşu içindeki otoritelerini meşrulaştıran da mülk sahibiyle kurdukları ilişkiler olmuştur. Bu yüzden bu üst düzey yöneticiler, yeni oluşan sahiplik yapısından alt kadroda çalışan gazeteciler kadar şikayetçi değildir. Hatta özellikle Hürriyet Gazetesi'ndeki sendikanın tasfiye edilmesi ve işten çıkarılma süreçleri Genel Yayın Yönetmeni öncülüğünde gerçekleşmiştir. Yine 1990'lı yılların ortalarında yaşanan medya savaşlarında bu yöneticiler patronları adına en ön safta savaşmışlardır. (Tılıç, 1998)

Medya patronlarının çok yüksek maaşlar ödediği yönetici editörler, daha zengin ve üst “elit” tabaka ile birlikte yaşar hale gelmiş ve sonrasında dahil oldukları bu üst sınıfın değerlerini yaymaya başlamışlardır. Yönetici elit olarak tanımlayabileceğimiz üst düzey gazeteciler, medya patronlarına, ülkeyi yönetmekte olan ekonomik ve siyasal elite yakın durmaktadırlar. Bu durum kaçınılmaz olarak üst düzey editörlerin dünyaya bakışını da etkilemekte, hatta belirlemektedir. Bu yüzden, yönetmekte oldukları medyada izleyicilerine asla taklit edemeyecekleri bir yaşam tarzını “en yeni”, “en modern” ve “en iyi” olarak aktarmakta, kendi dünya görüşlerini tek ve hatta kaçınılmaz olarak sunmaktadırlar. (A.g.e: 143)

Uğur Dündar bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“...1980'li yıllardan sonra özellikle basındaki rekabet, yükselen değerler anlayışı gazeteciyi zengin yaşar hale getirdi. Burada ben gazeteciye fakir yaşasın demiyorum. Ama ekonomik güçlenmeyle, ekonomik güçlüler

arasında yaşamayı birbirinden ayırt etmek lazım. Eğer siz, zenginler sofrasının konuklarından biri olursanız ve yaşamınız daima zenginlerin konuştuklarını, güçlülerin konuştuklarını dinleyerek geçerse o zaman ülkemize, dünyaya onların gözlükleriyle bakmak zorundasınız. Bugün maalesef bazı basın mensupları böyle yaşar hale gelmişlerdir...” (Aktaran Otan, 1995:28-29)

Görüldüğü gibi, medya kurumlarının gazetecilik meslek ilkelerini gözeterek değil, kar saikiyle ve herhangi bir ticari işletmeden farksız ele alınıp yönetilmesi, medya sahiplerinin müdahalesine gerek kalmadan bizzat gazeteciler eliyle olmuştur. Bu kişiler, yöneticilik yaptıkları dönemde yeni bir gazetecilik tarzı oluşturma yanısıra o ana kadar geçerliliği olan bir düşüncenin de değişmesine neden olmuşlardır. Eskiden gazetecilikte yöneticilik pozisyonunda bulunan kişiler yani Genel Yayın Yönetmenleri, iyi gazeteci oldukları için bulundukları göreve seçilmiş kişilerdir. Fakat sözü edilen yeni yöneticilerle birlikte bu kanı değişmiş, yerini “gazetecilikte yükselmek ve yönetici olmak için iyi gazeteci olmak gerekmez, medya patronu ile iyi ilişkiler kurmak ve onun çıkarlarını korumak gerekir” yönündeki görüş almıştır. Şu anda da bu görüş değişmemiş olup geçerliliğini korumaktadır.

2.3. Köşe Yazarları

1980’li yıllarla birlikte yükselişe geçen neo-liberal politikalar, yükselen değerler ve tüketim kültürünün topluma gönüllü yayıcıları arasında medya üst düzey yöneticileri ile birlikte köşe yazarları da yer almıştır. Tıpkı yönetici editörler gibi bazı köşe yazarları da astronomik ücretler alarak ‘star’laşmıştır. Gazetelerin görünen yüzleri oldukları için okurla daha birebir ilişki kurabilmeleri ve okuyucuya, yorumlarını doğrudan aktarabilmeleri nedeniyle, hem medya patronları hem de iktidar sahipleri nezdinde önemleri artmıştır. Medya patronları ekonomik çıkarlarını en çok köşe yazarları üzerinden savunmuş, iktidar sahipleri de en fazla köşe yazarlarıyla bire bir ilişki kurmaya özen göstermişlerdir.

Köşe yazarlarının bu şekilde artan önemi, bir mesleki kategori olarak muhabirliğin yok olması düzeyinde olmuştur. Tılıç, İlhan Selçuk'un, 'Bazı köşe yazarları makalelerinin içeriklerine politikacı ve iş adamlarıyla birlikte karar veriyorlar' sözünü de hatırlatarak, haber kaynaklarının köşe yazarları ile doğrudan ilişkiye girebilmeleri nedeniyle muhabirleri önemsemeyip onlarla konuşmaz olduklarını, böylece muhabirlerin öneminin de azaldığını belirtmektedir. (Tılıç, 1998:104)

İş ve siyaset dünyasının seçkinleriyle köşe yazarları arasındaki ilişki bir süre sonra, her iki taraf arasında olması gereken mesafenin yok olduğu bir ahbap-çavuş ilişkisine, köşe yazarının güç odakları ile yakın temasının sergilendiği bir kişisel gösteriye dönüşmüştür. Bu güç gösterilerine en çok gazetecilerin davetli oldukları yemekleri ve toplantıları sütunlarında anlattıkları zamanlarda rastlandı. Bu ilişkilerini en çok sergileyen gazetecilerden biri Mehmet Barlas'tır. (Bali, 2002:236) Barlas, katıldığı bir çok davetin ayrıntılarını ve o davetlerde birlikte olduğu seçkinlerin isimlerini tek tek köşesinde paylaşmakta sakınca görmemiş, hatta çağırılmadığı toplantıları bile yazılarına konu etmiştir.

“Mehmet Barlas’a, Bush’un şerefine verilen resepsiyonun davetiyesi geç ulaşmıştı, o da davet edilmediğini zannedip hüznü bir yazı döşenivermişti: ‘Cumhurbaşkanı Özal’ın protokol listesinde bulunmak bizim için bir erdem değil ki. Özal, ailesi ve çevresiyle arabesk bir insan. Özal’ın davetli listesinde bulunmak için, ona düşünce düzeyinde destek vermek bir kriter olamaz... Çağın şartlarına en uygun olanı ve en doğruyu söylediğine inandığımız için onu destekledik...’ Hemen o gün Barlas’ın aslında davetli olduğu ortaya çıkacak, “Meğer Davetliymişiz” yazısının çıkmasıyla olay tatlıya bağlanacaktı.” (Kozanoğlu, 2001:20)

1980’li yıllardan sonra güç odaklarıyla sıkı ilişkileri olan ve bunu teşhir etmekten gurur duyan gazetecilere daha bir çok örnek verilebilir. Bunların çoğunun ortak özelliği de tıpkı Barlas gibi Turgut Özal’la yakın ilişki içerisinde

olmalarıdır.⁵³ Köşe yazarlarının güç odaklarıyla kurdukları bu yakın ilişkiler üst sınıfın değerlerini benimsemelerine ve giderek halktan kopmalarına yol açmıştır. Mehmet Barlas'ın halkın büyük çoğunluğunun Broadway'e yolunun düşmeyeceğini tahmin edemeyerek okurlarını burada müzikal seyretmeye davet etmesi bu kopukluğun bir sonucudur.

“Yolunuz New York’a düşerse, bu müzikali mutlaka görün. Bunu yapmayı da ‘mutlu azınlığa özgü’ bir şey olarak görmeyin. O gece, Broadway’deki gösteride altı tane Türk’e rastladık. Şu anda Amerika’da 120 bin dolayında Türk var. Tabii yolunuz New York’a düşerse sade Beauty and Beast’la yetinmeyin. Hele Broadway’in dışına çıkarsanız (Off-Broadway), Neil Simons’un London Suite’ini de Graham Greene’in Travels with my Aunt’unu da görebilirsiniz sahnelerde. New-York’un büyüsunü, sahne ışıklarından da almaya çalışın buraya gelerseniz. “
(Aktaran Bali, 2002:269)

Görüldüğü gibi medyanın yeni sahiplik yapısında yaşanan dönüşüm, gazeteciliği bir ‘business’ olarak gören gazetecilerin ortaya çıkmasına yol açmış, gazeteciliğin kamusal yarar işlevi ikinci plana itilmiştir. Basında en fazla ücretleri alan ve “star”laşan Genel Yayın Yönetmenleri ve köşe yazarları, bu değişimin öncüleri ve taşıyıcıları olmuşlardır. Gazeteciliğin bu iki biçimi, hem sistemin meşrulaştırılması ve yeniden üretilmesi, hem medya sahiplerinin çıkarlarının savunulması kısıcında yaptıkları gazetecilikle, 1980 öncesinde yapılan gazetecilikten çok farklı bir gazetecilik tarzının yerleşmesinde de rol oynamışlardır. Sonuçta gazeteciliğe yeni başlayanlara bu gazeteciler rol-model olmuş, çoğu genç muhabir gazeteciliği çok para kazanabilecekleri, iyi yaşayabilecekleri, meşhur olabilecekleri bir meslek olarak görmeye başlamışlardır.

3-) YENİ DÖNEM GAZETECİLİK YAPMA TARZI

⁵³ Cengiz Çandar, Güneri Civaoglu, Sedat Sertoğlu ve Ertuğrul Özkök’ün yazılarından örnekler için bkz: Rıfat N. Bali (2002). *Tarz- Hayat’tan, Life Style’a*. İstanbul: İletişim Yayınları. 236 – 244.

Gazetecilikte 1980'den sonra yaşanan dönüşümün etkileri günümüzde devam etmektedir. Fakat özellikle 2001 yılından sonra medya sektöründe yaşanan gelişmeler, gazeteciliğin 1980 sonrası yaşadığı sorunları –özellikle medyanın iktidara bağımlılığını- devam ettirmekle birlikte daha da artırmış ve derinleştirmiştir diyebiliriz. Bunda en büyük etkiyi; AKP Hükümeti'nin medyanın mevcut ekonomi politliğini, kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmesi oluşturmuştur. 2001 yılından sonra medya sahipliğinin AKP Hükümeti'nin müdahaleleriyle bu hükümete yakın kişilere geçmesi, daha sonra medyada köşe taşlarını oluşturan gazeteci ve yazarların hükümete yakın kişiler arasından seçilmesi ve muhalif gazeteci ve yazarların medyadan tasfiye edilmesi, tek sesli bir medya ortamının oluşmasına neden olmuştur. İktidar hakkında sadece olumlu haberlerin yapılabilirdiği, olumsuz haberlerin neredeyse hiç yapılamadığı bir gazetecilik faaliyeti oluşmuş; gazetecilerin duruşu ve pratikleri de buna göre şekillenmiştir. Bu başlık altında 2001 yılından sonra oluşan medya yapısının; medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin ve bu ilişkilerin geri planındaki medyanın ekonomi-politiğinin şekillendirdiği “gazetecilik yapma tarzı” ortaya konmuştur.

Gazetecilik üretim süreci içindeki kişiler, basında her dönem iktidarın belirleyiciliğinin olduğunu ama boyutunun hiçbir zaman günümüzdeki gibi olmadığını belirtmektedirler. AKP Hükümeti döneminde genel anlamda basına karşı bir politika izlendiğini söyleyen G8, her hükümetin basına egemen olmaya çalıştığını fakat AKP Hükümeti'nin farklı olarak bu çabasının, gazetecileri tek tek denetim altına almaya yönelik bir çaba olduğunu belirtmektedir. (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Yine, hiçbir iktidarın eleştiriden hoşlanmayacağını ama basının hiçbir zaman bu dönemdeki kadar sınırlanmadığını aktaran Milliyet yazarı Melih Aşık ise, “Şu ana kadar Başbakan hiçbir zaman tabu olmadı. Şu anda ise Başbakan bir tabu.” demekte ve eklemektedir:

“Mesela bundan 5 yıl önce Tayyip Erdoğan Rixos'ta tatil yaptı, kimin parasıyla yaptı, faturası var mı diye yazılar yazıyorduk. Bugün bunu kolay kolay yazamazsınız. Patronlar kendileri korktular. Patrona ceza

yazıldı. Liste de verildi. İşte Bekir Coşkun vardı listede, ben de vardım.”
(11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

AKP döneminde medya patronlarının iktidar baskısına boyun eğip önce gazetecileri güçsüzleştirdiklerini fakat daha sonra kendilerinin de güçsüzleştiğini belirten Umur Talu, “Şu anda hiçbir medya patronu artık iktidar karşısında güçlü değil. Çok varlıklı olabilirler ama güçlü değiller. En güçlü olduğunu iddia eden şu anda en çok secdeye varan.” demektedir. (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Medya sahibinin iktidar karşısında gücü olması demek, zaman zaman kendi çıkarı için bile olsa iktidarın açıklarını yazabilmek, onu eleştirebilmek demektir. Oysa bugün artık, medya ve iktidarın karşılıklı birbirlerini şekillendirmesinden çok, iktidarın tek taraflı olarak medyayı şekillendirmesine tanık olmaktayız. Radikal Gazetesi Ankara Temsilcisi Deniz Zeyrek de buna vurgu yapmış ve şu anki dönemin farkını şöyle ortaya koymuştur: “Eskiden medya, hükümetle iyi geçinir büyür, hükümeti karşısına alarak, eleştirerek sonuç elde ederdi. Bu yeni dönemde ise tek ve temel hedef hükümetle iyi geçinmek gibi duruyor ne yazık ki.” Zeyrek, şu anki gazetecilik anlayışını ise şöyle özetlemektedir:

“Objektif olma ve adil olma kriteri ne yazık ki büyük ölçüde ortadan kalktı ve hükümet ne yaparsa doğru yapar anlayışı yerleşti. Sadece hükümetin lehine olan şeyleri görmeye başlayan bir gazetecilik anlayışı oluştu ve gittikçe de yayılmaya başlıyor. (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

Faruk Bildirici’ye göre de, AKP iktidarının bu kadar güçlü bir iktidar olması, pratikte gazetecilik açısından büyük sorunlar yaratmaktadır:

“Hani ‘Dünyayı değiştirmek için gazeteciliğe başladım’ denilir. Bugünkü durum bırakın dünyayı değiştirmeyi, önündeki gündemi değiştirmek isteyen gazeteciler için bile işi epeyce zorlaştırdı. Çünkü alandaki gazetecilerin bu denli güçlü iktidar karşısında daha özgür, daha rahat davranabilmesi için kendi kurumunun gücü ve desteğini arkalarında hissetmeleri gerekir. Bir gazeteci bu desteği arkasında hissedemezse soru

soramaz. Mesela Başbakan soru soran gazeteci arkadaşımıza “Senin ağzın içki kokuyor” deyip sorusunu savuşturuyor. Ya da Ak Parti yerine AKP diyen muhabiri bile susturmaya kalkabiliyor. Bu tavrı sergileyenlerin eleştirel haberlere tepki göstermeleri de doğaldır. (Bildirici, 2008:89)

Uzun yıllar AKP’ye çok güçlü bir destek sunan Mehmet Altan’ın Star Gazetesi’ndeki köşe yazarlığı görevi sona erdikten sonra bir internet sitesine verdiği röportaj, hem AKP hükümeti ile medya ilişkilerinin ne noktaya geldiğini, hem de bu dönemdeki gazeteciliği göstermesi bakımından önemlidir. Altan basın ile hükümet arasındaki kırmızı çizgilerin neler olduğu sorusuna şu yanıtı vermektedir:

“Çizgilerin başında eleştiri yapmamak geliyor. Dostane eleştiri dahi kabul edilemez hale geldi. Ayrıca yapılan olumlu icraatları alkışlamak da yetmiyor. ‘Ne yapılıyorsa ilk defa yapılıyor, bu yapılanlar yeni bir Türkiye yaratıyor.’ Siyasal iktidarın kırmızı çizgilerini yazarların yazmadıklarına bakarak da anlayabiliriz.” (t24.com -29 Ocak 2012)

Altan, yazılmayan konuların başında Şike Yasası ve Van depremi sonrasında kış koşullarında çadırlarda yaşamak zorunda bırakılan 70 bin kişinin durumu olduğunu söylemektedir. Yazamamanın ölçütü ise “Yeni Türkiye propagandasıyla uyumayan her şey.” Bunların arasında Deniz Feneri, milletvekillerinin emeklilik maaşlarının artması, Hrant Dink Cinayeti sonrasında üzerinde kuşkular bulunan bürokratların terfi ettirilmesi ya da iktidar partisinden siyasete atılması gibi konular var. Altan yazılabilecek konular arasına ise muhalefet eleştirisini koymakta ve “CHP’yi ağır bir şekilde topa tutabilirsin” demektedir.

Deniz Zeyrek de, iktidarı eleştiremeyen ama muhalefeti geçmişe göre çok daha fazla eleştiren bir gazetecilik anlayışının bu döneme hakim olduğunu şu sözlerle vurgulamaktadır:

“Dünyanın hiçbir yerinde yoktur, tüm eleştirilerin sadece muhalefete yöneltildiği, demokratik ülkelerde böyle bir şey olmaz. Bütün gazeteleri okuyorum her sabah tek tek. Bunların yüzde yetmişinde Türkiye’deki bütün musibetlerin sorumlusu muhalefet partileri. Bu mümkün değil. Bunu CHP’de yaşıyoruz. Komisyonda konuşuyorlar niye konuşuyorsunuz, sokağa inip miting yapıyorlar, niye miting yapıyorsunuz? Demokrasilerde böyle bir şey mümkün müdür, bence değildir. Ama bu sözünü ettiğimiz yapı, yani sahiplerin hükümet eliyle el değiştirmesi, bu zemini yarattı.” (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

Bir çok gazeteci basındaki medya-iktidar ilişkisindeki çarpıklaşmanın Turgut Özal ile birlikte başladığını ve Özal’ın kendine yakın gazeteciler grubu oluşturarak basını kendi lehine yönlendirdiği konusunda hem fikir. Özal’ın zaman zaman hem doğrudan haberlere müdahale ettiği, hem de ekonomik teşviklerle basını denetim altına almaya çalıştığı da söylenmektedir. Fakat o dönemle şimdiki dönemi karşılaştıran gazetecilerin tamamı şu andaki siyasal iktidarın, basını denetim altına alma çabalarının, Özal döneminden çok daha fazla olduğunu belirtmektedirler. Özal da dahil, sonraki Başbakanların rahatça eleştirilebildiği, fakat bu dönemde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın en küçük eleştiriye bile tahammülü olmadığı söylenmektedir. 1974 yılında gazeteciliğe başlayan G8, bu dönemlerin farkından şöyle bahsetmektedir:

“Özal döneminde de tabii ki iktidara çok yakın gazeteciler vardı ama ana akım medya dediğimiz, Türkiye’de çok satan etkinliği olan basındaki yazarlar hiç bu kadar teslim olmamışlardı, çok eleştirirlerdi iktidarı. O dönem mesela Demirel’i çok eleştirilerdi, demek ki Demirel çok sabırlı bir adammış. Ama şimdiki Başbakan hemen saldırıyor, cevap veriyor, isim veriyor, hedef gösteriyor, işten attırıyor.” (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Faruk Bildirici de bir anısından yola çıkarak gazetecilik yapma tarzı ve pratikleri açısından Turgut Özal dönemi ile bu dönem arasındaki farkı şöyle dile getirmektedir:

“Turgut Özal Başbakan iken uçan gazetecilerden değildim, yürüyen gazetecilerdendim, onu karadan takip ediyordum ve her soru sormaya kalktığımda bana ‘Sen hala soru sormayın öğrenemedin’ derdi. Çünkü her sorumda irrite olurdu... Ama o dönemde bile, -iktidarla gazeteciler arasında problemler olmasına rağmen, Turgut Özal’ın gazete yöneticileriyle konuşma geleneğini başlatmasına, çok içli dışlı bir ilişki oluşturmaya, özel dostluklarla gazete manşetlerini değiştirme gibi şeyleri devreye sokmasına rağmen- benim gibi bir çok arkadaş bir dolu soruyu sorabiliyorduk. Ama günümüzde bu yapılamıyor. Çünkü bir yandan medya çok güçlü görünüyor ama bir yandan da güçlü değil. Diğer taraftan iktidar yanlısı gazetelerin zaten soru sormak gibi bir dertleri yok”. (Bildirici, 2008:91)

ANKA Ajansı Genel Müdürü Veli Özdemir de, Özal döneminde çok rahat soru sorulabildiğini, yolsuzluk haberi yapılabildiğini, bugünkü gibi, ‘bu sorulmaz, yazılmaz, sorulur da başına iş alırsın’ diye bir şeyin söz konusu olmadığını belirterek, “Bu dönem kurumsallaştı bu işler” demektedir ve o dönemle bugünkü dönemin farkını şu örnekle anlatmaktadır:

“Mesela ANKA muhabiri Cenap Kayasu, Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler’e bir soru soruyor. Diyor ki siz falanca tarikattansınız? O da, “Sen de aidsli misin” diyor. Geliyor Cenap anlatıyor ajansta. Biz bunu haber olarak yazdık, Özal o Bakanı görevden aldı, muhabire böyle cevap verdiği için. Şimdi olsa böyle bir olay, mümkün değil, soruyu soramazsın bile, sorabilsen bile bakan değil, muhabir görevden alınır.” (7 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

AKP dönemine ve dönemin gazetecilik ortamına yansımaya ilişkin yapılan eleştirilerden birisi de bu dönemde hükümete ya da ilişkide olduğu kişi ve kurumlara yönelik yolsuzluk haberinin yapılamamasıdır. Oysa gazetecilik, misyonu ve varlık nedeni gereği, herkesin bildiğini ve gördüğünü değil, aksine ve özellikle üzeri örtüleni göstermek, duyulması istenmeyeni duyurmaktır. (Mavioğlu, 2012:147) 1961 yılında gazeteciliğe başlayan G10, son on hatta on beş

senedir doğru dürüst bir suistimal haberi yapılamadığını belirterek şöyle söylemektedir:

“Bugün bir yerde suistimallerle ilgili haber bulup getirdiğiniz zaman, tesadüfen eğer gazeteye çıkmışsa, önce senin başın yanar, sonra patronun başı yanar. Bu nedenle bakın gazetelerin hiç birinde suistimal haberi göremezsiniz. Sadece o ne dedi, bu ne dedi şeklinde haberler yapılıyor.” demektedir. (9 Nisan 2012 tarihli görüşme)

G8 ise, özellikle son beş yıldır gazetecilik yapılmadığını, gazetecilik adı altında yapılan şeyin “saray yazıcılığı” olduğunu ifade etmektedir. (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme) Melih Aşık da aynı durumu eleştirmekte ve “Meslek, bir katipliğe döndü” demektedir. (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

ANKA Ajansı Genel Müdürü Veli Özdemir, Tayyip Erdoğan’ın mal varlığını haber yaptıklarını, üstelik bunun Erdoğan’ın kendi sitesinde de olduğunu fakat buna rağmen sadece iki gazetenin bu haberi kullandığını belirtmiştir. Özdemir, eskiden hayali ihracatı, sunta yolsuzluğunu ortaya çıkarmış ANKA ajansı gibi bir ajansın, şimdi bu tür yolsuzluklar ortaya çıkaramadığını söyleyerek nedenlerini şöyle belirtmiştir:

“Bunun iki nedeni var. En önemli nedeni kaynakların, bürokrasinin kapalı olması. Bir çok insan sürüldü edildi, tam bir kadrolaşma oldu, o kadrolardan bir şey sızıyor. İkincisi, gelse bile biz yazsak bile kimse kullanmıyor.” (7 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

AKP Hükümeti döneminde hem medya sektöründeki sermayenin el değiştirerek AKP’ye yakın kişilere geçmesi, hem de muhalif gazetecilerin medya sektöründen tasfiye olup, yerlerini AKP’yi savunan gazetecilerin alması, tek sesli bir medya ortamının oluşmasına neden olmuştur. Bu medya ortamı hemen hemen herkesin aynı görüşü savunduğu, farklı görüşlerin kendilerine yer bulamadığı bir ortamdır. Deneyimli bir muhabir olan Muhabir A, bunu şöyle ifade etmektedir:

“Şu an medyada yazı yazan, televizyonlarda fikir beyan eden insanların hepsi aynı şeyleri söylüyor. Fikir özgürlüğü sağlanmıyor, tartışma ortamı yok. Herkes aynı şeyi söylüyor, farklı fikirleri savunanlar da kendilerine alan bulamıyor. Büyük medyada bu insanları göremiyoruz. Hani demokratik bir ülkede yaşıyorduk, tam tersi geriye gidiyoruz. Dik duran, halkın yanında olan, bir şeyi ortaya çıkaran, yolsuzlukların üstüne giden insanlar yok artık. Bir soru sormak bile çok önemlidir. Ama şimdi soru sormuyor artık gazeteciler. Zaten soru soracak adamı almıyorlar basın toplantılarına, soru soranı Başbakan akredite etmiyor. Mesela AKP, Genel Merkezlerine benim çalıştığım kurumu almıyor. (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

Yine ulusal bir gazetede çalışan ve deneyimli bir muhabir olan Muhabir B de aynı görüşü savunmaktadır: “Bu dönemde büyük bir medya çeşitliliği var. Yani her görüşten yayın organı var. Liberali de, İslamcısı da, Kürt hakkını savunanı da. Ama fikir çeşitliliği yok.” (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

Oysa Ramonet’in de vurguladığı gibi, bir vatandaşın, bir haberin doğruluğunu sınamak için elinde bulundurduğu tek araç, farklı medyanın söylemlerini birbirleriyle karşılaştırmaktır. Bu durumda, hepsi birden aynı şeyi söylüyorlarsa, vatandaşın o “tek” söylemi doğru kabul etmekten başka çaresi yoktur. (2000:52) Diğer bir deyişle söz konusu olan sadece gazeteciliğin yok olması değil, halkın haber alma ve doğruyu bilme hakkının da yok olmasıdır.

Melih Aşık, medyada son yıllarda olumsuz haberin azaldığını, olumlu haberin çoğaldığını söyleyerek, gazeteciliğin son on ve on beş yılda bir PR mesleğine dönüştüğünü ifade etmektedir. Aşık, “Eskiden ekonomi servisleri yolsuzluk, hırsızlık peşinde koşarlardı, bugün ise sürekli firma reklamları yapıyorlar. 1980’lerde Koç ve Sabancı’dan korkardık, şimdiki basın parası olan herkesten korkuyor” diyerek basındaki sorgulama, araştırma, üzeri örtüleni açığa çıkarma gayreti olmadan yapılan gazeteciliğin yalnızca siyasi iktidar için değil, özel şirketler için de geçerli olduğunu dile getirmektedir:

“PR piyasasının gelişmesi vesaire, şirketler kendilerini daha iyi anlatmaya başladılar. Kendi reklamlarını daha iyi yaptırmaya başladılar. Eskiden şirketler yalnızca olumsuz bir şey yaptıklarında haber olabiliyorlardı. Ama şimdi olumlu olumsuz bir şey olduğunda tanışılıyor, hemen kurumun İletişim Koordinatörü geliyor, vesaire. Yani geldiğimiz noktada özel sektör kendi lobisini daha iyi yapabiliyor. Yani bu özelleştirme, PR ile ilgili de bir dönüşüm yaşandı.” (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

AKP dönemini önceki dönemlerden farklı kılan bir diğer olgu da, siyasal iktidarın basını denetim altına alma çabalarının, medya sahiplerini, editör ve yazarları aşarak muhabirler düzeyine inmiş olmasıdır. Hükümete muhalif bir gazetenin Ankara bürosunda çalışan Muhabir A, isim yapmış gazeteci ve yazarların tasfiye edilmelerinin kamuoyunda duyulduğunu, ama bu dönem hükümetin rahatsız olacağı türden haberler yapan çok sayıda muhabirin de işine son verildiğini, fakat bunun kamuoyu tarafından bilinmediğini söylemektedir:

“İktidara muhalif gazetecilerin tasfiyesi yazarlar boyutundan muhabirlere kadar inmiş durumda bu dönemde. Bu, olayın vehametini bizlere gösteriyor.” (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

Muhabirlere yönelik ve iktidar baskısı iki şekilde yaşanmaktadır. İlki, muhabirlere sorulması istenen ve istenmeyen sorular basın toplantılarından önce söylenmekte, bu talimatlara göre sormaları istenmektedir. İkincisi de siyasi iktidar, doğrudan medya organlarının temsilcileri ya da yöneticilerini arayarak, istemedikleri muhabirlerin işten atılması için direktif vermektedirler, ya da muhabirlerin akreditelerini iptal etmektedirler. Veli Özdemir bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Bu dönemde öyle bir hale geldi ki bu, muhabir senin dediğini yazmak zorunda. Hatta senin istediğin soruyu sormak zorunda, gidip de Başbakan’a aksi bir soru soramazsın. Sorduğun an ‘al bunu at’, bunun çok sayıda örnekleri var. Başbakanlığa gittin, işte orada ters soru sordun, derhal akreditasyonunu iptal ediyor. (7 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Özdemir, eskiden sadece Özal döneminde bu türden birkaç müdahaleye rastlanmasına rağmen bunların münferit olduğunu, bu dönemdeki kadar kurumsallaşmadığını da dile getirmektedir. Deniz Zeyrek de eski ile bu dönem arasındaki farkı şu örnekle açıklamaktadır:

“Eskiden bir Başbakan bir muhabire: ‘Sen hangi gazetede çalışıyorsun’ diye sorduğunda, o gazete ertesi gün ‘Bizim gazetede sayın Başbakan’ diye cevap verirdi. Şimdi aynı soru sorulduğunda bırakın böyle bir yanıt vermeyi, o muhabir işten atılıyor.” (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

İktidarın basını denetim altına alma çabalarının, tek tek muhabirleri denetim altına almaya yöneldiği görüşü, bizzat sektörün içindeki muhabirler tarafından da doğrulanmaktadır. Ulusal bir gazetenin Ankara bürosunda 2 yıldır muhabirlik yapan G1, şunları söylemektedir:

“Çok oluyor böyle şeyler. Bakan Genel Yayın Yönetmenini arıyor, muhabiri şikayet ediyor. Çok yakın bir geçmişte iki tane arkadaşımı işten çıkardılar bu şekilde, bakan istediği için. Onların düşmanlığını kazanmayacaksın ne yazık ki.” (23 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

1999 yılında muhabirliğe başlayan, ulusal bir televizyon kanalının Ankara bürosunda çalışan Muhabir C, muhabirlerin sorularının sınırlandırılmasının AKP Hükümeti döneminde, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ilk Basın Danışmanı Akif Beki zamanında başladığını belirtmektedir:

“Toplantı öncesinde sorularımızı almaya başladılar. Bunu Başbakan’a iletiyorlar, ve Başbakan’ı cevaplayıp cevaplamama konusunda yönlendiriyorlardı. Daha öncesinde yoktu böyle bir uygulama. Bu da bizi haber yapma konusunda sıkıntıya düşürdü.” (14 Mart 2012 tarihli görüşme)

Bir toplantıda Akif Beki’yle bir konu hakkında tartıştıklarını ve tartışma sırasında Beki’nin TGRT muhabirine ‘Git yöneticilerine benden selam söyle,

onlar anlarlar' dediğini de ekleyen aynı muhabir, Beki'nin sonrasında gazete yönetimlerini arayıp TGRT Muhabiri ve kendisinin işten çıkarılmasını istediğini de belirtmektedir. Muhabir C, kendisiyle birlikte 8 muhabirin Başbakanlıktaki akreditelerinin iptal edilme sürecini ise şöyle anlatmaktadır:

“Yaptığım bir habere yalanlama geldi Akif Beki'den, bunu gerekçe göstererek bana kısmi Başbakanlığa girme yasağı getirildi. Akreditasyonum kısmen iptal edilmedi. Başbakan'ı başka yerlerde izleyebiliyordum, şehir dışına gidebiliyordum ama Başbakanlığa giremiyordum. Bir gün Başbakan'ın yanına gittim. Durumu anlattım. Akif Beki vardı yanında. Bu olaydan sonra Beki bana iyice sinirlendi. Ben tamamen yasaklı gazeteciler listesine girdim. 8 gazeteci akreditasyonumuz iptal edildi. Benim gerekçem bunlardı. Diğerlerinininki işte bir takım sorular sormak, birinin bir haberi yalanlanmış filan gibi. O yasaklar aslında diğer gazetecilere verilmiş bir gözdağıydı. Bu yapılanlar medya patronlarını rahatsız etmedi. (14 Mart 2012 tarihli görüşme)

28 Şubat döneminde Genelkurmayın yaptığı akreditasyon iptallerinde belli kanal ve gazetelerin askeri mekanlara giremediğini hatırlatan aynı muhabir, şu anda bu baskının doğrudan muhabirlere yöneldiğini ve bu durumun basın özgürlüğü açısından daha sınırlayıcı olduğunu ifade etmektedir:

“Asker daha namuslu davranıp kurumu yasakladı. Ama bunlar insanı yasakladı. Doğrudan, çalışanları ekmeğinden etmeye dönük bir projeydi. Ve diğer muhabirlere verilmiş bu gözdağı neticesinde sorular sınırlandı, insanların ellerine sorular tutuşturuldu, 'bu soruyu soracaksın' denildi. Hatta bunun sonucunda Basın danışmanının TRT muhabirinin kulağına söylediği soruyu muhabirin yanlış anlaması sonucu başka bir soru soruldu Başbakan'a. 'Bir gün soru soracak muhabir bulamazsınız' dedim. Şu anda gelinen nokta budur. (14 Mart 2012 tarihli görüşme)

2001 yılından sonra oluşan medya ortamının ve bu ortamda yapılmaya başlanan gazetecilik tarzının, gazeteciler üzerinde de bir dönüştürücü etkiye sahip olması kaçınılmazdır. Her gazeteci bu dönemde işini kaybetmemek için

çalıştıkları medya kurumlarının siyasal iktidarla olan ilişkilerine göre şekillenen yayın politikalarına uymak; bu mevcut yapıya göre kendilerini yeniden konumlandırmak; yeni refleksler oluşturmak zorunda kalmıştır. Farkında olarak ya da olmadan geliştirdikleri bu refleksler, gazetecilerin mesleki pratiklerini ve mesleği algılayışlarını doğrudan etkilemektedir. Çalışmanın bu bölümünde 2001 yılından sonraki medya ortamının ortaya çıkardığı gazeteci profili ele alınacaktır.

4-) YENİ DÖNEM GAZETECİ PROFİLİ

Sözü edilen medya ortamının gazetecilerin pratiklerinde meydana getirdiği en önemli olgu ve bu dönemdeki gazetecilik tartışmalarında ele alınan en önemli konu, oto-sansürdür. Yeni ortaya çıkan bir olgu olmamakla birlikte, oto-sansürün giderek gazeteciler arasında yaygınlaştığı ve kendine oto-sansür uyguladığını belirten gazetecilerin sayısının bugün, önceki yıllara oranla daha fazla olduğu, yapılan araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Artık gazeteciler, hem işlerini kaybetme korkusuyla, hem hükümet aleyhinde bir haberin çalıştığı medya kurumunda haber olmayacağını bildiği için, hem de tutuklanma korkusuyla hükümet aleyhinde haberler yapmamakta, yani kendilerine oto-sansür uygulamaktadırlar.

Esra Arsan'ın "Türkiye Basınında Sansür ve Otosansür 2011" başlıklı anket çalışmasının⁵⁴ sonuçları, Türkiye'de sansür ve oto-sansürün boyutlarını gözler önüne sermektedir. Ankete katılan gazetecilerin tamamı oto-sansürün varlığını ve yaygınlığını kabul etmektedirler. "Türkiye basınında sansür ve oto-sansürün yaygın olduğu düşüncesine ne derece katıldıkları" sorulduğunda gazetecilerin yüzde 100'ü "katılıyorum/kesinlikle katılıyorum" cevabını vermiştir. Ayrıca gazetecilerin yüzde 91.4'ü, "günlük habercilik pratiğinde kamu

⁵⁴ Anket çalışmasının sonuçları, "Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma: Gazeteci Gözüyle Sansür ve Otosansür" başlıklı makalede üç aylık düşünce dergisi *Cogito*'nun Ağustos 2011, *Sivil İtaatsizlik* sayısında yayımlanmıştır. *Hürriyet*, *Milliyet*, *Radikal*, *Yeni Şafak*, *Zaman*, *Birgün*, *Habertürk*, *Evrensel*, *Star*, *Sabah*, *Günlük*, *Hürriyet Daily News*, *Akşam*, *Vatan*, *Birgün*, *Cumhuriyet*, *Sözcü*, *Taraf gazeteleri ile Hayat TV*, *CNN Türk*, *NTV* ve *TV8* kanallarından 67 gazeteci ankete katılmıştır. Anket formunun gönderildiği gazetecilerin İstanbul ve Ankara'da önemli sosyal, siyasal, ekonomik ve savunma/güvenliğe ilişkin hassas konuları çalışan haberciler olmasına dikkat edilmiştir.

yararı içeren bazı önemli olayları habere dönüştürmekten vazgeçtiğini” söylemiştir. Yani, gazeteciler, kamunun ihtiyacı olan önemli olayları/durumları habere dönüştür(e)memektedirler. Neden olarak da “iç politik baskılar” ilk sırada, (yüzde 96.2) “medya sahibinin finansal çıkarlarına uymaması” (yüzde 92.4) ikinci sırada, “haberlin yayımlanmayacağını bilmek” üçüncü sırada yer almıştır. (yüzde 84.6) Aynı araştırmada, ankete katılan gazeteciler, “Gazeteciliğin karşı karşıya olduğu en önemli sorun” olarak “hükümetin haber içeriklerine baskısı/sansür” uygulamasını görmüş (yüzde 84.5’i), ikinci önemli sorun ise “Gazetecilerin haber içeriklerine oto-sansür uygulaması” olarak görülmüştür. (yüzde 77.6’sı) “Medya sahiplerinin haber içeriklerine müdahalesi” ise üçüncü sırada yer almıştır. (yüzde 75) Bir başka soruda gazetecilere “Türkiye’de haber içeriklerine etki eden aktörleri” önem derecelerine göre sıralandırmaları istenmiştir. Ve “hükümet” “haber içeriklerine etki eden en önemli aktör” olarak görülmüştür. (yüzde 81) Çok sayıda gazetecinin hapiste olmasının, dışarıdaki gazeteciler üzerinde bir korku atmosferi oluşturduğu fikrine “katılan/kesinlikle katılan” gazetecilerin oranı yüzde 90.9. Bu fikre “hiç katılmayan” gazeteci yok. Araştırma sonuçlarından da görüldüğü üzere, gazeteciler hem hükümetin, hem medya kuruluşlarının sansürüne maruz kalıyorlar; ya hapse girmekten, ya da işsiz kalmaktan korkuyorlar ve bu nedenle kendilerine oto-sansür uygulayarak bir çok haberi yapamıyorlar, ya da zaten kullanılmayacağını bildiklerinden bu tür haberleri yapmaya kalkışmıyorlar bile. Başka bir deyişle artık medya kurumlarının yayın politikası içselleştirilmiştir. (Arsan, Cogito, Ağustos 2011)

Radikal Gazetesi Eski Genel Yayın Yönetmeni ve Hürriyet Gazetesi yazarı İsmet Berkan’ın oto-sansür uyguladığına dair açıklamaları dikkat çekicidir. CNN Türk’te yayından kaldırılan “Ayşenur Arslan’la Medya Mahallesi” programına konuk olan Berkan, şunları söylemiştir:

"AB raporunda Doğan Grubu mensubu gazeteciler oto sansür uyguluyor deniyor. Ben bütün Doğan Grubu çalışanları adına konuşamam ama kendime adıma evet böyle bir baskıyı ben hissediyorum. Bugün bir şey yazdığımda, buna hükümet kükrer mi, acaba patronumu daha da zor durumda bırakabilir mi, işsiz kalabilir miyim?" diye korkmadan

düşünmeden edemiyorum. Bu korku da çok normal tabi.” (CNN Türk, 11 Kasım 2010, Medya Mahallesi)

Deniz Zeyrek bu korkuyu, anlattığı şu anekdotla ortaya koymaktadır:

“Dün Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin ödül töreni vardı. Bir arkadaşımız ödül aldı. Ve ödülünü alırken, “Ben çok şey söylemek istiyorum ama bakmam gereken iki tane çocuk var” dedi. Bizdeki koltukları koruma derdi falan değil, bizim taraftaki doğrudan varlık mücadelesi.” (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

G8, şu anki medya ortamının doğal olarak bir oto sansür iklimi yarattığını belirterek şöyle söylemektedir:

“Artık gazeteci yazarken dikkat ediyor. İktidarı eleştirirsem başıma iş gelir diyor, cümlesini yarıda bırakıp başka bir cümle kuruyor. O yüzden en fazla fire de basın sektöründe verildi. Saf değiştiren ve iktidarın eteklerine yapışarak gazetecilik yapanların sayısı en fazla bu dönemde arttı. (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Gazeteciliğe 1980 öncesi yıllarda başlamış gazeteciler, gazetecilik yaptıkları süre içerisinde kendilerine ya hiç oto-sansür uygulamadıklarını ya da çok nadir durumlarda uyguladıklarını belirtmişlerdir. 1961 yılında gazeteciliğe başlayan G10, gazeteciliğe başladığı dönemle bu dönemi “Bizim zamanımızda da vardır oto-sansür, ama yüzde beşti belki, şimdi yüzde doksan” diyerek karşılaştırmakta ve eklemektedir:

“Şimdi fikirlerinizi söylerseniz ya da birilerini eleştirirseniz gideceğiniz yer belli. Korku var insanlarda. Bu işini, ekmeğini kaybetme korkusu, geleceğim ne olacak korkusu.” (9 Nisan 2012 tarihli görüşme)

1971 yılında gazeteciliğe başlayan ve hiç iş adamı sahipliğinde bir gazetede çalışmamış olan G11 ise, meslek hayatı boyunca bütün haberlerini haber olduğu

için yaptığını ve bu haber birilerini zer mi diye hiç düşünmediğini ifade etmektedir. (9 Nisan 2012 tarihli görüşme)

Muhabir B, gazetecinin zihninde oto- sansür olduğunu, bunun bazen kendi ideolojisinden, bazen patronun siyasi ya da ticari ilişkilerinden de kaynaklanabildiğini dile getirmektedir. (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

Fakat görüşme yapılan muhabirlerin tamamı, kendilerine oto sansür uyguladıklarını ve bunun en önemli nedeninin iktidar baskısı olduğunu söylemektedir. G1, arkadaşının hükümet aleyhinde yaptığı bir haberden iki gün sonra o haberden dolayı işten çıkarıldığını ve şu anda işsiz olduğunu belirterek şunları söylemektedir:

“Haber doğru olmasına rağmen, Başbakanlık’tan bir yalanlama gelmemesine rağmen gazeten senin arkada durmuyor. Üstelik haber manşetten veriliyor. Yani habere Genel Yayın Yönetmeni karar veriyor ama yukarıdakilere bir şey olmuyor, muhabir sorumlu tutuluyor. Tabi bu örnekten sonra ‘Benzer bir haberi ben yapsam gazetem benim arkamda durur mu’ diye düşünüyorsun. Ve senin de arkada durmayacakları fikrine kapılıyorsun. Ve bu tür haberler yapmamaya başlıyorsun.” (23 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Aynı muhabirin oto sansür ile ilgili verdiği başka bir örnek de şu şekilde:

“Mesela Ankara’da çok ciddi bir Melih Gökçek dokunulmazlığı var. Bu kişi aleyhinde kötü bir şey yazamıyorsun. Bütün gazeteler için geçerli bu. Olumsuz bir şey yazmaman gerekiyor. Bir süre sonra şey oluyor zaten, sen gidip de haber müdürüne, ‘Elimde şöyle bir haber var, yazıyım mı’ bile demiyorsun, çünkü biliyorsun konulmayacağını. Ve o tür haberler yapmamaya başlıyorsun zaten çıkamaz diye, ki en acısı bu.” (23 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

G4 ise muhabirliğe ilk başladığında gazeteye girmeyen haberlerinin daha fazla olduğunu, fakat artık çok az olduğunu; çünkü gazeteye neyin girip neyin

girmeyeceğini öğrendiğini ve reflekslerinin de buna göre şekillendiğini belirtmektedir. Bir anlamda yaptığı haberleri, çalıştığı kurumun hassasiyetlerine göre belirlediğini itiraf etmektedir:

“Bir haber yapmak istediğimde haber müdürüme sunarım, onaylarsa haber yaparım. Cevabı genelde olumlu oluyor. Daha doğrusu şöyle söyleyeyim, haber yaptıkça neye olumlu, neye olumsuz bakılacağını anladım ve reflekslerim de belki ona göre şekillendi. Yani ilk başta gazeteye girmeyen haberim daha çoktu. Niye daha çoktu, belli dengeleri çok fazla gözetemiyordum, hassasiyetleri çok fazla bilmiyordum. O hassasiyetleri öğrendikçe, elime bir haber geliyorsa da -evet hani beni heyecanlandırıyor, güzel haber- ama benim kurumumun yayınlamayacağını bildiğim için yapmıyorum.” (22 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

2000 yılında muhabirliğe başlayan G6 ise muhabirler arasında bir oto sansür ortamının olduğunu ve herkesin de bundan etkilendiğini belirterek bu süreci şöyle açıklamaktadır:

“Haberimi yazarken acaba iktidarı rahatsız eder miyim dediğim zamanlar olmuyor desem, çok iddialı konuşmuş olurum. Olmamasına özen gösteriyorum. İktidarı rahatsız etse de bunu yazmayı tercih ediyorum ama mutlaka bu oto sansür ortamının bir etkisi oluyordur, onu inkar etmek doğru olmaz. Muhabir bir haber yazar, bu haber kullanılmazsa nasıl bir haber tarzı istendiğini anlar ve ona göre yazar. Ya da gazetenin yayın politikasını takip ettiğinizde gazeteye girebilecek haberleri siz zaten sezgisel olarak bilmeye başlarsınız. Muhalif haberlere yer verilmeyince artık boşa giden bir enerji olarak görülüyor ve üzerine de gidilmiyor muhalif haberciliğin. Gazeteci de enerjisini boşa harcamak yerine gazetede hoş görülebilecek haberlere yöneliyor.” (18 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Umur Talu, oto sansürün iki türlü olduğunu belirtmektedir. Birincisinde gazeteci, yapmak istediği haberi çeşitli nedenlerle yapmamaktadır. İkincisinde ise,

oto sansür gazetecinin içine işlemiştir, zaten aklına bile gelmez haberi yapmak. Talu, bu dönemde ikinci tür oto sansürün daha fazla olduğunu belirtmektedir:

“Ben bugün Başbakan’ın servetini ortaya çıkarmak istiyorum diyen kaç kişi var? Soru ortadan kalkıyor. Bu, bugün daha fazla. En azından eskiden bunun ihtirasını duyan muhabirler vardı. Evet aradaki önemli bir fark bu. Bir bölüm zaten düşünmez bunu yasak, bir bölüm korkudan düşünmez, bir bölüm zaten yapsam da haber olmaz diye düşünür, bir bölümün de aklına bile gelmez.” (11 Haziran 2012 tarihli görüşme)

Bu dönem hem muhabirler hem de yöneticilerin itiraflarından gazeteciler arasında oto sansürün yaygın olarak yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu, Talu’nun da vurguladığı gibi artık eleştirel haber yapmayı aklına bile getirmeyen, bu durumu içselleştiren gazeteci tipini ortaya çıkarmaktadır.

1980 yılında gazeteciliğe başlayan G7, bu dönemde gazetecilik dürtüsünün yok olduğunu söyleyerek, yeni oluşan gazeteci profilini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Geçmişte hiç olmazsa belli bir pratik vardı, bir gazetecilik dürtüsü vardı. Bu çok önemli bir ayırım. Gazetecilik dürtüsü insanın sorgulama yapmasını da beraberinde getirir. Gazetecilik zaten sorgulamadır, soru sormadır. Fakat son on yıldır özellikle AKP Hükümeti döneminde medyada bir biat kültürü oluştu. İnsanlar haberi sorgulamadan, kendisine verilen şekilde yazıyor. Ve ne yazarsam hükümete yaranabilirim diye düşünüyor. Gazetecilik mantığıyla görev yapan insanlar çok az kaldı.” (20 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

G7, tıpkı Talu’nun belirttiği gibi, gazetecilerin eskiden belki korktukları için yazamadıklarını, ama artık bu dönemin kurallarını özümseyen ve içselleştiren gazetecilerin çoğunlukta olduğunu da belirtmektedir:

“Darbe dönemini de yaşadım evet ama o dönemde bile bu kadar yoğun değildi baskı. O dönemde biat kültürü yoktu, bunlar farklı şeyler.

Korkarak yaşamak farklı, biat ederek yaşamak farklı. Kendi düşüncelerinden sıyrılarak, başka bir kişiliğe bürünerek gazetecilik yapmak farklı bir şey. O dönemde insanlar korktukları için bir şey yazamıyordu. Bu darbeyi özümsemek demek değildi. İnsanlar darbeye, o dönemin koşullarına karşı çıkardı ama korktukları için söyleyemezdi. Bir gazetecilik dürtüsü, sorgulama, içgüdüsel de olsa yapılırdı, o kalktı. İnsanların kimyası bozuldu, gazeteciliğin mantığı, mantalitesi değişti. Ve başka bir ete kemiğe büründü.” (20 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

G8’e göre ise, bu özümseme ve biat kültürü, gazetecileri, kendi mesleklerine ve meslektaşlarına sırtını dönüp, bunların karşısında, iktidarın yanında saf tutan kişiler konumuna getirmiştir. Örneğin gazeteciler, ya iktidardan korktukları için ya da iktidarı içselleştirdikleri için meslektaşlarına yapılan müdahaleleri görmezden gelmekte, ya da bizzat bu müdahaleleri olumlayarak iktidarı desteklemektedir. Diğer bir deyişle gazeteciler, mesleklerine sahip çıkmama noktasına gelmişlerdir:

“Gazeteciler, köşe yazarları işten atılıyor, çıt çıkmıyor kimseden. Ya da gazetecilere hakaret ediliyor, Başbakan onlara ağır laflar ediyor, köşe yazarları yazmıyorlar, yazamıyorlar, kendi mesleklerini savunmuyorlar. Böyle kötü bir süreci yaşıyoruz son on yıldır.” (10 Mayıs 2012 tarihli görüşme)

Radikal Gazetesi Ankara Temsilcisi Deniz Zeyrek de, AKP döneminde, ‘İktidar ne yaparsa iyi yapar’ anlayışında olan; ‘iktidarın yaptığı her şeyi sorgulamadan doğru kabul eden’ bir gazeteci profilinin ağırlıkta olduğunu ifade etmektedir. Zeyrek bu durumla ilgili şu örneği vermektedir:

“Mesela Eğitim Yasası. Başlangıçta yasada, ‘ikinci 4 yıllık dönemden itibaren istenirse okula açık öğretim olarak devam etme’ şeklinde bir madde vardı. Ben bunu eleştiriyordum. Gazeteci arkadaşlarımızla konuşuyorduk bu durumu ve onlara sakıncalarını anlatıyordum. Bana karşı çıkıyorlardı, önyargılısın diye. Hükümet bunu komisyonda değiştirmek zorunda kaldı. Bu madde kalktı. Bu kez bana karşı çıkanlar,

bu yanılttı hükümet bu yanıltan döndü demeye başladılar.” (28 Mart 2012 tarihli görüşme)

Sektörün içindeki gazetecilerin anlatımlarından, öncelikle gazetecilik pratiklerinin medyanın genel ekonomi-politiğinden ve medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilerden doğrudan etkilendiği görülmektedir. Gazeteciler, mevcut AKP Hükümeti’nin medya üzerinde kendinden önceki dönemlerden çok daha fazla belirleyiciliği olduğunu ve günümüzde yapılan gazeteciliği belirlediğini düşünmektedirler. Yine gazeteciler, şu an yapılan gazetecilikle AKP Hükümeti öncesinde yapılan gazetecilik arasında fark olduğu ve günümüzde yapılan gazeteciliğin siyasal iktidarın etkisiyle oluşan “yeni bir gazetecilik tarzı” olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu gazetecilik türü, siyasal iktidarın eleştirilemediği, buna karşın muhalefetin geçmişe göre çok daha fazla eleştirildiği; hükümete olumsuz içerikte bir sorunun sorulmadığı; hükümet hakkında olumsuz bir haberin yazılamadığı; ve hükümet ne yaparsa yapsın sorgulamadan doğru kabul edildiği bir gazetecilik türüdür.

Yine gazetecilerin anlatımlarından, kullanılmayacağını bildikleri için belli konularda -özellikle hükümetin hoşlanmayacağı türden konularda- haber yapmaktan vazgeçtikleri; kendilerine bu anlamda oto-sansür uyguladıkları görülmektedir. Ayrıca gazeteciler, gazeteciliğin temelini oluşturan, görünenin arkasındakini araştırmak, olaylara eleştirel ve şüpheli yaklaşmak gibi özelliklerin gazeteciler arasında giderek yok olduğunu ve bu kaygılarla mesleğini yapan gazetecilerin yerini, siyasal iktidarın icraatlarını sorgulamak yerine, yaptığı her şeyi sorgulamadan doğru kabul eden yeni gazeteci profiline aldığını da belirtmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ GAZETECİLERİN MESLEKİ PRATİKLERİNİN

ANALİZİ

YÖNTEM:

Araştırma Süreci ve Verilerin Toplanması

Bu çalışmada 2001 yılından sonra medyanın ekonomi-politiğinin ve medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin, gazetecilerin pratiklerine nasıl yansıdığı belirlenmektedir. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmamış, sadece nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırmalar, olayların tanımlama ve betimlemelerini ve olaylar arasındaki ilişkilendirmeleri, istatistiki yollarla değil, nitel veriler ve kavramsal çözümlemeler yoluyla belirlemeye çalışır. Bu nedenle daha çok “niçin” ve “nasıl” sorularına cevap aradığı söylenebilir. (Marshall, 1996 ve Firestone, 1987’den aktaran Yeşil, 2010: 57)

Yeşil, “nitel araştırmaların nicel araştırmalardan amaç yönüyle önemli bir farkının, nesnel nitelikte genellemelere ulaşma gibi özel bir amaç gütmemesi” olduğunu söyler: “Olaylar arasında nedensellik bağlantısı kurulsa da bu nedenselliğin genellenebilir bir yapı gösterdiği iddiasında bulunulmaz. Her olay ya da durum, bunlar arasındaki ilişkiler, kendi içerisinde anlam taşımaktadır. Nitel araştırmalarda amaçlar soru cümleleri şeklinde ifade edilmektedir. Ağırlıklı olarak da açık uçlu sorular tercih edilmektedir. Bunun nedeni açık uçlu soruların araştırmacılara esnek davranabilme imkanı sağlamasıdır.” (Yeşil, 2010: 57-58)

2001 yılından sonra ortaya çıkan medya yapısının ve iktidarla medya arasındaki ilişkilerin, muhabir ve yöneticilerin pratiklerine yansımasını ortaya koymak için gazete çalışanları ve yöneticileriyle görüşme yapılmıştır. Ayrıca çalışmanın başında anlatılan 1980 sonrası medyanın sahiplik yapısında meydana gelen dönüşümün gazetecilik pratiklerine etkisini ortaya koymak için de mesleğe 1980 ve daha öncesinde başlamış gazeteciler ile görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmada, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Geray, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniğini şöyle tanımlar:

“Edinilecek bilgi konusunda genellikle önceden belirlenmiş başlıklar bulunmakla birlikte bunların sırası tam belirli değildir. Araştırmacı mümkün olduğu kadar bilgiyi, yoklama soruları gibi sormadan elde etmeye çalışır.. Derinlik ise, konunun aydınlatılması için seçilmiş başlık veya soruların yanına, araştırmacının öngörmediği biçimde yanıtlayıcıdan kaynaklı olarak yenilerinin konmasını içerebilmelidir. Bu açıdan bakıldığında tam yapılandırılmış biçimde bir görüşme tasarımından ve kısa süreli tasarımlanmış bir görüşmeden derinlik sağlanması mümkün olmayacaktır. O halde serbest derinlemesine görüşme veya yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tiplerinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.” (Geray, 2006: 168)

Arıkan ise derinlemesine mülakat yönteminin başlıca özelliklerini, denek sayısının sınırlı tutularak görüşme süresinin geniş tutulması, derinlemesine çok sayıda soru yöneltilmesi, her detayın ve yorumun sorulması, neden ve nasıl sorularının yöneltilebilmesi ve görüşmenin bir sohbet ve karşılıklı diyalog ortamında sürmesi olarak sıralar. Arıkan’a göre araştırmanın başarıya ulaşmasının ölçütü ise bilgi verebilecek yeter sayıda denekle görüşülmesi ve gerçekleri ortaya koyabilecek bilgi ve görüşlerin ortaya çıkarılmasıdır. Ayrıca “bu yöntemde bulgulara ilişkin hata payının istatistiksel olarak tahmin edilebilme endişesi yoktur.” (Arıkan, 2011:69-70)

Yapılan görüşmelerde, Türkiye’de 2001 yılı sonrası oluşan medya yapısının ve medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilerin, muhabirlerin ve yöneticilerin gazetecilik pratiklerine etkisi araştırılırken aşağıdaki unsurların bu pratiklere ne düzeyde ve nasıl etki ettiği saptanmaya çalışılmıştır.

- 1.Muhabirlerin/yöneticilerin, mesleklerine bakış açıları
2. Örgütlülük ve sendikaya yönelik algıları
- 3.Habere yönelik algıları

- 4.Çalıştıkları kuruma/ kurumların iktidarla olan ilişkilerine ve medya sahipliğine yönelik algıları
- 5.Hükümete yönelik algıları

1980 yılından sonra medya sahipliğinde yaşanan dönüşümün gazetecilik pratiklerine etkisini ortaya koymak için ise görüşme yapılan eski kuşak gazetecilerle, görüşme yapılan muhabirlerin görüşleri arasında bir karşılaştırma yapılmış, böylece 1980 öncesi yapılan gazetecilik ile şu anda yapılan gazetecilik arasında fark olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. İki kuşak arasında yapılan bu karşılaştırma şu unsurlar göz önüne alınarak yapılmıştır:

1. Gazetecilik mesleğine bakış açıları açısından karşılaştırma
2. Çalışma koşulları açısından karşılaştırma
3. Çalıştıkları kurum ve iktidardan kaynaklı etkiler açısından karşılaştırma
4. Eski kuşak gazetecilerin mevcut döneme dair karşılaştırmalı saptamaları

Görüşme deşifreleri betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Şahin, betimsel analizin özelliklerini şöyle açıklar: “Betimsel analiz türünde, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Bu analiz türünde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. (Şahin, 2010:188) Şahin, betimsel analizin aşamalarını ise şu şekilde açıklar:

- Araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Bu çerçeveye göre verilerin hangi temalar altında düzenleneceği belirlenir.
- Daha önce oluşturulan çerçeveye göre elde edilen veriler okunur ve düzenlenir. Buna göre bazı veriler dışarıda kalabilir ya da önemli olmayabilir.
- Düzenlenen veriler tanımlanır. Ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla desteklenir.

- Tanımlanan bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır. (A.g.e: 188-189)

Betimsel analiz yöntemi ile analize tabii tutulan görüşme kayıtları tematik kodlama yöntemine göre sınıflandırılmıştır. Geray, niteliksel veri çözümlemesinin yaklaşımlarından biri olan tematik kodlamanın, iletişim araştırmalarında yaygın bir yaklaşım olduğunu belirtir ve şu şekilde tanımlar: “Tematik kodlama, gözlem ve görüşme çıktılarının çeşitli kavramlar, başlıklar veya temalara göre sınıflandırılmasıdır. Süreç genel olarak, anlamı oluşturan kurucu unsurların karşılaştırılması, zıtlştırılması ve soyutlanması olmaktadır. (Geray, 2006: 176)

Evren ve Örneklem

Araştırmanın “Türkiye’deki gazetecilerin mesleki pratiklerinin analizi” bölümünün evreni Türkiye’deki bütün gazetelerde çalışan muhabir ve gazete yöneticileridir. Evren, ortak özellikleri olan canlı, cansız her türlü elemanı içeren ve araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür. Örneklem ise, belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. (Karasar, 2007: 109-110) Buna göre araştırmanın örnekleme, amaçlı örneklem yoluyla Ankara’da ulusal gazetelerde çalışan muhabirler ve ulusal gazetelerin Ankara temsilcilerinden seçilen 10 kişidir. “Eski ve yeni kuşak arasında karşılaştırmalı bir analiz” bölümünün evreni ise 1980 yılı ve daha öncesinde gazeteciliğe başlamış kişilerdir. Örneklemi ise yine amaçlı örneklem yoluyla Ankara’da yaşayan, gazeteciliğe 1980 yılından önce başlamış kişiler arasından seçilen 5 kişidir.

Balcı, amaçlı örnekleme’yi şöyle tarif eder: “Amaçlı örnekleme’ye “yargısal örnekleme” de denir. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargısını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları örnekleme alır. Dolayısıyla bu yaklaşımda evrendeki her tabaka için bir kota konmaz, ancak uygunluk örneklemede olduğu gibi her önüne gelen de örnekleme alınmaz.” (Balcı, 2001:102)

Yeşil ise örneklem sayısının belirlenmesi ile ilgili şunları söylemektedir:

“Nitel araştırmaların genelleme kaygısı gütmemesi, örneklem sayısının belirlenmesi üzerinde önemli bir etkidir. Daha az sayıda elemandan oluşan örneklem üzerinde çalışılabilir. Küçük örneklem üzerinde çalışmanın önemli bir nedeni de, nitel araştırmaların genişliğine, derinliğine bir çalışma mantığını içermesidir. Araştırmacıların zaman ve emeğini; çok sayıdaki örnekleme ulaşarak değil, az sayıda olay ya da durumu çok çeşitli yönleriyle, görünen ve görünmeyen durumlarıyla açıklamaya harcaması söz konusudur.” (Yeşil, 2010: 62)

Böylelikle çalışmanın analiz kısmı, toplam 15 kişi ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre yazılmıştır. Bu 15 kişiden 6 tanesi muhabir, 4 tanesi çeşitli kurumların Ankara Temsilcileri, 5 tanesi de gazeteciliğe 1980 ve daha önceki yıllarda başlamış gazetecilerdir. Muhabirlerin tamamı ulusal gazete ve ajanslarda çalışan muhabirlerden seçilmiş, televizyonlarda çalışan muhabirler kapsamı daraltmak amacıyla görüşmelere dahil edilmemiştir. Muhabirlerden 5 tanesi Ankara’daki ulusal gazetede ve ajanslarda çalışan muhabirlerdir, bir tanesi ise yine ulusal bir gazetenin İstanbul bürosunda çalışmaktadır. Çalışmanın konusu “medya-iktidar ilişkilerinin gazeteci pratiklerine yansımaları” olduğu için muhabirler eğitim, yargı, ekonomi, iç siyaset ve çalışma hayatı alanlarına bakan muhabirlerden seçilmiş, bu alanlara bakan muhabirlerin siyasi iktidarla doğrudan ilişki kurmaları bu seçimde etkili olmuştur. Bu nedenle magazin ve spor gibi alanlarda çalışan muhabirler kapsam dışı tutulmuştur. Muhabirlerden iki tanesi hükümete görece daha muhalif yayın organlarında dört tanesi ise merkez medya diye tabir edilen yayın organlarında çalışmaktadırlar. Özellikle Anadolu Ajansı, Zaman ve Şenî Şafak gazeteleri gibi hükümeti destekleyen yayın organlarında çalışan muhabirlerle de görüşme yapılmak istenmiş fakat olumsuz yanıt alınmıştır. Fakat şu an merkez medya diye tabir edilen yaygın ve etkin medya kurumlarının sahiplikleri ve bu medya sahiplerinin iktidarla olan ilişkileri göz önüne alındığında, bu kurumların da aslında yukarıda sözü edilen hükümet yanlısı kurumlardan farklı olmadığı görülmektedir. Diğer bir deyişle merkez medyada çalışan, görüşme yapılan muhabirlerin çalıştıkları gazetelerin yapısı ve içeriği doğrudan hükümeti

destekleyen gazetelerle aynı olduğu için sözü edilen kurumlarda çalışan muhabirlerle görüşme yapılmamış olması, çalışmanın geçerliliği açısından sorun teşkil etmemektedir.

Bu noktada ayrıca araştırmacının muhabir seçiminin, görüşmeyi kabul eden muhabirlerle sınırlı olduğu gerçeği de belirtilmelidir. Araştırma konusu itibariyle, görüşülmek istenen bir çok muhabirden olumsuz cevap alınmıştır. Çünkü görüşme yapılmak istenen muhabirlere görüşmenin konusu, amacı ve sorulacak sorular ayrıntılı olarak önceden aktarılmıştır. Bu noktada çoğu muhabir, hem çalıştıkları kurumla, hem hükümetle ilgili düşüncelerini paylaşmaktan çekinmişlerdir. Çoğu bu çekincelerini açık açık dile getirerek görüşme isteğini reddetmiş, bir kısmı da yoğunlukları dolayısıyla görüşemeyeceklerini söylemişlerdir. Fakat yine de araştırmacı, görüşülen denek sayısının yeterli olduğunu düşündüğü noktada görüşmeleri bitirmiştir. Çünkü bir süre sonra artık görüşülen kişilerden aynı şekilde yanıtlar alınmaya başlanmıştır. Başka bir deyişle 6 değil de 10 muhabirle görüşüldüğünde farklı bir sonuç çıkacağı düşünülmemektedir. Ayrıca muhabirler görüşme esnasında bir çok soruya verdikleri cevapların sadece kendi düşünceleri olmadığını, çevrelerindeki çoğu muhabirin aynı düşünceleri paylaştığını belirttikleri için, elde edilen verileri genellemek mümkündür. Yine çoğu muhabir görüşme sırasında diğer muhabir arkadaşlarının yaşadığı olayları da aktararak aslında sadece kendi düşüncelerini aktarmamışlar, günümüzdeki medya ortamını yansıtan bir çerçeve de çizmişlerdir. Muhabirlerin paylaştığı çoğu anekdot çalışmanın bir çok yerinde kullanılmıştır.

Görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak yapılmıştır. Muhabirlerle yapılan görüşmeler sırasında dikkat çeken bir başka nokta, bir kaçının kayıt esnasında söylemediği şeyleri kayıt bittikten sonra söylemeleridir. (Bu söylediklerinin özellikle kayıt altına alınmasını istememişlerdir). İçlerinden bir kaçıyla kendilerinin isteği üzerine gazete binası dışında bir yerde görüşme yapılmıştır. Bütün bunlar aslında muhabirlerin mesleklerini yaparken hem çalıştıkları kurumun hem de hükümetin baskısını hissettiklerini ortaya koyan ve çalışmanın varsayımını doğrulayan verilerdir. Yine de muhabirler tüm sorulara çok içtenlikle ve ayrıntılı yanıtlar vererek çalışmaya büyük katkı sağlamışlardır.

Bunda isimlerinin kesinlikle çalışmada kullanılmayacağına dair verilen sözün büyük etkisi olmuştur. Bu nedenle bu 6 muhabir için G1, G2, G3, G4, G5 ve G6 kodlamaları kullanılmıştır. G kodu ise “gazeteci” yi ifade etmektedir.

Gazeteciliğe 1980 yılı ve öncesinde başlamış gazetecilere ulaşmakta, bu kişilerin çoğu artık emekli oldukları ve mesleklerini yapmadıkları için zorluk çekilmiştir. Bu kişilere ÇGD ve TGC gibi dernek ve cemiyetlere gidilerek ulaşılmıştır. İçlerinde gazeteciliğe devam etmeyenler olduğu gibi, hala gazetecilik yapanlar da vardır. Ve görüşme sırasında gazeteciliğe devam edenlerin, etmeyenlere göre daha tedirgin yanıtlar verdiği gözlenmiştir. Hatta görüşme yapılan bu kişilerden bir tanesi, “Benim burada söylediklerimi gazete yöneticilerinden birisi duyacak olursa işime son verirler” diyerek korkusunu dile getirmiştir. Bu kişilerin içlerinde isimlerinin kullanılmasında sakınca olmadığını belirtenler olmuş, fakat analizdeki bütünlüğün bozulmaması adına hiç birinin ismi kullanılmamıştır. Toplam 5 kişi ile görüşme yapılmış, analiz için bu sayı yeterli görüldüğü için daha fazla kişi ile görüşme yapılmaya gerek duyulmamıştır. Gazeteciliğe 1980 ve daha öncesinde başlayan bu 5 gazeteci için G7, G8, G9, G10 ve G11 kodlamaları kullanılmıştır.

Bulundukları konum nedeniyle yönetici konumundaki gazetecilerin çalıştıkları kurumların sahipleri ve hükümetle olan ilişkilerinin ve bu ilişkileri algılayışlarının muhabirlere göre daha farklı olması beklenir. Bu nedenle analiz kısmında “yönetici gazetecilerin pratikleri” ayrı bir başlıkta incelenmiştir. Bu başlıkta 4 ulusal gazetenin Ankara temsilcileriyle yapılan derinlemesine görüşme bulguları aktarılmıştır. Gazetelerin yayın politikalarında belirleyici konumda oldukları için bu kişilerin, içinde bulunduğumuz dönemin medya sahiplik yapısına, hükümetle medya arasındaki ilişkilere ve bu dönemde yapılan gazeteciliğe dair düşünceleri önemli olmaktadır. Bu kişiler Yeni Şafak Gazetesi Ankara Temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu, Star Gazetesi Ankara Temsilcisi Mustafa Kartoğlu, Radikal Gazetesi Ankara Temsilcisi Deniz Zeyrek ve ANKA Ajansı Genel Müdürü Veli Özdemir’dir. Görüşme için bütün ulusal gazetelerin Ankara temsilcilerine mail atılmış ve çalışma konusu hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. İçlerinden sadece Selvioğlu, Kartoğlu ve Zeyrek’ten olumlu yanıt alınmıştır. Cumhuriyet Gazetesi Ankara Temsilcisi Utku Çakırözer, yoğun

olduğu için görüşemeyeceğini bildirmiş, diğer mail gönderilen kişilerden ise olumlu ya da olumsuz bir cevap alınamamıştır. Veli Özdemir'e ise Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde konuk olarak katıldığı bir ders sırasında ulaşılmıştır. Bu kişiler zaten konumları ve isimleri nedeniyle görüşlerine başvurulmuş kişiler oldukları için çalışmada isimleri özellikle kullanılmış, kendileri de isimlerinin kullanılmasını istemiştir.

Görüşme kayıtları analiz kısmında kullanılan bu 15 kişi dışında, 5 ayrı gazeteci ile daha derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu kişiler de üretim sürecinin içinde olan, gazetecilik mesleğini icra eden muhabir ve yazarlardan oluşmaktadır. Bu kişilerle yapılan görüşmeler sadece belli bir süreci aydınlatmak amacıyla belli konularda sorulan sorulara alınan cevaplara dayanmaktadır. Bir bütün olarak analiz kısmı için hazırlanan soruların tamamı sorulmamıştır. Bu nedenle bu kişilerle yapılan görüşmeler analiz kısmına dahil edilmemiş, fakat bu kişilerin görüşlerine çalışmanın çeşitli yerlerinde alıntılar yoluyla yer verilmiştir. Milliyet Gazetesi yazarı Melih Aşık ve Habertürk Gazetesi Yazarı Umur Talu bu isimlerden ikisidir. Diğer 2 kişi farklı ulusal gazetelerin Ankara bürosunda görev yapan deneyimli muhabirlerdir. 1 kişi ise yine ulusal bir televizyon kanalının Ankara bürosunda görev yapan deneyimli bir muhabirdir. Bu üç kişinin isimlerine de çalışmada yer verilmemiş, bu kişiler Muhabir A, Muhabir B ve Muhabir C diye kodlanmıştır.

1. Muhabirlerin Mesleki Pratiklerinin Analizi

1.1. Mesleklerine Bakış Açıları:

Muhabirler, daha mesleğe ilk başladıkları yıllardan itibaren, gazeteciliğin temel ilkeleri çerçevesinde hareket etmekle, medya sahibinin ya da ekonomik ve siyasi güç odaklarının çıkarlarına göre hareket etmek arasında bir noktada durduklarının farkına varıyorlar ve yaptıkları gazeteciliği, medya kurumlarının kendilerine koyduğu sınırlar içerisinde, “olması gereken”e en yakın biçimde yapmaya çalıştıklarını ifade ediyorlar. Yani tüm muhabirler, aslında yaptıkları gazeteciliğin tam olarak düşündükleri gazetecilik imajıyla örtüşmediğini, ya da

mesleğe girmeden önce hayal ettikleri gazetecilik tanımına uygun olmadığını belirtiyor. Yine de mesleğe 10-15 yıl önce başlayan muhabirlerin, 2-3 yıl önce başlayan muhabirlere göre bu duruma daha eleştirel bir bakış açısıyla yaklaştıkları, 2-3 yıllık muhabirlerin ise bu durumu daha kolay kabullendiği görülmektedir. Bunda, mesleğe yeni başlayan muhabirlerin, kendilerini çalıştıkları kuruma kanıtlama ihtiyacını daha fazla hissetmeleri büyük rol oynuyor. Yeni muhabirler, çalıştıkları kurumun değerlerini daha çabuk içselleştirip pratiklerini de bu değerlere göre oluşturuyor.

Muhabirliğe 25 yıl önce 1987 yılında başlayan Muhabir B, meslekte eleştirel bir bakış açısı geliştirmenin yıllar içinde oluştuğunu belirtmektedir:

“Mesleğe stajyer olarak başlarsınız ve bu dönem zaten bir nevi sömürü dönemidir. Stajyerlik döneminde her tür habere gidiyorsunuz. Haber üretmeye başlamanız bir yılı buluyor. İmzanız bile atılmıyor haberlere ama bundan bile mutlu oluyorsunuz, haberim çıktı diye. Mesleğe ilk girdiğinizden itibaren entelektüel, eleştirel bir bakış geliştiremiyorsunuz. Bunda ekonomik kaygılar da rol oynuyor. 16 yaşında başladım ben gazeteciliğe 24 yaşında sorgulamaya başladım.” (16 Mart 2012 tarihli görüşme)

Mesleğe yeni başlayan muhabirlerin daha eski muhabirlere göre çalıştıkları kurumun baskılarını daha az hissettiklerini söylemeleri ve kendilerini daha “özgür” olarak ifade etmeleri, aslında kendilerine herhangi bir müdahale ya da baskı yapılmasına gerek kalmayacak şekilde çalıştıkları kurumların değerlerini içselleştirdiklerini göstermektedir. Bunda Muhabir B’nin de belirttiği gibi, gazetede isimlerinin ya da fotoğraflarının çıkması, önemli kişilerle bir arada olmak gibi faktörlerin yarattığı mesleki doyum duygusu önemli rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle bu faktörlerin yarattığı mesleki doyum, mesleklerine karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmelerini engellemektedir.

Mesleğe yeni başlayan muhabirlerin yaşadığı ekonomik sömürü düzeni de, paradoksal biçimde muhabirin çalıştığı koşullara ve kuruma uyumunu artıran bir etki yaratmaktadır. Çünkü muhabir, bir an önce bu sömürü düzeninden kurtulmak

için, daha fazla çaba göstermek, kendini yöneticilerine daha fazla kanıtlamak zorundadır. Bunun da yolu, hem yaptığı işe, hem de yöneticileri ve çalıştığı kurumun değerlerine daha fazla uyum göstermekten geçmektedir. İki yıldır ulusal bir gazetenin Ankara bürosunda muhabirlik yapan, para almadan ve sigortasız çalışan G1'in şu sözleri onun mesleki pratiklerini sorgulama düzeyinden ne kadar uzak olduğunu göstermektedir:

“Şöyle bir durum var: Burada staj yapmak istiyorum dediğinde kimse seni öyle kolay kolay almıyor. Stajyer olarak bile başlaman çok zor. O yüzden sana bu şans verildiğinde ‘Tamam ben burada kalayım da para falan istemiyorum’ diyorsun. Ama bu süre uzayınca, o kişisel tatmini yaşadktan sonra başka şeyler devreye giriyor. Tamam ben haber yapıyorum, her gün ismim çıkıyor, fotoğrafım çıkıyor gazetede, röportajlara gidiyorum ama para kazanmıyorum. 26 yaşındayım ama hala para kazanmadığım bir işim var.”

Muhabirin, gazetede isminin ve fotoğrafının çıkması, onun mesleki doyum sağlaması için yeterli olabilmektedir. Ve işiyle ilgili sorguladığı ve eleştirdiği tek unsur, para kazanmıyor oluşudur. Bu durumdaki bir muhabirin gazetecilik mesleğiyle ve kendi pratikleriyle ilgili eleştirel bir bakış geliştirmesini beklemek pek mümkün görünmemektedir.

3 yıldır muhabirlik yapan ve 1,5 yıldır sol ideolojiye sahip bir ajansta çalışan G2 de, çalıştığı kurumda muhabirlerin çok özgür olduklarını ve hiçbir şekilde haberlerine müdahale edilmediğini söylerken aslında çalıştığı kurumun görüşlerini ve haber dilini ne kadar içselleştirdiğini anlatmaktadır. En önemlisi de bu durumu eleştirmemesi ve sorgulamadan kabul etmesi ve uyum sağlamasıdır:

“En özgür kurumlardan biri de burasıdır diyebilirim. Burada tamamen muhabirlerin özgür iradesine bırakılmış durumda, ne yazacakları, ne yazmayacakları. Haber Müdürümüzden veya Genel Müdürümüzden, Yayın Koordinatörümüzden herhangi bir telkin olmaz. Biz biraz daha sola yatkın olduğumuz için sol partilerin mesela Kılıçdaroğlu'nun haberi geçeceğiinde belki onun aleyhine olabilecek haberlerde bir rötüşlamaya

gidebiliyoruz. CHP içerisinde muhalif bir ses, Kılıçdaroğlu'na alternatif hareketlerde bulunuyorsa, sözleri varsa onları rötuşlayabiliyoruz, geçmiyoruz. Mesela CHP'li belediyelerde eylem varsa, onlar gene rötuşlanabiliyor. CHP konusunda biraz hassasız.”

Yine 2 yıldır ulusal bir gazetede muhabirlik yapan G4, bir yandan “malum dengeler, sahiplik yapısı ve ilişkileri nedeniyle” yapamadığı bir çok haber olduğunu söylerken, diğer yandan çalıştığı kurumda özgür olduğunu, kurumun gazetecilik meslek ilkelerine uygun bir yayın politikası izlediğini söylemektedir. İstemediği halde istek üzerine gelen reklam haber tarzında haberler yaptığını da ekleyen muhabir, bu örneklerle rağmen çalıştığı kurumda özgür olduğunu söylemesinin nedenini, “Bunlar bu kuruma özgü bir şey değil, her kurumda var ve bir tek benim de başıma gelmiyor.” diyerek açıklamaktadır.

Yeni muhabirlerin eski muhabirlere göre çalıştıkları kurumların değerlerini daha çabuk benimseyip uyum sağlamasına ve gazetecilik mesleğiyle ilgili daha az eleştirel bir bakış açısı geliştirmesine rağmen, muhabirlerin yaşadığı sıkıntıların ortak olduğu görülmektedir. Hepsi, kendi gazetecilik pratiklerinden ve çalışma koşullarından rahatsız olduklarını dile getirmektedirler.

Muhabirler, çok çeşitli nedenlerle son yıllarda gazeteciliğin niteliksiz bir hal aldığını, ve bu yapının muhabirleri de giderek niteliksizleştirdiğini ifade etmektedirler. Muhabirler, kendini gereksiz, etkisiz ve niteliksiz hissetmekte, bu da mesleksi bir kimlik oluşturmalarını zorlaştırmaktadır.

Özellikle son yıllarda uzmanlaşmanın giderek ortadan kalktığını, her habere giden bir muhabir tanımının oluştuğunu söyleyen muhabirler, bunun basın sektöründeki niteliksizleşmenin en önemli nedeni olduğu konusunda hem fikirler. Eleman eksikliği ve az sayıda insanla çok iş yapma çabası en önemli sorun olarak görülmektedir. Bu durum sadece mali açıdan küçük işletmeler için değil, büyük sermaye sahipliğindeki basın kuruluşları için de geçerlidir. Çok sayıda İletişim Fakültesi mezununun işsiz olması ve çoğu gazete sahibinin Türkiye'nin en zenginleri listesinde olması göz önüne alındığında bu durumu açıklamak zor görünmektedir. Bir çok kişinin para almadan bu kuruluşlarda çalışmak istediği

göz önüne alınırsa, bu durumu maddiyatla değil, basın sektöründe insana yatırımın ve kalitenin önemslenmemesiyle açıklamak daha makul görünmektedir.

G2, muhabir eksikliğinin gazetecilikteki niteliksizleşmeye etkisini şöyle anlatmaktadır:

“Muhabir kadrosu çok az. Böyle olduğu için de bir muhabir birden fazla alana bakabiliyor, sabahtan akşama kadar çalışabiliyor. Gazete okumadan geçirdiği günler olabiliyor. Bu nedenle gündemi rahatlıkla takip edemiyor. O nedenle alandan kopuk bir şey var bizde. Biraz daha muhabir kadromuz geniş olsa, insanlar nefes alsın, gazete karıştırabilse, köşe yazılarını takip edebilse tabi çok daha iyi gazetecilik yapılabilir. Çok daha iyi iş çıkarılabilir. Çünkü hani işimiz nedeniyle gidip görünmemiz gereken yerler de var. Çünkü haber kaynağıdır sizin. Gidip bir merhaba demen gerekebilir, ilişkilerini sıkı tutman gerekir. Bırakın bunu haberine dahi gidemediğimiz yerler oluyor, muhabir eksikliğinden dolayı. Bu da tabi haberciliğimize de yansıyor. Sırf gelen mailleri, metinleri habere dönüştürüp geçmek yerine daha iyi işler çıkarılabilir. Biraz daha alanda olabilsek, insanlarla ikili ilişkilerimizi geliştirebilsek, daha nitelikli haberler geçebiliriz.”

G1 ise aynı sorunun bütün gazetelerde yaşandığını belirtmektedir:

“Eleman çok eksik, bütün gazetelerde böyle. Ben eğitim muhabiriyim ama her alana bakıyoruz. Çok az insan var. Gece bir tane çalışan oluyor en fazla genellikle her yerde. Onlar da ajanstan gelen haberleri kontrol edip, alandakileri uyarırlar. Onun dışında fotoğraf makinası olan, çıkıp habere gidecek olan bir muhabir yok. Biz Ankara ekiyle birlikte Ankara büroda 20 kişiyiz. Yani Bakanlıkların sayısı bile bundan fazla. Her bakanlığa bir muhabir verseniz bile yetişmeniz mümkün değil.”

Kadro sayısının azlığı ve herkesin her işe baktığı bir ortamda çalışması nedeniyle özellikle son dönemde alan muhabirliğinin gittikçe tanımsız bir hale

gelmeye başladığını belirten G3 ise bu durumun muhabirleri etkisizleştirdiğini ifade etmektedir:

“Bir muhabirin uzmanlaşamaması, söz hakkı kaybını da beraberinde getiriyor. Çünkü kişi bir alanda ne kadar uzmanlaşıyorsa o kadar da söz hakkı elde ediyor. Çok az kişi çalıştırmanın getirdiği rutin bir iş haline geldi muhabirlik. Rutini bildiren onun dışında detay vermeyen, uzmanlaşmaya gerek görmeyen paralelinde de nihayetinde çok söz hakkı da olduğunu da düşünmeyen ve çok sıradanlaşan insan haline geldi muhabirler. İçinde bir uzmanlaşmayı barındıramayan bir gazeteciliğin mesleki tatmini de çok zor oluyor. Bu çalışma tarzı bu meslekte gittikçe insanı daha sığlaştıran, yalnızlaştıran, istekliliğini de kıran, ilkelerini de göz ardı etmesine neden olan bir boyuta itiyor. Ve en nihayetinde bu, ‘aktarımcı’ noktasına dönüyor ve bu da var olan gazeteciliğin o ‘fikir işçiliği’nin hakkını vermeyen o doğru tanıma ulaşamayan bir kitle yaratıyor. Aktarımcılıkla çok bir kimlik oluşturulamıyor.”

G6 da basındaki niteliksizleşmeye ve muhabirlerin etkisizleştirilmesine vurgu yaparken, bunda şu anki hükümetin medya organlarına yönelik müdahalelerinin önemli bir etken olduğunu söylemektedir:

“Türkiye’de gazetecilik aslında son yıllarda özellikle bir irtifa kaybetmiş durumda, bir vasat yetiyor, bir ortalama çalışma tempo ve enerjisi bu işi götürmenize olanak sağlıyor. Bu yüzden ben hani daha iyi bir gazeteciliğin yapıldığı bir ortamda çalışmak isterdim. Türkiye’deki gazetecilik çok çeşitli etkilerle zaten kötü yapıliyordu ama özellikle son yıllarda hükümetin medya organlarına yönelik doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle giderek o alan daralıyor ve gazetelerde de muhabir önemsiz, çok önemsenen bir unsuru değil gazetenin. Çok çabuk işten atılabiliyor, çok çabuk harcanabiliyor. Ve muhabirden beklenen bir haber metni oluşturmak, kendi sınırlılıklarını bilmek. Hakikaten bir vasat yetiyor yani hani çünkü gazeteler esas itibarıyla daha çok, daha iyi, daha güzel olan haber üzerine olan heyecanlarını, duygularını kaybetmiş değiller ama bu çok büyük zedelenmelere, çok büyük bir eksikliğe

uğramış durumda. O da tamamen siyasi iktidara bağlı atmosferle ilgili. Dolayısıyla nitelik keşke daha da yükselse ve insanlar potansiyellerini açığa çıkarma imkanına kavuşsalar.”

Muhabirlerin tamamı mesleklerinde bir çok olumsuzlukla karşı karşıya olduklarından yakınmaktadır. Fakat buna rağmen çoğu mesleklerinde maddi olmasa da manevi bir tatmin duygusu yaşadığını da dile getirmektedir.

Uzun süren stajyerlik süreleri ve esnek çalışma saatleri muhabirlere göre basın sektörünün açmazı ve muhabirlerin de en fazla şikayet ettikleri konuların başında geliyor. Öyle ki, bu nedenlerle basın sektörünü, ‘sömürü düzeni’ hatta ‘insan öğütme düzeni’ olarak tanımlıyorlar. Kadroya alınacakları vaadiyle yıllarca hiç para almadan çalışan muhabirlerin varlığı, aynı zamanda başka bir sorunu da beraberinde getiriyor. O da bu mesleği yapacak kişilerin varlıklı ailelere mensup olma zorunluluğu. Yani ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin çocukları en başından gazeteci olma şansını da kaybediyor. Ya da daha üniversitedeyken –en azından ikinci ya da üçüncü sınıfta- staja başlamış olmak gerekiyor ki okulu bitirdiğinde para alarak çalışma şansına kavuşabilsin. Fakat bunun da bir garantisi yok, çünkü onun yerine, para almadan çalışmaya razı başka bir stajyer bulunabilir. “Kendini gösterip, iyi gazeteci olacağını kanıtlarsan her yerde iş bulursun” düşüncesi de geçerliliğini yitirmiş görünüyor. Çünkü muhabirler işini iyi yapıyor olmanın sektörde hiçbir şekilde geçerli olmadığını, artık basın kurumlarının başka kriterler aradığını söylüyor. Mesela sözü geçen bir kişinin tanıdığı olmak bunlardan birisi. Ve basın sektöründe bu şekilde işe yerleşmelerin, hatta stajyer olmadan kadro alanların fazlalığını ve bu durumun artık olağanlaşmasını G1 şu sözlerle ortaya koymaktadır:

“Bir toplantıda ya da bir haberde yeni birini gördüğümüzde hemen ‘Kimin aracılığıyla geldin’ diye sorarız. ‘Ben Ankara Üniversitesi’nden İletişim Fakültesi’nden geldim, başladım’ diyen bir insan olmuyor. Yüzde 98’i böyle. Gazetecilik ne yazık ki tanıdıkla, ahabplıkla yürüyen bir iş. Birinin tanıdığı, yeğeni falan da çok fazla geliyor buraya, bu şekilde olup kadro alan insanlar da var, çok fazla var hem de. Eğer bu

şekilde gelip de 3 ayda 5 ayda kadro alıyorsa, sen 3 sene beklemişken, bu tabii ki çok isyan edilecek bir şey.”

Aynı muhabir, iki yıldır çalışıyor olmasına rağmen hala ücret almadan ve sigortasız bir şekilde çalıştığını söylerken, 4-5 yıl bu şekilde çalışan arkadaşlarının olduğunu belirtmektedir:

“Uzun süredir kadroya alınacağım söyleniyor ama hep söyleniyor. En az, 1 ya da 1, 5 yıl bir deneme süresi konuyor bir kere önüne. ‘Seni biraz parasız çalıştıracağım buna razı mısın diyorlar’. 3 aylık stajımı bitirdikten sonra haber müdürümün bana sorduğu ilk soru şu oldu: ‘Senin burada kalmanı istiyorum. Ama sana bir süre para veremeyeceğiz. Ailenin bunu karşılayacak durumu var mı?’ Sen de ona göre cevap veriyorsun ama bu süreç biraz uzayabiliyor. 4 sene 5 sene kadro alamayan arkadaşlarımız var ve hala ücret almadan çalışıyorlar. Birebir tanıyorum.”

Bir gazetede bir yıllık stajyerliğin ardından şimdi bulunduğu ajansta kadrolu bir şekilde muhabirliğe başlayan G2, staj sürelerinin uzayabildiğini söylerken ve kendini şanslı olarak görmektedir:

“Buraya başlayan insanlarda da hemen kadrolu çalışma diye bir şey yoktur. Yıllara varan stajyerliklerini devam ettiriyorlar. Sektörün en önemli sorunlarından birisi de o. Biraz sömürüye dayalı bir sektör bizimkisi. Stajyerlik süresinin belli bir limiti yok. Bu, öğrenmenin limiti yok şeklinde söyleniyor ama insanların da geçimlerini sağlamak zorunda oldukları unutuluyor.”

Belli bir uzmanlık alanı olan muhabirlerin, diğer muhabirlere göre uzun stajyerlik dönemini yaşamadığı görülmektedir. Hukuk eğitimi alan G6, staj süresi 3 ay olmasına rağmen, birinci ayın sonunda Radikal Gazetesi ile telif sözleşmesi imzalayarak sözleşmeli bir şekilde çalışmaya başladığını söylüyor. Şu anda başka bir ulusal gazetenin Ankara bürosunda yargı muhabiri olan G6, bunu hukuk formasyonu almış olmasına bağlamaktadır:

“Uzun staj dönemi yaşamadım, o açıdan şanslıydım. Hukuk formasyonunun katkısı oldu, gelince hemen insan hakları ihlalleri ve yargı haberlerine bakmaya başladım. Gazetecilik eğitimi aldığım Vakıf’ta da gazeteciliğin çok temel kuramları ve pratikleri ile ilgili çok hızlı ve iyi bilgiler veriliyor. Hani haber yazmayı öğrenmiş olarak geldim buraya. Hukuk haberlerini de zaten çok kolay yazıyordum.”

Esnek çalışma saatleri, basın sektöründe artık gelenek olarak görülmektedir. Hatta ‘Gazetecinin mesaisi olmaz’ sözü bu anlayışın yerleştiğinin ve kabul edildiğinin kanıtıdır. Bu durumdan en fazla etkilenen muhabirler arasında da bu durumu bilerek bu mesleği seçtiklerini ve bundan rahatsızlık duymadıklarını söyleyenlerin sayısı az değildir. Bu durumdan şikayet eden muhabirlerin ise bunu değiştirmek için pek çaba sarf etmedikleri de görülmektedir. Muhabir B, eskiden çalışma saatlerinin daha acımasız olduğunu, şimdi ise daha düzene girdiğini söylese de, şu anda da muhabirlerin çalışma saatlerinin belirsiz olduğu bir ortamda çalıştıkları görülmektedir. G1 bu düzensizliği şöyle anlatmaktadır:

“Sabah sekizde gazeteye geliyorum, akşam çıkış saatim belli değil. On ikide birde eve gidiyorum. En erken sekizde çıkıyorum, hiç işim yoksa. Altı günün en azı 3 günü akşam işi oluyor. Saat akşam sekizden sonraki işler. Ajansta veya televizyonlarda akşam çalışanlar var bu iş için ayrı. Ama bizde olmadığı için o işi de sabah çalışanlar yapmak zorunda kalıyor.”

Muhabirin anlatımlarından çalışma saatlerinin oldukça esnek olduğu, bunun da en önemli nedeninin eleman eksikliği olduğu anlaşılmaktadır. G2 de aynı durumu şöyle anlatmaktadır:

“Sabah dokuz, akşam altı aslında mesaimiz. Akşam takip edilmesi gereken şeyleri gece muhabiri takip eder ama bizim kurumumuzda personel sıkıntısı olduğu için akşamki olayı da gündüz muhabiri takip ediyor. O yüzden çok esnek bir yapıya sahip. Akşam altıdan sonra bir kokteyl ya da toplantı olabiliyor, gündüz muhabiri olarak biz gidiyoruz.

Ertesi gün sabah dokuzda tekrar mesaiye devam ediyorsun, bu da sıklıkla olan bir şey. O yüzden belli bir mesai saatimiz var da denilemez.”

G3, gece sorumlusu olarak çalıştığı gazetede mesaisinin uzamadığını fakat daha önce çalıştığı kurumda bunu yaşadığını belirtmektedir. Bazı özel durumlarda mesainin uzamasının olağan karşılanması gerektiğini ifade eden muhabir, bunun süreklilik arz etmesi halinde yıpratıcı olacağını da eklemektedir:

“Yapılması gereken bir haber ise bunun zaten uzaması gerekli bir şey. Veya takip ettiğin bir konuysa bu mesaini aşıyorsa da bunu sorun yapmamak zorundasın. Ötesinde bir angarya kültürü içinden baktığımızda bir angarya var mı, evet basında angarya var. Belli kişilerin olmasını gerektirmeyen haberlerde hani dönüşümlü bir şekilde yapılabilecek organizasyonlarda yapılmayıp birine angarya yıkılabiliyor ve insanların mesaipleri gereksiz yere uzayabiliyor.”

G5 ise, yasayla kendilerine sağlanan haklarını kurumların yapısından dolayı kullanamadıklarını ifade ederken, yöneticilerin bu tür konularda keyfî davrandıklarını ve muhabiri muhatap almadıklarını şu sözlerle vurgulamaktadır:

“212 kapsamında fikir işçisi statüsünde çalışıyoruz. Yasa diyor ki 2 haftada bir çift izin kullanılır ya da çalışma saatleri sınırlı olmak zorundadır. 22.00’den sonra çalıştıramazsın diyor, ancak böyle bir şey yok. Çalışma saatlerimiz çok uzun. O yüzden iki haftada bir çift izin kullanıyoruz. Bu da uzun süre kişi sayısı az denilerek iptal edilmişti. Ama ısrar ettik, geri aldık. Ama 6 ay 7 ay kadar hakkımız elimizden alındı. Bu bir kişinin iki dudağının arasında. Bazen bunu söylemez bile polemiğe girmek için, sadece mail atar. Orada da bir adam durumuna konmama durumu vardır. Gazetecilik kendi hakkına bu kadar gözü kapalı olan bir sektör. İnsan öğütme sektörü.”

Teknolojik gelişmelerle artık muhabirin izin gününde bile çalıştığını ifade eden G6, fazla mesai ücretlerinin ödenmemesinin de basında gelenek haline geldiğini belirtmektedir:

“Haftalık tatiller zaten basın kanununa göre bir gün. Ama o günde de teknolojik gelişmelerle uzaktan çalışabiliyorsunuz, işte telefon, bilgisayar artık her yerde kullanılabildiği için. Fazla mesai ücretleri ödenmiyor. O da basında artık geleneksel bir şey. Ayrılırken siz dava açar alırsınız.”

G4, çalıştığı kurumda mesai saatlerine özen gösterildiğini, çok fazla sarkmadığını söylerken, devamında aslında fazla mesai yaptığı, fakat bunu işi gereği normal gördüğünü itiraf etmektedir. Diğer bir deyişle aslında muhabirin, uzun saatler çalışmaya gönüllü olduğu için ya da kendini çalıştığı kuruma daha fazla kanıtlamak için bunu bir sorun olarak görmediği ortaya çıkmaktadır:

“Genelde mesai saatlerine uyuluyor. Bir de ben o konuda çok titiz olduğum için, bütün işlerimi bitirmeden çıkmayım, günde en az bir haber vermeden çıkmayım diye düşündüğüm için bazen daha geç saatlerde de çıkabiliyorum. Ya da gündem daha yoğunsa çalıştığım da oluyor ama bu da çok fazla rahatsız etmiyor beni.”

Muhabirler, uzun ve yoğun çalışma saatlerine rağmen, aldıkları ücretin yaptıkları işin karşılığı olmadığını düşünmektedirler. Buna rağmen kendini diğer kurumlardaki muhabirlerle karşılaştırıp, maaşının görece daha iyi olduğunu söyleyen muhabirlerin yanı sıra, kendini hiç ücret almayanlarla kıyaslayanlar da bulunmaktadır. Bir yıl parasız çalışıp, bir yıl da telif ücretiyle çalışan G4, bir ay önce kadrolu olduğunu, o ücreti daha yeni almaya başladığı için de şu an aldığı ücretten memnun olduğunu söylemektedir.

G3 de aldığı ücreti, toplumun diğer kesimleriyle karşılaştırarak değerlendirmektedir:

“Aldığımız ücret tabii ki yaptığımız işin karşılığı değil. Fakat sonuçta yaşadığım memleketin standartları açısından baktığımda bir anlamıyla yetersiz olmakla birlikte, asgari ücretin 800 civarında olduğu bir ülkede belli rakamları çok anlamsız bulmak, çok yetersiz bulmak bana biraz ayıp gelir.”

G2 aldığı ücretin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğunu belirtmektedir. Yeterli ücret verildiği takdirde gazeteciliğin tam kendisine göre bir meslek olduğunu söyleyen muhabir, bu düzeyde ücret almaya devam ettiği takdirde ise başka bir kurumda iş aramaya başlayacağını, hatta gazetecilik dışında başka işlerde bile çalışabileceğini söylemektedir:

“Aslında tam ücret verilecek olsa yani yaptığımız işin karşılığını aldığımızı düşünsek, meslek yapılabilir bizim için. Ama o sıkıntı var işte. Yaptığımız işin karşılığını kesinlikle alamıyoruz. Bu da işimize de yansıyor, performansımızı da etkiliyor. Tamam bu mesleği sadece iş olarak görmüyoruz, insanlara karşı sorumluluğumuz var ama sonuçta geçimimizi de buradan sağladığımız da unutulmamalı. Buradan alacağımız maaşa bağlıyız. Başka bir işle uğraşmıyoruz. Buradan aldığım para bana illa ki yetmiyorsa şu anda gereksinimlerimi iyi kötü karşılıyorum ama yarın bir gün karşılayamazsam tabii ki alternatif yerler, kurumları da deneyebilirim.”

Ulusal bir gazetenin İstanbul bürosunda çalışan G5 ücretlerle ilgili başka bir konuya dikkat çekmektedir. Yeni başlayan muhabirlerin eski muhabirlere göre daha fazla maaş aldığını belirten muhabir, basın kurumlarının bu yöntemle deneyimli muhabirleri gitmeye zorladığını çünkü daha kolay yönlendirebileceği yeni muhabiri tercih ettiğini ifade ediyor:

“Ben şu anda 17 yıldır bu meslekte çalışan bir muhabir olarak mesleğe yeni başlayan ve aynı alanda çalışan muhabirden 700 lira eksik alıyorum. Bu da aslında eski muhabire git demenin farklı bir yöntemi. Basın sektörü kendi içerisinde çok acımasız. Haktan, adaletten bahsedip kendi içerisinde bunu tahsis edemeyen bir yapılaşmadır bu. Fazla mesai hakkınız yok, gece çalışırsınız, gündüz çalışırsınız, çocuğunuzu emziremezsiniz, misafir ağırlayamazsınız, hayatınız iştir ama bunun bir karşılığı yoktur.”

Görüşme yapılan muhabirlerin çoğu gazeteciliği bilerek isteyerek seçmediklerini ama mesleğe başladıktan sonra sevdiklerini ve benimsediklerini söylemektedir. İçlerinden sadece bir tanesi mesleği yıllardır yapıyor olmasına rağmen bir aidiyet ilişkisi kuramadığını belirtirken, diğer muhabirler bu meslekte manevi bir tatmin duygusu yaşadıklarını belirtmiştir. Bu manevi tatmini yaşadıklarını söyleyen muhabirlerin çok azı, yaşadığı tatmini gazeteciliğin temeli olan topluma doğru ve faydalı bilgiler verme amacına hizmet etme amacıyla açıklarken, çoğu gündem oluşturma, imzasının gazetede çıkması, önemli kişilerle bir arada olma duygusunun verdiği önemlilik hissi gibi kişisel tatminlerle açıklamaktadır. Muhabirlerin tamamı, bu mesleği yapabilmek ve meslekte başarılı olmak için gazeteciliği sevmenin temel koşul olduğunu söylemektedir.

Gazeteciliğin hayalindeki meslek olmadığını ama sonradan çok zevk aldığını söyleyen G1, bir yandan kötü koşullara vurgu yaparken diğer yandan mesleğinde yaşadığı tatmini şöyle anlatmaktadır:

“Çok keyifli bir meslek. Koşullar kötü evet ama keyif almadan yapıldığı takdirde yapılacak bir iş değil, akıllı bir insanın yapabileceği bir iş değil. Geri zekalı olmak lazım. Koşullar çünkü sizi sürekli bu işi yapmamaya itiyor. Bir haber yapıyorsun evet çok iyi bir haber yapıyorsun, o gün herkes seni konuşuyor ama ertesi gün aynı performansı gösteremezsen kimse seni hatırlamıyor. Bir önceki gün kadar iyi muhabir değilsin. Bu da kolay bir şey değil tabii. Çok ciddi hırslı bir insan olman lazım.”

G2 ise meslekte yaşadığı tatmini gündem oluşturmakla ve önemli kişilerle bir arada olma duygusuyla açıklamaktadır:

“Tabii ki yani prestiji olan bir meslek. Girdiğin çevreler, oturduğun, konuştuğun insanlar belli bir kesim oluyor. Belli şeyler tolere edilebilirse meslekten memnunum. Ama tabi genel sıkıntı olarak kurumların maddi sıkıntıları var, bunlar biraz geri plana konulabilirse çok güzel bir meslek. Yazdığın bir haber ertesi gün gündem oluşturabiliyor. Hürriyet’te de yayınlanıyor, NTV’de de CNN Türk’te de. Bunları insanların senin

yazdığını bilmesi, senin bir gün önceden bildiğin bir şeyi, insanların ertesi gün öğreniyor olması tabi insanın hoşuna gidiyor.”

G5, meslekte kendisini en fazla motive eden şeyin gündem oluşturmak olduğunu söylemekte ve kendini bir “sahne yıldızı”na benzetmektedir:

“Yaptığınız bir haber gündem oluşturur ve siz de o gün sahnenin yıldızısınız. O yüzden bir yerde de para değil ama ego tatminidir. Para olarak tatmin olamazsınız ama egonuz çok güzel okşanıyordur. Başka hiçbir meslekte bulamazsınız, bir paraşütçü anlar bunu sadece.”

Gazetecinin karşı karşıya olduğu yoğun gündem ve sürekli koşuşturma nedeniyle kendini geliştirme şansına sahip olmadığını, bu yüzden meslekte bir tatmin yaşamadığını ifade eden G3, yeniden meslek seçme şansına sahip olsa bu mesleği seçmeyeceğini belirtmektedir.

“Ben gazeteciliğin içinde bulunduğu fikir dünyasının biraz alt bir tabakayı ifade ettiğini düşünüyorum. Gazeteci kendini özellikle şu dönemde çok fazla geliştirme şansına sahip değil. Özellikle az kadroyla çok iş yapabilme kaygısından ve insanların uzmanlık alanlarının törpülenmesinden kaynaklı, var olan rüzgarda savrulan bir dal konumuna düşüyor ve bu onun üretimini çok ciddi kısıtlıyor. Her gün yeni bir gündemle tanışmak veya onun peşinden gitmek zorunda kalıyorsunuz. Bu boyutuyla ben o kadar hızlı dönüşümün, hızlı hareketin olduğu bir alanda -kişilik özelliğimle de ilintili büyük olasılıkla- aidiyet ilişkimi çok güçlü ve sağlam bir zemine oturtamadım. Belli bir evreden sonra bu kadar yoğun bir gündemin, bu savrulmanın kendim için de değil aslında bir canlıya, varlığa yapılabilecek en ağır şeylerden biri olduğunu düşünüyorum.”

G4 ise, sözü edilen yoğun gündem ve bilgi akışının tam aksine mesleki tatmin nedeni olduğunu söylemektedir. Bunun yanında edindiği her bilgiyi insanlara ulaştıramadığını da belirten muhabir, ulaştırdığı kadarıyla insanlara faydalı bilgiler vermenin de kendisini motive ettiğini dile getirmektedir.

“Belki her öğrendiğimiz şeyi yazamıyor ve insanlara ulaştıramıyor olabiliriz ama bir yandan çok fazla bir enformasyon bombardımanının içindeyiz. Bu da hoşuma gidiyor açıkçası. Bir yığın şey geliyor, bunların arasında bir bağlantı kuruyorsunuz. Beyin jimnastiği yapıyorsunuz. Yazdığınız bir şeyin belki insanlara faydası oluyor. Birisi arayıp ‘ya böyle bir şey varmış, biz burada ne yapacağız şimdi’ diyebiliyor. Birilerine yol gösterebiliyorsunuz. Ama en başta duygusal bir bağım var, seviyorum.”

Bir muhabirin karşı olduğu, yoğun gündem ve bilgi akışının ortasında olma durumunun, başka bir muhabir için mesleki tatmin nedeni olması, muhabirlerin gazeteciliğe bakış açılarındaki farkı ortaya koymaktadır. Aslında bu durumdan şikayet eden muhabirin, yoğun bilgi ve gündemin, muhabirin kendisini geliştirmesini önlediği vurgusu yerinde bir vurgudur ve bunun mesleki tatmin duygusu getirdiğini söyleyen muhabirin mesleğini ve kendi pratiklerini sorgulamadığını göstermektedir.

Yoğun bir enformasyon bombardımanının içinde olmak, her gün yeni bir gündemin peşinden koşmak, gazetecinin aynı zamanda kendi gündemini oluşturamaması, kendine sunulan enformasyonla meşgul olurken, esas olanı gözden kaçırmaması ve sadece kendine sunulan enformasyonla yetinmesi sonucunu doğurmaktadır. Ramonet bunun gizlice uygulamaya konulan ve adına “demokratik sansür” denilen yeni bir sansür biçimi olduğunu söylemektedir.(2000) Bu yeni sansür, otokratik sansürün tersine verilerin kesilmesini, kaldırılmasını atılmasını, yasaklanmasını değil, tam tersine haberlerin birikmesini, doyum noktasına ulaşmasını, aşırı ölçüde bollaşmasını temel almaktadır. Ramonet bunu şöyle açıklar:

“Gazeteci bütünüyle boğulmuş durumda. İlginç olsun ya da olmasın verilerin, raporların, dosyaların oluşturduğu çığ altında eziliyor; bunlar onu harekete geçiriyor. Onu meşgul ediyor. Zamanını dolduruyor ve oltaya takılan yalancı yem örneği, esas olan şeyi gözünden kaçırmamasına yol açıyor. Üstelik bu durum onun tembelliğini de artırıyor. Çünkü artık

haber aramasına gerek yok, haberler onun ayağına kendiliğinden geliyor.” (2000:33)

Gazeteciliği bilinçli olarak tercih etmediğini ama işin içine girdikten sonra gazeteciliğin onu kendine çektiğini söyleyen G6, “Bir virüs gibidir gazetecilik, bir daha kopamadım” demektedir. G6, meslekte onu tatmin eden şeyi şöyle açıklamaktadır:

“Manevi tatmini daha yüksek gazeteciliğin. Şu anda hala hissediyorum o tatmini. Bir sürü sıkıntı, zorluk var ama biraz da yaptığım haberler hukuk alanında olduğu için hukuktan da kopmadım. Çok sıkıntılar var ama hala insan hakları ihlalleri, faili meçhuller, önemli davalar, işkence davaları falan onlarla ilgili haberler yer bulabiliyor, bakalım ne kadar sürecek bu. O yüzden ben hala zevk alıyorum yaptığım işten. Gazetecilik bence dünyanın en iyi işi. Hiçbir mesleğin sahip olmadığı bir özgünlüğü var.”

Muhabirin baktığı alandaki donanımı ve yetkinliği mesleki doyumunu artırmaktadır. Alanıyla ilgili bir eğitim almış olan ve alandaki mevzuata hakim olan muhabirin, diğer muhabirlere göre özel haber yapma ya da herkesin gözünden kaçanı haberleştirme konusunda daha şanslı olmaktadır. Alanı ile ilgili mevzuata hakim olmayan muhabir ise ancak gündeme gelen konularla ilgili haber yaparken işin inceliklerini ve mevzuatını öğrenmekte, bu da muhabiri zaten gündemde olan bir konu hakkında haber yapmakla kısıtlamaktadır. İşe yeni başlayan muhabirler, eğer daha öncesinde belli bir alanda formasyonu yoksa, eğitim, sağlık ya da çalışma hayatı gibi alanlarla ilgilenmektedir. Bu nedenle yeni muhabirler alanlarıyla ilgili kendilerini tam anlamıyla yetkin hissetmemekte ve eksik olduklarını düşünmektedirler. Öyle ki çalışma hayatı ve ekonomi alanına bakan G2, bu eksikliğin alanıyla ilgili bir toplantıda soru bile soramama düzeyinde olduğunu dile getirmektedir:

“Merkez Bankası toplantılarına gidiyorsun mesela. O kadar fazla detay var ki, içinden çıkamıyorsun. Çok fazla bilgi gerektiren bir konu. Çalışma hayatı açısından da öyle. İşçi memur deyip geçiyorsun ama bizim açımızdan bakacak olursan bunun bir sürü mevzuatı var. Hepsinin

kanunu ayrı ayrı. Gittiğimiz yerde mahcup olmamak için, yeri geliyor hani karşı tarafa soru sormak için de bir şey bilmen gerekiyor. O yüzden tam donanımlıyım diyemem. Eksiğim. Bu da zamanla gelişecek. Tecrübe de çok önemli. Haber takip ettikçe bir yerlere gittikçe, yazdıkça öğreniyoruz. Onun için de yıllara varan deneyim gerekecek, ama şu an yetersizim, daha yolun çok başındayım.”

Sağlık alanına bakan G4 ise alanıyla ilgili kendi yetkinliği konusunda şunları söylemektedir:

“Mutlaka ki eksikliklerim vardır, bunları da gündem oldukça süreç içerisinde öğreniyoruz aslında. Mesela en son gündemimizde yüz nakli, kol, bacak nakli vardı. Mesela bunun mevzuatını, ya bu işler nasıl yapılıyormuş diye ben de bakmadım ama bir şey gündeme gelince, onun arka planını araştırırken, ister istemez öğreniyorsun. Zaman içerisinde tabi öğrenilecek daha çok şey var. Çok geniş bir alan.”

Bu durum muhabirlerin gazeteciliğe bakış açılarını da etkilemektedir. Örneğin hukuk eğitimi almış olan ve yargı muhabirliği yapan bir muhabir, “Gazeteciliğin fazla nitelik gerektirmeyen bir iş olduğunu düşünüyorum. Eleştirel gözü olan herkes bu işi yapabilir” derken, yukarıda bahsedilen muhabirler, gazeteciliğin çok fazla nitelik gerektiren bir iş olduğunu söylemektedir. Ve gereken niteliklerin, eleştirel bir bakış açısından ziyade alanlarıyla ilgili mevzuatı bilmek olduğunu söylemektedir.

Muhabirlerin çoğu gelecekte de muhabir olarak kalmak istediğini, yönetici olmak gibi bir hayalleri olmadığını söylemektedir. Aslında, yöneticilik konumlarının açık ve kolay elde edilebilir görevler olmadığını bildikleri için de, diğer bir deyişle bunu gerçekleştirebilir olarak görmedikleri için de böyle bir beklenti içinde değiller. Çünkü muhabirlerin çoğu, gazetecilikte yükselmek için başarının değil, üstlerle kurulan ilişkilerin ve siyasi konjonktörün rol oynadığı konusunda hem fikir.

Muhabirler için yönetici olma şansının çok düşük olduğunu ifade eden G6, şunları söylemektedir:

“Özellikle Ankara’da ara kademe yok, ya muhabirsiniz ya temsilcisiniz. Temsilci olmak çok farklı bir şey. O koltuklar çok kolay ve açık değil. Benim için böyle devam ederse iyi aslında. Daha iyi, özel haberler, belki birkaç kitap yazmak.”

İleride yönetici kademesinde olmayı istediğini, fakat bunun gerçekleşmesini çok da olanaklı bulmadığını söyleyen G1, bu yüzden sadece alanında en iyi muhabir olmayı kendine hedef olarak koyduğunu belirtmektedir:

“Çok fazla hayal edebileceğin bir konum yok gazetede. Gelip geleceğin yer yine en fazla çok iyi bir muhabir olmak. Yönetici olmak mesela çok fazla başarılı olmakla alakalı değil, şansa ve kurduğun ilişkilere bağlı. Başarıya da bağlı ama başarı tek ölçüt değil. Olursa süper olur tabi. Yani o hedefi o şekilde koyuyorsun ama çok da fazla gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair bir fikrin olmuyor. Muhabir olarak da kalsam, alanın en iyisi kim dendiğinde benim gösterilmem yeterli.”

G1, gazetecilikte bir yerlere gelmenin ölçütünün başarı değil, şans ve kurulan ilişkiler olduğunu söylerken, G5 de siyasi konjunktörün belirleyici olduğunu belirtmekte ve her dönemin gazeteci profilinin farklı olduğunu altını çizmektedir:

“Şöyle bir örnek veriyim. Bundan 5-6 yıl önce Rasim Ozan ya da Nagehan Alçı diye birilerini tanıyor muyduk? Uğur Dündar’ı herkes bilirdi. Bugün Uğur Dündar nerede? Neymiş demek ki öyle duayen gazeteci falan da olsanız, hiçbir zaman aynı yerde kalınamıyormuş. Ya da birden yıldız olunabiliyormuş.”

Bunun yanında muhabirliğin, gazetecilikteki en iyi konum olduğunu ve ileride de alandan kopmak istemediklerini belirten muhabirler de vardır. G3, bu anlamda yönetici olmak gibi bir isteğinin olmadığını ifade etmektedir:

“Gazeteciliğin en iyi halinin muhabirlik olduğunu düşünüyorum. Çünkü diğer konumlar farklı sorumluluklar barındırabiliyor. Bir anlamda yönetici oluyorsunuz, idari yapının bir parçası oluyorsunuz. Bunlar normalde muhabirlikten gelmiş bir kişi için kolay kolay dahil olabileceği, muhabirliğin eş değerinde tatmin yaşayacağı alanlar değil. Bu yüzden yönetici olmak gibi bir niyetim yok.”

G2 de ileride gazetecilik yapmak isteyip istememe konusunda karar veremediğini, devam ederse de muhabir olarak kalmayı tercih ettiğini söylemektedir:

“Aslında bu meslekte daha fazla durur muyum daha onun kararını vermiş değilim. Önümde birkaç plan var. Ama devam edecek olsam da alandan kopmak istemem açıkçası. Oturduğum yerden bilgisayar başında, masa başında haber yapmak istemem, sürekli alanda olmak isterim. O yüzden böyle editoryal kadro veya idari kadro istemiyorum. Muhabirlik şu anda daha bir işlevsel benim için.”

G5 ise gelecek planının sadece para kazanmak üzerine kurulu olduğunu dile getirmektedir:

“Sadece para kazanmak istiyorum, başka hiçbir şey istemiyorum. Gelmek istediğim yer zaten şu an çalıştığım gibi bir gazete, başka bir yer değil. Köşeye de ihtiyacım yok, bir blok açıp orada istediğimi, istediğim gibi yazabiliyorum artık. O duyguyu tatmin edebiliyorum. Tek gerçek para.”

Muhabir olarak kalmayı tercih ettiğini söyleyen muhabirlerin alanla ilgili bir ayırım yaptığı ve parlamento muhabirliğinin, muhabirler tarafından daha cazip bulunduğu görülmektedir. G4, çocukluk hayallerinin parlamento muhabiri olmak istediğini söylemekte ve gelecekte kendine koyduğu hedefin bu olduğunu belirtmektedir:

“Açıkçası gazetecilikte kendime çok uzak hedefler koymadım. Benim için gazetecilik, hani çocukluk hayallerime baktığımda sağlık, eğitim alanı falan değildi. Gazetecilik eşittir siyaset. Tabii daha siyasetin içinde olma şansım yok, daha profesyonel olanlar var, bir de 5 yıl basın kartı taşıyor olman gerekiyor onun için. Yani parlamento muhabiri olmak isterim ileride.”

G2 ise hem kendi ilgi ve yetenekleri açısından hem de genel olarak parlamento muhabirliğinin daha kolay ve rahat bir alan olduğunu düşünmekte ve şu an baktığı ekonomi alanından ziyade siyaset alanına bakmayı ileride tercih ettiğini söylemektedir:

“Siyasi partilere bakmak tabi daha tercih edilebilir. Ekonomi, çalışma hayatı bizleri daha fazla yoran alanlar. Siyasi parti muhabirliği, sırf ikili ilişkilere dayalıdır, haberlerin gelişi de öyledir. Sadece seninle olan ilişkisinden dolayı kaynak sana açıklama yapar, ya da konuşur sen yazarsın. Pek mevzuat gerektirmeyen, kanunlarla işin olmayan, terimsel bile olamayacak bir alan. Belki hani baktığın siyasi partinin tarihini bilmek gerekebilir. Daha rahat olabilir, o açıdan siyasi partilere bakmayı tercih ederim ileride.”

Muhabirler hem sendikasızlığın getirdiği güvencesiz bir ortamda çalışmaktan dolayı, hem de siyasi konjunktür nedeniyle işten çıkarılma korkusu yaşadıklarını belirtmektedirler. Çevresinde en kıdemli muhabirlerin bile işten çıkarılma korkusu yaşadıklarını ve bu korkunun mutlaka çalışma pratiklerini etkilediğini belirten G1, kendisinin de şu an kadro alma aşamasında olduğunu ve bunun pratiklerini etkilediğini şöyle anlatmaktadır:

“İşten çıkarılma korkusu herkeste var. Ev aldım kredi çektim, eğer işten atılırsam nasıl öderim deyip geceleri uyku uyuyamayan arkadaşlarım var. Bu da çalışma pratiklerini mutlaka etkiliyordur. Ben mesela şu an kadro alma aşamasında olduğum için çok fazla dik gitmemem gerekiyor insanlarla. Politik olmakta her zaman fayda var. Bu işte özellikle.”

Daha önceki çalıştığı yerde işten atıldığını belirten G3, işten çıkarılmayı bir korku olarak yaşamadığını, sadece böyle bir gerçeğin varlığını kabul ettiğini ifade ederken, bu gerçeğin pratiklerine etki etmemesi gerektiğini de belirtmektedir:

“Hep şu denir bu şartlarımı kaybedersem ne olur. Hayır bir şey olmuyor, yine hayatla mücadele etmeye devam ediyorsun. Ben bunu birkaç kere yaşadım, bunlar bitince hiçbir şey bitmiyor. Bir çok olumsuz tarafı var ama diğerinin yani bu korkuyla işini yapamıyor olmanın bedeli daha yüksek.”

İşsiz kalma korkusunu bütün gazeteciler gibi kendisinin de yaşadığını belirten G6, özellikle deneyimli muhabirlerin bu tehlikeyle daha fazla karşı karşıya olduğunu şu şekilde anlatıyor:

“İşsiz kalma, işini yapamama korkuları her zaman var. Hala yaşıyorum. Yönetimdekiler değişiyor, sizin de başınıza her şey gelebilir. Bu korkular maalesef gazetecilikte sürekli var. Yılların geçmesi, deneyimli olmanız bu korkuları azaltmıyor. Bazı yerlerde artırıyor da, çünkü daha deneyimli muhabir daha çok para talep eder, bazı işlere hayır diyebilir, ama yöneticilerin hoşuna giden hem daha az para alan, hem de her yere koşturabilecekleri, biçim verecekleri, istediklerini yazdırabilecekleri, acemi bir muhabiri, bir stajyeri tercih ederler. Dolayısıyla bir çok arkadaşın yıllar geçtikçe işsiz kalma korkuları daha da artıyor.”

1.2. Örgütlülük ve Sendikaya Bakış Açıları:

Muhabirlerin tamamı gazeteciliğin bireysel bir meslek olduğunu ve bireyselleşmenin de giderek gazeteciler arasında yaygınlaştığını düşünmektedir. Hepsi mesleklerinde bir dayanışma kültürünün, bir arada olma duygusunun zayıflığından şikayet etmekte, bunun da en önemli nedeninin sendikasız bir ortamda çalışmak olduğunu düşünmektedirler. İçinde bulundukları olumsuz koşulların nedeninin de sendikasızlık olduğunu belirten muhabirlerin, buna

rağmen bu konuda etkili olamayacaklarını ve var olan yapının değişmeyeceğini düşündüklerinden, bu konuda şikayet etmekten başka bir şey yapmadıkları görülmektedir. Sendika konusunda ısrar etmek, iş verenle karşı karşıya gelmek hatta işini kaybetmekle eş anlamlıdır. Bu nedenle kimse bu konuda bir adım atamamaktadır.

Muhabirler, rekabetin aynı alana bakan farklı kurumlardaki muhabirler arasında daha yaygın olduğunu söylerken, çalıştıkları kurum içinde ise dayanışma olduğunu belirtmektedirler. G1, rekabetten dolayı farklı kurumlardaki gazeteciler arasında istenmeyen davranışların ortaya çıktığını söylemektedir:

“Benim gazetemde rekabet çok yok, ben çok değil hiç hissetmedim ama bunu alana çıktığın zaman görüyorsun. Hepiniz gazetecisiniz ama bir görüntüyü almaya çalıştığınızda bile, adam sadece o görüntüyü kendi alması için yanındakini tekmeliyor, ittiriyor. ‘Onun alıp almaması önemli değil, sadece ben alıyım, onun ne yaptığı önemli değil’ düşüncesi var. Buna haber de dahil. ‘Sadece ben yapıyım, bende olsun’ hırsı var. O yüzden çok başarılı işler yapabilmen için çok hırslı olman gerekir. Bu doğru bir şey değil. Bencil olman gerekiyor evet, ama başkasını akarte edeceğim diye abuk subuk davranan gazeteci sayısı da çok fazla.”

Sendikalı bir işyerinde çalışan ve TGS’nin (Türkiye Gazeteciler Sendikası) işyeri temsilcisi olan G2, iş yerinde rekabete değil dayanışmaya dayalı bir ilişkilerinin olduğunu şöyle anlatmaktadır:

“Kurumdaki arkadaşlarımla daha bir dayanışma içindeyiz. Ekonomi alanında bir şey yargı kararıdır mesela, işin içinden çıkamıyorumdur, o da başka bir arkadaşın alanına giriyor. Arkadaşımdan rica ediyorum, ‘bunun ifadesi nedir’, diye soruyorum. Çünkü hani çok terimsel bir şey olabiliyor. Birbirimize yardımcı oluyoruz. Haber havuza düştüğünde veya gündeme bir haber koyduğumda hatamı fark edebiliyor, hani bu da benim gocunacağım bir şey değildir, illa ki hata yapıyor olabilirim ama arkadaş onu görmezden gelmiyor. Gelip ‘onu böyle yazmışsın ama

dikkat et, o böyle değil şöyle' diye uyarıda bulunabiliyorlar, o yüzden bir dayanışma var.”

G3 de gazeteciliğin genel olarak rekabete dayalı bir meslek olduğunu söylese de bu rekabetin olması gereken dozda olduğunu, fazlasının kendi kurumunda da genel olarak da yaşanmadığını belirtmektedir:

“Bu iş bireyselliği ve rekabeti önde tutan bir iş. Sonuçta imzanız çıkıyor, haberle bir aidiyet ilişkisi kuruyorsunuz. Rekabet söz konusu olabiliyor ama alanlaşmak bunun önüne geçebiliyor. Kişinin bir alanı varsa başka bir alandaki kişi ile rekabeti olamaz. Rekabet, kişinin yok etme veya ezme bakış açısı olmadığı sürece bir yere kadar anlamlı olabilir. Yoksa kuyu kazma gibi bir rekabet bizim büroda yok. Benim çalıştığım bürolarda böyle bir şey yaşamadım. Genel olarak da gazetelerde böyle bir şeyin genele yayılacak düzeyde olduğunu düşünmüyorum.”

Fakat muhabirlerin tamamı bu şekilde düşünmemektedir. G6, hem kurum içinde, hem dışında dayanışmadan ziyade rekabetin olduğunu söylerken bunun en önemli nedeninin sendikasızlık olduğunu dile getirmektedir:

“Maalesef gazeteciler arasında dayanışma zayıftır. Büro içinde de zayıftır. Aynı alana bakan insanlar arasında da zayıftır. İnsandan insana değişir, ilişkiler değişir. Öyle ciddi bir sıkıntı oluşturacak bir ortamımız yok ama hani bir emekçi dayanışması yok, zaten sendikasız ortamda rekabet ortamı vardır. Hem aynı alana baktığınız insanlarla rekabet edersiniz, hem büro içinde bir rekabet vardır, dolayısıyla dayanışma pek yoktur basın piyasasında.”

G4 de her ne kadar çalıştığı kurumda dayanışmanın olduğunu söylese de, gazetecilik sektörünü, “İnsanların birbirine tutunmaktan çok birbirini arkadan vurduğu bir sektör” olarak tanımlamaktadır.

Rekabetin kırıldığını, eskisi gibi olmadığını belirten G5, bunda yeni iletişim teknolojileri ve özellikle sosyal medyanın etkisi olduğunu belirtmektedir:

“Bilgiye ulaşma şeklimiz değişti. Eskiden bir avukatı arardık, o haberi şuna verme bana ver derdik. Şimdi avukat twitterdan ‘şöyle bir evrak geldi elime’ diyor. Onu orada görüyorsun ve ilginç bir paylaşım var. Haa bunun ne kadarı doğru, ne kadarı yalan. Çünkü avukat taraf. Aynı evraktan aynı sonucu çıkarır mıyız bakalım. O yüzden alırım, okurum, bir daha incelerim.”

Öte yandan G3, gazetecilerin örgütsüzlüğünün nedenlerini şöyle açıklamaktadır:

“Ben, gazetecilik içindeki örgütlülük sorununu yalın olarak tartışmanın çok dar bir çerçeve olduğunu düşünüyorum. Çünkü örgütlülük diğer mesleklerde de çok ciddi bir sorun. Gazetecilikte eskiden gelen bir sorun. Gazetecilik giderek bireyselleşen bir meslek. Kişinin çok yoğun olarak kendi emeğini kullanarak çıkardığı bir alan haline dönmeye başladı haber. Onun için de bir örgüt olarak bir araya gelme ihtiyacı hissetmiyor. Onun dışında evet malum, örgütlü bir yapı istemeyen iş verenler var. Bu bir iş kaygısı yaratıyor bireylerde.”

Muhabirler, sendikalı olmanın olumsuz çalışma koşullarını ortadan kaldıracığını düşünmekle birlikte medya sahiplik yapısının buna izin vermeyeceğine inanmaktadırlar.

Çalıştığı gazetenin sahipliğinin bir yıl önce değişmesiyle birlikte bazı haklarının mali gerekçelerle ellerinden alındığını belirten G5, sendikalı olsalardı bu haklarını geri alabileceklerini söylemektedir:

“Eskiden cumartesi-pazar servislerimiz vardı, artık yok. Artık bir yemekhanemiz yok. Yemek kartları veriliyor, onlarla çevreye dağılarak yemek yiyeceğimiz yerler arıyoruz. Bu da sizi işinizden ve gücünüzden alan bir şey aslında. Ya da buraya hafta sonları servisle değil de kendi imkanlarımızla gelmek de çok önemli aslında çünkü yolda kalınıyor.

Muhabir bütün enerjisini yolda bitiriyor. Hükümet bugün üç çocuk yap diyor. Ama burada kreş yok. Hepsini geçtim, burada bir doktor yok. Başınıza bir şey geldiğinde evet hastane yakın ama böyle kurumlarda doktor olması lazım. Yorulduğumuz zaman çay kahve içmek istediğimiz zaman bu servisleri yapacak kimsemiz yok. O kişi de tasarruf sebebiyle işten çıkarıldı. Sendikalı olsaydık, bu haklarımızı kazanmış olurduk”

Aynı muhabir, toplumun önünde olması gereken gazetecilerin haklarını arama konusunda bir çok kesimin gerisinde olduğunu, bunda da gazetecilerin örgütsüzlüğünün etkisi olduğunu da sözlerine eklemektedir:

“Artık muhabirden çok fazla bir şey beklemesinler. Çünkü öğretmenler, doktorlar, herkes hak arayışındayken, biz onların önündeyken, biz onları haber haline getirirken, kendilerinin durumu çok daha kötü olmasına rağmen bunu dillendiremeyecek kadar kendi içinde bölük bir meslek grubu. Asıl sorun da buradan kaynaklanıyor.”

G6 da basın sektöründe sendikanın olmamasında medya sahipleri kadar gazetecilerin de suçu olduğunu söylerken, gazetecilerin bedel ödeme ve mücadele geleneğinin olmaması nedeniyle bu yapının değişmesini zor olduğunu belirtiyor:

“Tabii ki şu andaki ortamda sendikasızlığın etkisi var. Sendika olmaması demek iş güvencesinin olmaması demek, ekonomik olarak güçsüzlük demek, örgütsüzlük demek. Muhabirliğin değer kaybetmesinin en önemli nedeni zaten sendikasızlık. O da patronların çok usta bir şekilde tasfiye etmesiyle ilgili. 1990’ların başında çok ustaca tasfiye etmişler basından sendikayı. Ve istedikleri ortamı yaratmışlar. Sendikanın olması aslında basında bir çok sorunu çözecek ama ne yazık ki olmuyor, olamıyor. Orada da gazetecilerin, muhabirlerin büyük günahı var. Mücadele geleneği yok, bedel ödeme geleneği yok. İnsanlara kızmak da zor, çünkü bu bedel isteyen bir şey hakikaten. Belki sendikaya ilk üye olanlar işten atılacak ama gelenler ısrarlı olursa, ya da yerine sendikasız birini bulamazsa sektör, sendikalaşma zorunluluğu ortaya çıkabilir. Ama bu

ekonomik koşullarla ve bu mevcut yapıyla bunu devam ettirmek zor tabii.”

1.3. Habere Bakış Açıları:

Muhabirin temel derdi ve görevi haber bulmak ve yapmaktır. Esas ürünü ‘haber’dir ve habere bakış açısı onun mesleğini algılayışını da gösterir. Haber yaparken öncelik verdiği unsurlar, onun kime ya da neye karşı sorumlu olduğunun da bir göstergesidir aynı zamanda. Haberi vermekteki amaç, toplumu bilmediği konulardan haberdar etmek, yeni ve doğru bir bilgi sunmaktır. Fakat aynı zamanda muhabir, haberini yaparken çalıştığı kurumun bakış açısı ve yayın politikalarıyla, o günkü ekonomik ve siyasi çıkarlarıyla da sınırlıdır ve bu sınırlılıklar, neyin haber olup neyin olmayacağını da belirlemektedir. Mesela muhabirler, gazetelerin doğrulayabildikleri her şeyi yayınlamayadıklarını söylemektedir. Bu da bir haberin, haber olabilmesi için doğru olmasının yeterli bir koşul olamayabileceğini göstermektedir.

Muhabirlerin haber yaparken önceliğinin, sansasyonel ve ilgi uyandıran haberler yapmak olduğu görülmektedir. Polonyalı gazeteci yazar Ryszard Kapuscinski’nin haberin doğruluğu ve ilginçliği konusundaki gözlemi şöyledir: “Eskiden bir haberin temel değerini doğruluğu oluştururdu. Günümüzde bir gazetenin Yazı İşleri Müdürü ya da Genel Yayın Müdürü bir haberin doğruluğuna değil, ilginç oluşuna önem veriyor. İlginç olmadığı düşünülen haber yayınlanmıyor. Etik açıdan bakıldığında bu çok büyük bir değişim.” (aktaran Ramonet, 2000:29)

Muhabirlerin temel hedefi, yaptığı haberin gazetede yayınlanmasıdır. Çünkü hiçbir muhabir yayınlanmayacak bir haber için enerjisini harcamak istemez. Hangi haberin yayınlanıp yayınlanmayacağını belirleyen ise gazetenin Genel Yayın Yönetmeni, Yazı İşleri Müdürü gibi görevlerinde bulunan kişiler, ama en nihayetinde gazetenin yayın politikasıdır. Ve muhabir zamanla neyin haber olarak yayınlanıp neyin yayınlanmayacağını anlar ve ona göre haber yapmaya başlar. Dolayısıyla aslında muhabirin habere bakış açısı da çalıştığı

kuruma göre belirlenir. Görüşülen muhabirler, haber yaparken öncelikle haberin yayınlanıp yayınlanmayacağını düşünmekte. Haberın sansasyonel olmasının önceliğı olduğunu söyleyen muhabirlerin yanında, topluma doğru ve faydalı bilgi vermeyi öncelikleri arasında sayan muhabirler de vardır.

G1'in anlattığı bir anekdot, haberin gazetede muhabirin ismiyle birlikte yer bulması hedefinin, muhabiri haberin bağlamından koparıp, onu habere yabancılaştıracak boyuta vardığını ve muhabirdeki dejenerasyonu göz önüne sermektedir:

“Acı bir şey yaşadım ben. Ostim’de patlamalar olmuştu. Ve 20’den fazla insan öldü. Sürekli bir içeriden ceset çıkarma çalışması yapıyorlar. Çok acıdır mesela ölü sayısı ne kadar artarsa haberin değeri o kadar artıyor. Ve her ölü çıkardıklarında haber müdürünü arıyorsun ve “bir kişi daha çıkardılar” diyorsun. Mesela o patlamada bir kişi ölse yankısı böyle mi olur. Hayır. O patlamada 20 kişi öldüğü için olay bu kadar çok yankı buldu. O kadar acı bir şey ki, insan olarak çok canın acıyor ama, telefonda “biri daha çıktı” derken, orada ölen insanları değil de ertesi günkü manşeti düşünüyorsun. Bunu böyle düşündüğünü daha sonradan fark ediyorsun. O durum tezat bir durum. Haberın değeri olayın vahameti ile doğru orantılı. Olay ne kadar vahimse haber o kadar büyük.”

Ajans muhabiri G2 de diğer gazete ya da televizyonlar tarafından kullanılacak haberlere öncelik verdiğini belirtmiştir. Muhabirin topluma bakış açısı ise dikkat çekicidir.

“Bizim açımızdan diğer gazete ve TV’lere girmesi öncelik arz ediyor, çünkü yaptığımız işin gereği de o. Biz ajans olduğumuz için ve servis ettiğimiz yerin aboneliğinin devam etmesi için, hayati önem taşıyor haberin kullanılması. Bu nedenle toplumun ilgisini çekecek şeylere ağırlık veriyoruz. Toplum, pek okumayan, gününbirlik, daha çitir çerez denecek haberleri sevdiği için o tarz şeylere biraz ağırlık veriyoruz.”

Aynı muhabir, toplumun sorunlarına eğilen haberler yapmanın da öncelikleri arasında yer aldığını söylemektedir:

“Ben çalışma hayatına baktığım için, işçinin, memurun sorunları nedir bunları yazmaya da özen gösteririm. Mesela hiç ayırt etmem büyük konfederasyonlar vardır, 5000 üyesi olan konfederasyon da, 100 üyesi olan da vardır. Bunlarda önem sıralaması yapmam ben bunu yazayım, diğerini yazmayım gibi. 100 kişi de olsa sorun sorundur derim, ona göre eğilirim. O yüzden haberlerimde onlar da ön plandadır.”

G4 de haberinin yayınlanmasının önceliği olduğunu, bunun için de sansasyonel olmasının önemli olduğunu söylemektedir. Muhabir, kaynağını korumanın da haberini yaparken dikkat ettiği unsurlardan biri olduğunu belirtmektedir:

“Yani tabi sansasyonel olması, haberin yer bulma olanağını artırıyor. Genelde bir bilgi geliyor, bir istihbarat geliyor, öncelikle bunun altını doldurabilir miyim, dolduramaz mıyım ona bakıyorum. Çünkü bazen bir bilgi gelir ama ötesine gidemezsiniz. Belgelere, ya da kişilere ulaşamazsınız, o zaman tıkanır kalır. Altını doldurabileceksem de haberini yapıyorum. Mesela haberi veren kişinin kim olduğu anlaşılıyorsa haberde, kaynağımı korumak için, kim olduğunun anlaşılmaması için dikkat ediyorum.”

Toplum için faydalı olması G3 için haber yaparken önceliğini oluşturmaktadır: Muhabirin haber tanımıyla gazetecilik tanımının örtüştüğü görülmektedir. Aynı muhabir gazeteciliği, kamu yararını gözetten bir iş olarak görmekte ve bu dürtüyle mesleğini yaptığını ifade etmektedir:

“Faydalı bir haber yapma benim önceliğim oluyor. Bir haber toplumun ne kadar genelini kapsıyorsa o kadar iyi. Kapsayıcılığı benim için çok önemli. Çünkü, kamu yararını gözetten bir iş yaptığımı, bunun böyle bir meslek olduğunu bilerek hareket ediyorum. Konunun özel boyutunda da mesela kişi ile ilintili özgürlük, eşitlik, insan haklarındaki denklemde bir

yoksunluksa onu da çok önemserim. Ama kapsayıcı ve kamu yararı olmasına özellikle özen gösteriyorum.”

G5 de çalıştığı gazetenin ve özellikle haber yaptığı konuların toplumun geniş bir kesimi tarafından zor anlaşıldığını ve okunmadığını belirterek, bu nedenle halkı bilgilendirmek amacıyla haber yapmadığını ifade etmektedir:

“Haberin gazeteye nasıl gireceğine bakarım, gazetenin siyasetini destekleyip desteklemediğine ve yaptığım haber gerçekten haber niteliği taşıyor mu. Ona bakarım. Halkı bilgilendirmek kısmına gelince, zaten bakıyorsun benim çalıştığım gazete gibi bir gazeteyi okuyan çok az. Ağır diyor mesela. Bunu okuyan zaten belli kapasitedeki bir insan. Ya da kendi arkadaşlarımla da konuşuyorum, ya ben Ergenekon’dan, Balyoz’dan anlamıyorum, çok ağır konular diyor. Bunu okuttuğunuz insan sayısı belli. Gene o askerlere ve çevresine okutturuyorsunuz bu haberleri, başkasına okutturmuyorsunuz, o yüzden bir evrakı anlamak, doğru anlamak önemli.”

G6 için de haber yaparken önceliği, haberin gazeteye girmesidir. Fakat farklı olarak G6, haberin gazeteye girmesindeki amacının kendi imzası, ya da kendi yazdığı haberi gazetede görmek gibi bireysel bir amaç olmadığını, toplumun o habere ulaşması için haberin gazeteye girmesinin şart olduğunu belirtmektedir:

“Her gazeteci haberini gazeteye girsin diye yapar. Toplum o bilgiye ulaşsın diye yapar. Tabi ki haber yaparken dikkat edeceğiniz kurallar falan vardır, etik meseleler falan vardır ama öncelik yani temel güdü haberin topluma ulaşmasıdır.”

Haberin asıl sahibi olan muhabir, belki onun üzerinde en az söz hakkına sahip kişidir. Genelde neyin haber olacağına, hangi konuda haber yapıp yapmayacağına kendisi karar veriyor gibi görünse de bunlar çalıştığı kurumun o günkü yayın politikasına göre belirlenmektedir. Muhabir de bir süre sonra bu yayın politikalarının kendisinden istediği haber yapma tarzını benimsemekte ve içselleştirmektedir. Görüşme yapılan muhabirler, yapmak istedikleri halde

yapamadıkları ya da yaptıkları halde yayınlanmayan çok sayıda haberlerinin olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında muhabirler istemedikleri haberleri yapmak konusunda da söz hakkına sahip değildir, çoğu istemedikleri halde “sipariş” üzerine gelen haberler yaptıklarını da söylemektedirler. Bunlar genellikle reklam haber tarzında ve haber müdürünün yapmalarını istediği, reklam veren şirketlerin haberleri olmaktadır. G4, bu tarz haberler yapmak zorunda kaldığını şöyle belirtmiştir:

“Bunlar daha çok, yukarıdan gelen, istek üzerine gelen haberler oluyor. Her ne kadar bazı haberler reklam sayfasında değil de haber sayfasında yer alsın da bazı haberler eşittir reklam. Bunu çok net anlayabiliyoruz. Mesela, bazı şirketlerin sahipleri, temsilcileri, CEO’ları. Yani hiç öyle olmadığını bildiğim bir adamı öyle göstermek zorunda kaldığım haberler oldu tabii.”

G1 de çalıştığı gazeteye reklam veren şirketler hakkında olumsuz bir haber olduğunda bunu yazmadıklarını söylemektedir:

“Bizde ve diğer bütün gazetelerde şöyle şeyler oluyor. Gazetelerin çıkması için ana kalem reklamdır. Ne kadar iyi bir gazete olursan ol, ne kadar bomba haberler yaparsan yap, reklam ve ilan alamıyorsan kapanırsın. O yüzden reklam verenleri etkileyecek haberler sansüre uğruyor. Mesela bir otomobil firması tam sayfa reklam vermiş olsun. Oradan alınan bir arabayla yapılan kazada çok ciddi bir problem çıkıyor ama bunları görmüyoruz mesela. Bu genelde Ankara ekinde çok oluyordu.”

G4, çok istediği halde kendi deyimiyle “malum dengeler” nedeniyle yapamadığı haberler olduğunu da belirtmiştir:

“Bir kurumdaki sağlık personelinin bir başka kurum tarafından ilgisiz yerlere atanması ile ilgili bir haber vardı elimde. Sonra üstlerim, çok güzel haber ama hiç zaman harcama dediler. Bir başka gazetede yayımlandı o haber.”

G5, haberin tanımının her gazeteye göre değiştiğini ve haber konularını veya yapılış tarzını muhabirin değil, kurumun yayın politikasının belirlediğini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Neyin haber olup olmayacağını, benim gibi aynı kurumda uzun yıllardır çalışan muhabirler bilirler. Her gazetenin bir siyaseti, bir bakış açısı var. Mesela Adnan Polat’la ilgili bir haber bu gazetede girmez. Ya da Beşiktaş yönetimi ile ilgili bir haber de girmez. O noktada yapacak bir şey yok.”

G6 da gazetelerin haber tercihlerinde çok çeşitli kriterlerin rol oynadığını ve muhabirin bu kriterlere uymak zorunda olduğunu belirtmektedir:

“Maalesef Türkiye’de o gün iktidarla, hükümetle, g odaklarıyla belirlenmiş o denge içerisinde yer aldığı pozisyon gazetenin yayın politikasını belirliyor. Patronun işleri, ideolojik erevesi, hitap ettiği kitle, bütün bunlar yazı işlerinde haber tercihlerindeki kriterlerdir aslında, sözü edilmeyen kriterlerdir.”

G3 ise kullanılmayan haberlerinin olduğunu söylemekte fakat bunun her zaman gazetenin yayın politikasından kaynaklanmadığını da belirtmektedir:

“Kullanılmayan haberler söz konusu oldu ama nedeni her zaman medya sahibinin çıkarlarına ters düşmesi ya da hükümet aleyhinde bir haber olması olmayabiliyor. Haberin unsurları eksik olabiliyor, belgesi eksik olabiliyor, bir taraftan görüş alınmış, bir taraftan alınmamış olabiliyor.”

Deneyimli gazeteci Ertuğrul Mavioğlu, G3’n belirttiği nedenlerle yayınlanmayan haberlerin de aslında gazetelerin sansürünün bir başka çeşidi olduğunu söylemektedir. Diğer bir deyişle haber aslında gazetenin yayın politikasına ters düştüğü için yayınlanmaz ama bu “haberin kendi eksikliğinden dolayı yayınlanmadığı” şeklinde söylenir. Mavioğlu, bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Muktedirin alanında haber kovalayan gazetecinin haberini tamamlamasına ve yayınlanır nitelik almasına asla izin verilmeyecektir. Bunun için tehdide, baskıya, yasaklara da ihtiyaç duyulmayabilir. Zira bunlardan başka yollar da vardır. Örneğin o haber yeterince doğrulatamamış, dayandığı belgelerin gerçekliği yeterince araştırılmamış olabilir. Gazeteci ne kadar uğraşsa bile istenen düzeyde bir ‘check’ seviyesini asla yakalayamayacaktır. Bir süre sonra o kadar didindiği haberden vazgeçmek zorunda kalacak ve haber sansürlendiği için değil, doğrulanmadığı için yayınlanmamış olacaktır.” (Mavioğlu, 2012:115-116)

Muhabir, her zaman yapmak istediği ya da istemediği haberler konusunda, çalıştığı kurumla net bir fikir ayrılığı ya da bir çatışma yaşamak zorunda değildir. Örneğin, haber konusunda çalıştığı kurumla sınırlı olması, sadece “yaptığı bir haberin gazeteye girmemesi” şeklinde; ya da sadece, bir süre sonra gazetenin hassasiyetlerini benimseyip ona göre haberler yapmaya başlaması şeklinde de açığa çıkmaz. Muhabir aynı zamanda hangi haberleri yapacağı hakkında yöneticilerinin doğrudan yönlendirmeleri ve müdahalelerine maruz kalır, çoğunlukla da bu yönlendirmeleri henüz yeterince tecrübesi olmadığına inanan muhabir olumlu karşılar. Haberlerle ilgili bu yönlendirmelerin bir tartışma ortamında yapıldığını ve kendileriyle haber müdürlerinin ortaklaşa karar verdiklerini söyleyen muhabirler de vardır. Örneğin G4 hem haber toplantılarında hem de haberi yaptıktan sonra habere ilişkin tartışıldığını ve ortak bir karara vardıklarını anlatmaktadır:

“Zaman zaman haberlerle ilgili yönlendirmeler oluyor haber müdürümden. Çok sık değil ama. Gündem toplantılarında bunun tartışması oluyor. Bunun üzerine gidelim, şu ayrıntıyı biraz ön plana çıkaralım diyebiliyor. Ya da işte gündeme bir haber veriyoruz. Ama benim bakıp gördüğümle, karşı tarafın bakıp gördüğü farklı olabiliyor, karşılıklı tartışma sonrasında işte bunu öne çıkaralım diyoruz, haberi baştan kurguladığımız oluyor.”

G2 de genel itibariyle yaptığı haberlere kendisinin karar verdiğini söylerken, genellikle hafta başlarında yapılan gündem toplantılarında haber müdürünün konu önerdiğini de söylemektedir.

Muhabirler anlatımlarında habere ilişkin tartışmalarda yöneticileriyle ortak karar aldıklarını söylese de G4'ün söylediği 'Haberi baştan kurguladığım oluyor' sözü müdahalenin olduğunu ve muhabirlerin de bu müdahalelere açık olduğunu göstermektedir. Bu durumda muhabirler yapılan değişikliklerin kendi tecrübesizliklerinden kaynaklandığını düşünmektedirler. Mavioğlu'na göre, Yazı İşleri masalarında muhabirlerin anlattığı gibi "demokratik tartışmaların yaşandığı, herkesin sözünün diğeriyle eşit olduğu, bu sayede iyi haberin kötü haberi kovduğu" şeklinde anlatılan hikayeler gerçeği yansıtmamaktadır. O masada bizzat oturmuş ve neler yaşandığını bilen "içeriden" biri olarak Mavioğlu, asıl olanın masanın başında oturan kişi olduğunu ve son sözün de ona ait olduğunu söyler. (2012: 113)

Yazı İşlerinin, muhabirin haberine müdahalesi, sadece habere karar verme aşamasında kalmamaktadır. En önemli müdahale ve muhabirlerin de en fazla şikayet ettiği konuların başında, yazdığı; son şeklini verdiği haberin, ertesi gün gazetede tamamen farklı bir şekilde çıkması gelmektedir. Ankara'daki muhabirler bu tür değişikliklerin Ankara'da değil, İstanbul'da Yazı İşleri tarafından yapıldığını belirtmiş, Ankara'da haber müdürlerinin bu konuda pek fazla müdahalede bulunmadığını söylemiştir. Haber çoğu zaman kısaltılıp, başlığı değişmekte ve muhabirlerin hiç biri bundan rahatsızlık duymamaktadır. Çünkü bunun editoryal bağımsızlığa zarar veren bir şey olduğunu düşünmemektedirler. Çoğunlukla haberi sığdırmak için yapılan müdahalelerdir bunlar. Fakat muhabirler, haberin içeriğinin, özünün değişip, bambaşka bir hal aldığı durumlar da yaşamaktadırlar. Ve bunlar yapılırken kendilerine sorulmamakta ya da fikirleri alınmamaktadır. Ramonet'in belirttiği gibi, "Haber sunulmadan önce onlarca kişinin elinden geçip, kesilip parçalanmakta, sonunda kimin elinden çıktığı anlaşılmaz hale gelmekte ve haberi kaleme alan muhabir silinip gitmektedir. (2000: 61) Dahası bu tür keyfi müdahaleler, genellikle değişikliği yapan editörün bilgi eksikliğinden ya da haberi okumamasından kaynaklanmakta, bu tür hatalar

da muhabiri oldukça zora sokan durumlara, hatta yargılanmalarına neden olmaktadır. G5 yargılanmasına neden olan bu tür bir müdahaleyi şöyle anlatmıştır:

“Ogün Samast. Hrant Dink’in katili diye biliyoruz. Bu cinayeti işlerken 18’inden küçüktü. Kemik yaşı ile ilgili adli tıp raporu geldiğinde 18 dendi. O.S’nin kemik yaşı 18 diye haberi attım. İçeride bunu hukuk eğitimi almamış editör, 18’i gördü ya, ve Ogün Samast 18 diye haberi yazdı. Yani ismini açık açık yazdı. Ve ben bundan yargılandım ve 3 yıl 6 ay hapis cezası aldım. Kemik yaşı belirlenmesine rağmen mahkeme 18 demediği için ismi açık yazılamaz. Ben bunu bilerek O.S diye yazdım, ama içerisi benim bunu bir hata yaparak gönderdiğimi düşünüp bana sormadan gazeteye bastı. Bu ceza ertelendi. Ve ben bunun gibi iki tane daha ceza aldım ve şimdi bir düzenleme bekliyorum.”

G6 hiçbir basın kuruluşunda haberde yapılan değişiklikler konusunda muhabirin fikrinin alınmadığını belirterek haberin hangi aşamalardan geçerek gazeteye basıldığını şöyle anlatmaktadır:

“Muhabir haberini yazar. Burada belli süzgeçler var, haber müdürünüz okur, İstanbul’a gönderilir o haber. İstanbul’da Yazı İşleri tarafından değerlendirilir. Ne kadar uzunlukta gireceği ve girip girmeyeceği Yazı İşleri toplantısında karar verilir. Görüş ayrılığı varsa Genel Yayın Yönetmeninin tercihi belirleyicidir. Bu süreçlere birer muhabir olarak bizim bir katkımız ya da etkimiz olmuyor.”

G1, Yazı İşlerinin haberdeki en önemli süzgeç olduğunu fakat bu birimdekilerin işlerini ciddiye alarak yapmadıklarını, hatta haberi okumadan değişiklik yaptıklarını belirtmekte ve muhabirin haberi oluştururken verdiği emeği hiçe saydıklarını da eklemektedir:

“O kadar saçma sapan hatalar oluyor ki “Sen koskoca bir Yazı İşleri Müdürüsün, haberi hiç mi okumuyorsun” diyorsun. Ki bu en önemli süzgeç gazetede. Yazı İşleri. Bu işten kamyonlar dolusu para kazanan adamlar bunlar. Ve senin yaptığın şeyin çok fazla farkında değiller ne

yazık ki. Genelde yazı işlerinde çalışanlar, sayfa sekreterleri falan, bunlar muhabirlik yapmadan oraya geldikleri için bir haberi yapmanın ne kadar zor olduğunu, emek harcandığının pek farkında olmuyorlar. Sen haberin her bir satırı için o kadar çok emek harcıyorsun ki, birinin kapısında saatlerce bekliyorsun. Belin ağrıyor, başın ağrıyor, başına güneş geçiyor. Geliyorsun haberini yazıyorsun adam birkaç cümlesini kullanıyor haberin. Ara başlık atmışım, on satır şey var, son üç satırı çıkarıyor, halbuki son üç satırda başlık. Yani başlık var, haber yok. Okumadan yapıyorlar haberleri. Madem onu kesiyorsun, oku da ara başlığı da değiştir ona göre. Çok ciddiye alınarak yapılmıyor ne yazık ki bu işler.”

Muhabirin haberinin değiştirilmesi, haber kaynağıyla olan ilişkisinde de sorun yaratan bir durum olmaktadır. G4 başına gelen böyle bir olayı şöyle anlatmıştır:

“Haberi kısaltmak için cümleyi bir yerinden çıkarıp haberi yeniden kurmuşlardı ama anlamı çok fazla değişti bu sefer. İki farklı davadan bahsederken, iki davayı birleştirip tek dava gibi bir anlam çıkmıştı. Haber kaynağım da beni uyardı haklı olarak, ama neyse ki anlayışlı biri olduğu için çok fazla sorun çıkmadı. Kötü hissettim kendimi tabi ama o saatten sonra yapılabilecek bir şey yok.”

Muhabirlerin haber üretim sürecindeki önemli bir etmen de haber kaynaklarıyla kurdukları ilişkidir. Haber kaynağıyla içli dışlı olmak, habere ulaşmakta avantaj sağlamaktadır. Buna rağmen muhabirler haber kaynağıyla iş dışında yakın ilişkide olmamaya dikkat ettiklerini, çünkü bunun haberlerine etki edeceğini ve istedikleri gibi haber yazamayacaklarını belirtmişlerdir. G1, çok uzun yıllardır bu mesleği yapanların böyle bir ilişki içinde olabileceklerinin normal olduğunu düşünmektedir. Çünkü yıllar içinde her iki taraf da birbirini tanır, bunun haberlerine bir yansıması olmaz. Fakat kendisinin sadece iki yıllık bir muhabir olarak kaynağıyla iş dışında görüşmenin objektifliğine zarar vereceğini, yönlendirilme ihtimalinin artacağını belirterek bunu tercih etmediğini söylemiştir. Fakat G2, sürekli bir arada olmaktan dolayı ister istemez kaynaklarıyla

yakınlaştığını, iş dışında da görüştüğünü, hatta bu yakınlığın haberlerine yansıdığını da söylemektedir:

“Bir yerden sonra sürekli onlarla görüşüyorsun, klişedir belki ama annen babandan daha fazla o insanları görüyorsun. O yüzden çıkıp bir yerde nargile, bira içmeye gittiğimiz kaynaklarımız da oluyor. Basın danışmanlarından da var, haber yaptığımız kişiler içerisinde de var. Bir ahabpılık da oluyor. Çocuğu olmuşsa biliyorsun, doğum günüye kutlamasına gidiyorsun. Haberlerime etkisi olmasın diye dikkat ediyorum ama illa ki bazen de olabiliyor, ben de onu hissediyorum. O yüzden ilişkileri biraz da mesafeli tutmaya çalışıyorum, ama bazı kişilerle de çok da samimiyim o yüzden bazen düşünüyorum, şunu yazsam rahatsız eder miyim gibisinden. Kelimeleri falan özenle seçtiğim oluyor.”

Muhabirlerin haber kaynaklarının, yani işleri gereği bir arada bulundukları kişilerin Bakanlar, milletvekilleri, dernek yöneticileri gibi kişiler olması onlarda ayrıca bir güçlü olma hissi yaratmaktadır. G2, bu tür kişilerle bir arada olmasının kendisini önemli ve iyi hissettirdiğini söylemektedir. Görüşme yapılan muhabirler bu konumlarını ve ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmadıklarını ifade etmiş olsalar da G4, zaman zaman yakınları için bu ilişkilerini kullandığını, kullanmadığı zamanlarda da etrafında bu tür insanlar bulunmasının güvenini yaşadığını belirtmektedir:

“Şu işime geliyor tabii. Birine ihtiyaç duyduğumda -ki bunu çok fazla kişisel meselelerimde kullanmamaya özen gösteriyorum ama- günün 24 saati olmasa da 16 saati ulaşabileceğim insanların olması rahatlık veriyor. Kendim için olmadı ama alan sağlık olunca insanlar ister istemez bir şeyler bekliyor. İnsanları da kıramıyorum, karşımdaki bunu yapabilecek insanları da bunun için rahatsız etmek istemiyorum. Sonuçta bu bir kredidir. Ben ondan bir ricada bulunursam, o da yarın bir gün benden bulunacak. Bu da hoşuma gitmiyor ama insanlara da yok yapamam diyemiyorum.”

1.4. Çalıştıkları Kuruma ve Medya Sahipliğine Bakış Açıları:

Muhabirler, çalıştıkları kurumun yayın politikasında medya patronunun doğrudan değil ama dolaylı bir etkisi olduğunu söylemektedir ve hiç biri çalıştıkları kurumların tamamen tarafsız olduğunu düşünmemektedir. Fakat bunun yalnızca kendi çalıştıkları kurum için değil, bütün basın kuruluşları için geçerli olduğunu ifade etmektedirler. Hatta çoğunluğu, kendi çalıştıkları kurumların diğer kurumlara göre daha az tarafsız, daha fazla meslek ilkelerini korumaya özen gösteren yerler olduğunu düşünmektedir. Bu anlamda çoğunun kendilerini çalıştıkları kurumla özdeşleştirmiş olduğu görülmektedir. Ve çoğu şu anda çalıştıkları yerlerde çalışıyor olmaktan mutlu olduklarını dile getirmektedir. Bunda çalıştıkları kurumları kendi dünya görüşlerine görece daha uygun yerler olduğunu düşünmelerinin yanı sıra kurum içindeki yöneticilerle uyum içinde çalışmaları da etkili olmaktadır. Hatta daha iyi şartlarda ama dünya görüşlerine uygun olmayan yerlerde çalışmak zorunda kalsalar, çalışamayacaklarını da dile getirmektedirler. Kendi dünya görüşüne yakın yerlerde çalıştığını söyleyen muhabirler kendilerini daha özgür hissetmelerine rağmen bu özgürlüğün yine de kurum tarafından çizilen sınırlar içerisinde olduğunu da belirtmektedirler.

G1, çalıştığı kurumda medya patronunun çıkarının etkisi olduğunu düşünmekte ve “Medya patronları iş adamları olduğu için amacı gazetenin kar etmesi. Bu nedenle reklam veren firmaların olumsuz haberleri girmez mesela, olumlu haberleri girer.” demektedir.

G6 ise, şu anda medya sahiplerinin siyasal iktidarla olan ilişkilerinin bütün basın kurumlarının yayın politikalarını belirlediğini, dolayısıyla medya sahibinin çalıştığı gazete üzerinde, aşağıya doğru çok sert bir şekilde etkisini gösterdiğini söylemektedir. Muhabir, bu etkinin dolaylı bir etki olmadığını, doğrudan yazılan haberle ilgili olduğunu belirtirken, “Sizden artık iyi haber değil, günü kurtaran haber beklenmeye başlıyor.” demektedir.

Çalıştığı gazetenin tarafsız olmadığını belirten G3 ise, tamamen tarafsız olmak için sermayeden bağımsız olmak gerektiğini belirtirken, bir anlamda medya sahiplik yapısının basın kurumları üzerindeki olumsuz etkisinden söz etmektedir:

“Ben kısa bir süre bir internet sitesi yayınladım. O evrede bağımsız yayıncılığın çok farklı bir şey olduğunu gördüm. Neredeyse 180 derece farklı. Seni tek yönlendiren şey, elindeki bilgi ve belge. Aklında başka hiçbir şey yok. Onu mu etkiler, bunu mu etkiler, tiraj yok, var olan toplumsal çıkar örgütlenmelerinin neresinde duracağım kaygısı yok. O dönemden edindiğim deneyim bana şunu söylettirmiştir: Kesinlikle bu meslek, en belirgin olarak sermayeden ve bence ideolojik temellerden de sıyrılıp yapılması gereken bir meslek. İdeolojik aidiyetlerini de bu mesleği yaparken çok fazla zayıflatmak zorundasın.”

G4 ise şu an çalıştığı kurumda çalışıyor olmaktan memnun olduğunu ve gazetecilik meslek değerlerini koruyan bir kurum olduğunu söylerken, diğer taraftan tam olarak bağımsız ve özgür bir kurum olmadığını da belirtmektedir:

“Zaman zaman aramızdaki muhabbetlerde de konuşulur bu. Ya işte şu haberi harcadılar, x gazetesinde olsa manşetti. Evet öyleydi, o biraz buranın duruşu, belki gazetenin o günkü gündemi, belki sayfa sayısının azlığından kaynaklı. Ama her kurumun da belli hassasiyetleri var. Hiçbir kurum yüzde yüz özgür diyemeyiz. O zaman özgürlüğün tanımıyla ilgili bir tartışma yaratmamız gerekir. Onun da farkındayım.”

Tarafsız bir yayın politikasının yalnızca sahiplik yapısından dolayı değil, ideolojik olarak da mümkün olmadığını ifade eden G5 ise yine de çalıştığı kurumun diğer kurumlara göre daha tarafsız olduğu görüşünde:

“Benim çalıştığım gazete tam olarak tarafsız değil ama diğerlerine göre daha tarafsız. Tarafsız bir gazete olmaz çünkü. Gazetenin bir tarafı vardır. Nasıl her insanın bir görüşü varsa, gazetelerin de bir görüşü vardır. O yüzden de tarafsızlıktan bahsedilemez. Sözcü’yü alan muhalif kanat gibi. Ya da Zaman’ı alan diğer muhalif kanat gibi. Herkes kendi kitlesine hitap ediyor.”

Çalıştığı kurumun kendi dünya görüşüne yakın olması, muhabirler için maddi imkanlardan daha önemli. İki yıldır ücret almadan muhabirlik yapan G1, şu

an çalıştığı kurumun kendi dünya görüşüne yakın olduğunu söylerken, maddi olarak çok daha iyi şartlarda çok farklı bir dünya görüşündeki bir gazetede çalışamayacağını belirtiyor:

“O aslında çok profesyonelce bir şey. İşin içine girmediğinde şöyle düşünüyorsun. “Acaba Yeni Şafak’ta çalışan biri nasıl olabilir”. Hep çok uç ve çok radikal diye düşünüyordum onlar için. Şimdi o gazetede çalışan çok yakın arkadaşlarım var ve öyle olmadıklarını biliyorum. Sırf profesyonel oldukları için çalışıyorlar oralarda. Ama ben çok net söylüyorum, ben çalışmam. Burada bile öyle şeylerle karşılaşıyorum. Burada bile tam manasıyla yazamıyorsun bazı dengelerden dolayı. O kadar fazla taviz veremem.”

G2 de çalıştığı kurumda aldığı ücretin azlığından şikayet etse de, kendi görüşlerini rahatça ifade edebilmesinin maddiyattan daha önemli olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

“Bu mesleği seçerken yaptığın işin çok fazla farkında olmasan da, içine girdikten sonra özümsüyorsun. ‘Artık ben bu işi yapacağım o yüzden hakkını veriyim’ diyorsun. ‘Yapacaksam da kendi çizgime yakın bir yer, görüşlerimi rahatça ifade edebileceğim bir yer olsun’ diyorsun. Ona göre iş arayışına giriyorsun. O yüzden ben de rahatça yazabileceğim, tırnak içinde toplumu uyandırma görevini üstleneceğim bir kurum olsun istedim. Mesela belli başlı yerlere CV bırakmıştım. Gidip de bir İhlas Ajansına, bir Cihan Haber Ajansına bırakmadım. Buraya ve belli başlı bir kaç yere bıraktım. Şu aşamada daha çok ücret alacak da olsam başka bir yere geçmeyi düşünmem, ama ileride ne olur bilemem.”

İki yıldır muhabirlik yapan G4 de çok daha iyi imkanlara da sahip olsa kendi dünya görüşüne zıt görüşte bir kurumda çalışamayacağını, “İşte o zaman barınamam. Ben her ne kadar işte hayat şartları, şu bu diye zorlasam da çok yürüyeceğini düşünmüyorum. Çok fazla taviz veremem.” diyerek ifade etmiştir.

Şimdiye kadar muhalif ve sol görüşe yakın iki farklı kurumda çalışan G3, muhalif bakış açısı olmayan bir kurumda gazeteciliğin doğası gereği çalışamayacağını, çünkü gazeteciliğin özünde eleştirel ve muhalif bir bakış açısı gerektirdiğini söylemektedir:

“Kendime de belli duvarlar örmek hayatımın genelinde bir tavrım değildir ama zihinsel olarak çalışabileceğimi düşünmüyorum. Bu işin doğası gereği çok çalışabilecek yerler olduğunu da düşünmüyorum zaten. Benim işim taş taşımak olsa, giderim başka bir ocakta da taşırım sorun değil. Ama bu işin doğasında, kendini ifade etme düzeyin nerede tatmin yaşıyorsa orası ile bir bütünleşme hali söz konusu. İktidara yakın, eleştirel gözün çok düşük olduğu yapılarda ben gazetecilik faaliyetinin çok sağlıklı yürütüleceğini düşünmüyorum. Zihinsel olarak da oraların varlığı ile ilgili, gazetecilik yapış şekilleriyle de ilintili ciddi eleştirilerim ve mesafem de olduğu için bu süre içinde bir çalışmışlığım olmadı.”

Yöneticileriyle aynı dünya görüşünde olmak ve uyum içinde çalışıyor olmak muhabirin çalıştığı kurumu daha çok benimsemesini ve mesleki tatmini de daha fazla yaşamasını sağlamaktadır. G1 bunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Buranın en sevdiğim yanlarından biri bu. Çok alt-üst ilişkisi yok. Herkes ağabey, abla. İlk geldiğim günden beri haber müdürü de dahil olmak üzere beni hep desteklediler. Bu açıdan en rahat gazetelerden biri burası. Çalışan insanların hepsi ile ideolojik olarak da uyuşuyoruz. İyi anlaşıyor olmamızın ve huzurlu bir çalışma ortamımızın olmasının altında yatan neden bu. Peki ortaya çıkan gazete niye böyle değil diyorsun? Bakıyorsun, bunun da altında bir çok farklı neden yatıyor. Bu gazetenin Genel Yayın Yönetmeni de benim gibi düşünüyor aslında.”

G6 da gazetesinin haber müdürüyle veya Ankara temsilcisiyle iletişimlerinin güçlü olduğunu belirtirken düşünce olarak da birbirlerine yakın olduklarını, bunun da istediği tür haberler yapabilmesinde kendisine kolaylık ve özgürlük sağladığını belirtmektedir:

“Bulundukları konum falan farklıdır ama samimi konuşmalarımızda gazetecilik ilkeleri, sahiplik yapısı ve hükümet baskısı gibi olumsuzluklara hayır demezler. Şu anda burada bulunan yöneticiler gazetecilik mesleğinden gelen, hala dertleri gazetecilik olan ama mecburen bulunduğu konumdan dolayı medya sahibinden dolayı iktidar ilişkilerini gözetmeye çalışan yönetim kadroları. Doğrudan hükümetin adamı olan yönetim kadroları değil. Ama hükümetin istediği, yönetim kadrolarına doğrudan kendi adamlarını yerleştirmek. Öyle bir yönetim değişikliği olursa –ki bu olasılık zayıf değil, hatta öyle bir söylenti de var- farklı gelişmeler kaçınılmaz olur tabii.”

G5 ise yöneticilerinin, yeni teknolojilerle birlikte ortaya çıkan gazetecilikteki değişimlere uyum sağlayamadığını, bunun önemli bir handikap ve eksiklik olduğunu düşünmektedir:

“İşin şekli değişiyor. I Pad gazeteciliği, twitter, ya da değişik internet sitelerini takip edemeyen haber müdürleri var. Mail alıp, mail atamayan haber müdürlerimiz var. Artık bunlardan sıyrılmamız lazım ki daha iyi çalışabilelim. Muhabir bu kadar hızlı koşarken, mail almak için iş gücünden beni ayıran yöneticiler var içimizde. Onların eksikliklerini de biz gideriyoruz.”

1.5. Hükümete Bakış Açıları:

Muhabirler mevcut hükümetin çalıştıkları kurum üzerinde ve genel olarak tüm medya kurumlarında çok güçlü, hem dolaylı hem doğrudan etkisi olduğunu ve hükümetten bağımsız bir gazeteciliğin yapılamadığını düşünmektedirler.

Türkiye’de AKP Hükümeti’nden önce de bütün siyasal iktidarların medyaya sahip olmak ve medyayı yönlendirmek istediğini belirten G6, AKP’nin farkının sürekli oyunu artıran çok güçlü bir iktidar olması olduğunu söylemektedir. AKP Hükümeti’nin bu güne kadar Türkiye’de hiçbir iktidarın

başaramadığı bir şeyi başardığını, medyayı genel olarak kontrol edebildiğini ifade eden G6, AKP'nin farkını ve medya üzerindeki etkilerini şöyle anlatmaktadır.

“AKP iktidarından önce de özellikle askerin yayın politikası üzerinde etkileri vardı. Bu da büyük bir handikapı ve bu da halkın haber alma özgürlüğünü büyük oranda etkiliyordu. Ama güçlü bir hegemonya kuramadığı için muhalif isimler yazabiliyordu ve onların doğrudan işten atılma tehdidi yoktu. En azından direnç odakları oluşabiliyordu. Ama bugünkü iktidar medyayı başka bir yerden yakalamış durumda. Dediğinin olmadığı durumda mali baskıları, yaptırımları, çok hızlıca ve etkili bir biçimde devreye soktuğu için bundan kaçış pek mümkün değil. Kitle gazetelerinde iktidara yakın isimlerin getirilmesi, yayın politikasının buna göre belirlenmesi, yeni ve orijinal bir durum. Bir de bunun yanı sıra iktidara yakın medya organlarının sayısında da büyük bir patlama var. Daha önce İslamcı diye bilinen gazetelerin yanı sıra, kitle gazeteleri iktidara yakın ve iktidarla bütünleşmiş bir yayın politikası izledikleri için, ortaya çıkan bu manzara, gerçekten yekpare, muhalif sese tahammülü çok az olan bir medya ortamı yarattı. Köşe yazarları köşelerini kaybediyorlar, hepsi bir tedirginlik içinde. Tutuklamaların çok olumsuz etkisi oldu. Ahmet Şık, Nedim Şener Olayı ulusal basın için çok sarsıcı oldu çünkü, hakikaten hak etmedikleri biçimde tutuklanmışlardı ve suçla bir ilgileri yoktu. Bunlar hep büyük bir tedirginlik verdi. Yani AKP iktidarının özgünlüğü böyle.”

G3 de çalıştığı kurumun yayın politikasında hükümetin etkisi olduğunu belirtirken, genel olarak tüm medyanın hükümete göre konum aldığını söylemektedir:

“İktidara göre konum almak özellikle şu dönemde hemen herkes tarafından teyit edilen, gözlemlenen bir durum. Çünkü elinde koskoca bir devlet gücünü, iktidarı bulunduran; yargısıyla, maliyesiyle, polisiyle var ettiği bu yapıyı, bu gücü istediği gibi kullanan bir iktidarı görüyoruz. Ve çok şuursuzca kullanıyor. Bu yüzden bir şey yapmasa bile yapma

olasılığı, yapmış gibi bir etki yaratıyor. Ki, yaptığı da zaten yansıyan bir çok örneği var. Bir çok yazarın, gazetecinin işinden olması gibi.”

G6, hükümetin medya üzerindeki etkisinin medya kurumlarının muhabir seçimlerine bile yansıyacak boyutta olduğunu vurgulamaktadır:

“Bugün bir medya patronu iktidarla ilişkilerini mutlaka iyi tutmak zorunda. İyi tutmadığında gördük, bir dönem tekel durumuna gelmiş en büyük medya patronları bile mağdur duruma geldi. Dolayısıyla gazeteler ve onların yöneticileri yayın politikalarını ona göre belirlediler. Artık gazeteler personel seçimlerini çok da iyi gazeteci olma kriterine göre yapmıyorlar. Daha başka beklentileri var ona göre yapıyorlar, iktidarla arasının iyi olması çok önemli bir etken. Hatta bir muhabirin bu özelliği, gazete yönetiminin en önem verdiği şey bugün, aradığı en önemli kriter. Ya da en azından rahatsız edici olmaması, muhalif bir fikrinin olmaması. Bütün bunlar tabii ki bütün bir yapıyı aşağıya çekiyor.”

Muhabirler, yönetici düzeyinde kendini iktidara karşı konumlama davranışının muhabirlerden daha fazla olduğunu düşünmektedirler. G4, muhabirlerin birebir hükümet baskısı hissetseler de, en azından hükümetle ilgili olumsuz haber yapabildiklerini, fakat üstlerinin bu baskıya daha fazla boyun eğdiğini dile getirmektedir:

“Bireysel olarak haber yaparken hükümetin baskısını hissederek yapmıyorum ama daha üstlerde var. Ben muhabir olarak birinin hoşuna gitmeyecek bir şey yazabilirim, girebilir, girmeyebilir, bazen giriyor. Dolayısıyla ben ya da arkadaşlarım çeşitli kamu kuruluşlarının gözünde çok iyi insanlar olmayabiliriz. Ama piramidin tepesine doğru çıktığımızda üsttekiler, tepedekiler iyi insanlar, aşağıdaki muhabir tayfası sanki o kadar iyi insanlar değil iktidarın gözünde. Biz daha belki olumsuz haber yapabiliyoruz ama yukarıdakiler daha olumlu haberler yapıyor gibi bir tespitim var.”

Hükümet hakkında daha olumlu haber yapmaya özen gösteren gazete yöneticileri, muhabirinin yaptığı olumsuz haberde de muhabirinin arkasında durmamakta ve yine hükümetin yanında yer alarak muhabirini işten çıkarabilmektedir. G1'in anlattığı örneğe ilişkin, “Yukarıdakilere bir şey olmuyor ama muhabir işinden oluyor” sözü G4'ün yukarıdaki gözlemini doğrular niteliktedir:

“Bir muhabir arkadaşımız Mitle KCK arasındaki ilişki hakkında bir haber yaptı. Manşetten girdi haber. Şimdi o haberin manşetten girmesi zaten Genel Yayın Yönetmeninin fikri. Manşete ve sürmanşete o karar verir. Geri kalan haberlere diğerleri karar verir. Ona gelene kadar zaten bir sürü süzgeçten geçiyor. O arkadaş iki gün sonra o haberden dolayı – tabii bu böyle söylenmedi ama- işten çıkarıldı. İki ay sonra o haberle bir ödül aldı. Ve şu anda işsiz. Haber doğru halbuki çünkü bir yalanlama, bir tekzip geçmiyor Başbakanlık habere. Ama gazeten senin arkanda durmuyor. Yukarıdakilere bir şey olmuyor ama muhabir sorumlu tutuluyor.”

G5 de şimdiye kadar haberleriyle ilgili hükümetten şahsına yönelik bir baskı görmediğini fakat kurum üzerinde böyle bir baskının olduğunu hissettiğini belirtmektedir:

“İktidarın baskısı her kurumda olduğu gibi burada da var. Şu an haberlerde birebir görmüyoruz ama daha farklı, üst yönetimde olduğu bilgileri geliyor. Yani bunu siz hissedersiniz de birebir şahit değilsinizdir.”

G2 de şu ana kadar yaptığı bir haberden dolayı hükümetten doğrudan bir baskı ya da şikayet almadığını ama basın toplantılarında basın müşavirlerinin yönlendirmelerinin, muhabirin karşı karşıya olduğu gayet açık bir baskı ve yönlendirme olduğunu dile getirmektedir. G2 ayrıca, bu durumu yeni başlayan muhabirlerin yadırgadığını, ama daha uzun yıllar bu işi yapan muhabirlerin bu durumu kanıksadıklarını ve sormayın denilen soruları sormadığını da belirtmektedir:

“Gittiğinizde Bakanların müşavirleri karşınıza geçerler, arkadaşlar şu, şu, şu soruları sormayın derler. Bazı muhabirler zaten alınmaz bile oralara. Yeni başlayan arkadaşlar olarak, mesela bana söylendiğinde ‘Niye sormayım ki’ diyorum ama artık meslekte belli bir yere gelmiş adamlar, ‘Sorma diyorlarsa sormayacaksın’ tavırları var. Çünkü Bakan söylemiştir bunu ona. Zaten doğrudan gelip kendi söylemez, önce müşavirine söyler. ‘Git muhabirlere söyle, şu konular sorulmasın’ der. Eğer sorarsan da Bakan yine müşavirine ‘Arkadaş ben bu adamı istemiyorum’ der. O yüzden sormama yoluna gidiyor herkes, herkeste var bu. Muhabirlerin de yapacağı çok bir şey yok aslında. Şu soruyu sormayın deniyorsa, bir kere sorarsın belki ikinci defa da sorarsın ama üçüncüyü de sorarsan artık akrediteni iptal ediyorlar.”

Hükümetin medya üzerindeki baskısının hem sansüre, hem oto sansüre yol açtığını ve hala bu ortamın devam ettiğini söyleyen G6, bu etkinin muhabir üzerinde çok yoğun bir baskı yarattığını ifade etmektedir:

“İnsanlar korkuyor haliyle, gazete patronları mali olarak hükümetin kendisiyle uğraşmasından endişe ediyor. Gazete yöneticisi patronun bu kaygılarını bildiği için bunlara göre hareket etmezse işinden olacağını biliyor. Muhabir de yazdığı haber çıkmazsa onun için zaten büyük bir yaptırım ve çıkmayan haberler yazdıkça da işini kaybetme olasılığının artacağını biliyor. Böyle bir iktidarın etkisi, muhabirin üzerinde çok yoğun bir baskıyı ve hem doğrudan hem dolaylı etkileri ortaya çıkarıyor.”

Görüşme yapılan muhabirlerin görüşlerini özetlemek gerekirse, öncelikle genel olarak içinde bulundukları medya ortamından ve çalışma koşullarından şikayetçi oldukları görülmektedir. Bir yandan bu koşulları ve mevcut düzeni sorguladıkları ve eleştirdikleri görülse de, diğer yandan bu şartları kabul edip düzene uyum sağlama gayreti içinde oldukları da görülmektedir. Örneğin bir çok açıdan gazetecilik pratiklerinin sınırlandırıldığını düşünmelerine rağmen, diğer yandan kendilerinin özgür olduklarını söylemekte, bunun da nedeninin bu

koşulların ve sınırların sadece kendi çalıştıkları kurum için değil, bütün kurumlar için ve genel olarak tüm medya işleyişi için geçerli olduğunu söylemektedirler.

Şu an içinde bulundukları medya ortamının muhabirleri niteliksizleştirdiğini; eleman eksikliğinden, birden fazla alana bakmaktan, bunun getirdiği yoğunluktan gazete bile okuyamayıp gündemi takip etmekten uzak kaldıklarını, bu yapının uzmanlaşmalarına da izin vermediğini belirtmektedirler. Ayrıca mevcut medya yapısında muhabirlerin önemsenmediğini, çok çabuk işten atılabildiğini de vurgulamaktadırlar.

Çalışma koşullarının olumsuz olduğunu düşünmelerine ve aldıkları ücretten memnun olmamalarına rağmen mesleki doyumu ve manevi tatmini yaşadıklarını ifade etmekte, bunu da daha çok gazeteciliğin toplumsal sorumluluğuyla değil; bireysel haz ve tatminle açıklamaktadırlar. Söz konusu tatmini yaşamalarının en büyük nedeni, gündem oluşturmak ve önemli kişilerle bir arada olmaktır. Ya da insanların ertesi gün duyacağı bir bilgiyi, bir gün önceden biliyor olmak ve insanlara kendileri aracılığıyla ulaşmasıdır.

Olumsuz çalışma koşullarının nedeninin sendikasız bir ortamda çalışmak olduğu konusunda hem fikirler fakat bu yapının değişmeyeceğini de düşünmektedirler. İşten çıkarılma korkusu duyduklarını ve bunun pratiklerini etkilediğini söylemektedirler.

Haber yaparken öncelikleri, topluma doğru ve faydalı bir bilgi vermekten çok, haberin çalıştıkları kurumda yayınlanıp yayınlanmayacağı düşüncesi olmakta ve yine haberin sansasyonel ve ilgi çekici olması en önemli özelliği olarak görülmektedir. Habere bakış açılarının ve dolayısıyla haber yapma pratiklerinin çalıştıkları kurumların yayın politikasına göre belirlendiği görülmektedir. bir süre sonra neyin haber olup neyin olmayacağını öğrenmekte ve haber konularını da buna göre seçmekte. İstedikleri halde yapamadıkları ya da istemedikleri halde – hatta doğru olmadığını bildikleri halde- yaptıkları haberler olduğunu söylemektedirler.

Medya sahiplerinin siyasal iktidarla ve ekonomik güç odaklarıyla ilişkilerinin çalıştıkları medya kurumları üzerinde etkisinin olduğunu; hatta yayın politikalarının bu kriterler göre belirlendiğini düşünmektedirler. Yine de çalıştıkları kurumlarla kendilerini özdeşleştirdikleri görülmektedir. Çalıştıkları kurumların diğer kurumlara göre daha tarafsız olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca kendi dünya görüşlerine yakın yerlerde çalışmak, muhabirler için maddiyattan daha önemlidir. Kendi dünya görüşlerine zıt görüşte medya kurumlarında çalışamayacaklarını düşünmektedirler.

Mevcut siyasal iktidarın, hem kendi çalıştıkları kurumlar hem de bütün medya kurumları üzerinde güçlü bir belirleyiciliğinin olduğunu ve hükümetten bağımsız bir gazetecilik yapılamadığını düşünmektedirler.

2. Yönetici Gazetecilerin Mesleki Pratiklerinin Analizi

Gazetelerde yönetici konumundaki kişilerde muhabirler arasında görülen çalıştığı kurumlarla özdeşleşme yönelimi daha fazladır. Zaten bu kişiler bu nedenle; çalıştığı kurumun değerlerini ve çıkarlarını en iyi şekilde koruyabildikleri için bulundukları göreve seçilirler. Özellikle, görüşme yapılan kişiler gazetelerin Ankara temsilcileri oldukları için bu kişiler doğrudan bu kurumları temsil etmekle yükümlüdürler. Dolayısıyla, bu kişiler sahiplik yapısından muhabirler kadar şikayetçi değildirler. Ve muhabirlerin aksine medya patronlarının çıkarlarının çalıştığı gazetelerin yayın politikası üzerinde her hangi bir etkisinin ya da baskısının olmadığını söylemektedirler. Oysa, bu düşüncenin muhtemel nedeni, böyle bir baskıya gerek kalmayacak şekilde patronlarının ve çalıştığı kurumun çıkarlarını içselleştirmiş olmalarıdır.

Görüşme yapılan yöneticiler, kendi kurumlarında olması gerektiği gibi gazetecilik yapıldığını fakat başka kurumların –özellikle kendi ideolojileri dışında ideolojiye sahip olan kurumların- gazetecilik meslek ilkelerini ihlal ettiğini düşünmektedirler. Bunun da en önemli nedenini bu kişiler arasındaki ideolojik farklılıklar oluşturmaktadır. Bu kişilerin düşüncelerinin ideolojilerine göre şekillendiğinin diğer bir göstergesi de şu anki medya yapısı ilgili düşüncelerinde

ortaya çıkmaktadır. İktidara daha mesafeli ve eleştirel yayın organlarının temsilcileri, AKP Hükümet döneminde medya üzerinde daha önce benzeri görülmemiş bir baskı oluştuğunu, bu baskı nedeniyle hükümete muhalif gazetecilerin işlerinden atılması ya da tutuklanması sonucu AKP denetiminde bir medya ortamının oluştuğunu düşünmektedirler. İktidara yakın medya organlarının temsilcileri ise, medya sahiplerinin hükümetin gücüne göre kendilerini konumlandırma çabalarının mevcut medya yapısının oluşmasında daha belirleyici olduğunu düşünmektedirler.

Medya kurumlarının Ankara temsilcilerinin, medya patronlarının ihalelerini takip eden kişiler olduğu, bu nedenle bu kişilerin hükümete yakın kişiler arasından seçildiği yönünde yaygın bir kanı mevcuttur. Görüşme yapılan temsilciler, eskiden görevlerini bu yönde kullanan gazeteciler olduğunu fakat, kendilerinin bu tarz faaliyetlerinin olmadığını ve kendilerinden böyle bir istekte bulunulmadığını söylemektedirler.

2.1. Mesleklerine Bakış Açıları:

Görüşme yapılan temsilciler, gazetecilikten gelen, daha önce muhabirlik ve haber müdürlüğü yaparak bu göreve gelmiş kişilerdir. Bu kişiler, gazeteciliğin en iyi halinin muhabirlik olduğunu, haber yapmak ve alanda yani haberin içinde olmak olduğunu, bu yüzden yönetici olsalar bile alandan kopmamaya çalıştıklarını ifade etmektedirler.

Radikal Gazetesindeki muhabirliğinin ardından aynı kurumda önce haber müdürü, daha sonra temsilci olan ve 1 yıldır Ankara temsilciliği yapmakta olan Deniz Zeyrek, çok fazla istenen türde bir yönetici profilinde olmamasına rağmen haber müdürü olması istendiğini söylerken, zihninde olumsuz bir ‘yönetici profili’ olduğunu ifade etmektedir. Bu yönetici profili, medya sahibine ve onun çıkarlarına daha yakın, gazetecilikten ve alandan uzak bir profildir. Zeyrek bunu şöyle açıklamıştır:

“Haber Müdürlüğüne başladığımda Çağdaş Gazeteciler Derneği’nin Genel Başkan Yardımcısıydım, Türkiye Gazeteciler Sendikasında da

aktif çalışıyordum. Yani çok istenen türde bir yönetici profilinde değildim. Yöneticilik arzum da yoktu. Ama benimle çalışmak istediklerini söylediler. Ve ikna edilirken de ‘gazeteciliğe devam edersin, merak etme’ diye edildim. Ve ettim de. Hatta haber müdürü olduktan iki ay sonra, çok önemli bir haber yaptım ve gazetecilik ödülleri de aldım o haberle. Temsilcilik konusunda da bir talebim olmadı, en eski eleman bendim. Yöneticiler de benimle çalışmak istediğini söylediler böyle başladım.”

Zeyrek, muhabirken ve haber müdürüyken, kendisinin de Ankara Temsilcilerini, patronlarının Ankara’daki işlerini takip eden kişiler olarak gördüğünü fakat bu göreve geldikten sonra böyle olmadığını anladığını söylemektedir:

“Ben de muhabirken, ya da haber müdürüyken, böyle olduğunu düşünürdüm. Ama buraya 1 yıl önce oturdum. Bu zamana kadar gazetecilik dışında herhangi bir görevim olmadı, patronların ya da genel yayın yönetmeninin de benden böyle bir talebi olmadı. Burada Doğan Yayın Holding’in temsilcisi var, gazeteci değil, yönetici. Binadan her şeyden o sorumlu, o tür işler çıktığında da o takip ediyor. Mesela bir ceza kesiliyor, o koşturuyor, avukatlarla birlikte. Geçmişte olmuştur diye düşünüyorum. Durduk yere çıkan bir söylem değildir ama şimdi olmuyor. Şu anda da belki sektörde yapanlar oluyordur ama bulunduğumuz binada Hürriyet, Posta ve CNN Türk’ün de temsilcileri var, bunlardan da duymadım, bizim grupta yok ama başka gruplarda vardır belki bilmiyorum. Ben de bir yıldır en ufak imasını bile duymadım.”

Star Gazetesinde 3 yıl süren Yayın Koordinatörlüğü görevinden sonra aynı gazetenin 1 yıldır Ankara Temsilciliğini yapan Mustafa Kartoğlu ise, Ankara Temsilciliğini, “Yayın kurulunu, gazetenin genel anlamda bütün yayın ilkelerini taşıyabilecek nitelikte bir temsil makamı” olarak tarif etmektedir. Kartoğlu ayrıca, temsilcinin, ‘gazete patronunun temsilcisi’ olduğunu, fakat patronun diğer işlerinin de temsilcisi olmak anlamına gelmediğini belirtmektedir:

“Burada benim yaptığım her şey gazeteden dolayı yapılmıştır. Ben birisine tavır koyduysam, bu gazetenin tavrıdır. Ben birisi hakkında pozitif bir haber yaptıysam bu yine ‘biz bu adamı gazete olarak değerlendirdik ve olumlu bulduk’ demektir. Buradaki temsil gazeteyi bütünüyle temsil etmektir.”

Kartoğlu, Ankara temsilcilerinin gazete yayın politikasındaki yerini ve etkisini ise şöyle anlatmaktadır:

“Genel Yayın Koordinatörü idari olarak Genel Yayın Yönetmeninden sonra ikinci adamdır gazetede. Ama fiili olarak haber üretme bakımından da Ankara temsilcisi ikinci adamdır. Politika merkezinin başındaki adamdır. Böyle üçlü bir yapı vardır ve bu üçlü, gazetenin yayın politikası üzerinde etkilidir. Ast-üst ilişkisinden ziyade paralel bir ilişki vardır bu üçlü arasında. Haber akışı Türkiye’de politikaya bağımlıdır. İster istemez politikanın ağırlığı olur. Gazeteciler için bu nedenle Ankara’da bulunmak bir nimettir.”

Yeni Şafak’ta 2001 yılında başladığı haber müdürlüğünden sonra bir yıl önce de aynı gazetenin Ankara temsilcisi olan Abdulkadir Selvioğlu da yönetici pozisyonunda olmasına rağmen alanda olmaya çalıştığını dile getirmektedir:

“Yönetici de olsak, gazeteciyiz ve gazetecilik masa başında yapılan bir iş değildir. Masada yapılan bölümleri de var ama alanda da olmanız gerekiyor. Olay nerede ise gazetecinin de orada olması gerekiyor. Ben de, vatandaşla bir arada oluyorum, alanda olmaya çalışan bir insanım.”

Ankara Temsilcileri konumları gereği Başbakanla, Bakanlarla, bürokratlarla yani önemli kişilerle bir arada bulunurlar. Yine konumları gereği, bu kişiler tarafından muhabirlerden daha fazla önemsenirler ve gazeteciliğin sağladığı gücü de muhabirlerden daha fazla hissederler. İktidara yakın kurumların temsilcileri bu gücü hissettiklerini söylerken bunu kendileri için değil, vatandaş, kamu adına kullandıklarını belirtmektedirler. Fakat muhalif kurumların

temsilcileri, kendilerinde böyle bir gücü hissetmediklerini, tam aksine sürekli başlarına bir şey gelecek korkusuyla yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Star Gazetesi Ankara Temsilcisi Mustafa Kartoğlu, konumunun kendisine sağladığı gücün yalnızca yetkili ağızlardan bilgi almada kolaylık sağladığını, bu gücü de kamu adına kullandıklarını belirtmektedir:

“Sıradan vatandaşa göre herkese hesap sorma gücü sağlıyor bulunduğumuz konum. Bunu da kamu adına soruyoruz, bize bu yetkiyi gazetemizi alanlar veriyor ve gücümüz de gazetemizi kaç kişinin aldığına bağlı. Bu güç, doğrudan, birinci ağızdan bilgi almamızı sağlıyor. Ben gazetecilerle siyasiler arasında iyi bir denge olduğunu düşünüyorum. Ankara’ya bir yıl oldu geleli. Daha önceleri bu işlerin nasıl yapıldığını İstanbul’dan takip ediyordum. Şimdi daha iyi görüyorum. Hiç de öyle gazetecilerin her istediğini yaptırdığı gibi bir durum yok. Daha önce o gücün nasıl kullanıldığına dair hikayeler duydum ama son zamanlarda bu daha azaldı, tanık olmadım.”

Yeni Şafak Gazetesi Ankara temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu da, önemli kişilerle bir arada olma nedeninin gazetecilik faaliyeti olduğunu, bunun kendisine sağladığı gücü bu şekilde değerlendirdiğini belirtmektedir:

“Konumum gereği sadece önemli kişilerle değil, önemsiz kişilerle de bir arada oluyorum. Bazen bir mahkemede mağduru dinliyorum, bazen bir trajedi yaşanmış ve orada gözü yaşlı bir vatandaşa bir arada oluyorum. Bazen bir Bakan, Başbakan ya da bürokratla da bir arada olabiliyorum. Ama ben bu önemli insanlarla bir aradayken gazeteci olduğum için ve olduğum sürece önemliyim. Ben onlarla birlikte bir kurumu ya da devleti yönetmiyorum. Gazetecinin görevi olayları aydınlatmak. Ben her zaman gücün, iktidarın, devletin karşısında; halkın, güçsüzün, mağdurun yanında olmak durumundayım. Konumum gücün yanı değil, halkın, mağdurun yanındır. Ben yerimi ve gücümü böyle konumlandırıyorum.”

Radikal Gazetesi Ankara temsilcisi Deniz Zeyrek, konumunun kendisine bir güç sağlamadığını, aksine ‘başıma bir şey gelir mi’ endişesine yol açtığını ifade ediyor:

“Ben başıma bir şey gelirse çocuğum ne yapar endişesi taşıdığımı göre hala, böyle bir güç olduğunu zannetmiyorum. Şöyle şeyler yapıyorum. Hani o güç dediğimiz şeyi şöyle kullandığım zamanlar oluyor: Şehir dışından bir çocuk gelir, Kredi Yurtlar Kurumu Genel Müdürünü ararım, bunun için kullanırım. Bu tür şeylerin dışında hiçbir faydasını görmedim.”

Hükümete daha da muhalif ANKA Ajansı’nın Genel Müdürü Veli Özdemir de, konumunun kendisine bir güç sağlamadığı gibi, aksine daha da fazla baskı altında olmasına neden olduğunu şu sözlerle anlatıyor:

“Mesela benim hesaplarım 2 aydır kapalı. Biz, Abdullah Gül İsrail’e gittiğinde ‘gizli görüşme yaptı’ dedik, biz çıkardık ortaya. Ertesi gün burada 10 tane vergi müfettişi vardı. Ha tabi bizim daha büyük işlerimiz olmadığı için daha cesuruz. Zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanlar vardır ya, onlardan korkacaksın. Ama kaybedecek çok şeyi olan insandan korkma. Aydın Doğan, korkar tabi, otelleri, şirketleri var, bizim hiçbir şeyimiz yok, ceketi alır çıkarız. Bu oluyor tabi. Sana aboneliği kesiyor, kimseyi abone yaptırtmıyor. İlan, reklam vermiyor, e nasıl yaşayacaksın? Seni ekonomik olarak sıkıştırıyor. Nasıl büyüyeceksin sen, nasıl etkili hale geleceksin?”

İktidara yakın kurumların temsilcilerinin anlatımlarından Başbakan ya da Bakanlarla daha fazla bir arada bulundukları, haberlerinde onlardan alınan bilgileri kullanmayı daha fazla tercih ettikleri sonucu çıkmaktadır. Bu da bu kurumların, haber kaynağı olarak daha fazla iktidar odaklarını kullandığını, bu nedenle iktidara muhalif kurumlara göre hakim düşüncelerin yeniden üretiminde daha fazla rol oynadıklarını göstermektedir.

2.2. Sendikaya Bakış Açıları:

Görüşme yapılan yöneticilerin sendikasız bir medya ortamından muhabirler kadar şikayetçi olmadıkları görülmektedir. Sendikanın olması gerektiğini söyleseler de, bu isteklerini muhabirler kadar ısrarlı ve istekli bir şekilde dile getirmemektedirler. Bunun en önemli nedeni yöneticilerin çalışma koşullarından ve aldıkları ücretten muhabirler kadar şikayet etmiyor olmalarıdır. Hatta bu yöneticilerin içinde sendikanın gazeteciye verdiği hakları fazla bulanlar olduğu gibi, sendikalı olan gazetecinin bunu suistimal edebildiğini, gereksiz yere bazı haklar talep edebileceğini söyleyenler de vardır. Bu da yönetici konumundaki gazetecilerin kendilerini muhabirlere değil, patron katına daha yakın hissettiklerini ve patronun çıkarlarıyla özdeşleştiklerini göstermektedir. Sendika konusunda başka bir ayırım da görüşülen yöneticilerin ideolojik duruşlarıyla ilgilidir. İktidara yakın yöneticiler, Türkiye Gazeteciler Sendikasını ideolojik ve çalışanların yararına olmayan bir örgüt olarak tanımlamaktadır.

Abdulkadir Selvioğlu, sendikanın şu ana kadar başarılı bir sınav veremediğini belirtirken, şu anki sendikanın değil fakat doğru, çalışanların yanında yer alan bir sendikanın gerekli olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Kartoğlu, ise sendikanın olması gerektiğini söylerken, “Ama sendika olması gerekir, ideolojik bir örgüt değil. Ben şu anki sendikanın böyle olduğunu düşünüyorum. Çabalarının değersiz bulunmasını da buna bağlıyorum.” demektedir.

Sol görüşe daha yakın olan görüşme yapılan yöneticiler, daha önce sendikal mücadele içinde yer almışlardır. Şu anda da sendikalı olan ve geçmişte Disk’e bağlı Medya-Sen’in Genel Sekreterliğini yapan Veli Özdemir gibi, Deniz Zeyrek de haber müdürü olmadan önce muhabirliği sırasında Türkiye Gazeteciler Sendikasında da aktif çalıştığını belirtmiştir.

Sendikanın diğer iş kollarında çalışan işçilere olduğu gibi gazeteciye de güvence sağladığını belirten Özdemir gazetecinin bunu suistimal edebileceğini de belirtmiştir: “Muhabir ben sendikalıyım deyip gereksiz yere şefine posta koyabiliyor. Bu her iş kolunda böyledir.”

Kendi kuşağındaki gazetecilerin sendikalı ortamı hiç yaşamadıklarını söyleyen Deniz Zeyrek ise sendika konusunda medya patronlarından çok devletin engellerinin olduğunu dile getirmiştir:

“Bizim dönemimizde sadece Anadolu Ajansı’nda sendika vardı. Orada da geçen hafta bir hükümet darbesiyle yok edildi.⁵⁵ Hükümet, 12 Eylül Referandumunda herkes sendikalı olacak dedi ama sendikayı bitirdi. Sendikalı gazetecilik nasıl bir şeydir burada çalışan kimsenin bir fikri yok. Patronlardan çok, devletin engelleri var sendika konusunda. O kadar çok yasal kaçış verilmiş ki.”

Mustafa Kartoğlu ise, yeni kurulan sendikanın daha önceki tartışmalarda olduğu gibi bir kesim tarafından dışlanacağını fakat sonuçta çalışanlar için yararlı olacağını söylemektedir:

“Medyada bir iki yıl içinde birkaç farklı sendika göreceğiz, yeni sendika yasası bunu gerektiriyor. Tabi onlar da aşağılanacak, sarı sendika mavi, yeşil sendika denecek daha önce yapıldığı gibi ama hiçbir ideolojik tartışma, sendikanın ve sendikacılığın önemini, değerini ve ağırlığını hafifletmez. İsterse patlıcan moru rengi olursa olsun sendika her zaman çalışan için yararlı olur. Herkes de kendi rengine göre sendikasını seçer zaten.”

Aslında Kartoğlu, yeni sendikanın kendi ideolojisine yakın olması nedeniyle bu şekilde düşünmektedir. Çünkü Kartoğlu bir yandan şimdiki sendikanın ideolojik bir örgüt olduğunu ve bu nedenle çalışanlar için yararlı olmadığını söylerken, bir yandan sendikanın hangi ideolojide olursa olsun çalışanlar için yararlı olacağını söylemektedir.

⁵⁵ Anadolu Ajansı’nda çalışanlar sendikalarından istifa ettirilerek Hükümet tarafından kurulan sendikaya üye yapılmaktadır. Deniz Zeyrek, ‘hükümet darbesiyle sendika yok edildi’ sözüyle bunu kastetmektedir.

2.3. Habere Bakış Açıları

Görüşme yapılan yöneticiler, haberde en fazla dikkat ettikleri hususun haberin taraflarının görüşlerini eşit bir şekilde habere yansıtmak olduğunu dile getirmektedir. Bu açıdan ‘adalet duygusu’nun haber yaparken olmazsa olmaz bir ilke olduğunu belirtmektedirler. Selvioğlu, “Her iki tarafın da görüşleri eşit şekilde yansımalıdır habere.” derken, gazete olarak ilkelerinin “adil olmak” olduğunu ifade eden Deniz Zeyrek’in görüşleri şu şekildedir:

“Haber kimi ilgilendirirse ilgilendirsın iki tarafa da sormak gerekir. Bir haberde biz hem bir işe karşı çıkanlarla konuşuruz, hem bu işi yapanlarla konuşuruz. Karşı çıkanların eleştirilerini ve sorularını bu işe yapanlara iletiriz. Ben muhabirlere hep bunu söylerim. Kim olursa olsun hakkında haber yaptığınız kişi, mutlaka onun görüşlerini de sorun derim.”

Mustafa Kartoğlu da büyük bir haberi yapamamaya da mal olsa, muhatabına sormak gerektiğini söylemektedir:

“Soruların karşılığını sizden alabilirim ama o kişinin bir de muhatabı vardır. Muhatabına da sormak gerekir. Mesela bugün bir haber geldi. Kadın, dışçıden dayak yemiş. Hemen sordum. “Dışçıyle konuştunuz mu” diye. Çünkü altından başka bir şey çıkabilir, kişisel bir hesap çıkabilir. Star gazetesi daha önce söylemediği bir şeyi söyler hale geldi: 5N 1K 0T yani 0 tekzip. Ertesi gün çıkıp hayır öyle değil böyle diyeceğine bugünden desin onu. Bazen çok şahane bir haber vardır, ama muhatabıyla konuşursun, öyle olmadığını görürsün ve haber elinden gider. O yüzden biz elimizdeki haberi kaybetmemek uğruna ahlaksızlık ya da adaletsizlik yapamayız.”

Yine de Kartoğlu’nun şu sözlerinden iktidara yakın gazetelerin yöneticilerinin, ‘muhatabına sormak ve onun da görüşlerini yansıtmak’ ilkesini, iktidar odakları söz konusu olduğunda daha titizlikle uyguladığı anlaşılmaktadır.

“Belediyenin hangi sokakları ne zamandır yapmadığını yazıyoruz mesela Ankara ekinde. Ama Belediye Başkanına mikrofon uzatıyorsunuz. Diyor ki ‘Ya evet biraz uzun sürdü gibi gözüküyor ama şu sebepten uzun sürdü, ben onu şu kadar zamana bitiriyorum.’ Ne yapıyorsunuz? Hem Belediye Başkanının çalışıyoruz demesini sağlıyorsunuz hem de Belediye Başkanının o işleri hızlandırmasını sağlıyorsunuz. Toplumsal yarar ve güncel olması haberin en önemli özellikleridir. Oradaki toplumsal yarar, haberini yapacağınız kişiye verilecek zarardan daha fazlaysa, haberi yaparsınız. Ama yayınlanan haberi toplum öğrendiğinde ona bir faydası olmayacak, herhangi bir hatayı da düzeltmeyecek, sadece muhatabına zarar vermiş olacaksa, bunun bir faydası yok.”

Kartoğlu gazeteciliği, “Bir hata varsa -bu devlet eliyle de olabilir, özel sektör eliyle de- esas olan hatayı düzeltmektir” şeklinde tanımlamaktadır. Veli Özdemir ise devletin ya da iktidar odaklarının yaptığı bir hatayı düzeltmenin değil, açığa çıkarmanın gazetecilik olduğunu söylemektedir:

“Haber yaparken bir derdin olmalı, sistemle bir sorunun olmalı. Demelisin ki, ‘ben hırsızları açığa çıkarmalıyım, kamu yararını korumalı, kollamalıyım. Devlet denen aygıtın insan hakları ihlallerini açığa çıkarmalıyım.’ Bu olmuyorsa gazetecilik biraz memuriyet hayatı oluyor.”

Yine Kartoğlu’nun aksine Deniz Zeyrek, güç odaklarının istedikleri zaman seslerini duyurabildiğini, bu yüzden onların seslerini duyurmak için gazetecinin çok fazla hassasiyet göstermesinin gerek olmadığını söylemektedir. Zeyrek buna karşılık seslerini duyuramayan kesimlerin medya aracılığıyla seslerini duyurabilmesinin çok önemli olduğunu belirtmektedir:

“Haberlerimizle seslerini duyurma şansları olmayan insanlara bir kapı açmış olmak benim için çok önemli. Büyük şirketler kolaylıkla gazetecilere ulaşabiliyor, onları gezilere götürebiliyor, hediye bombardımanına tutabiliyor ama Pozantı Cezaevi’nde bir çocuk tecavüze uğradığında sesini duyurabilme imkanları yok denecek kadar azdır. Bir

üniversite öğrencisi işkence görmüşse bunu duyurmak bana göre en büyük gazetecilik görevlerinden biridir.”

Veli Özdemir gazetecinin, yaptığı haberin tarihe mal olacağı bilinciyle hareket etmesinin de önemli olduğunun altını çizmektedir. Gazetecinin bu sorumlulukla hareket ederek sadece bugünkü dengeleri gözetmemesi ve doğru haber yapması zorunluluktur:

Gazeteci bir haberi yaparken ne yapmalı? Önce demeli ki ‘bu tarihçiye kalacak.’ Bir kere oradan bir doğru olmalı. İkincisi kendi imzası var, kendi hayatı ve tarihi için yazmalı. Ve kamuoyu için tabii ki. Yapacağın bir yanlışı, 50 yıl sonra bir araştırmacı vesika olarak kabul edecek. O yüzden derler ‘gazeteciler tarihin müsveddecisidir’ diye.”

2.4. Çalıştıkları Kurum ve Medya Sahipliğine Bakış Açıları:

Görüşme yapılan gazete yöneticileri, medya patronlarının gazetede çıkan haberlere karışmadığını, kendilerine böyle bir baskıda ya da yönlendirmede bulunmadıklarını söylemektedirler. Bunun nedeni, medya patronunun editör bağımsızlığına olan inancı ya da bu yöneticilerin çok özgür bir kurumda çalışmaları değildir elbette. Sadece patronun müdahalesine gerek kalmamasıdır. Çünkü bu kişiler, zaten bir müdahaleye gerek kalmadan patronun çıkarlarını, düşünce yapısını, çalıştıkları kurumun değerlerini ve yayın politikasını benimsedikleri için bulundukları göreve seçilmişlerdir. Zaten kendileri de patronlarıyla aynı inanç ve düşünce yapısında oldukları için bir çelişki de yaşamamaktadırlar.

İktidara yakınlığıyla bilinen Albayraklar grubunun sahipliğindeki Yeni Şafak Gazetesi’nin Ankara temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu, medya patronunun haberlerle ilgili kendilerine her hangi bir yönlendirmede bulunmadığını söylerken, kendisi de dahil olmak üzere gazetenin bütün Yazı İşlerinin zaten iktidara destek veren kişiler olduğunu, bunun için böyle bir yönlendirmeye gerek olmadığını belirtmektedir:

“Patronun bize iktidarın şu haberini girin, şunu çıkarın diye bir telkini olmaz. Ama biz zaten bazı şeylerde iktidardan daha fazla destek veriyoruz. Örneğin Ergenekon sürecinde iktidarın durduğu yerde biz devam ediyoruz. Yeni anayasa değişikliği sürecinde iktidardan daha fazla destek veriyoruz. Neredeyse iktidar bize yandaş pozisyonuna düştü bu süreçlerde.”

Medya patronunun AKP ile arasında ticari bir ilişki olmadığını söyleyen Selvioğlu, çalıştığı kurumun fikri düzeyde AKP’yi desteklediğini ifade etmekten çekinmemektedir:

“Albayraklar ya da Yeni Şafak AKP’yi ve Erdoğan’ın Milli görüş hareketini destekleyen bir grup. Bizim iktidar ile ilişkimiz tamamen fikri bir zeminde yürüyen bir ilişki. Kimi zaman AKP’nin politikalarına en ağır ve en sert eleştirileri Yeni Şafak yapar. Çünkü biz bu fikri hareketin zarar görmemesini istiyoruz. Ama aramızda ticari bir ilişki olmaz. Bir menfaatimiz, reklam ya da para alışverişimiz olamaz, söz konusu değil.”

Medyanın AKP hükümeti döneminde el değiştirip, hükümete yakın grupların sahipliğine geçtiğini söyleyen Radikal Gazetesi Ankara temsilcisi Deniz Zeyrek, buna rağmen hala iş adamlarının sahipliğindeki yapının değişmediğini belirtmektedir. Zeyrek, medya sahiplerinin başka alanlarda yatırımları olduğu için iktidara hala bağımlı olduğunu dile getirmekte fakat kendi gazetesinin bağlı bulunduğu Doğan Yayın Grubunun sahibi Aydın Doğan’ı bunun dışında tutmaktadır:

“Medya patronlarının bir çoğu hala medya dışında işlerle ayakta duruyor. Burada çalıştığım için söylemiyorum ama şu anda sahiplik yapısı açısından en iyi durumda olan Doğan Grubu. Bu grubun, sadece medya gelirleriyle ayakta duran bir yapısı var. Zaten medyada kar eden nadir kurumlar bu çatının altında. Mesela Radikal zarar ediyorsa, Hürriyet ya da Posta bunu telafi ediyor. Bütün gruplara tek tek bakalım, hepsinin başka alanlarda yatırımları var. Özellikle enerjide. Bir bakıyorsunuz bir gazetede üç gün üst üste Çevre ve Orman Bakanlığı ile birlikte

yayınlanan haberler var, birinci sayfada. Anlamsız buluyorsunuz. Ama üç gün sonra bakıyorsunuz, resmi gazetede çevre sorununa takılan bir madencilik projesi geçivermiş, sorun çözülmüştür. Bu sistem değişmedi, sadece el değiştirdi.”

Aydın Doğan’ın sadece medya gelirleriyle ayakta durduğunu, bu nedenle iktidara daha az bağımlı olduğunu söyleyen Zeyrek, hükümete muhalif olduğu için işten çıkarılan gazetecilerin çoğunun Doğan Grubunda olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Bu da medya yöneticilerinin medya patronunun çıkarlarını içselleştirdiği görüşünü desteklemektedir.

Star Gazetesi Ankara temsilcisi Mustafa Kartoğlu da gazete sahibinin gazetenin haberlerine müdahale etmediğini, çünkü zaten Yazı İşleri ile gazete patronunun ortak belirledikleri bazı şartlar olduğunu ve Yazı İşlerinin buna uyduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle, zaten gazete sahibinin çizdiği genel çerçeveyi önceden bilen Yazı İşleri, yayın politikasını bu çerçeveye uygun olarak belirlemekte, bu da patronun müdahalesine gerek bırakmamaktadır. Kartoğlu ayrıca medya sahibi ile ilişkisi olan kişiler hakkında daha titizlikli haber yaptıklarını da itiraf etmektedir:

“Gazete patronu ile birlikte belirlenen bazı şartlar vardır. Bunu off the record olarak kabul eder bütün yazı işleri. Yazılı bir kural değildir. Kim olursa olsun muhatabına sorulmadan yayınlanmaz hiç bir haber. Muhatabının bizimle herhangi bir bağlantısı varsa, -patronun akrabası olabilir, eğilimli olduğu siyasi partinin bir üyesi olabilir, hemşerisi olabilir, yahut gazetenin iş yaptığı bir yer olabilir, binamızı yapan müteahhit mesela- onunla ilgili daha titiz bir araştırma yapılması istenir. Ama eğer dolandırıcılık yapmak için yapmışsa, orada kimsenin gözünün yaşına bakmayın talimatı verir patron. Patron bir talimat veriyor mu sorusunun cevabı evet böyle bir talimat veriyor. Ve hiçbir zaman gazete, gazete patronunun malı değildir. Ama tek başına yazı işlerinin de malı değildir. İkisinin ortak ürünüdür.”

İstanbul’da bulunan ve habere son şeklini veren Yazı İşleri ile uyum içinde çalışmak Ankara Temsilcileri için önemi bir konudur. Görüşme yapılan yöneticilerin anlatımlarından Yazı İşleri ile haberle ilgili çok yoğun olmasa da bazı görüş ayrılıklarının olduğu görülmektedir. Bu kişiler başka kurumlarda daha yoğun tartışmaların yaşandığını ama kendi kurumlarında bunun daha az olduğunu belirtmişlerdir.

Daha önce haber müdürlüğü yaptığı HBB’de bu yüzden istifa ettiğini, fakat burada 10 yılı aşkın bir zamandır aynı kişilerle çalıştığı için daha az tartışma yaşandığını söyleyen Yeni Şafak Gazetesi Ankara temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu, tartışma nedenlerini ve konunun önemini şöyle açıklıyor:

“En çok, gazeteci arkadaşın emeğinin gazeteye iyi yansımadığını düşündüğümde tartışırım. Bir de zor elde edilen bilgi ise masadakiler onun kıymetini bilmeyebilirler. Bu konuda tartışmalarım olur. Burada çok yoğun değil ama bazı yerler de böyle olmayabilir, bazen istifa etmeye gidecek kadar şiddetli olabilir. Eğer Ankara ile İstanbul iyi paslaşıyorsa kötü ürün bile çok iyi çıkar, ama kötü bir koordinasyon varsa, ödül alacak haber bile kötü çıkabilir, bu kadar önemlidir bu.”

Gönderdikleri haberlerin İstanbul’da çok fazla değiştirilmediğini, kısaltılıp başlıkları değişse de özünün aynı kaldığını söyleyen Radikal gazetesi Ankara temsilcisi Deniz Zeyrek ise, haberlerin son halini kendisinin görebildiğini ve hata yapıldığı durumlarda müdahale edebildiğini belirtmektedir.

Muhabirler, anlatımlarında haber konusunda daha çok haber müdürleriyle muhatap olduklarını, temsilcilerin haberlerine müdahale etmediklerini söylemelerine rağmen, temsilciler muhabirlerin haberlerine müdahalelerde bulunduklarını da ifade etmektedirler. Muhabirlerin haberlerini zaman zaman değiştirebildiklerini söyleyen Deniz Zeyrek, sadece bunu muhabirin bilgisi dışında değil, muhabirle birlikte yaptıklarını belirtmiştir.

Selvioğlu da haber eksik olduğunda veya bütün tarafların görüşlerine yer verilmediğinde muhabirlerin haberlerine müdahale ettiğini söylemekte ama

herhangi bir haber gazetesinin ticari ilişkilerine ya iktidarla ilişkilerine zarar verir diye bir haberin kullanmaması gibi bir durumun olmadığını söylemektedir.

2.5. Hükümete Bakış Açıları:

Yöneticilerin hükümete bakış açıları aslında şu anki medya ortamına bakış açılarını yansıttığı için önemlidir. Görüşme yapılan yöneticiler, AKP hükümetinin şu anki medya ortamını belirlediği konusunda hem fikirdir. Fakat iktidara muhalif kurumların temsilcileri AKP Hükümetinin hem medya sahipleri üzerinde hem doğrudan gazetecilere yönelik daha önceki iktidarlar döneminde görülmemiş bir baskı oluşturduğunu düşünürken, iktidara yakın kurumların temsilcileri, medya patronlarının kendilerini iktidara göre konumlandığını düşünmektedirler. Bu nedenle yöneticilerin hükümete ve şu anki medya ortamına bakışlarının öncelikle ideolojilerine göre şekillendiği görülmektedir.

Anka Ajansı Ankara Temsilcisi Veli Özdemir, daha önceki iktidarlardan farklı olarak AKP Hükümetinin diğer bütün alanlarda olduğu gibi medya sektöründe de sermayeyi değiştirdiğini ve kendine bağlı medya grupları yarattığını söylemektedir.

“Şimdi diyelim ki bu hükümet gitse bile arkada müthiş bir medya gücü kalacak ve onu savunacaktır. Öncekiler biri gidince “Kral öldü, yaşasın yeni kraldı” Bunlar oldukça akıllı bir iş yapıp, bir sermaye grubu yarattılar. Bunun sonucunda da bugün medyanın önemli bir kısmı hükümetin denetimi ve kontrolü altındadır.”

Özdemir, AKP Hükümetinin kendine muhalif olarak gördüğü kurumları mali açıdan baskı altına alarak etkisizleştirme yoluna gitmesinin de özgün bir yöntem olduğunu belirtmekte ve kendilerinin de hükümetin bu mali baskılarına maruz kaldıklarını söylemektedir:

“Bize baskı şöyle oluyor: Sen bir haber yapıyorsun, geliyor SSK vergi borcu çıkarıyor veya hesapların donduruluyor. Başka ne yapıyor. Biri

geliyor -iktidara yakın- ‘burayı bana sat’ diyor, biz de ‘satmayız’ diyoruz.”

Star Gazetesi Ankara temsilcisi Mustafa Kartoğlu, AKP’nin sadece muhalif gördüğü kurumlara değil, kendileri de dahil bütün medya kurumlarına vergi müfettişleri gönderdiğini, fakat medya sahiplerinin bu durumu çarpıttığını belirtmektedir. Mesela Doğan Grubuna kesilen yüklü vergi cezasının, kendi medyasında “İktidar üzerimize vergi müfettişi salıyor” şeklinde yankı bulduğunu fakat bunun tek taraflı enformasyon olduğunu dile getirmektedir. Kartoğlu, sadece medya sahiplerinin bir açık bırakması halinde, hükümetin mali açıdan bu kişileri baskı altına alabileceğini söylemektedir. Fakat Özdemir’in belirttiği gibi ilan ve reklamları kesmek de başka bir mali baskı çeşididir. Ayrıca Kartoğlu’nun bu sözleri, Doğan Grubu’na vergi cezası kesildiği sırada Doğan Grubu’nun muhalif yayın çizgisi ve diğer iş adamı medya sahiplerinin yayın organlarındaki hükümetle uyumlu yayın politikası ile birlikte düşünüldüğünde geçerliliğini yitirmektedir.

Deniz Zeyrek ise AKP döneminde hükümete muhalif bir çok gazetecinin cezaevine girmesinin yanı sıra, birçok gazetecinin de işinden ayrılmak zorunda kaldığını; hükümeti destekleyen birçok gazetecinin ise parlatıldığını şu sözlerle belirtmektedir:

“Mesela Ece Temelkuran, Banu Güven, Oray Eğin ya da Nuray Mert kadar popüler insan var mıydı? Nerede şimdi Oray? Amerika’da hayatta kalma mücadelesi veriyor. Ece kitap yazarak sesini duyurmaya çalışıyor. Banu sosyal medyadan sesini duyurmaya çalışıyor. Bu arada Oray ile aynı dönemde aynı gazetede başlayan Nagehan Alçı nerede, Türkiye’nin en çok tanınan en çok kazanan gazetecisine dönüştü, neden? Duruşlarına bakarsak cevabı buluruz, çok basit. Can Dündar Türkiye’nin en iyi gazetecilerinden biri. Nerede şimdi? İşlerimizi kaybetmekten daha büyük bir tehlike var bizim için. İtibarsızlaştırma, unutturulma tehlikesi.”

Mustafa Kartoğlu ise AKP Hükümeti döneminde muhalif bir çok gazetecinin işinden ayrılmasının nedeninin hükümetin baskısı değil, medya

patronlarının hükümetin gücüne göre kendini konumlandırması olduğunu ifade etmektedir:

“Ben hükümetin medyayı şekillendirmesinden çok, medyanın hükümetin durumuna göre kendisini şekillendirmesi olarak görüyorum olanları. Örneğin 2002’den beri Ak Parti, belli gruplara tepki gösterdi, üç yıl, beş yıl, altı yıl. Ama burada çalışan gazeteciler yedinci, sekizinci yıllarda o gazetelerden ayrıldılar. Hatta onların bıraktığı yerden benzer şeyleri benzer sertlikte hatta daha zekice yazan adamlar var. Onlar da hala o gazetelerde duruyorlar. Gittikleri zaman o adamlar ‘Hükümet beni de gönderdi’ diyor. 10 yıldır yazıyorsan 11. yılda gönderiliyorsan o zaman bunu hükümetten bilme. İnsanlar patronlarına bağırıp çağırılmazlar, çünkü yarın bir gün tekrar patronu olabilir. İktidara bağırıp çağırmak daha kolaydır her zaman.”

Yeni Şafak Gazetesi Ankara temsilcisi Abdulkadir Selvioğlu da Mustafa Kartoğlu gibi medya patronlarının hükümete göre kendini konumlandığını söylerken, farklı olarak AKP Hükümetinin de medya üzerinde baskı oluşturduğunu belirtmektedir:

“Ben bir ülkeyi tek başına yöneten ve büyük sermaye değişimine yol açan bir partinin medya üzerinde hiçbir müdahalesinin olmayacağını, olmadığını söylemenin insanların zekasıyla alay etmek olarak görüyorum. Bu ilişki bazen medyada, ‘Bunlar 3 dönemdir her defasında da oylarını artırarak iktidar oluyorlar, biz medya olarak aynı zamanda ticari kuruluşlarız’ diyerek hükümete göre kendi konumlarını gözden geçirmesi şeklinde gerçekleşti. Ama diğer taraftan, AKP de ‘eğer Türkiye’de güç olacaksanız, mecliste çoğunluk olmanız yetmez, medyada da güç olmanız gerekir’ diyerek medyayı kendi paydaşları arasında görmeye ve medyayı şekillendirmeye başladı.”

İkinci olarak görüşme yapılan kişilerin hükümete bakış açılarının, çalıştıkları kurumların sahiplerinin bakış açısıyla aynı olduğu görülmektedir. Bu da bu kişilerin medya sahiplerinin çıkarlarını içselleştirdikleri gerçeğini bir kez

daha ortaya koymaktadır. Örneğin Deniz Zeyrek, bir çok gazetecinin hükümete muhalif olmaları nedeniyle bu dönemde işlerinden ayrılmak zorunda kaldığını belirtirken, kendi çalıştığı Doğan Grubu’nu bunun dışında tutmakta, bu gruba bağlı olup bu dönemde işinden çıkarılan gazetecilerin, üsluplarından dolayı buna maruz kaldığını söylemektedir:

“Bizim grup için söyleyeyim. ‘Bunlar analarını da satarlar’ diye yazarsan, bunu ne patron savunabilir ne ben savunurum. Şimdi Yılmaz Özdil’den daha sert yazan bir yazar var mı? Ama bizim grupta yazıyor. Böyle bir boyutu da var bir taraftan. Yani basın özgürlüğünün sınırları nedir, eleştiri nedir, hakaret nedir, bizim de kendi içimizde bunları kategorize etmemiz gerekir. O sınırı aşmak da bizim basın özgürlüğümüze zarar verir. Hükümetin uygulamaları kadar meslektaşımızın yazdığı şeyler de bizim ifade özgürlüğümüze darbe vurabiliyor.”

Zeyrek ayrıca, bir yandan hükümete yakın isimlerin parlatıldığını ve bu dönemde popülerleştirildiğini söylerken, diğer taraftan hükümete yakın bir isim olduğu için çalıştığı gazetenin Genel Yayın Yönetmeni yapılan Eyüp Can Sağlık’ı da yine bu kategori dışında tutmaktadır. Zeyrek Sağlık’ın göreve gelmesinden sonra da Radikal’in muhalif çizgisinde bir değişme olmadığını belirtmektedir.

Görüşme yapılan kişiler bu dönemde AKP Hükümeti çevresinden yaptıkları haberlerle ilgili kendilerine müdahalede bulunulduğunu söylerken, bu müdahalelerin yayın politikasını etkilemediğini ifade etmektedirler. Hükümetten gelen baskı ya da şikayet nedeniyle değiştirdikleri ya da yayınlamadıkları herhangi bir haber olmadığını dile getiren bu kişiler, bu baskının kendilerinde herhangi bir oto-sansüre yol açmadığını da savunmaktadırlar. Selvioğlu, haberlerine yönelik hükümetten gelen şikayetler olduğunu ama bunu önemsemediklerini şu sözlerle anlatmaktadır:

“Mesela Uludere olayını biz başından beri takip ediyoruz, Uludere olayının bir felaket olduğunu devletin burada suçlu olduğunu, bu suçların ortaya çıkarılması gerektiğini söylüyoruz. Bazen iktidar bundan rahatsız

olabiliyor. Biz bunu önemsemiyoruz, yeter ki biz yanlış yapmayalım. Sitemler, şikayetler alabiliyoruz, o da artık hamama giren terler.”

Selvioğlu ayrıca, AKP döneminde hükümet çevrelerinden muhabirlerinin işten çıkarılması yönünde de taleplerin kendisine geldiğini ama muhabirlerini işten çıkarmayıp arkasında durduklarını da eklemektedir.

Deniz Zeyrek de kendilerine yaptıkları haberlerle ilgili hükümetten çok sık eleştiri ve şikayet geldiğini ama tavırlarını değiştirmediklerini söylemektedir:

“Bize yaptığımız haberlerden dolayı tepki geliyor hükümetten. Temsilci olduğum için bu tür tepkiler bana yansıyor. Bir başlık atıyoruz, AKP’den birileri arayıp ‘Bu nasıl bir başlık’ diyebiliyor. Ama bu tür tepkiler yüzünden tavrımızı değiştirdiğimiz olmadı. Örnek vereyim, internet filtreleriyle ilgili düzenlemeleri çok sert eleştirdik. Ve ‘Türkiye’yi internete filtre getiren bir ülke olarak tanıtmayın, filtre falan getirilmiyor’ diye tepkiler aldık. Ama biz orada tavrımızı değiştirmedik ve haklı çıktık, çünkü bizim eleştirdiğimiz yönetmelik değişti.”

Anka Ajansı temsilcisi Veli Özdemir, bütün medya kurumlarının bu baskılardan etkilendiğini, hepsinin istese de yazamayacağı türden haberler olduğunu belirtmektedir. Özdemir, kendilerinin de bu ortamdan etkilendiğini, örneğin hükümetle ilgili her hangi bir yolsuzluk haberini hiçbir kurumun kullanamayacağını, bu nedenle kendilerinin de bu tür haberler yapamaya eskisi kadar yönelmediklerini söylemektedir:

“Tayyip Erdoğan’ın mal varlığını haber yaptık, kendi sitesinde de var. Sadece iki gazete kullandı. Milliyet ve Sözcü gazetesi. Çok oluyor bunlar. Biz günde 5000 kelimelik haber geçiyoruz, çok önemli olaylar, gazetelere bakıyorsanız alakası yok. Eskiden ben Hürriyet gazetesini alırdım elime, ‘ne yazmış, neye dikkat çekmiş’ diye bakardım, yazdığı haber doğrudur diye okurdum. Şimdi ne yazmamış diye bakıyorum. Yazmadıkları doğru diye bakıyorum.”

Veli Özdemir'in sözleri, aslında görüşme yapılan yöneticilerin hükümete karşı duruşlarıyla ilgili objektif olamadıklarının bir kanıtıdır. Bu kişiler her ne kadar hükümetin medyaya yönelik müdahalelerinin gazetecilik yapma tarzlarını etkilemediğini ve hala muhalefet yapabildiklerini söyleseler de, aslında gazetecilik pratiklerinin bu müdahalelerden etkilendiği görülmektedir.

Görüşme yapılan yöneticilerin görüşlerini özetlemek gerekirse; yöneticilerin kendilerini medya sahiplerinin çıkarları ile özdeşleştirdikleri görülmektedir. Bir çok konuda görüşleri medya sahiplerinin görüşleri ile aynı paraleldedir. Medya sahiplerinin yayınladıkları haberlere karışmadığını söylemektedirler. Fakat zaten kendilerinin böyle bir müdahaleye gerek kalmayacak şekilde medya sahiplerinin düşüncelerini ve çıkarlarını benimsedikleri görülmektedir.

İktidara yakın medya kurumların yöneticilerinin, iktidar üyeleriyle daha fazla bir arada bulundukları ve haberlerinde bu kesimin görüşlerine daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Bundan kaynaklı olarak kendilerinde, bu kişilerle bir arada olmanın sağladığı güçlü olma duygusunu hissettiklerini söylemektedirler. Fakat, iktidara muhalif kurumların temsilcileri, kendilerinde bu tür bir güç hissetmediklerini aksine sürekli "başlarına bir şey gelir mi endişesi taşıdıklarını" ifade etmektedirler. Bu kişiler, ayrıca haberlerinde iktidarın görüşlerine yer vermektense, seslerini duyuramayan kesimlerin görüşlerine yer vermeyi tercih ettiklerini belirtmektedir.

Yöneticilerin tamamı, AKP Hükümeti'nin günümüz medya ortamının belirleyicisi olduğunu düşünmektedirler. Kendilerine hükümet çevresinden hem haberleriyle ilgili müdahalede bulunulduğunu; hem de muhabirlerinin işine son verilmesi yönünde müdahalede bulunulduğunu ifade etmektedirler.

3-) Eski ve Yeni Kuşak Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz:

Bu bölümde gazeteciliğe 1980 ve daha öncesinde başlamış eski kuşak gazetecilerle, yeni kuşak muhabirlerin içinde bulundukları medya ortamı, çalışma koşulları ve mesleklerine bakışları karşılaştırılmıştır. Bu şekilde 1980 sonrası basında yaşanan sahiplik yapısındaki dönüşümün, gazetecilerin pratikleri ve mesleklerini algılayışlarındaki etkilerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Karşılaştırma, 1980 yılı ve daha öncesinde gazeteciliğe başlayan 5 gazeteci ile 6 muhabir arasında yapılmıştır. Eski kuşak gazetecilerin içinde hala mesleğe devam edenler olduğu gibi, artık gazetecilik yapmayanlar da bulunmaktadır.

3.1. Gazetecilik Mesleğine Bakış Açıları Açısından Karşılaştırma:

Eski kuşak gazetecilerin çoğu gazetecilik mesleğini bilinçli olarak tercih ettiklerini söylerken, politik ortamlarda yetişmiş olmalarının bunda rol oynadığını belirtmektedirler. Özellikle 1970 ve 1980’li yıllarda mesleğe başlayan gazeteciler, o dönemlerde yükselen sosyalist ve devrimci dalgadan etkilendiklerini, gazeteciliği de bu düşünceleri en rahat yayacakları meslek olarak düşündükleri için seçtiklerini söylemektedir. 1980 yılında gazeteciliğe başlayan G7 bunu şöyle anlatmaktadır:

“Politik bir dönemdi, bizim de her duyarlı, sorgulayıcı gençlik gibi politikaya ilgilimiz vardı, ülkede olup bitenlere karşı duyarlı bir tavrımız vardı. Çok kitap okurdum, özellikle klasikler, Marksist-Leninist kitaplar, felsefe kitapları. Sosyalist bir dünya görüşünü algılama çabam vardı. Karanlık bir dönemdi, devrimci düşünceye sahip öğrencilerin patır patır öldürüldüğü bir dönemdi. Okulda sürekli kavgalar olurdu. Bir tepki oluşuyor insanda bunlara karşı. Eğer haksızlıklara karşı biraz tepki duyuyorsanız, tepki geliştiriyorsunuz.”

1974’te gazeteciliğe başlayan G8 de politik bir çevrede büyüdüğünü, TİP’e (Türkiye İşçi Partisi) ne sempatisi olduğunu, evlerine bu görüşte gazetelerin girdiğini ve bu görüşteki yazarlardan etkilendiğini, bunun gazeteciliği seçmesinde etkisi olduğunu söylemektedir. Bu iki gazetecinin anlatımlarından, gazeteciliği haksızlıkları açığa çıkarıp önleyebilecekleri, görüşlerini yayabilecekleri ve

dünyayı değiştirecekleri bir meslek olarak gördüklerini ve bu nedenle seçtikleri görülmektedir.

Mesleğe yeni başlayan muhabirlerin çoğu ise gazeteciliği bilinçli olarak tercih etmediklerini söylemektedirler. İletişim Fakültesi mezunu olan G2 ve G3 gazeteciliği seçme nedenlerinin üniversite sınav sistemi olduğunu belirtmişlerdir. G2, üniversite seçme sınavında aldığı puanın gazetecilik bölümünü tercih etmesinde etkili olduğunu söylerken, “Başka bir bölümü kazansaydım başka bir mesleği yapıyor olacaktım.” demektedir. G3 de lisede okuduğu bölüm itibarıyla yazacağı tercihlerin sınırlı olduğunu belirtirken, “Benim en temel hedefim ve birinci tercihim değildi. Sınav sisteminin ve eğitim sisteminin bir kurbanı olarak geldim bu sürece.” demektedir. G1 ise üniversitede eğitimini aldığı turizm alanında çalışmak istemediğini ve gazetede gördüğü bir ilan üzerine “ben bu işi yapabilirim” diyerek gazeteciliğe başladığını söylerken, G6 da yine bilinçli olarak gazeteciliği tercih etmediğini sadece avukatlık stajı yaparken bunun yanı sıra eğlenceli işlerde de çalışmak istediği için mesleğe başladığını ifade etmektedir.

Bu iki kuşak arasında gazeteciliği tanımlamalarında da farklılık olduğu görülmektedir. Yeni kuşak muhabirler iyi bir gazetecide olması gereken özellikleri daha çok bireysel özelliklerle tanımlarken, eski kuşak gazeteciler evrensel gazetecilik ilkeleri açısından geçerli özellikleri sıralamaktadırlar. İçlerinde gazetecinin eleştirel bakış açısına sahip olması gerektiğini söyleyenler olsa da, yeni muhabirler genel olarak gazetecinin hırslı, bencil, girişken olması, insanlarla iyi ilişkiler kurabilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Hatta içlerinde gazetecinin çok fazla ilkel olmaması gerektiğini, esnek olup sunulan şartlara uyum sağlaması gerektiğini söyleyenler de vardır. Eski kuşak gazeteciler iyi bir gazetecinin en önce, güç odaklarından bağımsız olması gerektiğini söylemektedirler. Siyasi iktidardan ve ekonomik güç odaklarından bağımsız olmak gazetecinin en öncelikle sahip olması gereken özelliğidir.

Eski kuşak gazetecilerle yeni kuşak gazetecilerin “iyi gazeteci” tanımları arasındaki farklılık aslında yaşadıkları ve mesleklerini icra ettikleri dönemlerin de farklılığını ortaya koymaktadır. 1980 öncesinde mesleğe başlayan gazetecilerin çoğunluğu gazeteci medya patronlarıyla çalışmış gazetecilerdir, hatta içlerinde hiç

iş adamı sahipliğinde bir gazetede çalışmamış gazeteciler de bulunmaktadır. Bu gazeteciler kendi çalıştıkları dönemde yönetici konumuna yükselmiş, Genel Yayın Yönetmeni olmuş gazetecilerin gazetecilikteki başarılarından dolayı, iyi gazeteci oldukları için bulundukları yerlere geldiklerini, bugün ise bu yerlere gelebilmek için medya patronunun çıkarlarını savunmak gerektiğini söylemektedirler. Bu gazeteciler, kendi çalıştıkları dönemde başka ticari işleri olan medya patronlarıyla çalışmadıkları için medya patronunun ticari çıkarlarını savunmak ya da siyasi iktidarla olan çıkarlarını gözetmek zorunda kalmamışlardır. Bu nedenle mesleklerini gazetecilik temel ilkelerini gözeterek yaptıklarını söylemektedirler. Buna karşılık yeni muhabirler mesleklerini yaparken, hem medya patronunun ticari çıkarlarını, hem de siyasi iktidarla ilişkilerini gözetmek zorunda kaldıklarını söylemektedirler. Ve yeni muhabirlere göre bugün gazetecilikte belli yerlere gelmiş kişiler gazetecilikteki başarılarından dolayı değil, medya patronuyla ve siyasi iktidarla kurdukları ilişkiler nedeniyle bulundukları yerlere gelmişlerdir.

Eski kuşak gazeteciler, mesleki tatmin yaşama nedenlerini topluma faydalı olma ile açıklarken, yeniler daha çok isminin gazetede çıkması gibi bireysel nedenlerle açıklamaktadır. Önemli kişilerle bir arada olmak muhabirlerin gözünde mesleği cazip hale getiren etkenlerden biri olmasına rağmen, eski kuşak gazeteciler için bunun mesleği sevmelerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu gazeteciler, özellikle siyasi iktidarla yakın ilişkiler içinde olmanın, şu anki medya ortamında aranan bir özellik olduğunu, oysa eskiden bunun hoş karşılanan bir durum olmadığını belirtmektedirler.

3.2. Çalışma Koşulları Açısından Karşılaştırma:

Yeni muhabirlerin çalışma koşullarına ve içinde bulundukları medya ortamına karşı duydukları hoşnutsuzluğun aksine eski kuşak gazetecilerin kendi çalıştıkları dönemlerden olumlu bir şekilde bahsettikleri görülmektedir. Mesleğe yeni başlayan gazeteciler kendilerini, çalıştıkları medya kurumlarında etkisiz ve güçsüz hissettiklerini söylerken, eski kuşak gazeteciler kendi çalıştıkları dönemde etkin olabildiklerini ve söz sahibi olduklarını belirtmektedir. Bunda da en büyük etkinin sendikalı çalışmaları olduğunu ifade etmektedirler. Sendikanın gazeteciye sağladığı güç, gazetecinin yaşadığı olumsuzluklara ve haksızlıklara

tepki gösterebilmesini de sağlamaktadır. Eski kuşak gazeteciler arasında, çalıştıkları kurumdaki olumsuzluklara tepki gösterme hatta istifa etme çok rastlanan bir durum iken, mesleğe yeni başlayan gazetecilerin yaşadıkları olumsuzluklara tepki gösteremedikleri görülmektedir. Eski gazeteciler bunu, mesleğe yeni başlayan gazetecilerin iş güvencelerinin olmamasına bağlamaktadır. 1971 yılında gazeteciliğe başlayan G11, gazetecilik yaşamında sadece bir kez, yaptığı bir habere müdahalede bulunulduğunu, bunun sonucunda da istifa ettiğini söylemektedir.⁵⁶ Aynı gazeteci şimdiki muhabirlerin bu tür tepkiler verememesinin nedenini ise şöyle anlatmaktadır:

“Şu anda gazetecinin hiçbir sosyal güvencesi yok. Yarınlarına bakış açıları farklı, bilmiyorlar çünkü. Biz sendikalı bir ortamda gazetecilik yaptık. Gazetelerin kartelleşmediği zamanda yaptık. Şimdi gazetecilerin hiç biri sendikalı değil. Bu da ciddi bir güvencesizlik, güçsüzlük sağlıyor gazeteciye. Yarınını bilemeyen güvencesi olmayan bir gazeteci hangi doğruyu nerede ne zaman yazacağını bilemez. Bir de patronaj hakimiyeti var, birden fazla basın organının belirli ellerde toplanması gazetecinin tepki koyma, tavır koyma yetilerini ellerinden almıştır.”

1967 yılında gazeteciliğe başlayan G9 ise hep sendikalı çalıştığını, gazetecilerin toplu halde sendikadan istifa ettirildiği dönemde çalıştığı kurum itibarıyla böyle bir olay yaşamadığını, ama önüne böyle bir seçenek konsaydı da sendikadan ayrılmayıp gazeteciliği bırakmayı tercih edeceğini söylemektedir. Aynı gazeteci maaşlarını alamadıkları için işten çıkarılmayı göze alarak yaptıkları eylemi şöyle anlatmaktadır:

“1991 yılında Güneş gazetesi krize girdi. Bir süre çalıştık ama maaş alamıyorduk. Bir eylem yaptık. Veznenin önüne gidip oturduk, “Maaşlarımızı verirsiniz çalışırız” dedik. İşten atılana kadar da sürdürdük eylemi. Böylece 64 kişi işten çıkarıldık.”

⁵⁶ Gazeteci bu olayı şöyle anlatmaktadır: “Tercüman’da çalışırken Kenan Evren’i takip ediyordum. Benim haberime yorum katarak bir cümle eklemişlerdi ve o cümleyi de manşet yapmışlardı: “Ve Evren güvenoyu aldı halktan” diye. Ben de istifa etmişim.

Eski kuşak gazeteciler sendikalı çalışmanın kendi dönemlerinde ücret dengesini de sağladığını, yöneticiler ile muhabirler arasında bir ücret uçurumu olmadığını söylemektedirler. Şimdiki muhabirler çalışmalarının karşılığını alamadıklarını düşünürken, eski kuşak gazeteciler kendi dönemlerinde muhabirlerin aldıkları ücretten memnun olduklarını dile getirmektedirler. G9 bunu şöyle dile getirmektedir. “Gazeteciliğin saati olmaz. Memur gibi sekiz saatim doldu gidiyorum denmezdi. Ama sendikal ortamda bunun karşılığını alırdık. Fazla mesai gibi.”

G11, sendikasız ortamla ve iş adamı medya patronu dönemiyle birlikte çalışanlar arasındaki ücret farklılıklarının arttığını belirtirken bunun gazeteciliğe etkisini şöyle anlatmaktadır:

“Eskiden muhabir, Haber Müdürü, Yazı İşleri Müdürü ve Genel Yayın Yönetmenleri arasında bir merdiven, birer basamak vardı ücret konusunda. 1000-1500-2500-3000 diye giderdi. Ama sonraları bu asansör oldu. Servet düzeyindeki maaş bağlayıcı olur, o zaman siz patronun emrinde olursunuz. Çünkü kaybedeceğiniz şey çok fazla olur. Bu asansör sistemi olmasaydı, bu kadar patronun isteği doğrultusunda hareket eden Genel Yayın Yönetmeni olmazdı.”

G10 ise ücret farklılıkları konusunda şunları söylemektedir:

“Eskiden bu kadar fark yoktu ama yine de Genel Yayın Yönetmenleri daha fazla alırdı. Ama herkes aldığı ücretten memnundu. Yani muhabirin aldığı da ona yetecek kadardı, ihtiyaçlarını karşılıyordu. Bir de kimse bundan rahatsız değildi. Çünkü bir Genel Yayın Yönetmeni mesela daha fazla para alsın diye düşünülürdü, bu normaldi. Çünkü gerçekten iyi gazetecilik yaparak o yere gelmiş olurdu, diğerlerinden hem bir farkı hem de deneyimi olduğu için o ücreti hak ediyor diye düşünülürdü. Ama şimdi iyi gazeteci oldukları için değil, patrona yakın oldukları için alıyorlar o ücretleri.”

3.3. Çalıştıkları Kurum ve İktidardan Kaynaklı Etkiler Açısından Karşılaştırma:

Gazeteciliğe yeni başlayan muhabirler çalıştığı kurumlarda tam anlamıyla özgür olmadıklarını, hem medya patronlarının ticari çıkarları, hem de hükümetin siyasi baskısı nedeniyle istedikleri gazeteciliği yapamadıklarını söylerken, eski kuşak gazeteciler mesleklerini özgürce yaptıklarını belirtmektedirler. Yeni muhabirler hem haberlerinin sansüre uğradığını, hem de kendilerine oto sansür uyguladıklarını ifade etmelerine rağmen eski gazeteciler bunları yaşamadıklarını söylemektedirler. Bu gazeteciler bunda en büyük etkenin iş adamı medya patronlarıyla değil, gazeteci kökenli medya patronlarıyla çalışmış olmaları olduğunu belirtmektedirler.

Eski gazeteciler basındaki medya sahipliğinde yaşanan dönüşüm sonucu gazeteciliğin ticari bir iş haline geldiğini, gazetecilik etik ve ilkelerini koruyarak gazetecilik yapmanın zorlaştığını hatta mümkün olmadığını söylemektedir. Bu ortamda gazeteciler de zorunlu olarak haberlerini yaparken medya patronunun ticari çıkarlarını gözetmek zorunda kalmaktadırlar. G11 bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Ben hiç iş adamı medya patronluğunda çalışmadım. Hep gazeteci patronlarla çalıştım. Bu nedenle haberlerimde bir tarafa dokunur mu, patronuma zarar verir mi diye bir düşüncem olmadı. Patronumuz ya da haber müdürümüz de böyle bir istekte bulunmadı. 1980’den sonra yalnızca bir güç kazanmak için iş adamları medya sahibi oldu. Medyanın sermayenin eline geçmesine neden oldu bu. Sermaye, gerçekleri kendi avantajlarına göre değerlendirir çok normal olarak. Onun için yansız ve tarafsız gazete bulmak çok güç.”

G10 da 1980 sonrası gazeteciliğin ticari bir iş haline geldiğini, gazetecilerin de patronlarının ticari çıkarlarını gözetmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir:

“Biz bu mesleği çok sevdik. Babam gazeteci olduğu için bobinlerin arasında ders çalıştım, uyudum. Yine de şu an çocuklarım büyüdü ama torunlarımın gazeteci olmasını istemem. Çünkü şartlar çok değişti, gazetecilik artık ticari oldu. Gazetecilerin halinden gazeteci patron anlar ama kalmadı gazeteci patron. Biz bu patronların dilinden konuşamadığımız için yer bulamıyoruz. Ancak patronun ticari işlerini yapan insanlar iyi yerlere geliyor.”

G9 ise medya sahipliğinde yaşanan dönüşümle eski gazetecilik anlayışının nasıl değiştiğini şöyle özetlemektedir:

“Gazeteci patronların yerini alan yeni medya patronları ticaret hayatından geldiği için, iş adamı oldukları için eski gazetecilik anlayışı değişti. Bu adamlar tabi ticaret adamı oldukları için gazeteye para getirmek lazım. Bakış açıları gazeteye para kandırmak olmalı. Devletle de işleri var bu adamların. Basın dışında çok fazla alanlarda da yatırımları var çünkü. Bu nedenle gazetecilik yapamazsınız. Ertuğrul Özkök’ün ‘Hayal satarım ben’ lafı var. Hürriyet’in 20 yıl başında olan adam böyle bir laf ediyorsa tartışmak lazım.”

G7 ise bununla ilgili şunları söylemektedir:

“Gazete sahiplerinin el değiştirmesiyle bu işi gazetecilik adına yapanlar, holdinglere teslim ettiler. Ve gazeteler artık holdinglerin tetikçisi, yayın organı haline geldi. Gazeteciler de ‘Biz patronun gazetecisiyiz onun dediğini yaparız’ demeye başladılar. Bir ticari meta haline geldi gazeteler. Ticari meta olan bir ekonomik araçta etik bekleyemezsiniz. Çünkü bu kapitalist sistemin bir ürünü. Üretim araçlarını elinde tutan bir irade elbette kendi düşüncesini ortaya koyar ve bu üretim araçlarını kendi mantığına göre işletir.”

Görüşme yapılan gazeteciler, medya patronunun yanı sıra, siyasal iktidarın da çalıştıkları kurum üzerinde bir baskısının olmadığını söylemektedirler. İktidar nadiren çıkan haberlere tepki gösterse bile, medya patronlarının bu tepkileri

karşılayacak güce sahip olduğunu, yani boyun eğmediklerini de belirtmektedirler. 1961 yılında gazeteciliğe başlayan G10, muhabirliği sırasında yaptığı haberlere yönelik iktidarın bir tepkisi olsa bile, bu tepkilerin üstlerine geldiğini, üstlerinin de kendilerinin arkalarında durduğunu söylemektedir: “Haberlerden dolayı bizim üstlerimize gelirdi tepkiler. Onlar bize kalkan olurdu. ‘Hata da yapsa bu bizim çalışmamız’ denirdi.”

G11 de, hem iktidar yanlısı, hem iktidar karşıtı gazetelerde çalıştığını ama ne Haber Müdürünün ne Genel Yayın Yönetmeninin haberlerinde iktidara yönelik bir telkinde bulunmadığını belirterek, “O zaman iktidar cesaret edemezdi böyle baskılara.” demektedir. Aynı gazeteci, şu anda olduğu gibi, iktidarın baskısıyla gazetecilerin ya da muhabirlerin işlerinden atılmaları gibi bir olayın da olmadığını hatta olamayacağını ifade ederek, “Buna cesaret etme imkanları bile yoktu. Çünkü böyle bir şey yaptıklarında çok ağır bir cevap alacaklarını bilirlerdi.” demektedir. Patronlarla siyasetçilerin bu kadar iç içe geçmesinin Turgut Özal’la başladığını belirten G11, Asil Nadir’in basın piyasasına girmesi ile, iktidar etkisiyle sahipliğin el değiştirmesinin örneklerinin de ilk o dönemde yaşandığını söylemekte ve “O dönemde başlayan o yozlaşma artarak devam etmiştir.” demektedir.

1967 yılında gazeteciliğe başlayan G9 ise şu anda yaşanan iktidara muhalif gazeteci ve yazarların işine son verilmesi gibi bir durumun kendi dönemlerinde olamayacağını belirterek şunları söylemektedir:

“Eskiden gazeteler sadece şu nedenlerle çalışanın işine son verirdi: Gazeteciliği istismar edip kendi çıkarına göre kullanmışsa, bir yerlerden bir hediye kabul etmişse ya da bir yerdeki haberi çarpıtarak vermişse yani bilerek yanlış ve yanlış haber yapmışsa...”

Aslında G9’un bu sözleri gazeteciliğin tanımının ya da pratikteki gazeteciliğin nasıl değiştiğini de göstermektedir. Eskiden gazetecilik etik ve ilkelerini gözeterek yapılan gazetecilik ödüllendirilirken, şimdi gazeteciliğin olmazsa olmaz koşulu olan eleştirel olma ve güç odaklarına mesafeli olma gibi özellikler dışlanmakta, iktidarı desteklemek ödüllendirilmektedir.

Eski kuşak gazetecilere göre gazeteciler arasında iktidara yakın olma gayreti ve isteği de 1980 sonrasında özellikle Turgut Özal Dönemiyle birlikte başlamıştır. Görüşme yapılan gazeteciler bu nedenle gazeteciliğin o dönemde geçirdiği dönüşümden ve bugün geldiği durumdan, patronlar ve hükümetler kadar gazetecilerin de sorumlu olduğunu düşünmektedirler. G8 Özal’la birlikte yaşanan bu dönüşümü şöyle anlatmıştır:

“Bir çok sola bulaşmış, geçmişte demokratlıklarıyla bilinen gazeteci, Özal’la birlikte yeni bir şey keşfettiler ve Özal’cı olmaya başladılar. Özal’a yani hükümete yakın bir gazeteci grubu oluşmaya başladı. ‘Gecenin bir vakti beni aradı’ diye de köşelerinde yazdılar. Başbakanın bir gazeteciyi araması çok önemliymiş gibi, hatta bazıları da beni aramadı diye üzüldüler.”

O dönem başlayan bu alışkanlığın aratarak bugüne geldiğini aktaran G8, bugün daha ciddi boyutta yaşandığını söylemektedir:

“Gazeteciliğin bugünkü durumundan gazeteciler çok daha fazla sorumlu. Ben Başbakanı bir eleştiriyorsam, gazetecileri beş eleştiriyorum. Mesleklerine sahip çıkmadıkları için, iktidara çok yakın durmayı tercih ettikleri için. Köşelerini kaybetmemek için evrensel basın meslek ilkelerini değil, Başbakanı savunuyorlar. Başbakanı savunmaya gerek yok. Onun hazinesi var, devleti, ordusu var, O kendini savunur.”

G7 de her farklı iktidar döneminde farklı görüşleri savunarak ön planda olan ve aranan gazetecilerin olduğunu ve gazeteciliğin bugünkü durumunda bu gazetecilerin etkisinin büyük olduğunu söylemektedir:

“Bir gazetecinin her dönemde kendini önemsetmesi, siyasal iktidara yakın olabilmesi gerçekten önemli bir meziyet. Savunduğun belli başlı şeyler olmalıdır ve savundukların değişen iktidarla birlikte değişmemelidir. İktidar her değiştiğinde, mevcut iktidara yakın olmak kendini inkar etmektir. Medyada bu çok yoğun yaşanıyor. Medya böyle

olunca, kitlelere de bu şekilde yansıdı ve bu silsile birbirini takip etti. Bu yüzden son otuz yılda her şey değişti. Ve en başta medya değişti.”

G10 da aynı durumu şu sözlerle eleştirmektedir:

“Şimdi bakıyoruz, eskiden siyasi görüşü sol, şimdi sağ olmuş. Eskiden hükümetin karşısında olan insanlar şimdi Başbakanın uçağında el pençe divan duruyor. Nasıl değişiyor bunlar böyle. Ben de onurumdan, kişiliğimden ve mesleki aşkımdan, zevkimden ödün vermiş olsaydım, şimdi bambaşka yerlerde olurum. Ama ben eskiden üç dilim ekmek yiyorsam, şimdi iki dilim ekmek yiyorum ama onurumla yaşıyorum.”

Umur Talu da gazeteciliğin bugünkü duruma gelmesinde gazetecilerin etkisinin olduğunu belirterek bu etkiyi şöyle anlatıyor:

“Birincisi, gazeteciler sınırlarını sonuna kadar zorlamıyorlar. İkincisi, gazetecilerin mesleki korku ve ihtiraslarının çok hakim olması. Üçüncüsü de gazetecilerin itibarlarını patronla, sermayeyle, askerle, siyasetçiyle sıkı fıkı olmakta araması.”

3.4. Eski Kuşak Gazetecilerin Mevcut Döneme Dair Karşılaştırmalı Saptamaları:

Eski kuşak gazeteciler de meslekte daha yeni olan muhabirler gibi şu anki medya ortamına mevcut hükümetin baskısının hakim olduğu görüşünü savunmaktadırlar. İçlerinde hala gazetecilik yapanlar bu baskıyı bizzat yaşadıklarını dile getirmektedirler. Gazeteciliğe başladıkları dönemle şimdiki dönemin gazeteciliğini karşılaştıran bu gazeteciler, eskiden gazetecilik heyecanıyla yapılan, araştıran, sorgulayan, siyasi ve ekonomik güç odaklarına karşı mücadele edilerek yapılan tarzda gazeteciliğin bu dönemde yapılamadığını, bunun da nedeninin mevcut hükümetinin ekonomik ve siyasi baskıları olduğunu söylemektedirler.

1980 yılında gazeteciliğe başlayan halen ve ulusal bir gazetede çalışan G7, gazeteye alınırken siyasi haber yazmaması konusunda kendisine telkinde bulunulduğunu söylerken, hükümet aleyhinde haber yapmanın bu dönemde bütün medya kurumları için zorlaştığını kendisinin de bu baskıyı hissettiğini itiraf etmektedir. Aynı gazeteci, geçmişte soru soran, sorgulayan, gazetecilik dürtüsüyle yapılan bir gazetecilik pratiğinin olduğunu, şimdi ise son on yıldır özellikle AKP Hükümeti döneminde medyada bir biat kültürü oluştuğunu ve gazetecilerin haberi sorgulamadan, kendisine verilen şekilde yazdığını söylemektedir.

Umur Talu da bugün gazeteciliğin, geçmişteki gibi gazetecilik heyecanıyla yapılmadığını şu şekilde anlatmaktadır:

“Elbette Türkiye’nin bin tane konuşulmayan konusu, tabusu, ön yargısı, ezberi vardı. Mesela onların bir çoğu bugün konuşulur halde. Ama bugün de, o günlerin gazetecilik heyecanıyla yapılan, oraya buraya saldırarak sökülen haberleri ortadan kalkmış durumda büyük ölçüde.”

Bu dönemde bir çok gazetecinin işinden atıldığını ve tutuklandığını, bir çok medya kurumunun hükümete yakın kişilere satıldığını, hükümet eliyle TRT’de daha önceki iktidarlar döneminde görülmemiş bir kadrolaşma yaşandığını ve Anadolu Ajansı’nda ve yine hükümet eliyle sendikanın yok edildiğini söyleyen G8 ise bu dönemde medyaya karşı bir politika izlendiğini belirtmektedir. Aynı gazeteci bu hükümet döneminin bu baskılar nedeniyle basın tarihine geçecek bir dönem olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Bugün biz geçmişi anlatıyoruz. ‘Abdülhamit döneminde, 12 Eylül Döneminde, 12 Mart döneminde, Özal döneminde basın ne kadar kötüymüş’ diye anlatıyoruz. 20 yıl sonra da bugünü anlatacaklardır. ‘Başbakan çıkıp gazetecilere hakaret ediyormuş, kimsenin sesi çıkmıyormuş’ diye. Ben hep söylüyorum, biri bizi gözetliyor. Basın tarihi bizi gözetliyor. Ben hep adımlarımı ona göre atıyorum. Bundan on yıl sonra ne derler diye. 10 yıl sonra, 20 yıl sonra benim için kötü bir şey söylemesin insanlar diye düşünürse insanlar, basın meslek ilkelerini daha

bir içselleştirip, daha bir vicdanlarını rahatlatabilirler diye düşünüyorum.”

G9 da şu anda medyada muhalif sadece birkaç ses olduğunu, fakat genel olarak bir uzlaşmanın olduğunu söylerken bu dönemdeki medya ortamını “süt liman” diye tanımlamaktadır.

Bugünkü medya ortamında hükümetin paralelinde yayın yapmayan bir medya kurumunun yaşama şansı olmadığını belirten G10, medyanın tek ses olduğunu söylemektedir. Aynı gazeteci, gazeteciliği hep büyük bir aşkla ve zevk alarak yaptığını fakat bugünkü ortamda gazetecilik yapanların yerinde olmak istemediğini, aynı şevki bulmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. G10, bugün gazetecilikte kalıcı olabilmek veya iyi yerlere gelebilmek için iyi gazeteci olmanın ölçü olmadığını, hükümete yakın olmanın ise yeterli olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır:

“Sırf iktidara yakın olan bir isim, bir yetkinliği olmasa da senin üzerinde görev yapıyor, sen daha deneyimli ve yetkin olduğun halde. Ben bunu içime sindiremem, zaten sindiremedim ve bu tarz olaylar olduğunda ‘Ben burada çalışmam’ dedim. Ne kadar donanımları olursa olsun, patronun ya da hükümetin adamı olmadığı sürece bir yere gelme olasılığı yok gençlerin. Mecburen kişiliklerinden taviz verecekler yaşamak için.”

Melih Aşık da meslekte yeni ve daha genç muhabir ve yazarların medya üzerinde hükümet baskısı sonucunda oluşan bu ortamdan etkilendiklerini söylerken, genç gazetecilerin daha “light” siyaset yaparak geldiklerini belirtmekte ve “Bunların gelirken ağır siyaset yazıları yazması, ona buna çatması kolay değil.” demektedir.

Bu iki kuşak arasındaki farkları özetlemek gerekirse; en önce gazeteciliği algılayışlarındaki ve gazetecilik tanımlamalarındaki farklılık dikkat çekicidir. Bu farklılık aslında hem gazetecilik yapma tarzı ve pratiklerinin dönüştüğünün göstergesidir; hem de gazetecilerin mesleklerini algılayışlarının ve pratiklerinin içinde bulundukları dönemin medya yapısı ve medya ekonomi-politiği tarafından

belirlendiğinin göstergesidir. Yeni kuşak muhabirler iyi bir gazetecide olması gereken özellikleri daha çok bireysel özelliklerle tanımlarken, eski kuşak gazeteciler evrensel gazetecilik ilkeleri açısından geçerli özellikleri sıralamaktadırlar. Eski kuşak gazeteciler iyi bir gazetecinin en önce, güç odaklarından bağımsız olması gerektiğini söylemektedirler. Siyasi iktidardan ve ekonomik güç odaklarından bağımsız olmak gazetecinin en öncelikle sahip olması gereken özelliğidir. Muhabirlerin hiç biri bu özelliği gazetecide olması gereken özellikler arasında saymamıştır. Bunda bu tür bir gazeteciliğin içinde bulunduğumuz dönemde yapılamayacağına inanmaları da etkili olmaktadır. Yani bu tür bir gazetecilik yapılamayacağını düşündüklerinden, gazetecide olması gereken özellikler arasında saymamaktadırlar.

Yine benzer bir biçimde eski kuşak gazeteciler, mesleki tatmin yaşama nedenlerini topluma faydalı olma ile açıklarken, yeniler daha çok isminin ve fotoğrafının gazetede çıkması, gündem oluşturma gibi bireysel nedenlerle açıklamaktadır.

Eski kuşak gazeteciler arasında, çalıştıkları kurumdaki olumsuzluklara tepki gösterme hatta istifa etme çok rastlanan bir durum iken, mesleğe yeni başlayan gazetecilerin yaşadıkları olumsuzluklara tepki gösteremedikleri, hatta mevcut şartlara uyum sağlama çabası içinde oldukları görülmektedir. Yöneticilerle ters düşmemek, onlara diklenmemek gerektiği; esnek olmak, ilkeli olmamak, eğilip bükülmek gerektiği muhabirler tarafından söylenen sözlerdir. Ve bu, hem medya sektöründeki dönüşümü, hem de gazetecilerin pratiklerindeki dönüşümü ortaya koymaktadır.

SONUÇ:

Türkiye’de 1980’den sonra basında yaşanan en önemli dönüşümlerden biri, bu alana yatırım yapan sermayenin yapısında gerçekleşmiştir. 1980’lerin başında, medya, geleneksel gazeteci ailelerin sahipliğindeyken, yapısal bir dönüşümle, başka sektörlerde yatırımları bulunan ve gazetecilikle ilgisi olmayan kişiler medya sektörüne girdi. Bu yeni iş adamı medya patronları, sahip oldukları medya gücünü kullanarak hükümetler üzerinde etkili oldular ve diğer sektörlerdeki yatırımlarında ayrıcalıklar elde ettiler. Böylece basın en önemli görevi olan gerçekleri aktararak kamuyu bilgilendirme ve aydınlatma işlevinden uzaklaşarak, ticari çıkarların mücadele alanı haline getirildi.

Kendilerine çalıştıkları medya grubunda hisse verilen Genel Yayın Yönetmenleri ve çok yüksek ücretlerle 1980 sonrası oluşan yeni dünya düzeninin yerleşmesi amacına hizmet eden köşe yazarları öncülüğünde gazetecilik ticari bir iş haline gelmiştir. Araştıran, güç odaklarının bilinmesini istemediği türden haberleri kamuya duyuran gazetecilik anlayışı, yerini patronun çıkarlarını koruyan, ticari ve magazinsel gazetecilik anlayışına bırakmıştır.

Medyanın mülkiyet yapısında meydana gelen bu değişimin bir sonucu da gazetecilerin sendikal haklarının ellerinden alınmış olmasıdır. Sendikadan çıkarılarak, direnme ve tepki gösterme hakları ellerinden alınan gazeteciler, medyada yeni oluşan düzene ayak uydurmak zorunda kalmışlardır.

Gazeteciliğin, medya patronunun çıkarları dolayısıyla siyasal iktidara bağımlı bir hale gelmesi, medya-iktidar arasındaki karşılıklı çıkar ve bağımlılık ilişkisi, 1980 sonrasında medya sahipliğinde yaşanan dönüşümün bir sonucudur. Günümüzde bu sahiplik ilişkisi değişmemiştir. Medya hala başka alanlarda yatırımları olan iş adamlarının sahipliğindedir. Fakat günümüzde merkez medyanın tamamı, mevcut siyasal iktidarı destekleyen bir yapıya bürünmüştür. Bu durum, mevcut AKP Hükümeti’nin son üç seçimlerden de tek başına iktidar olarak çıkmasıyla, giderek artan gücüyle ve bu gücüyle paralel bir biçimde medyayı denetim altına alma isteğiyle ilgilidir. Günümüzde medyanın bir kısmı, AKP Hükümetine yakın ve bizzat hükümeti desteklemek amacıyla bu sektöre girmiş iş adamlarının sahipliğindeyken, bir kısmı da AKP Hükümeti’nin giderek artan gücü dolayısıyla, kendini hükümetin yanında konumlandıran iş adamlarının

sahipliğindedir. Ortaya çıkan durum ise, hükümetle ilgili olumsuz haberin yer almadığı, hükümetin icraatlarının eleştirel sorgulamaya tabi tutulmadan doğru kabul edildiği, tek sesli bir medya ortamıdır. Bu süreç, 2001 ekonomik krizinden sonra iflas eden bir çok medya sahibinin elindeki medya kuruluşlarına devletin el koyması ile başlamış, 2002 yılında iktidar olan AKP Hükümeti'nin bu yapıyı kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmesi ile devam etmiştir.

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan derin ekonomik kriz sonucunda bir çoğu aynı zamanda banka sahibi de olan medya sahiplerinin krizde batan bankaları nedeniyle TMSF, bu medya şirketlerine el koymuş, 2005 yılından itibaren el koyduğu medya gruplarını farklı iş adamlarına devretmiştir. 2002 yılında iktidara gelen AKP, önce 2005 yılına kadar bu kurumları yönetmiş, daha sonra da bu kurumları kendisine yakın kişilere devredilmesini sağlamıştır. Bu devretmeler sonucunda, yıllardır medya sektöründe yer alan gruplar sektörden çekilmiş, yerlerine yeni aktörler gelmiştir. Böylece zaten daha önceden AKP'yi ideolojik olarak destekleyen Yeni Şafak, Zaman, Kanal 7, STV gibi yayın organlarına ATV, Kanal 24, Kanaltürk, Bugün, Sabah ve Star gazeteleri de eklenmiş ve medyanın büyük çoğunluğu AKP medyası haline gelmiştir. Ciner, Çukurova ve Doğuş Grubu, AKP iktidarına hemen destek vererek bu yapıya uyum sağlamış, hükümetle bir sürtüşme yaşamamıştır. Zaman zaman AKP'ye muhalif yayınlar yapan Doğan Grubu ise büyük bir vergi cezasından sonra, hükümeti destekleme noktasına gelmiş böylece süreç tamamlanmıştır.

Bu süreçte medya sektöründe bir çok gazeteci ve yazar AKP Hükümetine muhalif yazıları nedeniyle çalıştıkları kurumlardan çıkarılmış, büyük gazetelerin uzun yıllardır görevde olan Genel Yayın Yönetmenleri değişmiş, AKP Hükümetine yakın olan ve hükümeti destekleyen bir çok gazeteci ise, yönetici konumuna getirilmiştir. Hükümete muhalif gazetecileri bekleyen tek tehlike işlerinden olmak değildir. Bir çok gazeteci de bu dönemde yazılarından ya da kitaplarından dolayı tutuklanmışlardır. Bu medya ortamında gazetecinin iktidarı eleştirmesi, halkı gerçek haberlerle bilgilendirmesi imkansızdır. Bu nedenle ilk olarak böyle bir ortamında halkın bilgi alma özgürlüğü ihlal edilmektedir. Ve medya esas, birincil işlevini yerine getirememektedir.

Bir çok araştırmacı ve gazeteci, daha önce basın özgürlüğü sorununun siyasal iktidarla medya sahipleri arasındaki bir sorun olduğunu, şu anda ise siyasal iktidarın medya üzerindeki denetiminin medya sahiplerini aşarak doğrudan gazetecilere yöneldiğini söylemektedirler. Gazetecilere yönelik bu denetim altına alma çabaları, diğer gazeteciler için bir gözdağı niteliği taşımaktadır. Böylece gazeteciler işlerini ya da özgürlüklerini kaybetmemek için var olan yapıya uyum sağlamakta ve gazetecilik pratiklerini de bu yapıya göre dönüştürmektedirler. Günümüz medyasıyla ilgili yapılan bir çok araştırma, gazetecilerin kendilerine oto-sansür uyguladıklarını, bunun da en büyük sebebinin hükümet olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları da bu araştırmaların sonuçlarını doğrulamaktadır. Görüşme yapılan gazeteciler, AKP Hükümeti'nin medyayı denetim altına alma girişimlerini, daha önceki hükümetler döneminde görülmeyen, özgün yöntemler olarak nitelemektedirler. Bu gazeteciler hükümet hakkında olumsuz haber yapmanın imkansız hale geldiğini belirtmektedir. Ayrıca bu gazeteciler günümüz medya ortamında yeni bir gazetecilik anlayışının ortaya çıktığını, iktidar ne yaparsa yapsın sorgulamadan doğru kabul edildiği bir gazetecilik anlayışının yerleştiğini söylemektedir. Gazeteciliğin olmazsa olmazı eleştirel olma, soru sorma ve sorgulama gibi unsurlar da gazetecilik pratiği içinde geri plana atılan ve eskisi kadar önemsenmeyen unsurlar olmaktadır.

Muhabirlerin pratiklerinin bu siyasi konjonktüre ve mevcut medya yapısına, medya ile siyasal iktidarın ilişkilerine göre şekillendiği görülmektedir. Muhabirler, var olan medya işleyişini ve mevcut gazetecilik anlayışını sorgulamadan doğru olarak kabul etmemektedirler. Sorgulamakta, mevcut medya düzeninin yanlış olduğunu kabul etmekte, fakat bu düzenle uyum içinde olmaya özen göstermektedirler. Kısaca kendi doğru bildikleri gazetecilik ile şu anki pratikleri arasında fark olduğunu; medya yapısının izin verdiği ölçüde doğru bildikleri gazeteciliği yapabildiklerini ifade etmektedirler. Muhabirler şu an yaptıkları gazeteciliğin çok çeşitli nedenlerle niteliksiz bir hal aldığını, ve bu yapının muhabirleri de giderek niteliksizleştirdiğini ifade etmektedirler. Kendilerini gereksiz, etkisiz ve niteliksiz hissetmekte, bu da mesleki bir aidiyet oluşturmalarını zorlaştırmaktadır.

Muhabirler hem çalışma koşullarından, hem aldıkları ücretten, hem genel olarak medya yapısından ve işleyişinden memnun olmamalarına rağmen; bildikleri ve duydukları şeylerin çoğunu habere dönüştürememelerine rağmen, yine de mesleki doyumu yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bunda en önemli etkenler, önemli kişilerle bir arada olma, isminin gazetede çıkması, gündem oluşturma gibi bireysel nedenlerdir. Ek olarak “toplumu doğru bilgilerle aydınlatma”nın birincil hedefleri olmadığını da söylemektedirler. Bu durum başlı başına, gazeteciliğin tanımındaki ve muhabirlerin mesleklerini algılayışlarındaki dönüşümü ortaya koymaktadır.

İçinde bulundukları olumsuz koşulların nedeninin sendikasızlık olduğunu düşünen muhabirler, buna rağmen bu konuda etkili olamayacaklarını ve var olan yapının değişmeyeceğini düşündüklerinden, bu durumu değiştirme yönünde bir girişimde bulunmamaktadırlar. Muhabirler, hem sendikasızlığın getirdiği güvencesiz bir ortamda çalışmaktan dolayı, hem de siyasi konjonktür nedeniyle işten çıkarılabileceklerini, bunu bir gerçeklik olarak kabul ettiklerini ve bunun pratiklerini etkilediğini belirtmektedirler.

Haber yaparken öncelikleri, topluma doğru ve faydalı bir bilgi vermekten çok, haberin çalıştıkları kurumda yayınlanıp yayınlanmayacağı düşüncesi olmaktadır. Haberin sansasyonel ve ilgi çekici olması ise, en önemli özelliği olarak görülmektedir. Habere bakış açılarının ve dolayısıyla haber yapma pratiklerinin çalıştıkları kurumların yayın politikasına göre belirlendiği görülmektedir. Bir süre sonra neyin haber olup neyin olmayacağını öğrenmekteler ve haber konularını da buna göre seçmekteler. Dolayısıyla neyin haber olacağına, hangi konuda haber yapıp yapmayacağına kendisi karar veriyor gibi görünse de bunlar çalıştığı kurumun o günkü yayın politikasına göre belirlenmektedir. Muhabirler istedikleri halde yapamadıkları haberler olduğu gibi, istemedikleri halde – hatta doğru olmadığını bildikleri halde- yaptıkları haberler olduğunu da söylemektedirler.

Medya sahiplerinin siyasal iktidarla ve ekonomik güç odaklarıyla ilişkilerinin çalıştıkları medya kurumları üzerinde etkisinin olduğunu; hatta

yayın politikalarının bu kriterlere göre belirlendiğini düşünmektedirler. Yine de çalıştıkları kurumlarla kendilerini özdeşleştirdikleri görülmektedir. Çalıştıkları kurumların diğer kurumlara göre daha tarafsız olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca kendi dünya görüşlerine yakın yerlerde çalışmak, muhabirler için maddiyattan daha önemlidir. Kendi dünya görüşlerine zıt görüşte medya kurumlarında çalışamayacaklarını düşünmektedirler.

Muhabirler mevcut siyasal iktidarın çalıştıkları kurum üzerinde ve genel olarak tüm medya kurumlarında çok güçlü bir etkisi olduğunu ve hükümetten bağımsız bir gazeteciliğin yapılamadığını düşünmektedirler. Hatta hükümetin medya üzerindeki etkisinin medya kurumlarının muhabir seçimlerine bile yansiyacak boyutta olduğunu vurgulamaktadırlar. Gazetelerin muhabir seçimlerini iyi gazeteci olma kriterine göre değil, iktidarla iyi ilişki içinde olma kriterine göre yaptıklarını belirten muhabirler, gazetecilikte yükselmek için de başarının değil, üstlerle kurulan ilişkilerin ve siyasi konjonktürün rol oynadığını düşünmektedirler.

Muhabirler yönetici düzeyinde kendini iktidara karşı konumlama davranışının muhabirlerden daha fazla olduğunu; gazete yöneticilerinin hükümet hakkında daha olumlu haber yapmaya özen gösterdiklerini düşünmektedirler. Ayrıca muhabirler, hükümet hakkında olumsuz bir haber yapmaları durumunda, yöneticilerinin kendilerinin arkalarında durmayacaklarını da düşünmektedirler.

Muhabirlerin aksine görüşme yapılan yöneticiler, medya patronlarının gazetede çıkan haberlere karışmadığını, kendilerine böyle bir baskıda ya da yönlendirmede bulunmadıklarını söylemektedirler. Bunun nedeni aslında medya sahibinin müdahalesine gerek kalmadan bu yöneticilerin medya sahibinin çıkarlarını içselleştirmeleri ve bulundukları kurumların yayın politikasını bu çıkarlara göre oluşturmuş olmalarıdır.

Görüşme yapılan yöneticilerin sendikasız bir medya ortamından da muhabirler kadar şikayetçi olmadıkları görülmektedir. Sendikanın olması gerektiğini söyleseler de, bu isteklerini muhabirler kadar ısrarlı ve istekli bir şekilde dile getirmemektedirler. Bunun en önemli nedeni yöneticilerin çalışma

koşullarından ve aldıkları ücretten muhabirler kadar şikayet etmiyor olmalarıdır. Bu da yönetici konumundaki gazetecilerin kendilerini muhabirlere değil, patron katına daha yakın hissettiklerini ve patronun çıkarlarıyla özdeşleştiklerini göstermektedir. Bir çok konuda medya sahiplerinin görüşlerine paralel görüşte oldukları görülmektedir.

İktidara yakın medya kurumların yöneticilerinin, iktidar üyeleriyle daha fazla bir arada bulundukları ve haberlerinde bu kesimin görüşlerine daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Bundan kaynaklı olarak kendilerinde, bu kişilerle bir arada olmanın sağladığı güçlü olma duygusunu hissettiklerini söylemektedirler. Fakat, iktidara muhalif kurumların temsilcileri, kendilerinde bu tür bir güç hissetmediklerini aksine sürekli “başlarına bir şey gelir mi endişesi taşıdıklarını” ifade etmektedirler. Bu kişiler, ayrıca haberlerinde iktidarın görüşlerine yer vermektense, seslerini duyuramayan kesimlerin görüşlerine yer vermeyi tercih ettiklerini belirtmektedir.

Görüşme yapılan yöneticilerin hepsi, AKP Hükümeti’nin şu anki medya ortamını belirlediği konusunda hem fıkirdir. Fakat iktidara muhalif kurumların temsilcileri AKP Hükümetinin hem medya sahipleri üzerinde hem doğrudan gazetecilere yönelik daha önceki iktidarlar döneminde görülmemiş düzeyde bir denetim kurduğunu düşünürken, iktidara yakın kurumların temsilcileri, daha çok medya patronlarının kendilerini iktidara göre konumlandığını düşünmektedirler. Yöneticiler, hükümet çevresinden yaptıkları haberlerle ilgili kendilerine müdahalede bulunulduğunu söylerken, muhabirlerinin işten çıkarılması yönünde de taleplerin geldiğini de eklemektedirler.

Görüldüğü gibi hem muhabirlerin, hem de yöneticilerin pratikleri, medyanın mevcut olan ekonomi-politiğinden ve medya ile siyasal iktidar arasındaki ilişkilere göre belirlenmektedir.

Gazeteciliğe 1980 yılı ve daha öncesinde başlamış gazetecilerle, muhabirler arasında yapılan karşılaştırma, aslında bugünkü medya ortamını; medyanın siyasi iktidara olan bağımlılığını; şu an yapılan gazetecilikle olması

gereken gazetecilik arasında fark olduğunu çok daha belirgin hale getirmektedir ve bu nedenle çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu iki kuşak arasında en önce gazeteciliği tanımlamalarında farklılık olduğu görülmektedir. Yeni kuşak muhabirler iyi bir gazetecide olması gereken özellikleri daha çok bireysel özelliklerle tanımlarken, eski kuşak gazeteciler evrensel gazetecilik ilkeleri açısından geçerli özellikleri sıralamaktadırlar. İçlerinde gazetecinin eleştirel bakış açısına sahip olması gerektiğini söyleyenler olsa da, yeni muhabirler genel olarak gazetecinin hırslı, bencil, girişken olması, insanlarla iyi ilişkiler kurabilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Hatta içlerinde gazetecinin çok fazla ilkeli olmaması gerektiğini, esnek olup sunulan şartlara uyum sağlaması gerektiğini de söyleyenler de vardır. Eski kuşak gazeteciler ise iyi bir gazetecinin en önce, güç odaklarından bağımsız olması gerektiğini söylemektedirler. Siyasi iktidardan ve ekonomik güç odaklarından bağımsız olmak gazetecinin en öncelikle sahip olması gereken özelliğidir. Meslekte yeni olan muhabirlerin hiç birinin, “iyi gazeteci” tanımlarında “bağımsızlık” bir unsur olarak sunulmamaktadır.

1980 öncesinde mesleğe başlayan gazetecilerin tamamı gazeteci medya patronlarıyla çalışmış gazetecilerdir, hatta içlerinde hiç iş adamı sahipliğinde bir gazetede çalışmamış gazeteciler de bulunmaktadır. Bu gazeteciler, kendi çalıştıkları dönemde başka ticari işleri olan medya patronlarıyla çalışmadıkları için medya patronunun ticari çıkarlarını savunmak ya da siyasi iktidarla olan çıkarlarını gözetmek zorunda kalmamışlardır. Bu nedenle mesleklerini gazetecilik temel ilkelerini gözeterek yaptıklarını söylemektedirler. Buna karşılık yeni muhabirler mesleklerini yaparken, hem medya patronunun ticari çıkarlarını, hem de siyasi iktidarla ilişkilerini gözetmek zorunda kaldıklarını söylemektedirler.

Görüşme yapılan gazeteciler, medya patronunun yanı sıra, siyasi iktidarın da çalıştıkları kurum üzerinde bir baskısının olmadığını söylemektedirler. İktidar nadiren çıkan haberlere tepki gösterse bile, medya patronlarının bu tepkileri karşılayacak güce sahip olduğunu, yani boyun eğmediklerini de belirtmektedirler.

Eski kuşak gazeteciler, mesleki tatmin yaşama nedenlerini topluma faydalı olma ile açıklarken, yeniler daha çok isminin gazetede çıkması gibi bireysel nedenlerle açıklamaktadır. Önemli kişilerle bir arada olmak muhabirlerin gözünde mesleği cazip hale getiren etkenlerden biri olmasına rağmen, eski kuşak gazeteciler için bunun mesleği sevmelerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bu gazeteciler, özellikle siyasal iktidarla yakın ilişkiler içinde olmanın, şu anki medya ortamında aranan bir özellik olduğunu, oysa eskiden bunun hoş karşılanan bir durum olmadığını belirtmektedirler.

Yeni muhabirlerin çalışma koşullarına ve içinde bulundukları medya ortamına karşı duydukları hoşnutsuzluğun aksine eski kuşak gazetecilerin kendi çalıştıkları dönemlerden olumlu bir şekilde bahsettikleri görülmektedir. Mesleğe yeni başlayan gazeteciler kendilerini, çalıştıkları medya kurumlarında etkisiz ve güçsüz hissettiklerini söylerken, eski kuşak gazeteciler kendi çalıştıkları dönemde etkin olabildiklerini ve söz sahibi olduklarını belirtmektedir. Bunda da en büyük etkinin sendikalı çalışmaları olduğunu ifade etmektedirler. Sendikanın gazeteciye sağladığı güç, gazetecinin yaşadığı olumsuzluklara ve haksızlıklara tepki gösterebilmesini de sağlamaktadır. Eski kuşak gazeteciler arasında, çalıştıkları kurumdaki olumsuzluklara tepki gösterme hatta istifa etme çok rastlanan bir durum iken, mesleğe yeni başlayan gazetecilerin yaşadıkları olumsuzluklara tepki gösteremedikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA:

Adaklı, G. (2001). *Medya Politikaları*. (der: B. Kejanlıoğlu, S. Çelenk, G. Adaklı). Ankara: İmge Yayınevi.

Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi. Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Adaklı, G. (2010). 2002-2008: Türk Medyasında AKP Etkisi. *AKP Kitabı. Bir Dönüşümün Bilançosu* içinde. (der: İ. Uzgel, B. Duru). Ankara: Phoenix Yayınevi. 559 – 613.

Aksoy, M. (2009). Basından Medyaya: Küreselleşmenin Bedeli. *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın* içinde. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 588 – 603.

Aksoy, M. (2009). Devlet ve Gazeteci. *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın* içinde. (der: K. Alemdar). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 603 – 607.

Aksoy, M. (2009). Bab-ı Ali Nostalji Oldu. *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 607 – 610.

Aksoy, M. (2009). Medya Savaşları. *Türkiye’de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 610 – 618.

Aksoy, M. (2009). Medya Para İlişkileri. *Türkiye’de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 622 – 626.

Aksoy, M. (2009). Sendikadan Koparılan Gazeteci. *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 626 – 632.

Alemdar, K. (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. İstanbul: Afa Yayınevi.

Altun, A. (2006). *Türk Basınının Değişen Yüzü*. Ankara Üniversitesi İlaum Yayınevi.

Arıkan, R. (2011). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Arsan, E. (2011). Sivil İtaatsizlik Bağlamında Bir Araştırma: Gazeteci Gözüyle Sansür ve Otosansür. *Cogito Dergisi* Ağustos sayısı.

Aykol, H. (2008). *Haber Basınından İslamcı Medyaya*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Balcı, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Bali N. R. (2002). *Tarz-ı Hayattan Life Styl'e*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Belsey, A., Chadwick, R. (1998). *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*. (çev: N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Bildirici, F. (2008). İktidar Yanlısı Medya, Bağımsız Davranmak İsteyenlerin Etrafını Sardı. *Basın-Siyaset İlişkisi. Kıldan İnce, Kılıçtan Keskin* içinde. Ankara: Parlamento Muhabirleri Derneği Yayınevi. 87 – 92.

Coşkun, B. (2011). *Başın Öne Eğilmesin*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Çatalbaş, D. (2009). Yeni Bir Radyo Televizyon Düzenine Doğru (1980-2000). *Türkiye’de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 361 – 393.

Çölaşan, E. (1983). *24 Ocak: Bir Dönemin Perde Arkası*. Ankara: Milliyet Yayınevi.

Çölaşan E. (2007). *Kovulduk Ey Halkım Unutma Bizi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Çubukçu, M. (2009). İlk Adım Sonrasını da Belirler. *Okuldan Haber Odasına*. (der: S. Alankuş). İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınevi. 219 – 225.

Demirkent, N. (1982). *Sayfa Sayfa Gazetecilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Demirkent, N. (2000). *Medya-Medya*. İstanbul: Dünya Yayınevi.

Devecioğlu, A. (2001). Medyada Uzun Operasyon. *Birikim Sayı:145*. 109 – 120.

Dursun, Ç.; Alemdar, K. (1999). İlan ve Reklam Gelirleri. *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar* içinde. İstanbul: Afa Yayıncılık. 195 – 205.

Dursun, Ç.; (2001). *TV Haberlerinde İdeoloji*. İstanbul: İmge Yayınevi.

Erdoğan, İ.; Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.

Esendemir, K. (2008). *Sabah-ATV Olayı. İlahi El Koyuş*. İstanbul: Cadde Yayınevi.

Geray, H. (2006). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

İnal, M. A. (1994). Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım. *İLEF Yıllık'93* içinde. Ankara: İLEF. 155 – 177.

İstanbul Gazeteciler Sendikası Yayınları, '10 Ocak ve Ötesi', 1963.

Karagöz, Kızılca Gül. (2009). Resmi ve Özel İlanların Dağıtımı Sorunu ve Basın İlan Kurumu. *Türkiye'de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın* (der: K. Alemdar). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 457 – 472.

Karasar, N. (2007): *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kaya, R. Medyanın Durumu. *TGS Çalışma Raporu: 1998-2001*

Kaya, R. (2008). Medya Sahipliği Sorunu Üzerine. *Basın-Siyaset İlişkisi, Kıldan İnce, Kılıçtan Keskin* içinde. Ankara: Parlamento Muhabirleri Derneği Yayınevi. 109 – 137.

Kaya, R. (2009). *İktidar Yumağı*. Ankara: İmge Yayınevi.

Kaya, R. (2009). Türkiye Siyasal Yaşamında 1980'ler Sonrası Gelişmeler ve Medya. *Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 233 – 243.

Kozanoğlu, C. (2001). *1980'lerden 90'lara Türkiye ve Starları. Cilalı İmaj Devri*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Mavioğlu, E. (2012). *Cenderedeki Medya, Tenceredeki Gazeteci*. İstanbul: İthaki Yayınevi.

Mumcu, U. (1998). *Gazetecilik*. Ankara: um.ag Vakfı Yayınevi.

Münir, M. (1993). *Sabah Olayı*. İstanbul: Altın Kitaplar

Nebiler, H. (1995). *Medyanın Ekonomi Politikası: Türk Basınında Tekelleşme ve basın Ahlakının Çöküşü*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

O'Neill, J. (1998). Piyasada Gazetecilik Yapmak. *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar* içinde. (der: A. Belsey & R. Chadwick. çev: N. Türkoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi. 30 – 50.

Otan Ü. (1995). *Babıtelli*. İzmir: İzmir Kitaplığı.

Oyan, O. (2009). Türkiye'de 1980-2000 Dönemi Maliye Politikaları. *Türkiye'de Kitle İletişimi: Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. 273 – 296.

Özer, Ö. (2007). Medya Alanında Tekelleşme: Ankara'daki Muhabirlerin Tekelleşmenin Sonuçlarına Yönelik Değerlendirmeleri. *Medya Okuryazarlığı* içinde. (ed: N. Türkoğlu, M. Cinman Şimşek) İstanbul: Kalemus Yayınları. 166 – 191.

Özkaya, A. (2002). Medya ve Körfez Savaşları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* içinde.

- Özsever, A. (2004). *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ramonet, İ. (2000). *Medyanın Zorbalığı*. (çev: Aykut Derman). İstanbul: Om Yayınevi.
- Sağnak, M. (1996). *Medya-Politik*. İstanbul: Eti Yayınevi.
- Soner Ş. (2003). Türkiye’de Gazeteciliğin Örgütsel Sorunları. Büyüyen Medya Küçülen Örgütler. *Türkiye’de Gazetecilik* içinde. (ed. D. Tılıç). Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınevi.
- Sönmez, M. (1982). *Türkiye Ekonomisinde Bunalım. İkinci Kitap*. İstanbul: Belge Yayınevi.
- Sönmez, M. (2003). *Filler ve Çimenler*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Söylemez, A. (2001). *Yeni Ekonomi*. İstanbul: Boyut Yayınevi.
- Şahin, Ç. (2010). Verilerin Analizi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde. (ed: R.Y. Kıncal). Ankara: Nobel Yayıncılık. 181 – 217.
- Talu, U. (2009). Türkiye’de Geçmişten Günümüze Gazetecilik ve Habercilik. *Okuldan Haber Odasına* içinde. (der: S. Alankuş). İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınevi. 43 – 63.
- Tekinalp, Ş. (2002). İletişim Araştırmalarında İdeoloji ve Küreselleşme: Eleştirel Bir Bakış. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* içinde. Sayı:1.
- Tellan T. Güngör N. Türk Basınında Tekelleşme ve Oligopolleşme. *Türkiye’de Kitle İletişimi, Dün-Bugün-Yarın*. (der: K. Alemdar). Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. Ankara: (330 – 347).
- TGS, (1986). *1983-1986 Yönetim Kurulu Çalışma Raporu*. İstanbul: TGS Yayınevi.
- Tılıç, L. D. (1998). *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Tokgöz, O. (2003). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Topuz H. (2003). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tuncel, H. Babı-ı Ali'den İkitelli'ye. *Birikim* Sayı: 1

Tulgar, A. (2009). Binalar ve Gazetecilik: Muhabir Plazalara Kapatılırken. *Okuldan Haber Odasına* içinde. (der: S. Alankuş) İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınevi. 230 – 234.

Türk Basınının Beş Sorunu. (1989). İstanbul: Basın Konseyi Yayınevi.

Ulagay, O. (1984). *24 Ocak Deneyimi Üzerine*. İstanbul: Hil Yayınevi.

Uzun, R. (2009). 1980 Sonrası Basında Dağıtım. Türkiye’de Kitle İletişimi: *Dün-Bugün-Yarın* içinde. (der: K. Alemdar) Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi. 447 – 457.

Yeşil, R. (2010). Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde. (ed: R. Y. Kınca). Ankara: Nobel Yayıncılık. 49 – 77.

Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten Medyaya*. İstanbul: Çağdaş Yayınevi.

Yücebaş, M. (2006). Mekan ve Çalışma Koşulları Bakımından Değişen Medya Ortamı ve Gazeteci Kimliği. *Gündelik Hayat ve Medya* içinde. (der: S. Akçalı). İstanbul: Ebabil Yayınevi. 43 – 64.

İNTERNET SİTELERİ:

medyafaresi.com (2008, 18 Eylül). Bu gazeteleri almayın. Erdoğan Doğan grubuna karşı boykot istedi. <http://www.medyafaresi.com/haber/16794/medya-bu-gazeteleri-almayin-erdogan-dogan-grubuna-karsi-boykot-istedi.html>

ntvmsnbc.com (2010, 30 Aralık)

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25038381/#storyContinued>

habersol.org.tr (2012, 5 Ocak) Çalık Sabah ve ATV'yi satıyor.

(<http://haber.sol.org.tr/medya/calik-atv-ve-sabahi-satiyor-haberi-50134>)

<http://business.cnbce.com/1001/konuid=2.asp>

<http://www.odatv.com/n.php?n=konu-koza-grubunun-onlemez-yukselisi-2301101200>

<http://www.habervesaire.com/news/kanalturk-koza-ipek-grubu-na-satildi-532.html>

<http://www.medyafaresi.com/haber/13581/medya-yilin-satisini-yapti-tum-borclari-ipeke-birakti-kac-milyon-dolar-alip-cikti.html>

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=526900&Date=13.05.2008&Kategori=siyaset>

http://www.postmedya.com/news_detail.php?id=2575

<http://www.medyafaresi.com/haber/14911/medya-gulenle-gonul-bagim-var-kanalturkun-yeni-sahibi-akin-ipek-konustu.html>

http://haber.gazetevatan.com/Star_Gazetesi_ve_Kanal_24e_ortak_oldu/239205/2/Haber
(19.05.2009-gazetevatan.com)

internethaber.com (2006 18 Mart)

<http://www.internethaber.com/haber-6452h.htm#ixzz1uVOPcVTy>

<http://www.habervitrini.com/haber/ali-ozmen-safa-stari-ben-yonetecegim-233154/> (habervitrini.com-
15 Ağustos 2006)

<http://www.medyafaresi.com/haber/900/medya-medyada-ilginc-gelisme-erdoganin-damadinin-kardesi-starin-basinda.html> (medyafaresi.com- 31.08.06)

<http://www.medyafaresi.com/haber/3995/medya-fethullahi-hic-tanimam-sordum-muslumanmis-starin-kibrisli-patronundan-ilginc-aciklamalar.html> (medyafaresi.com 11.04.07)

<http://www.cnnturk.com/2008/ekonomi/genel/05/14/sancak.star.gazetesi.ve.kanal.24un.tek.patronu.ordu/458892.0/index.html> (cnntürk.com-14.05.2008)

<http://www.ekotrent.com/haber/20091113/Tamince-medya-patronu-ordu.php> (ekotrent.com-13 kasım 2009)

http://www.medyaline.com/haber_detay.asp?haberID=11488 (medyaline.com-15 Ekim 2010)

http://haber.gazetevatan.com/Star_Gazetesi_ve_Kanal_24e_ortak_ordu/239205/2/Haber (gazetevatan.com-19.05.2009)

http://www.netgazete.com/News/626780/star_grubunun_patronu_fettah_tamince_farkli_dusunuyor_medyadaki_hedefimiz_k%E2r_degil_misyonumuza_uygun_bir_yapilanma.aspx (netgazete.com-30 Ağustos 2009)

http://www.calik.com/TR/Kurumsal/kilometre_taslari (Erişim tarihi: 05.07.2012)

<http://www.borsaaltin.com/sirket-haberleri/murdochla-ahmet-calik-atv-icin-anlasti-h2857.html> (borsaaltin.com-21 Mart 2012)

<http://www.haberturk.com/medya/haber/744897-medya-devi-murdoch-atvden-vazgecti> (haberturk.com-24 Mayıs 2012)

<http://finans.milliyet.com.tr/2011/Haber/4/21/milliyet-ve-vatan-gezeteleri-satildi/751149/index.html> (milliyet.com.tr 21.04.2011)

<http://www.odatv.com/n.php?n=neden-istifa-ettim-1903101200> -(odatv.com-19.03.2010)

http://www.postmedya.com/news_detail.php?id=26715 (postmedya.com-6 Eylül 2010)

<http://www.tempodergisi.com.tr/haberdetay/55643.aspx>- Ayşe Arman, Tempo Dergisi, Ertuğrul Özkök röportajı, “Ben Babı Ali’nin Özalılım”

http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=42951 (sendika.org.-15 Şubat 2012)

<http://www.medyatava.net/haber.asp?id=90220> (medyatava.net.21.02.2012)

<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdoganin-3-ocak-tarihli-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-metni/18332> akparti.org.tr- Erişim tarihi: 04.08.2012

<http://emekdunyasi.net/ed/toplum-yasam/15616-ece-temelkuran-kovulma-nedenini-acikladi> (emekdünyası.net-07 Ocak 2012)

http://www.candundar.com.tr/v3/#!/GÜNCE/Günce-29_Temmuz_2011_Cuma/#Did=16466
candündar.com.tr- (Erişim Tarihi: 07.08.2012)

<http://bianet.org/bianet/bianet/136372-cesur-ol-istifa-et> bianet.org.23.02.2012

<http://www.odatv.com/n.php?n=tarafın-cizgisini-kim-belirliyor-2610101200> – odatv.com-26.10.2010)

<http://bianet.org/bianet/bianet/103329-medyada-diktatorlesme-ve-medyaya-aristokrasisi>
bianet.org.-04.12.2007

<http://haber.sol.org.tr/yazarlar/merdan-yanardag/akp-dogan-medya-grubu-nu-neden-silkeledi-1722> (haber.sol.org.tr-27 Şubat 2009)

<http://www.gazeteciler.com/medya-kosesi/iktidar-buyuk-medyayi-nasil-hizaya-getirdi-52726h.html> (www.gazeteciler.com-09.06.....)

<http://t24.com.tr/haber/mehmet-altan-akpye-yakin-gazeteler-siyasi-baskıyla-ilan-topluyor/194727> (www.t24.com.-29 Ocak 2012)

GAZETELER:

Bila, F. (2009, 10 Eylül). Aydın Doğan'a karşı vergi terörü. *Milliyet*.

Çongar Y.; Baransu, M.; Oğur Y. (2010, 20 Ocak). Darbenin adı Balyoz. Taraf. 1, 10-11

Doğan, A. (2009, 4 Mart). Başbakan Bana Abi Derdi. (röp. A. Zaman). Taraf.

Dündar, U. (2011, 5 Kasım). Tüm iktidarların hışmına uğradım. (röp: Hande Zeyrek). *Sözcü*.

Güven, B. (2011, 11 Temmuz). Tam gaz gidiyordum duvara tosladım. (röp: Ö. Akarsu Çelik). *Akşam*.

İnce, Ö. (2012, 5 Nisan). Hürriyet beni hükümetin baskısıyla ayırdı. (röp: E. Geldikaya) *Aydınlık*.

Kırıkkanat M. (2010, 11 Eylül). Beş yıl önce 'o' Radikal'den, beş yıl sonra 'bu' Vatan'dan kovulmayı bir gazetecilik gururu olarak taşıyacağım. (röp: İ. Özbey). *Akşam*.

Sağlık, E. C. (2007, 11 Şubat). Geceleri sokağa çıkar bağıırırdım. (röp: A. Arman). *Hürriyet*.

Sağlık, E. C. (2009, 13 Mart). Çocuklar Çok Dilli Yetişsin Diye Karar Aldık, Elif Evde İngilizce Konuşuyor, Ben Türkçe. (röp: G. Yıldırım kaya). *Habertürk*.

Sancak E. (2012, 27 Şubat). Erdoğan'ın ideallerini paylaştım, cebime bir faydası olmadı. (Röp: S. Hatisaru). *Milliyet*.

Şahin, H. (2011, 6 Aralık). Referandumda ‘hayır’ dedik, Radikal’den atıldık. (röp: A. M. Şenyüz). *Birgün*.

Temelkuran, E. (2011, 31 Aralık). Emret Komutan. *Habertürk*.
(2012, 4 Ocak). Vele ki. *Habertürk*.

Tınç, F. (2011, 29 Temmuz). Bana müsaade. *Hürriyet*.

Turan, R. (2012, 14 Nisan). Özkök’ü sevmedi, Berberoğlu ılımlı. (röp: M. Bozkurt). *Aydınlık*.

ÖZET

Demir, Sevtap, Türkiye’de 2001 Sonrası Medya-İktidar İlişkileri ve Gazeteci Pratiklerine Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Çiler Dursun, 224 s.

Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında medya sektöründe yaşanan dönüşümü ve AKP Hükümeti ile medya arasındaki ilişkilerin şekillendirdiği medya ortamını konu alan bu çalışma, bu medya ortamının gazetecilerin pratiklerine etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın girişinde Türkiye’de medya dışı sermayenin medyaya yönelmeye başladığı 1980’li yıllarda yaşanan hızlı değişimin nedenleri ve sonuçları ortaya konduktan sonra günümüz Türk medyasının yapısı ve bu yapı içinde yer alan gruplar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Ardından, 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu medya sektörünün sahiplik yapısında meydana gelen dönüşüm ortaya konmuş, Son 11 yıl içinde medyaya giren yeni sermaye gruplarının özellikleri, siyasi iktidar ile olan ilişkileri anlatılmıştır.

Daha sonra AKP Hükümeti ile medya arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin gazetecilik mesleğine etkileri somut örneklerle aktarılmıştır.

Araştırmanın özgün bölümünü gazetecilerden seçilmiş 15 kişiyle yapılan görüşmeler oluşturmaktadır. Bu görüşmelerle AKP Hükümeti döneminde medya ile iktidar arasındaki ilişkilerin gazetecilerin pratiklerine etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Medya, gazetecilik, gazeteci pratikleri, gazeteci kimliği, patronaj, medyanın ekonomi politikası.

ABSTRACT

Demir, Sevtap, The Relationship Between Media and Politics after 2001 in Turkey and effects practices of journalists, Master's Thesis, Advisor: Prof. Dr. Çiler Dursun, 224 p.

This study displays that how economical crise in 2001 in Turkey and political relations between AKP and media forced media to change, and how this changes effect the professional practices of journalists and their self perceptions.

In the begining of the study there is a detailed information about the structure of the Turkish media and business groups which have entered to this business after the 1980's, the milestone date of the media, that business groups out of media has begun invest in this area.

After these overall framework consequences of the changes of ownership structure in the media are analysed.

Following this analyses, the relationship between media and AKP goverment and the effects of the professions of journalism was questined through the concrete and current examples in sector.

Included in the original part of the research method, 15 journalists were determined for interviews and it was completed. It is explained with this interviews, that relationship between AKP and media has some concrete result on the practises of journalists and their perceptions as their self identity.

Key Words: Media, journalism, journalistic practices, journalistic identity, patronage, economy politics of media.

